

Schloß

IV

ORMOŽ SKOZI STOLETJA IV

Dram

M.G.

22 -07- 1994

ANMOŽ SKOZI
STOLETJA
IV

ORMOŽ SKOZI STOLETJA IV

ORMOŽ 1993

Slika na ovitku: Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, Gradec 1681, Mesto in grad Ormož (Statt und Schloss Fridav) - Ivan Stopar, Cankarjeva založba, Ljubljana 1971

D 9776/4

908 (1997.12 Ormož)

ORM

50/16703

IZDALA SKUPŠČINA OBČINE ORMOŽ 10.12.1994

Odbor za izdajo zbornika: Tone LUSKOVIČ (predsednik), Minka RAJH (tajnica), dr. Peter Pavel KLASINC (urednik), Kristina ŠAMPERL-PURG, Ivan LOVRENCIČ, Vili TROFENIK, Milan RITONJA in dr. Jože BEŠVIR

Oblikovano: Pokrajinski arhiv Maribor

Tisk: Gorenjski tisk Kranj

Izdano v nakladi 1000 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

949.12 Ormož(082)

ORMOŽ skozi stoletja IV / [uredil KLASINC, dr., Peter Pavel]. -
Ormož : Skupščina občine 1993

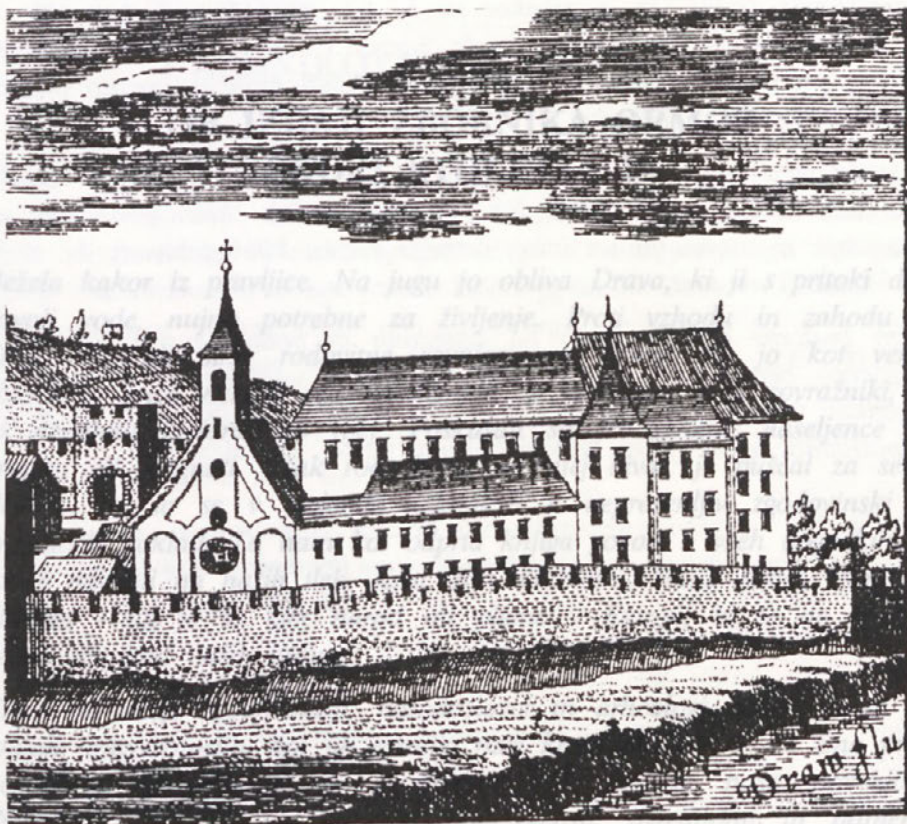
36207616

Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji.

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo Republike Slovenije štev.: 415 - 611/93 mb z dne 8. 11. 1993 šteje ZBORNIK ORMOŽ SKOZI STOLETJA IV med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

ORMOŽ 1993

**ZBORNİK ORMOŽ SKOZI STOLETJA IV, PRVI V SVOBODNI
IN SAMOSTOJNI SLOVENIJI, JE POSVEČEN TUDI 500
LETNICI USTANOVITVE SAMOSTANA OBSEVANTOV -
FRANČIŠKANOV V ORMOŽU**

*Franciškanski samostan v Ormožu konec 17. stol.**

* Detajl iz Mesto in grad Ormož (Stadt und Schloss Fridav), Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, Gradec 1681; Ivan Stopar, Cankarjeva založba Ljubljana 1971, slika 24.

OB IZDAJI ZBORNIKA ORMOŽ SKOZI STOLETJA IV

Dežela kakor iz pravljice. Na jugu jo obliva Drava, ki ji s pritoki daje dovolj vode, nujno potrebne za življenje. Proti vzhodu in zahodu se širijo ožje ali širše rodovitne ravnice, na severu pa jo kot venec obkrožajo griči, nekdam zelo pomembni za obrambo pred sovražniki, ki so nenehno križarili po njej. Poskušali so jo osvojiti, naseljence pa oropati ali pregnati. Vsak rod, ki je na njej bival, je puščal za seboj sledove, ki so se v stoletjih nakopičili v neprecenljiv zgodovinski in arheološki zaklad. Ta nam kot odprta knjiga govori o vseh dogodkih, ki so se odvijali na naših tleh. Kelti, Iliri, Germani, Huni, Kruci, Rimljani, Slovani - ali je še kak narod ali pleme v Evropi, ki se ne bi vsaj bežno dotaknil naših krajev.

Kako bi mogli zgodovinarji, narodoslovci in arheologi ostati hladni ob tolikih dragocenostih, kot jih hranijo naši kraji, posebej še, če smo priča nenehnega propadanja in uničevanja teh biserov naše preteklosti. Poskušajo jih čim več in čim prej odkriti, ovrednotiti in primerno zavarovati ter ohraniti kot priče slavne preteklosti naših krajev. poskušajo jih tudi urediti po času nastanka, najdišču, zgodovinskem pomenu in medsebojni povezanosti.

Tako so do sedaj izšli že trije zvezki zbornika Ormož skozi stoletja. Pri zbiranju gradiva, njegovem opisovanju, razvrščanju in restavriranju se je od leta 1973, ko je izšel ob sedemstoletnici prve omembe ormoža v pisanih virih prvi zvezek Zbornika, pa do današnjega, četrtega, zvrstila cela plejada navdušencev, ki so z veliko truda, nesebičnosti in požrtvovalnosti skušali odkriti in rešiti to neprecenljivo narodno bogastvo

našim zanamcem. Ti bodo lahko s ponosom prebirali zgodovino svojih krajev. Pri tem niso opravljali samo svoje poklicne dolžnosti, ampak so z ljubeznijo in prizadevnostjo obdelovali in ljubkovali vsak najden predmet. Njihova imena in prispevki so trajno zapisana v štirih zvezkih Zbornikov, zato jih v predgovoru ni potrebno posebej navajati. Nekaj pa moramo nujno zapisati: našo globoko hvaležnost za njihovo plemenito delo, brez katerega bi vsi ti zakladi izginili, s čimer bi nastala neprecenljiva škoda, ki je nikakor ne bi bilo mogoče več popraviti, če bi do nje že prišlo. Beseda hvala izgine v zraku, ko jo izrečemo, njihovo zapisano delo pa bo dalo njihovi besedi trajnost, vse do obstoja zadnjega primerka Zbornika.

Zahvalo smo dolžni tudi vsem, posebej še članom odbora za izdajo Zbornika, ki so ob prispevkih avtorjev kakor koli pomagali ob nastajanju in vztrajanju pri izdaji četrtega zvezka kljub težavam, ki so jo spremljale. Tudi tem naj bo pričujoči zvezek trajen spomin in zahvala.

Vsem bralcem pa naj bodo vsi dosedanji in bodoči zvezki Zbornikov dragoceno berilo, ob katerem bodo spoznavali vso veličino in bogastvo dogodkov v naši lepi pokrajini, ki so jo ustvarili ter oblikovali tako kot jo poznamo danes. Tako želimo ohraniti našim zanamcem.

Predsednik SO Ormož

Dr. Jože Bešvir

UREDNIKOVA UVODNA BESEDA

Četrto številko Zbornika Ormož skozi stoletja, prvega v svobodni in samostojni Sloveniji, smo pripravili z angažiranostjo nekaterih članov že pred leti izbranega in na Skupščini občini Ormož potrjenega odbora za izdajo Zbornika, ki ga je vodil gospod Tone Luskovič, za administrativne in vse posle ob dopisovanju z avtorji pa je z veliko skrbjo opravljala gospa Minka Rajh. Zbornik je posvečen tudi 500-letnici ustanovitve samostana observantov - frančiškanov v Ormožu, ki je bil leta 1493 ustanovljen. O potrditvi ustanovitve se nam je ohranila tudi listina iz 16. aprila tega leta.

Frančiškanski samostan je deloval vse do njegove ukinitve leta 1786 in je zaradi svojega pomena pa tudi arhitekturne podobe opredeljeval in zaznamoval mesto Ormož, da ga je tudi G. M. Vischer v svoji topografiji monumentalno prikazal, tako da samostan dejansko pritegne našo pozornost na upodobitvi mesta Ormoža iz leta 1681.

Zbornik Ormož skozi stoletja IV izhaja sicer z majhno zamudo, vendar je bil pripravljen dvajset let potem, ko smo v Ormožu leta 1973 praznovali 700-letnico prve omembe mesta in on tej priliki izdali tudi Zbornik Ormož skozi stoletja, ki še ni imel številke I.

Tako smo v dvajsetih letih pripravili štiri zvezke Zbornika Ormož skozi stoletja in dokazali, da je imel Ormož bogato zgodovino, kljub temu da je majhno mesto. Ta trditev je izpričana v dosedaj objavljenih člankih pa tudi s tem, koliko arhivskega gradiva se nam je ohranilo v slovenskih pa tudi drugih arhivih, predvsem v Avstriji, Madžarski in Hrvaški, kar nas vse lahko navdaja z optimizmom, da naslednji zvezki ormoškega zbornika niso vprašljivi.

V Zborniku Ormož skozi stoletja IV smo za objavo pripravili enaindvajset prispevkov avtorjev iz Ptuja, Maribora, Ljubljane in Ormoža pa tudi iz sosednje Hrvaške in Avstrije.

Zbornik je bil računalniško obdelan in oblikovan v Pokrajinskem arhivu v Mariboru. Ima nekatere novosti, med drugim naj omenim izdelane UDK kartice za prispevke v zborniku in CIP - kataložni zapis o publikaciji, kar je pomembno za obdelavo v knjižnica. Vsi prispevki v zborniku so opremljeni z znanstvenim aparatom.

Končno podobo Zbornika je izoblikoval računalniški arhivski strokovnjak v Pokrajinskem arhivu Maribor g. profesor Miran Novak s pomočjo računalniške operaterke ge. Irene Žugaj. Obema se v imenu odbora za pripravo Zbornika in kot urednik lepo zahvaljujem.

Zahvaljujem pa se seveda avtorjem, ki so mnogi kljub svoji veliki angažiranosti našli čas in pripravili svoje prispevke tako, da je Ormoški zbornik IV lahko zagledal luč sveta.

Dr. Peter Pavel Klasinc

SAMOSTAN MANJŠIH BRATOV OBSERVANTOV V ORMOŽU

Cesar Jožef II. (1764 - 1790) ima s svojimi patenti in odloki največ "zaslug", da se je zmanjšalo število samostanov na našem območju. Žrtev teh odlokov je postal leta 1786 tudi ormoški samostan manjših bratov. Njegova ukinitvev pa je kmalu pripeljala tudi do popolne porušitve cerkve in samostana ter preureditve celotnega kompleksa.

Prav zaradi tega je prav, da se mlajšim generacijam predstavi ta pomembna ustanova preteklega časa.

1. ZGODOVINA SAMOSTANA

Prvi observantski¹ samostan na Spodnjem Štajerskem je bil ustanovljen proti koncu 15. stoletja v Ormožu. Ustanovitelj je bil Jakob Szekely (1440 - 1504), ki se je proslavil kot sposoben vojskovodja ob kralju Matjažu (Matija Corvin, 1440 - 1490, madžarski kralj) v boju proti Turkom. Jakob je bil rojen v majhnem madžarskem mestu Kewend (Kovend), ki ga je dobil njegov oče Blaž v posest od Janeza Hunyadija, ta pa je bil oče kralja Matjaža. Jakob se je skupaj z njim vojskoval na mnogih bojiščih, tudi proti cesarju Frideriku III. (1440 - 1493). Po smrti madžarskega kralja se je

* P. Marjan VOGRIN, gvardijan minoritskega samostana na Ptuju.

¹ Tukaj bi želel na kratko razložiti izraze, ki jih bom uporabljal v razpravi. Red manjših bratov (*ordo fratrum minorum*) je naziv, uporabljan za red, ki ga je ustanovil sv. Frančišek Asiški v začetku 13. stoletja. S tem izrazom so zaobjete vse usmeritve, ki so se pojavljale v redu skozi stoletja. Konventuali (v nemškem in slovenskem jeziku: minoriti) so bili manjši bratje, ki so živeli v konventih - samostanih. Sprejemali so papeške razlage pravila in razne privilegije. Način njihovega življenja se je oddaljeval od prvotne zamisli ustanovitelja. Observanti so nastali kot reakcija na življenje konventualov. Zagovarjali so strogo življenje po pravilu (règuli) brez papeževih olajšav.

Observantske reforme so se začele pojavljati že proti koncu 13. stoletja (spirituali), predvsem pa v drugi polovici 14. stoletja. Zelo močno observantsko delovanje je pripeljalo do delitve reda leta 1517. Osnovala sta se dva redova, ki sta se od papeža Leona X. naprej imenovala: OFM CONV (*Ordo fratrum minorum Conventualium*) in OFM DE OBSERVANTIA. Konventualov se je oprijelo ime MINORITI, na hrvaškem govornem področju pa je ostal naziv konventualci. Observanti pa so opuščali v svojem nazivu "*de observantia*" in so za okrajšavo uporabljali samo OFM, kar pa ne ustreza zgodovinskim dejstvom. Sami so se imenovali FRANČIŠKANI in je tako tudi ostalo, čeprav so tudi minoriti Frančiškovi, torej frančiškani!

Jakob priključil cesarju Frideriku III. in ta ga je povzdignil v svoboden stan ter mu za zasluge podaril proti odškodnini mesto in grad Ormož z vsem, kar je k njemu spadalo, tudi grad Borl. Svoj madžarski priimek je spremenil v nemškega ter se preimenoval v "Zekel"; v listinah pa je imenovan tudi Zakel, Zackl, Zaggl, Zachl.

Kmalu po naselitvi v Ormožu je poslal Jakob Zekel v Rim prošnjo za ustanovitev observantskega samostana. Prošnji je ugodil papež Aleksander VI. (1492 - 1503) z dekretom, izdanim 16. 4. 1493. leta. Ker so v tistem času pustošile turške čete v okolici Ptuja in Celja, se je začetek gradnje samostana zavlekel za dve leti, saj je Jakob Zekel s svojimi vojščaki sodeloval v boju proti Turkom. Tako je bil temeljni kamen položen leta 1495. Zaradi pogostih turških vpadov in kuge, ki se je širila med ljudmi, sta bila cerkev in samostan predana svojemu namenu šele leta 1504. Cerkev je bila posvečena na praznik sv. Frančiška Asiškega (4. 10.). Posvetil jo je sekovski škof Christoph II. von Zach in tudi vpeljal v novi samostan redovnike. Prvi, ki je bil pokopan v cerkvi v družinski grobnici, pa je bil najzaslužnejši mož, ustanovitelj samostana Jakob Zekel, ki je umrl samo nekaj več kot mesec dni pred posvetitvijo (27. 8. 1504).

Samostan je od začetka pripadal avstrijski observantski provinci, ki se je imenovala "*Provincia Austriae S. Bernardini Senensis*"². Avstrijski bratje so zapustili samostan po letu 1538. Samostan je bil priključen madžarski provinci sv. Odrešenika (*Provincia SS. Salvatoris in Hungaria*)³, kmalu nato pa provinci sv. Marije. Nekaj let za tem, približno leta 1560, pa je bil samostan priključen provinci sv. Ladislava v Slavoniji. Sto let pozneje, torej v letu 1660, pa je bila izražena želja Madžarov⁴, da bi priključili ormoški samostan madžarski provinci. Proti tej spremembi in naselitvi Madžarov v Ormož pa so se izrekli meščani Ormoža⁵. Nekaj let za tem pa so se že pritoževali čez tri brate iz samostana. Cesar Leopold I. (1658 - 1715) je zato pisal⁶ vrhovnemu predstojniku v Rim in zahteval, naj se ormoški samostan priključi avstrijski observantski provinci, ki je slovela zaradi svoje strogosti. 16. julija istega leta pa je cesar že pisal avstrijskemu provincialu glede inkorporiranja ormoškega samostana njegovi provinci. Provincial Slavonske province sv. Ladislava je proti takemu postopanju protestiral⁷ in prosil, naj samostan ostane v njegovi provinci, ker redovniki uspešno delujejo tako v Ormožu kot tudi na okoliških župnijah. Kljub temu je cesar

² Potrdil jo je papež Nikolaj V. leta 1451.

³ Do leta 1517 je bil to vikariat madžarskih observantov, ki so se leta 1444 oddelili od bosanskega vikariata. Observantske "*province*" so se do delitve reda imenovali "*vikariati*". Vikar pa je bil kot predstojnik vikariata podložen teritorialnemu provincialu, ki je bil iz vrst konventualov.

⁴ 20. 9. 1660, prim.: Kokol, p. Hadrijan, *Die Geschichte der Franziskanerkloster*, str. 10.

⁵ 23. 9. 1660, prim.: Kokol, str. 10.

⁶ 16. 5. 1672, prim.: Kokol, str. 10

⁷ Listina je brez pravega datuma, samo z letnico 1672, prim.: Kokol, str. 127, št. 10.

Leopold I. izdal dekret⁸ o priključitvi avstrijski provinci z razlago: zaradi pohujšanja in nemoralnosti⁹. 7. februarja 1673 je bil izdan drugi dekret, ki je prvega suspendiral. Deželna vlada v Gradcu pa je še določila¹⁰, da bo stopil, če se nemoralnosti ne odpravijo, v veljavo dekret o priključitvi avstrijski provinci. Verjetno so se stvari uredile; pa tudi dejstvo, da je ostal ormoški samostan še naprej v stari provinci, govori v prid izboljšanja stanja. Po drugi strani pa je bil ustanovljen samostan za slavonsko provinco (ali bolje rečeno: za slovanske dežele), tako je vsaj zapisal provincial z brati leta 1672, ko je naslovil na cesarja Leopolda pismo, kjer ga prosi, naj tako tudi ostane. Če pa upoštevamo, da so redovniki pastoralno delovali v svoji cerkvi kakor tudi po okoliških župnijah, kjer je bilo potrebno znanje slovenskega jezika, potem je seveda razumljivo, kar je zapisal provincial v svojem pismu, da pač "*častiti patri avstrijske ali štajerske province ne poznajo 'Idioma Sclavonica'*." O madžarskih patrih je isto poudarjal v svojem pismu tudi bivši sodnik Štefan Godina¹¹.

Še bolj pa so protestirali proti patrom avstrijske province okoliški župniki¹² in zagovarjali redovnike, ki so pripadali Slavonski provinci in živeli ter delovali v Ormožu in okolici. V svojem pismu so navedli, da redovniki obvladajo naslednje jezike: "*Illirica, Germanica, Croatica et Sclavonica*", ki so v njihovih krajih nujno potrebni za pastoralno delo. Istočasno so protestirali tudi štirje sodniki¹³ in zatrjevali, da redovniki ormoškega samostana zadovoljujejo potrebe ljudi in da obvladajo jezike, ki so na njihovem območju potrebni.

Ta prizadevanja pa so obrodila sadove proti koncu 18. stoletja. 4. maja 1784. leta je bil samostan končno priključen avstrijski provinci. Dolgoletna prizadevanja pa niso dolgo trajala. Preden je minilo leto dni, je bil samostan dodeljen kranjski observantski provinci sv. Križa¹⁴. Tudi v sestavi te zadnje province ormoški samostan ni dolgo ostal. P. Castulus Weibl, provincial kranjske observantske province, je zelo širokogrudno odgovoril na dopis deželnega glavarstva v Gradcu¹⁵. Ponudil je takojšnjo ukinitve samostana v Ormožu (in Feldbachu) z obrazložitvijo, da je v omenjenem samostanu premalo redovnikov, ki bi zadovoljevali duhovne potrebe vernikov, a je provincial prosil, če bi lahko razdelil hrano in opremo iz samostana

⁸ 8. 1. 1673, fotokopija v Zgodovinskem arhivu na Ptuj. Originali so ohranjeni v nadškofjskem arhivu v Zagrebu.

⁹ O. C. "*propter scandala et abusos*".

¹⁰ 18. 3. 1673, fotokopija v Zgodovinskem arhivu na Ptuj.

¹¹ 16. 1. 1677, fotokopija v Zgodovinskem arhivu na Ptuj.

¹² 12. 2. 1723, fotokopija v Zgodovinskem arhivu na Ptuj.

¹³ Listina je izstavljena istega dne kot zgornja: 12. 2. 1723, fotokopija v Zgodovinskem arhivu na Ptuj.

¹⁴ 11. 3. 1785, prim.: Kokol, str. 64.

¹⁵ 15. 12. 1785, prim.: Kokol, str. 64, op. 1.

med druge samostane reda¹⁶. Na to dovoljenje ni bilo potrebno dolgo čakati¹⁷.

Popis vsega premoženja (inventar) je bil sestavljen 5. aprila 1786. leta. Manjši del premoženja je bil dodeljen verskemu skladu, večina pa je bila prepuščena svobodnemu razpolaganju province. Samostansko opremo so si razdelili samostani ali pa je bila odnesena v samostane, kamor so bili dodeljeni redovniki iz ormoškega samostana¹⁸. Omenil bi samo milostno podobo Matere božje, ki so jo redovniki odnesli iz cerkve v observantski samostan v Varaždin. Meščani Ormoža so jo zelo častili in zato tudi zahtevali nazaj¹⁹, pa njihova zahteva ni bila uresničena. Prvi lastnik samostana po ukinitvi je bil Joseph Aschbach, za njim Alois Guttmann, ki je bil tudi upravnik gospodstva Ormož. Dal je oceniti samostan, ki pa je že bil porušen. Ostalo je še nekaj gospodarskega poslopja²⁰. Ostanek samostana z vrtom in cerkev sta bila prodana 4. oktobra 1798. leta za 2.000 florinov. Kmalu nato je bila popolnoma porušena tudi cerkev²¹.

2. LISTINE

Vsaj nekaj vrstic bi posvetil še listinam, ki so ohranjene po različnih arhivih. Na razpolago sem imel fotokopije listin, ki so v Nadškofijskem arhivu v Zagrebu. Nekatere teh listin navaja v svojem delu že p. Hadrijan Kokol, pa ne vseh. Za kritično izdajo vseh še neobdelanih listin pa sem imel na razpolago premalo časa.

3. POMEN SAMOSTANA IN KONEC

Bratje ormoškega samostana so se posvečali predvsem pridiganju in spovedovanju ljudi, ki so prihajali v njihovo cerkev. V cerkvi je bil tudi oltar, posvečen Mariji, in vsaj za okolico Ormoža je to bila romarska cerkev²². Iz virov pa lahko ugotovimo, da so bili redovniki dejavni tudi po okoliških župnijah. Ker so znali več jezikov, so lahko na območju, kjer so bili prisotni različni narodi in jeziki (slovenski, hrvatski, madžarski in

¹⁶ 8. 2. 1786, prim.: Kokol, str. 140, št. 30.

¹⁷ 23. 2. 1786, prim. Kokol, str. 141, št. 32.

¹⁸ Kostanjevica pri Gorici, Ljubljana, Maribor, Varaždin, Zagreb.

¹⁹ 1. 5. 1786, prim. Kokol, str. 144, št. 35.

²⁰ Ocena je bila narejena 1. 1. 1796. leta.

²¹ Lastniki posesti, kjer sta stala samostan in cerkev, so bili v preteklosti naslednji: Joseph Weisch, Karl in Mathilde Kreulitsch, dr. Anton in Josefa Magdič in od leta 1860 dr. Anton Žižek. Sedaj so lastniki: Anica Veselko, Ivica Bedrač, "Jeruzalem" Ormož in SO Ormož.

²² Glejte op. št. 19.

nemški), res v polni meri izvrševali Kristusovo poslanstvo. Župniki okoliških župnij in tudi sodniki trgov so se v začetku 18. stoletja (1723) zavzeli, da naj redovniki, ki so sicer pripadali Provinci sv. Ladislava, ostanejo v ormoškem samostanu. Eden argumentov, ki je nasprotoval prihodu avstrijskih redovnikov, je bil, da se našega narečja ne bi naučili niti razumeli²³.

Kljub temu je bil ormoški samostan priključen avstrijski (1784), kmalu zatem pa kranjski observantski provinci. Sam provincial je ponudil ormoški samostan v ukinitev; verjetno je želel rešiti pred tem ostale svoje samostane. Samostanska oprema se je porazgubila po ostalih samostanih, o samostanski zgradbi pa ni več sledu.

Škoda, da ni ohranjena vsaj cerkev, ki je bila za dve tretjini večja od župnijske cerkve. Bila je razdeljena na tri ladje in bogato okrašena²⁴. Česar niso redovniki odnesli s seboj, je bilo prodano²⁵.

V tej kratki razpravi je nanizanih le nekaj podatkov. Naj bodo spodbuda Ormožanom za nadaljnje raziskovanje zgodovine samostana manjših bratov observantov - frančiškanov v Ormožu.

LITERATURA

- Kokol p. Hadrijan, Die Geschichte der Franziskanerkloster in Untersteiermark in der Aufklarungsperiode und in der Zeit des Absolutismus (ca. 1751 - 1850). Gorz, 1915.
- Slekovec, Sekelji, Rodopisna in životopisna razprava. Ljubljana, 1893 (ponatis iz Slovenca).
- Iriarte, Die Geschichte der Franziskusorden. Altötting, 1983.

²³ Emilijan CEVC, *zgodovina ormoških frančiškanov*, Ljubljana.

²⁴ Začelo poročila o okrašanju je objavil (v letniku) v *Vestniku ormoških frančiškanov* 1893, Ljubljana 1971, 355-56.

²³ Glejte op. št. 13. ... "*nostrum idioma non collentibus traderetur*".

²⁴ Prim.: M. Slekovec, Sekelji, Rodopisna in životopisna razprava. Ljubljana, 1893 (ponatis iz Slovenca), str. 22.

²⁵ Npr.: Cerkevne orgle so bile prodane v Maribor, slika sv. Krištofa na Polenšak, zvonovi pa so v Perlaku (?) v Medimurju. Prim.: O.C.: str. 24.

DAS OBSERVANTENKLOSTER IN ORMOŽ

ZUSAMMENFASSUNG

Jakob Szekely (Zekel) gründete mit Erlaubnis von Papst Alexander VI. (1493) das Observantenkloster in Ormož (Fridau). Im Jahre 1495 begann er mit dem Bau des Klosters und der Kirche. Am 4. Oktober 1504 wurde die Kirche geweiht und am selben Tag zogen die Ordensleute ein.

Ursprünglich gehörte das Kloster zur österreichischen Observantenprovinz, nach dem Jahre 1560 wurde das Kloster in Ormož jedoch in die slavonische Provinz des hl. Ladislav eingegliedert.

Nach langjährigen Bemühungen gelangte das Kloster wieder in den Bereich der österreichischen Provinz (1784) und Jahr darauf in die Provinz Krain. Aufgehoben wurde das Kloster in der Zeit Josefs II. im Jahre 1786.

Die Observanten von Ormož haben sich besonders dem Predigen und dem Anhören der Beichte zugewandt, nicht nur in ihrer eigenen Kirche, sondern auch in den Nachbarparfen. Sie beherrschten mehrere Sprachen, was im Gebiet von Ormož sehr wichtig war.

Die Bewohner von Ormož würden wahrscheinlich sehr stolz sein, wenn die Klosterkirche noch heute stünde. Sie war nämlich größer, reicher und schöner als die jetzige Pfarrkirche. Leider ist von der Kirche und auch vom Kloster nichts übrig geblieben. Auch die Urkunden und Dokumente, welche noch vorhanden sind, sprechen von der Verbundenheit der Bewohner von Ormož mit den Ordensbrüdern im Observantenkloster (Franziskanerkloster).

STENSKE SLIKARIJE 17. STOLETJA V ORMOŠKI ŽUPNIJSKI CERKVI

Obnovitvena dela v župnijski cerkvi sv. Jakoba star. v Ormožu so v letih 1960, 1976 in 1990 razkrila prenekatero stran njene častitljive zgodovine¹. Cerkev se prvič omenja leta 1271², toda tedaj je imela za seboj že dolga leta od časa, ko so položili njen prvi temeljni kamen. Vsaj po letu 1235, ko je salzburški škof Eberhard potrdil nemškemu viteškemu redu patronat in lastništvo nad cerkvijo v Veliki Nedelji, je ta gotovo poskrbel za zidavo cerkva tudi vsaj v večjih naseljih svoje župnije. Arhivski podatki o ormoški srednjeveški cerkvi so res zelo skopi, zato pa moramo prisluhniti predvsem govoricam kamnov, pričevanju njenih sten. Zadnji restavratorski posegi so v mnogočem izpopolnili vednost o zgodovinskem in slogovnem razvoju cerkve in o spremembah, ki so jih narekovala bodisi pastoralne potrebe, katastrofe požarov, napadi "Turkov" in druge roparske devastacije, ne nazadnje pa tudi spremembe v verski praksi in v estetskem pojmovanju. Ko so leta 1990 odbili stare omete tudi na zunanjsčini, so se pokazale še nekatere za zgodovino stavbe pričevalne faze, ki kličejo po natančnejši analizi - recimo kombinacija opečne in kamnitne zidave, podobna oni, ki se je razkrila tudi na starem prezbiteriju župnijske cerkve na Hajdini pri Ptujju (iz devetdesetih let 14. stoletja), deli oken, ki pripadajo najbrž še 13. stoletju, gotske spolije (kosi obočnih reber in podobno), vzdane v cerkveni stolp itd. Najbrž še romansko apsidno je ob koncu 14. stoletja zamenjal velik, poligonalno zaključeni gotski prezbiterij in približno ob istem času so prizidali na severni strani tudi ožjo ladjo kot nekakšno vzporedno kapelo, ki je bila najbrž že od vsega začetka z manjšima šilastima prehodoma povezana z glavno ladjo. Take prizidave so bile v pozni gotiki tako pri večjih župnijskih kot ob

* Emilijan CEVC, umetnostni zgodovinar, Ljubljana.

¹ Začasno poročilo o odkritjih je objavil J(anez) M(ikuž) v: Varstvo spomenikov XXI. Ljubljana 1977, 355 sq.

² Podatek povzemam po: Jože Curk, Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož. Ormož skozi stoletja II. Ormož 1983, 73. Žal avtor ne sporoča vira za to datacijo, vendar v verjetnost, da je tedaj cerkev že stala, ne dvomim. Sv. Jakob spada v vrsto tistih svetnikov, ki so jim bile posvečene tudi pri nas že cerkve romanske dobe. In če naletimo v fevdnem zapisniku iz leta 1293 kar na dva ugledna kmeta, oba župana, z imenom Jakob, bi to potrjevalo, da je bil kult tega svetnika v tem okolju že gotovo zelo živ. (Anton Klasine, Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov. Ormož skozi stoletja I. Maribor 1973, str. 53).

pomembnejših podružnih cerkvah dokaj pogostne³. Verjetno so v prvi četrtini 17. stoletja te vmesne loke povečali in jim šilastoločne zaključke spremenili v polkrožne.

Zadnjo veliko predelavo je doživela cerkev v baroku, verjetno kmalu potem, ko so jo leta 1704 izropali Kruci. Stari leseni strop v ladji so zamenjali z zidanim banjastim obokom z oprogami med posamičnimi travejami, v prezbiteriju pa so odbili gotska rebra in ga s tem lepotno okrnili. V ladji pa so novi obok, še bolj pa podvojeni pilastri, iznad katerih izhajajo oproge, zakrili in poškodovali stenske slikarije na severni in južni steni in tudi na slavlolu. Prav te pa je zdaj spet odkril skalpel skrbnega restavratorja Viktorja Gojkoviča, seveda pa so mnogi deli slik poškodovani ali celo uničeni. Ob teh slikarijah se želim zdaj pomuditi in jih, kolikor je trenutno mogoče, slogovno in vsebinsko osvetliti, prepričan pa sem, da s tem še ne bo o njih izrečena zadnja beseda. Doslej sta jih na kratko opisala in ocenila le Jože Curk in Marjeta Ciglenečki.⁴

Freska, ki nad ostanki starejših gotskih fresk pokriva slavoločno steno v ladji, predstavlja veliko kompozicijo Zadnje sodbe. Po letnici, ki mi jo je posredoval Viktor Gojkovič, naj bi nastala leta 1631.⁵ Freska ni idealno ohranjena; mnogi deli so zamegljeni, večji del na levi strani, vrhnji zaključek in spodnja dela na obeh straneh slavoloka so uničeni. Kljub temu je kompozicija vsebinsko dovolj zgovorna in zaključna. Prilagaja se šilastoločnemu slavlolu. Ikonografsko povzema kompozicija še staro srednjeveško razdelitev na zemeljski pas, ki mu na nasprotni strani odgovarja globina pekla, na vmesni pas med zemljo in nebom in na nebesni pas s Sodnikom. Pravzaprav se prizor začena na levi spodaj, kjer vstajajo umrli iz grobov, vzkipe v srednjem pasu v nebo do Sodnika, na desni - za Sodnika seveda levi - strani pa padajo pogubljeni proti peklenskemu žrelu, ki zija spodaj na naši desni. To bi pomenilo, da ne bodo vsi, ki sicer kipijo proti nebu, izvoljeni - ko je sodba izrečena, strmoglavljajo zavrženi v večno pogubo. Napis na traku nakazuje božji ukaz: *SVRGITE MOR(T)VI, VENITE A(D) (IV)DICIV(M)* - Kvišku, mrtvi, pridite k sodbi. V nebeški svetlobi sedi v vrhu Kristus-Sodnik na mavričnem loku, ogrnjen čez golo telo z rdečim plaščem, in z gibom desnice izreka sodbo, toda ob njem klečita na oblakih prva priprošnjika, Marija in sv. Janez Evangelist, tako imenovani motiv "Deisis" (molitev, priprošnja, posredovanje).⁶ Ob Sodniku so zbrani

³ Prim. Joachim Buchner, *Asymetrische Raumformen im spätgotischen Kirchenbau Süddeutschlands und Österreichs*. Festschrift f. Peter Metz. Berlin 1964, 258 sq.

⁴ Jože Curk, *Razvoj urbanih naselbin...*, o.c. str. 75. - Marjeta Ciglenečki, *Sprehod po mestu. /Vodnik/ Ormož in okolica*. Ormož 1990, 31 sq.

⁵ Jože Curk, *Razvoj urbanih naselbin...*, o.c. str. 75. - Marjeta Ciglenečki, *Sprehod po mestu. /Vodnik/ Ormož in okolica*. Ormož 1990, 31 sq.

⁶ Navadno je pridružen Mariji sv. Janez Krstnik, ki pa ga tu in tam zamenja tudi kakšen drug svetnik, recimo cerkveni patron, ali največkrat sv. Janez Evangelist, kakor v našem

nebeščani, apostoli in očaki, po nebu plavajo angeli z orodji Kristusovega trpljenja. Iz grobov vstajajoči mrtvi spodaj na levi so skoraj skicozno zajeti s širokim čopičem, kakor da se nad njihovimi kostmi šele razcveta "meso" vstalih, vidimo pa samo gornje dele teles in obrazov. Ostali, ki se dvigajo v nebo, so ogrnjeni z ohlapnimi plašči; njihova telesa niso renesančno "heroizirana", dasi so anatomsko dovolj prepričljiva; zdi se nam, da je nekatere zajel celo vrtinec, ki jih je pognal v višino, tako da se spreminjajo kar v "figure serpentine". Dasi še niso doživeli sodbe, je v njihovem kipenju vendarle usmerjena skladnost. Čudno pa je, da jim slikar ni obrnil obrazov proti Kristusu, marveč v stran, kjer je bil najbrž nekoč nakazan nebeški Jeruzalem, a prav ta del je uničen. Popolnoma drugačna je obravnavana stran s pogubljenimi. Njihova bridka skupina strmoglavlja proti peklu v neurejenem padcu, opleta in spremlja pa jih dolga, od srednjega veka izposojena veriga, ki se spušča, sledeč ostenju slavoloka, od vrha do peklenškega žrela; iz tega švigajo čez velikanske zobe plameni, oblizujoči najnižjo kopico zavrženih. Na vrhu se veriga ovija okoli vratu bradatega pogubljenca, ki ga hudič z burklam podobnimi vilami peha navzdol. Od desne jaha na kozlu hudobec, ki predstavlja menda razvratnost. V kopici golih pogubljenecv izstopa možak z igralno karto v roki in s pivsko ročko, nataknjeno skozi locen držaja na podlaht - pač eden hujših grešnikov ali pa zastopnik najpogostejših pregreh kvartopirstva in pijanstva. Ob tem se spomnimo sedemdeset let mlajše pridige kapucina Janeza Svetokriškega: "*Zapuvidi božje ne držite, ... praznika ne praznujete... inu namejsti s roženkranca kvarte inu majolike v rokah držite...*"⁷ Hudičem in pogubljenecem se mršijo in dvigajo lasje v grozljive krone, muke dopolnjujejo mučilna orodja v rokah vragov. Pred nami se torej razgrinja pretresljiva slikana pridiga - ne nekje na zahodni strani cerkve, vernikom za hrbtom, kjer najdemo navadno Zadnjo sodbo v srednjem veku, marveč vsem pred očmi, ob vhodu v najsvetejši del cerkve, kamor moramo vstopiti očiščeni in spokorjeni.

Ne pozabimo - tudi Ormož je bil le dobri dve ali tri desetletja nazaj še v polnem ognju verske reformacije, ki jo je podpiralo tudi razvratno življenje v velikonedeljski križniški komendi; to je zajelo tudi njene vikarje, komturji pa so se upirali vizitacijam seckavskega škofa. Verska praksa in morala sta bili na dnu, križniški red si je lastil cerkveno jurisdikcijo in nastavitve duhovnikov. Ormoški graščak, od leta 1545 cerkveni patron, razmer ni mogel spremeniti, dasi je bil ta, Ladislav Pethe de Hethes, od 1604 katoličan, toda z mestom in s podložniki je bil v nenehnem sporu. Ko je 1617 umrl, mu je sledil zmernejši sin Štefan.⁸ Verjetno je sprožil misel in naročil sliko Zadnje

primerku. (Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva /urednik Andjelko Badurina/. Zagreb 1985, 200.)

⁷ Sacrum promptuarium. Pridiga za Noviga lejta dan.

⁸ Fran Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije. Maribor 1928, 258 sq. - Anton Klasinc, Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov. Ormož skozi stoletja I. Maribor 1973, 78 sq.

sodbe celo sam graščak, kajti v ljudeh je, vsaj med starejšimi, gotovo še tlel spomin na evangeličanske nauke. Zadnja sodba, poudarjeno dvignjena vernikom pred oči, je pognala pač iz zmagoslavja obnovljenega katolištva kot svareč opomin. Res je, da bi tak opomin lahko pobudili tudi protestanti, kajti tudi Luther ni odklanjal upodobitev Zadnje sodbe; veljala mu je kot didaktična pridiga vernikom, naj ohranijo evangelijski nauk kot edino zveličaven, zavračal pa je priprošnje svetnikov kot posrednikov med človekom in Bogom; zato je odklanjal tudi motiv Deísis. Ta pa je bil v ikonografskih predstavah že tako zakoreninjen, da je pogosto obstal tudi v evangeličanskem krogu, za kar imamo pri nas lep primerek na Zadnji sodbi v "lutrovski kleti" pri gradu v Sevnici iz časa okoli 1612. Seveda je Luther želel, da bi bili v peklju upodobljeni tudi osovraženi "papisti", predvsem papež sam in menihi.⁹ V Ormožu pa ni med pogubljenimi niti papeža niti predikantov.¹⁰

O kakšnih renesančnih vplivih v naši freski ni prave sledi, dasi so bili že dobra desetletja dostopni bakrorezni posnetki Michelangelove Zadnje sodbe v Sikstinski kapeli, pač pa se je spet prebudila srednjeveška predstava, kar za poljudno slogovno varianto manierizma ni nič nenavadnega.¹¹ Naivna predstava demoničnih prizorov v peklju, kot jih vidimo v Ormožu, ni anahronizem, marveč kvečjemu vsebinska hibridnost. Figure so res anatomsko prepričljivejše kot v gotiki, vendar le sumarično oblikovane. Slikar je ostal zvest severnemu, srednjeevropskemu krogu z občutnimi vcepitvami nizozemske variante manierizma.

Med freskami prve polovice 17. stoletja na Slovenskem pripada ormoški Zadnji sodbi kar ugledno mesto, ne smemo pa iskati v sliki več, kot sta dopuščala čas in stopnja poljudnega ("*alpskega*") manierizma z vso vsebinsko in slogovno heterogenostjo. Jože Curk je kompozicijo le na kratko ocenil kot "*velikopotezno*", ki ji "*kljub rustikalnemu pristopu ni odrekli smisla za dramatično pripovednost in ekspresivno učinkovitost.*"¹² Podobno je fresko označila tudi Marjeta Ciglencečki;¹³ "*rustikalnost*" (Curk) in "*okornost*" (Ciglencečki) gre pač na račun retrospektivnih gotskih vrinkov. Kompozicijsko med levo in desno stranjo res ni pravega ravnotežja, saj je na levi strani struktura razrahljana, na desni pa zgoščena in prostorske globine slikar ni obvladal; znal pa je vdihniti barvi dinamično moč in v zamahih čopiča se

⁹ Margarete Stirn, *Die Bilderfrage in der Reformation. Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, Bd. XLV. Gütersloh 1977, 78, 70.

¹⁰ Sicer pa srečamo moralno kritiko verskih zastopnikov, tudi papeža, menihov in drugega klera že na srednjeveških freskah Zadnje sodbe. Pri nas na primer na Krtini in drugod. /Prim. sliko 65 v: France Stele, *Gotsko stensko slikarstvo*. Ars Sloveniae. Ljubljana 1972./

¹¹ Prim. G. Adelman - O. Weise, *Das Fortleben gotischer Ausdrucks- und Bewegungsmotive in der Kunst des Manierismus*. Tübingen 1954.

¹² Glejte op. 3.

¹³ Op. 4.

kljub vsemu prebuja sproščen dramatičen fluid. Poraba širokega čopiča vliva s svojo skicoznostjo nekaterim partijam mik trenutne spremenljivosti, ki prebuja že slutnjo zgodnjebaročne slikovitosti, dasi ta še ne more premagati silnic konca 16. stoletja.

Slikarjevo ime ostaja, na žalost, neznano in prav tako doslej še nismo našli niti freske niti tabelne slike, ki bi jo lahko prepričljivo primerili ormoški Zadnji sodbi. Slikar, ki že presega zgolj obrtniško zmogljivost, gotovo ni bil ormoški domačin, kajti v prvih desetletjih 17. stoletja so bili likovni ustvarjalci celo v večjih središčih dokaj redki. Zato bi delavnico našega mojstra smeli iskati najprej na Ptujju, še raje pa v Radgoni, kjer je v tem času deloval slikar Sebastijan Jouada, katerega slava je segla tudi v Slovenske gorice. Za tamkajšnjo cerkev sv. Treh kraljev je namreč leta 1623 poslikal oltar sv. Janeza Krstnika,¹⁴ na katerem se je ohranila še slikana predela s prizorom svetnikove pridige. Krajevna bližina bi sicer dopuščala misel, da so Ormožani poklicali na delo prav tega radgonskega slikarja, toda primerjava Zadnje sodbe s trikraljevsko predelo v tej smeri ne dopušča zanesljivega sklepa. Seveda pa je težko primerjati kar miniaturno slikano Pridigo Janeza Krstnika s fresko, saj je že sama slikarska tehnika odločala tudi pri slogovni formulaciji. Predelna slika je kompozicijsko umirjena, njena krajina s pogledom na reko in s hribovjem v daljavi je idilično občutena; sedeči in stoječi poslušalci Krstnikove pridige so mirno razvrščeni med kulisami drevja - pravo lirično razpoloženje diha iz tonsko ubrane celote. Nasprotno pa je Zadnja sodba dramatično razgibana, ujeta v brezprostorje in barvno živahna. Različna so oblačila, različno je okolje, različna je modelacija figur. Kar bi morda kazalo vsaj na neko časovno vzporednost z Jouadovo umetnostjo, bi bile ostre, bliskovite gube, višane s svetlo barvo.

Sebastian Jouada je vsekakor dosegel svoj slogovni izraz že v poznem 16. stoletju. Kakor mojster zadnje sodbe je tudi on umetniški otrok Severa in Nizozemske. Tudi pri našem slikarju slutimo dokaj močne spomine na Lucasa van Leydna in na njegov manierizem. Ormoško peklensko žrelo je zelo podobno tistemu, ki ga je na triptihu zadnje sodbe naslikal Lucas - bolj je podobno gobcu velikanske ribe kot pa zmajevemu žrelu.

¹⁴ Josef Wastler, Steirisches Künstlerlexikon. Graz 1883, 54. Slikar je bil tudi Sebastianov sin Georg, ki je slikal leta 1660 ob sprejemu cesarja Leopolda II. slovesno dekoracijo in 1654 naslikal mesto Radgono z njegovimi bastijami in obzidji, 1666 pa opremil z naslovno podobo Tractatus theologicus dr. Jurija Püttnerja.

II.

Še bolj kot Zadnja sodba pritegne obiskovalca ormoške župnijske cerkve poslikava severne stene glavne ladje. Ne zaradi večje slikarske kvalitete, marveč zaradi vsebinske pripovednosti in obsežnosti. Tudi ta slikarija je bila zakrita z ometi in beležem od barokizacije cerkve, razen tega pa so jo podvojeni stopničasti pilastri in okna nadstropnega oratorija nad stransko ladjo na mnogih mestih močno okrnili, nekatere prizore pa docela uničili. Po tehnični strani pa ne gre za fresko, marveč za slikarijo "al secco", torej na suh omet, s katerim se barve kemično ne sprimejo in se zato pri odkrivanju luščijo. Razen tega je slikar Jakob Brolo, ki je v letih 1869 in 1873 cerkev na novo freskiral,¹⁵ omet stare slikarije še naključeval, da bi se novi fresko omet trdneje oprijel zidu. Zato je bilo odkrivanje in reševanje teh slikarij oteženo in restavrator se je znašel pred dilemo, ali naj slike samo fotografsko dokumentira in nato spet prebeli ali naj poseže z retušami v njihovo strukturo, kajti v zatečenem stanju bi cerkvi ne bile v okras. Restavrator Gojkovič in mariborski Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine sta se odločila za edino sprejemljivo rešitev: uničena polja se enotno tonirajo, slike s spoznavno kompozicijo retuširajo in obrisno povežejo po še ohranjenih ploskvah in konturah, kljuvi pa zapolnijo. Tako je slikarija spet zaživela v kolikor le mogoči nekdanji vsebinski in slogovni pričevalnosti.

Slike pokrivajo severno steno nad lokoma, ki povezujeta glavno ladjo s prizidano stransko ladjo. Po dolžini zavzemajo ok. 14,5 m in ok. 5,2 m v višino. Razvijajo se v 4 vzdolžnih pasovih, katerih vsak je razdeljen na 12 kvadratnih polj; notranje mere polj znašajo 120 x 120 cm, pasovi med njimi pa so široki okoli 8 cm. Vsega skupaj je pred nami 48 polj, katerim je spodaj na desni dodano še kvadratno polje z napisom v palmetnem okviru.

Celota deluje kakor slikanica, ki enakomerno pokriva zgornji del severne stene, tako da spominja na ilustrativno pripovedno poslikavo nekaterih srednjeveških ladij (na primer cerkve sv. Petra nad Begunjami s prizori Pasijona), še bolj pa na velike "postne prte", s kakršnimi so v srednjem veku in tudi še v baroku zakrivali v postnem času veliki oltar.¹⁶ Tak vtis krepi tudi vsebina naslikanih bibličnih prizorov - v zgornjih dveh pasovih starozakonskih od prvega dneva stvarjenja do Bronaste kače v puščavi - v spodnjih dveh pa novozakonskih - od Kristusovega vhoda v Jeruzalem do Vstajenja.

Že kolegica Ciglencečki se je potrudila razbrati vsebino posamičnih polj; tule naj njen seznam ponovim in malce dopolnim:

¹⁵ Andreja Žigon, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Celje 1982, 61, 114. Od Brolovih fresk je restavracija dokumentarno ohranila le nekaj fragmentov, ki so zdaj sneti in obešeni na steni v prezbiteriju.

¹⁶ *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte VII.* München 1981, stolpec 826 sq.

Prvi zgornji pas:

1. Stvarnik razdeli svetlobo od teme nad pusto zemljo.
2. Ločitev voda.
3. Prizor je uničen - verjetno je predstavljal tretji dan stvarjenja, stvarjenje rastlin in drevja.
4. Uničeno - verjetno nastanek sonca, lune in zvezd.
5. Stvarjenje vodnih živali in ptic.
6. Stvarjenje suhozemnih živali, uničeno.
7. Stvarjenje Adama - ohranjen je samo spodnji del s sedečim Adamom.
8. Uničeno - ustvarjenje Eve.
9. Uničeno - prvi greh; viden je del drevesa z jabolki.
10. Uničeno - verjetno pogovor Stvarnika z Adamom in Evo.
11. Izgon iz raja.
12. Zelo poškodovano - Adam in Eva pri delu; viden je menda Adam, ki koplje zemljo.

Drugi pas:

13. Uničeno - slutiti je le neko skalovje.
14. Zelo uničeno - viden je del gole figure - Kajn in Abel?
15. Uničeno - viden je del klečeče figure; pač Noe, ki mu Bog naroča zgraditi ladjo.
16. Uničeno - vesoljni potop?
17. Noetova daritev - viden je oltar, nad njim mavrica.
18. Uničeno - Noetova pijanost?
19. Zidanje babilonskega stolpa; viden je stolp v ozadju, pred njim na levi kralj s sulico in pred njim stavbar.
20. Uničeno - morda Melkizedekova daritev?
21. Abraham daruje Izaka.
22. Uničeno - morda Ezav in Jakob?
23. Uničeno - morda Mojzes sprejema postavo ali zlato tele?
24. Bronasta kača.

Tretji pas:

25. Kristusov vhod v Jeruzalem.
26. Zadnja večerja.
27. Jezus univa Petru noge.
28. Uničeno - verjetno Kristus na Oljski gori.
29. Zelo poškodovano - rablji popadajo v Getzemaniju pred Kristusom po tleh.
30. Kristusa primejo.
31. Uničeno - morda Kristus pred Kajfom.
32. Uničeno - morda Petrovo zatajenje.
33. Zasramovanje Kristusa.
34. Kristus pred Pilatom.
35. Kristus pred Herodom.
36. Bičanje (le delno).

Četrty pas:

37. Uničeno - verjetno kronanje s trnjem.	42. Dviganje križev.
38. <i>Ecce Homo</i> .	43. Zelo uničeno - Križanje.
39. Uničeno - verjetno Pilatova obsodba.	44. Uničeno - snemanje s križa.
40. Uničeno - verjetno Kristus nese križ.	45. Polaganje v grob.
41. Kristusa slečejo.	46. Kristus v predpeklju.
	47. Vstajenje.
	48. Nadangel Mihael s tehtnico in donator.

Na južni steni je isti slikar naslikal štiri zahodne cerkvene očete, a te slike so docela uničene, le skopi sledovi podobe sv. Gregorija Velikega so še videti.

Naročniku in slikarju smo hvaležni, da sta dodala pod 48. polje napis v sicer lepi majuskuli, toda z več napakami, ki delno celo zamegljujejo branje. Ali se je slikar zmotil - ali celo ni vedel, kaj piše? V besedilo je moral vrvati popravke.

GOTT ZV LOB VND EHRN
AVCH ANDERN ZV GV TEN
EXEMPL HAT MICHAEL
POLLIPNECK AVS VNDER
KARNDEN GEBIRDIG BURGER
VND RATHS (HERR) ALHIE
HAT DISE VIRTZIG STVCK
BENEBENI (nebenbei?) DER ANDERN SEI
DEN WO DIE VIER KIRCHEN
LEHRER SIND AUF SEINEN VN=
KOSTEN MACHEN LASEN.
GESCHEHEN IM ANNO 1632 IAR.

Napis torej sporoča, da je dal napraviti ormoški meščan in mestni svetnik Mihael Pollipnek, po rojstvu s Spodnje Koroške, leta 1632 štirideset slik in zraven še podobe štirih cerkvenih učiteljev (to je: sv. Gregorja Velikega, sv. Avgušтина, sv. Hieronima in sv. Ambroža). Število 40 je pač zaokroženo, saj je slikanih polj v resnici 48.

Zgovoren je podatek, da je poslikavo naročil mož, ki se je priselil v Ormož s Koroškega, verjetno iz Roža ali iz Podjune. Ker je bil meščan in celo svetovalec, kaže, da je bil premožen in katoličan, ker bi kot protestant v tem času ne mogel biti svetovalec. Ni izključeno, da je izbral prizore iz Geneze in Pasijona po vzorcu postnih prtov, ki so bili prav na Koroškem zelo razširjeni in so kazali prav tako prizore iz starega in novega testamenta, posebno Pasijona, pač po patristični formuli: "In veteri testamento

novum latet, in novo vetus patet."¹⁷ Menda kar velja, da je imela Koroška res "posebno veselje nad slikami", kot večkrat beremo, zato razumemo tudi Pollipnekovo ormoško naročilo. Naj še dodam, da moramo naročnikovo ime bržčas brati kot "Podlipnik", saj je ta priimek na Koroškem zelo pogost in govori za moža slovenskega rodu. In ni zadnja vabljenost teh slikarij, da je ob njih upodobljen tudi donator v varstvu svojega svetniškega patrona sv. Mihaela. Pred nami je pravi portret klečečega moža, ogrnjenega s širokim, sivkastim plaščem, ki je okrašen s črnimi vezenimi ornamentami in obrobljen s črnimi pasovi. Glavo z modno kratko brado obrača v nebo, roki sklepa v molitvi. Nadangel, ki drži v desnici tehtnico, mu varovalno polaga dlan leveice na glavo. Kolikor lahko zaslutimo ob slabi ohranitvi podobe, sta figuri menda nameščeni v pokrajini in ne v arhitekturnem prostoru. Po izrazu obraza in brade bi možu prisodili kakšnih petdeset let starosti.

Jože Curk je te slike označil kot "preprosto, a fabulativno bogato delo, katerega kompozicija živi od renesančnih dosežkov, med katerimi so opazni celo michelangeleski detajli."¹⁸ Natančneje jih je ocenila Marjeta Ciglenečki: "Pripoved je naslikana sproščeno in živahnost dogajanja se stopnjuje iz prizora v prizor ter doseže vrhunec v upodobitvah iz Novega testamenta, še posebej v spodnji vrsti. Edino na zadnji podobi, kjer se je meščanski naročnik priporočil svojemu patronu sv. Mihaelu, najdemo spet tisto umirjenost, s katero je slikar zastavil zgodbo o Stvarjenju sveta... Celotni zasnovi bi mogli pripisati nekoliko konservativen značaj. V posameznih upodobitvah pa se je, po imenu žal neznani slikar z živahnostjo, ekspresivnostjo in z načinom podajanja prostora predstavil kot zanimiv mojster, ki je znal prisluhniti renesančnim slikarskim dosežkom."¹⁹ Obe oceni v celoti ustrežata.

III.

Freska Zadnje sodbe se zdi kakor zaključek sosednjih slikarij na severni steni, kot nasledek greha prvih staršev, toda videli smo, da je v resnici nekaj let starejša. Seveda pa je imel severni cikel predhodnika že v starejših poznogotskih freskah s podobno vsebino, vsaj kar zadeva podobe Geneze. To dokazujeta skopa fragmenta fresk, ki sta se pokazala v vrhu 7. polja, nad Stvarjenjem Adama, in v vrhu 11. in 12. polja. Prvi kaže del

¹⁷ Na Koroškem se je ohranilo kar več postnih prtov: prt v Krki, ki ga je 1458 naslikal Konrad iz Friesacha /Brež/, ima 99 prizorov; v Vovbrah /Haimburg/ imajo prt iz leta 1504; prt iz Reichenfelsa je zdaj v St. Leonhard i. L.; četrti iz Steuerberga iz leta 1540 je v celovškem Škofijskem muzeju, enako tudi peti iz Maria Bichl. Iz 16. stoletja so postni prti iz Baldramsborfa /1555/ in iz Millstatta /1593/, iz 17. stoletja pa prta v Sv. Štefanu na Krappfeldu /1612/ in v Strmciu /Sternberg/ iz leta 1629. - Anton Fritz-Max Ebernick, Sakrale Kunst in Kärnten. Klagenfurt 1967, str. 183 sq.

¹⁸ Glejte op. 4.

¹⁹ Glejte op. 4, str. 32.

Stvarnika, ki ustvarja sonce in luno. Po ornamentalni borduri in božji glavi bi smeli to starejšo plast pripisati sredi ali tretji četrtini 15. stoletja. Uničil jo je čas ali neka nesreča, zato je bilo treba podobe na novo naslikati.

Pri Zadnji sodbi odloča slikoviti princip; dinamika gibanja je izrazita, tonska modelacija teles in draperije je prepričljiva in se ne izgublja v drobnarijah. Čutimo živo gibanje čopiča in prelivanje barv in tonov. Severna stena pa se izgublja v grafizmih in v izolirani plastičnosti. Tu še zveni spomin na srednji vek v slogu in vsebini. Požlahtnjen je sicer z renesančnimi elementi in s poljudnimi manierističnimi utrinki, toda tej "*renesansi*" bi morali dodati pridevnik "*severna*." Po času nastanka so slike ne samo konservativne, marveč slogovno zaostale, kar bi kazalo, da jih je napravil slikar, ki ga je razvoj že prehitel. Italijanske vzorčne elemente zasledimo na primer v Stvarniku, ki plava nad zemljo na prvi sceni in malce spominja na michelangeleskne in rafaeleskne zglede. Postava klečečega rablja na sceni Zasramovanja Kristusa bi lahko nastala v Italiji v času renesanse. Mnogokaj še spominja na značaj bibličnih ilustracij tretje četrtine 16. stoletja, tudi na protestantske, zaradi fragmentarnosti pa je slike Geneze težko primerjati z mogočimi predlogami. Da je slikar res posegel po lesoreznih ilustracijah protestantskih Biblij v nemškem Luthrovem prevodu, dopovedujejo že podobe Stvarnika, ki z razsprostrtima rokama plava nad zemljo. Tega so nemški ilustratorji prevzeli seveda od renesančnih italijanskih vzornikov (Raffaella, Michelangela itd.). Vsaj za sliko zidanja babilonskega stolpa pa velja, da ga je naš slikar povzel po lesorezu iz Biblije, izdane leta 1565 in poživljene z lesorezi (švicarsko) nemškega mojstra Josta Ammana. Poraba protestantskih motivnih rešitev v katoliškem sakralnem prostoru seveda ni nikogar motila, kakor pred tem tudi evangeličanov ni motilo prevzemanje nekaterih katoliških ikonografskih motivov. V dneh, ko je ormoški slikarski cikel nastal, pa je razumljivo, da so bile protestantske biblične podobe med ljudmi in še posebno med slikarji že vedno navzoče. In naš slikar je bil še človek 16. stoletja, ki še ni pozabil didaktičnih ilustracij, pri katerih je vsebina preglašala obliko in likovno problematiko. Vse figure so čokate, večkrat "*po starem*" nerodno zgnetene v gruče, o barvni avtonomnosti pa sploh ne moremo govoriti, saj so barve zgolj lokalno prilagojene. Draperije se ne urejajo plastično. Povsod odloča risba, ki posebno na svetlih delih, recimo na beli Kristusovi halji, nadomešča celo senčenje, kar je seveda nasledek grafičnih predlog. Prostor je nakazan le tolikanj, kolikor to terja vsebina. Manieristični značaj zaslutimo kvečjemu na sliki Dviganje križev, v diagonalnem, skoraj geometrično preračunanem preseku tramov dveh križev, kar ureja kompozicijo v sistem trikotnih ploskev in ustvarja mrežo, skozi katero se zazremo v ozadje prizorišča; ta pogled pa nima globinske prepričljivosti in ni enak "*begu prostora*." Za manierizem značilnih izumetničenih gibov in drž pa iščemo zaman.

Srečna ugotovitev Ciglencečkijeve,²⁰ da so podobe Pasijona bolj razgibane kot podobe Geneze, pa nam razlože predloge, ki jih je slikar povzegal. Zgledoval se je namreč pri pasijonskih ciklih, ki jih je bil ustvaril Albrecht Dürer! Najzgovornejši je prizor Kristusa pred peklom, katerega vrata je razbil in zdaj rešuje duše tistih, ki so umrli v časih "pod postavo" in jih zdaj osvobaja čas "pod milostjo." Kristus z zastavo zmage kleči pred vrati pekla in rešuje pravične Stare zaveze; pod lokom preddverja stoje že Adam in Eva in razbojnik Dizma s križem in več drugih oseb. Nad nizkimi vrati pekla je lina, skozi katero gol hudič meri z zlomljenim kopjem v Odrešenika, nad njim pa švigajo iz line plameni. Kristus je na pol ogrnjen z rdečim plaščem, glavo mu obkroža sončni nimb.

Očitno je, da se je slikar naslonil ob tej kompoziciji predvsem na Dürerjevo v Velikem lesoreznem Pasijonu, izdanem leta 1511, in na delno drugo, v Malem Pasijonu iz istega leta. Po prvem je povzel Kristusa, Dizma in lok v ozadju, plapolajočo Kristusovo zastavo, predvsem pa vrata v lini, ki ga na Malem Pasijonu ne najdemo. Toda kompozicijo je zrcalno obrnil, kar bi morda kazalo, da je uporabil že neko sekundarno, grafično kopijo Dürerjevih originalov. Posnetek tudi sicer ni docela enak, toda glavne figure so srečno izbrane po obeh lesorezih, to in ono je izpuščeno, to in ono dodano.

Podobno je ravnal Pollipnekov slikar ob sceni Kristusa pred Pilatom. To pot je segel po ustreznem grafičnem listu Dürerjevega Malega bakroreznega Pasijona iz leta 1512 in po listu iz Malega lesoreznega Pasijona. S prvega je prevzel držo ujetega Kristusa, spremenil pa je držo vojščakov ob straneh; prednost je dal bakroreznim predlogi, kajti lesorezna je prispevala predvsem figuro svobodno variiranega vojščaka na Kristusovi desni strani. Kakor pri Dürerju je tudi tukaj Pilat orientalno oblečen s turbanom na glavi, ne sedi pa na sodnem stolu, marveč stoji. Njegova turška noša je odmev sovraštva do "Turkov", ki so v tistih časih poosebljali vse hudo.

Po grafiki Kristusa primejo v Velikem lesoreznem Pasijonu je povzel slikar skupino s Petrom, ki spodaj na desni zamahuje z mečem nad Malhom, sicer pa je ormoška kompozicija bolj umirjena kot pri Dürerju. Poseg vojščaka proti Kristusovemu vratu ali rami pa bi lahko narekoval list v Malem lesoreznem Pasijonu. Po tem je povzeta tudi kompozicija Zadnje večerje vse do Janezovega sklona na Jezusove prsi in do spredaj sedečih apostolov, medtem ko je lepi renesančni vrč pred mizo najbrž preoblikovan po preprostejšem vrču pred mizo na Dürerjevem Velikem lesoreznem Pasijonu. Slikarjev lastni dodatek je progasti baldahin nad Kristusom.

Peter, ki mu Kristus umiva noge pri zadnji večerji, je zrcalno in v malce spremenjeni drži povzet po Dürerjevem prizoru v Malem lesoreznem

²⁰ The Illustrated Bartsch 19, German Masters of the Sixteenth Century, New York 1982, sl. str. 251. - Isti Ammanov lesorez je leta 1580 pospremil tudi izdajo Judovske zgodovine Jožefa Flavija. (Bartsch 20, 1985, sl. str. 745.)

Pasijonu. Po istem Dürerjevem ciklu je prekomponiran tudi prizor Kristusa pred Herodom in morda, le da še svobodneje, prizor Kristusovega pokopa. Mali lesorezni Pasijon je ponudil tudi predlogo za prizor Kristusovega cvetnonedeljskega vhoda v Jeruzalem. Jezusova drža je posneta v celoti, spremstvo apostolov in ljudi pa le motivno.

Prizor "*Glejte, človek*", ko Pilat pokaže ljudstvu od bičev iznakaženega Kristusa, kaže Trpečega, ognjenega z rdečim plaščem čez golo telo, s trnjevo krono na glavi in s prekrizano zvezanima rokama sredi med po turško oblečenim Pilatom in vojščakoma, ki pridržujeta Kristusov plašč; pod vzvišenim odrom z balustrado pa kriči gruča ljudi, obrnjena h gledalcu s hrbti. Spet moramo iskati prvo izhodišče v Dürerjevem Malem lesoreznem Pasijonu, le da je Dürer odmeril skupini s Kristusom le manjši del na levi zgoraj, prizorišče pred palačo pa napolnil s skupino duhovnov in rabljev s sulicami in helebardami. Pilat se naslanja na ograjo stopniščenega podesta, rabelj v ozadju dviga rob Jezusovega plašča. A zdi se, da se vriva med Dürerjevo in našo kompozicijo še neka druga - bakrorez, ki ga je leta 1613 po Dürerju variiral Nizozemec Lucas van Leyden in pri tem skupino s Kristusom in Pilatom osamil, le spodaj na levi je dodal nekaj rok podivjanih kričačev, spet s hrbtna. Pilat s turbanom se naslanja na ograjo, ki je to pot obogatena s pregrinjalom in Jezusov plašč pridržuje ena sama oseba na desni. Ta rešitev je ormoški mnogo bližja. Pa še nismo pri koncu. Lucasovo podobo je v Italiji posnel bakrorezec Giovanni Antonio da Brescia, s tem pa prizor zrcalno obrnil tako kot na naši sliki. Naš slikar predloge ni suženjsko kopiral, moža, ki odgrinja plašč, je spremenil celo v vojščaka. Toda verjetno je imel pred očmi prav omenjeni italijanski bakrorez.²¹

Za sliko Vstajenja slutimo izhodišče pri obeh Dürerjevih lesoreznih Pasijonih, med to in našo upodobitvijo pa se je najbrž vrinila še neka tretja, prav tako dürerjevsko ubrana predloga, po kateri je nastal tudi relief Alberta von Soesta z enako vihrajočim Kristusovim plaščem in z iztegnjeno Kristusovo desnico.²²

Polipnekov slikar si je vsekakor potrudljivo pomagal z Dürerjevimi predlogami; na uničenih poljih bi morda njihovo število še povečali. Vse kaže, da je imel pri roki vse tri Dürerjeve Pasijone. Morda so mu bili posebno pri srcu, razen tega pa je deloval v času, ko je Dürerjeva umetnost doživela z rekatolizacijo pravo retrospektivo. Res se je nürnberški mojster za življenja navduševal za Luthrove verske reforme, toda ostal je zvest katoliški verski praksi. Priznanje pa je našel celo med očeti tridentinskega koncila, katerega sklepi sicer o likovni umetnosti skoraj molče, med umetniki, ki jih omenjajo, pa sta samo Cimabue in Dürer. Ta je v poznem 16. stoletju

²¹ Walter L. Strauss (izdajatelj), *The Illustrated Bartsch 12.*, New York 1978, str. 202. - Mary Pittaluga, *L'Incisione italiana nel Cinquecento*. Milano 1928, 93, sl. 32.

²² Katalog: *Dürers Verwandlung in der Skulptur zwischen Renaissance und Barock*. Liebig-haus, Museum alter Plastik. Frankfurt a.M. 1982, str. 152, kat. št. 91.

doživel pravo glorifikacijo ne samo v nemški domovini, marveč tudi v Italiji, saj so ga primerjali celo s slavnim grškim Apelom. Častili so ga tudi evangeličani kot "očeta svoje umetnosti", dasi bi se to poimenovanje po pravici bolj prilegalo Lucasu Cranachu starejšemu.²³

Na žalost so bile Dürerjeve grafike našemu slikarju le motivni in kompozicijski pobudniki, niti zdaleč pa ni v svoji poljudnosti podoživel vzornikove duhovne in umetniške razsežnosti. Po likovni strani ni dosegel niti kvalitete obrtniških slikarjev koroških postnih prtov. Tudi v nošah se ni dobro znašel. Nekatere figure, posebno vojščaki, dopovedujejo, da je slikar nošo res prilagodil svojemu času in da ni bil popolnoma zvest predlogom. Včasih jih je celo nerazumevajoče posnemal. Tako so se mu na primer nabuhle hlače tretje četrtine 16. stoletja spremenile kar v nakakšna krila. Kako je bil slikar nedosleden, dokazujejo prizori, kakršna sta na primer tista v Getzemaniju: Vojščaki padajo po tleh in Kristusa primejo. Na prvem je ogrnjen Jezus čez belo haljo z rdečim plaščem, na drugem, ki sledi takoj prvemu, pa je oblečen samo v belo haljo.

V primerjavi s sliko Zadnje sodbe na slavoloku je slikarija na severni steni vsekakor konservativnejša, slogovno retrogradnejša, celo bolj "alpska". Na Zadnji sodbi opazimo ob vseh še srednjeveško ubranih elementih tudi vrsto novih, ki čez manierizem naznanjajo nastop zgodnjega baroka ob stilnem vetru od nizozemske strani. Oba slikarja sta dozorela že v preteklem stoletju, toda mojster Sodbe je gledal že v prihodnost, slikar Geneze in Pasijona pa je trdno vztrajal na dosežkih 16. stoletja. Njuna raznoličnost in hibridnost pa navsezadnje dokazujeta, kako heterogeno je bilo umetno ozračje njunega časa, kako neizenačeno in kako odvisno od slikarskih moči, ki so bile v tem ali onem trenutku dosegljive. Reformacija je bila premagana, katoliška umetnost še ni našla dokončne besede ne po vsebinski in ne po slogovni strani. Vsekakor pa so opisane ormoške slikarije pomemben dokument časa, v katerem so nastale, prvih desetletij 17. stoletja in umetnostnega slogovnega vretja pred nastopom baroka. Mesto Ormož je z njimi pridobilo umetnostnozgodovinsko dragotino, ki ji gre pomembno mesto tudi v širšem slovenskem prostoru.

²³ Mathias Mende, Dürer - der zweite Apelles. Dürer heute. München 1971, 34 sq.

Freska Zadnje sodbe na slavoločni strani

Slikarija v prvi (zahodni) poslikani traveji severne stene

Slikarija v srednji traveji severne stene

*sveta siveca ljvoti in dillazq (inbofaz) ivty v nijnalilz
 Freska Zlatytr svlbe na plovololni strani*

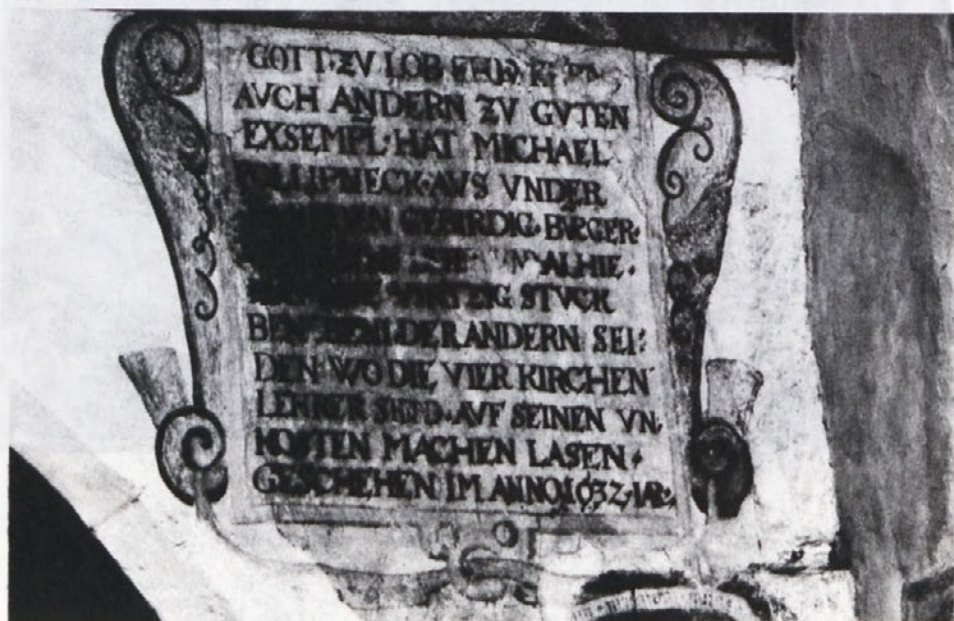

Slikarije v oblavoločni traveji severne stene

*Gotski freskovi v severni traveji oblavoločne stene
Napis pod sliko donatija Poljanca*

Sv. Mihael in donator Mihael Pollipneck

Napis pod sliko donatorja Pollipnecka

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48

Shema na severni naslikanih prizorov

Gotski fragment freske Stvarjenja nebesnih teles

Zidanje babilonskega stolpa

*Jost Amman, Babilonski stolp
Detajl lesoreza*

Kristus pred peklom

*A. Dürer, Kristus pred peklom
Lesorez iz Velikega Pasijona*

Kristus pred Pilatom

A. Dürer, Kristus pred Pilatom
Lesorez iz Malega lesoreznega Pasijona

Kristus pred Herodom

A. Dürer, Kristus pred Herodom
Lesorez iz Malega lesoreznega Pasijona

Kristusa ujamejo

*A. Dürer, Sv. Peter in Malh
Del lesoreza Kristusa ujamejo iz Velikega
Pasijona*

Zadnja večerja

*A. Dürer, Zadnja večerja
Detajl lesoreza iz Malega lesoreznega Pasijona*

Ecce Homo!

Giov. Antonio da Brescia, Ecce Homo
Lesorez po Lucu Leyden

Umivanje nog pri zadnji večerji

A. Dürer, Umivanje nog
Lesorez iz Malega lesoreznega Pasijona

Kristusov vhod v Jeruzalem

*A. Dürer, Kristusov vhod v Jeruzalem
Lesorez iz Malega lesoreznega Pasijona*

THE WALL PAINTINGS FROM THE 17TH CENTURY IN THE PARISH CHURCH OF ORMOŽ

SUMMARY

A beginning of today's parish church of St. Jacob, Sr. in Ormož has its origin mostly in the second half of 13th century. At the end of 14th century a presbytery was build as an exstension, and in that time maybe also the nave, the narrow one, beside the main nave. They were linked up from the beginning with two passages, which were widened and rounded up on the top, at the beginning of 17th century. A greater reconstruction was made in 1704 after Kruci had burn it down, and today's arch was probably made in late Baroque. The arch had heavy damaged the painting from 1632, which is laying over the arcs on nord wall of main nave and the picture in fresco of The Last Judgement. In last years a whitewashed and anewpainted picture was saved by Institute for Protection of Cultural and Natural Heritage in Maribor (restorer Viktor Gojkovič).

The picture in fresco of The Last Judgement is dated by chronogram in inscription: "SVRGITE MOR(T)VI VENITE A(D) (IV)DIVIV(M)" (the letters of chronogram were red), what gives the year 1631. At the top Christ the Judge is acceding to the throne, by him there are Daisis Mary and John the Evangelist (instead of John the Baptist). On Christ's right side are those who are waking up from the graves and raising redeemed souls; on the left side are plugging headlong the lost ones to the infernal dragon, one of lost ones has a wine mug and a playing card. By an iconographic view the picture in fresco is still traditional, but by the style it is near to early Baroque style, but with sensible "*manieristic*" formulations until to "*figure serpentine*". The painter is unknown. Maybe it was Sebastian Jouada, who had painted in that time in Radgona, and has been painting 1623 also a part of altar of St. John the Baptist in the church of Three Kings in Slovenske Gorice, although the expression of styles is different.

On the north nave's wall are painted 48 scenes, lying in squares in 4 lines, and were painted "*al secco*"; therefore they are not well preserved, but the restorer fastened them together with linear retouching and partly with contrasting. An inscription under the portrait of donor Michael Pollipneck (probably Podlipnik), the citizen of Ormož "*aus under Karndten*" shows also the date - 1632. Like on the late Gothic fast table covers (Fastentuch), domestic in Carinthia, on two upper lines there are the paintings from Old Testament, from Creation of the world, Adam and Eve, the Flood etc. to Babylonian Tower and Bronze Snake. In lower two lines there are the scenes from Christ's Passion, from the Entrance to Jerusalem to the Resurrection. The author of that paintings is also unknown. While at The Last Judgement a harmony of style is seen, the nave's pictures are conservative, because they are similar to those of late Gothic style, at the same time they have the elements of Renaissance with Italian and European influence, while the Italian one is smaller. With many of scenes the painter helped himself with copies of Albrecht Duerer, especially with his albums Die Grosse Passion und die Kleine Holzschnit = Passion. He used also Protestant illustration of Bible as we can see it in the scene of Babylonian Tower building, and we can find it also on wood-carving of Jost Amman in Luther's Bible in 1565. Probably we could find some more scenes by The Protestant illustrations, but the scenes are mostly damaged to be recognized. The influence of Duerer's art is also significant for the late 16th and early 17th century. Relating to the style we may say that that painting is a variant of "*Alpine manierism*", which is searching some plastic accents but at the same time it is limited by lines and colour planes, which are not colourful.

All the same the wall paintings of Ormož are precious and significant because of the style although with its eclecticism and trade-efficiency they do not reach higher quality level.

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE V ORMOŽU PRELIMINARNO POROČILO O ZAŠČITNIH IZKOPAVANJIH V LETU 1990

Arheološke raziskave prazgodovinske nadelbine v Ormožu trajajo s krajšimi presledki že od sredine petdesetih let, ko je z odkrivanjem pričela pokojna dr. Bernarda Perc, njeno delo pa so kasneje nadaljevali Zorka Šubic, Marjana Tomanič-Jevremov, Ivan Tušek in Brane Lamut. Rezultati so le delno publicirani.¹

Arheološka izkopavanja v letu 1990 so bila zaščitnega karakterja, raziskati je bilo potrebno teren bodočih novogradenj za privatni hiši Antolič in Kersmanovič. Slednja je bila načrtovana na zemljišču, ki ga je že med leti 1955 - 1958 raziskala B. Perc², hiša Ivana Antoliča pa je segala deloma v nedotaknjen teren (**načrt 1**).

Izkopavanja tega predela je izvedla ekipa arheologov in konzervatorjev Pokrajinskega muzeja Ptuj in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, v kateri so sodelovali Ivan Tušek, Stanko Gojkovič, Ivan Žižek, Brane Lamut, risarka Majda Žižek ter delavci Pokrajinskega muzeja Ptuj.

Izkopno polje velikosti 11 x 9 m je bilo orientirano v smeri sever-jug (kot sosednje sonde) in razdeljeno na mrežo kvadrantov 4 x 4 m.

Plasti s kulturnimi ostalinami so segale do globine ok. 1 m, kjer se je začejala sterilna ilovica, vanjo pa so bile vkopane jame za stebre prazgodovinskih hiš ter srednjeveški in novoveški zbiralniki za vodo premera do 1,3 m in približno takšne globine.

* **Brane LAMUT, kustos arheolog v Pokrajinskem muzeju Ptuj.**

¹ Načrt do sedaj izkopanih površin v: M. Tomanič-Jevremov: Žarno grobišče v Ormožu, Arh. vest. 39 - 40, 1988 - 89, Priloga 1, kjer so sonde Bernarda Perc I - III označene s črko A. Pregledno o izkopavanjih: Ista, Ormož v prazgodovini. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov 133, 1989 in tam navedena lit. Glejte tudi dr. Biba Teržan, Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem, Katalogi in monografije 25, 1889 (1990) pod naslovi Ormož, str.: 45, 78 - 81, 344 - 346 in tam navedena lit.

² Tloris naselja z razporedom hiš v sondah I - III je publiciran: Brane Lamut, Ormož - podoba prazgodovinskega naselja. V: Bronasta doba na Slovenskem, Katalog razstave Narodnega muzeja v Ljubljani (1987), str.: 47.

Slika 1: Ormož 1990, zaščitne arheološke raziskave na prostoru novogradnje Ivana Antoliča, pogled od severa proti jugu. Desno (zahodno) od izkopavališča je vidna najprej pot in potem delno prostor, ki ga je v 2. pol. petdesetih let raziskala dr. Bernarda Perc. V letu 1990 je tu postavil hišo gospod Kersmanovič. Parcele, na katerih stojijo hiše, vidne v zgornjem delu fotografije, je raziskala Marjana Tomanič - Jevremov (foto: Ivan Tušek)

Slika 2: Ormož 1990, arheološka risarka Majda Žižek ob odkrivanju južnega dela prazgodovinske hiše 1 v jugozahodnem delu izkopa (foto: Ivan Tušek)

Slika 3: Ormož 1990, severni del terena ob zaključku raziskav. Vidne so jame manjših premerov (ok. 30 - 60 cm), ki so rabile za nosilne stebre prazgodovinskih hiš in jame večjih premerov (okr. 1,30 m), ki so jih uporabljali kot zbiralnike za vodo (foto: Ivan Tušek)

PRAZGODOVINA

Zbiralniki so predvsem v severnem in srednjem delu izkopa uničili precejšen del prazgodovinskih plasti. Zato je določanje stavb oteženo, vendar lahko rečemo, da smo skoraj v celoti odkrili najmanj dve hiši, v predelih bliže profilom pa so se pokazali deli vsaj še treh stavb. **Načrt 2** nam prikazuje le jugozahodni izsek izkopa, kjer je razpored jam za hiše razmeroma jasn. Hiša 1 je orientirana skoraj natančno v smeri sever-jug in grajena (razen v južnem delu) po že znani konstrukciji s tremi vzdolžnimi linijami lesenih stebrov. Stebri zunanjih linij so rabili kot nosilci prepleta sten, ometanih s hišnim lepom, stebri srednje linije pa kot oporniki za ostrežje; v severnem delu hiše je bil med slednjimi vkopan v ilovico plitvejši jarek, ki ga med zunanjimi stebri ni bilo. Zato menimo, da je bila v tem delu verjetno narejena pregrada, ki je delila hišo na vzhodni in zahodni del. Do sedaj omenjeni stebri so imeli v poprečju premer ok. 30 - 40 cm in so si sledili na razdaljah po 1 - 2 m. Stene južne tretjine hiše pa so bile narejene v drugačni tehniki, ki z izkopavanj B. Perc ni znana. Gre za gradnjo s količki premera do 6 cm, ki so si v eni ali dveh linijah sledili na razdaljah po ok. 20 cm, vodoravni preplet je bil v tem delu torej gostejši, uporabljeno je bilo tanjše šibje. Samo južni del hiše 1, ki ga omejuje tak način gradnje, je imel ok. 20 - 30 cm v ilovico poglobljeno dno, v njem ni bilo ognjišča, kar morda kaže, da gre za shrambo, ki predstavlja tretji prostor v hiši (**sl. 2**). Vhod v hišo 1 predvidevamo v severnem delu z vzhoda ali z zahoda, kjer je razdalja med stebri večja (morda gre celo za dva vhoda - **načrt 2**).

Tehnika gradnje z drobnimi količki je bila uporabljena kot dopolnilo tudi ob zahodni in severni steni hiše 1 ter ob severni steni hiše 2.

Hiša 1 se je s severovzhodnim vogalom stiskala s hišo 3 (ki je imela tudi ok. 20 - 30 cm vglobljeno dno), na jugu pa se je dotikala hiše 2 (ločeni stavbi, vendar med njima ni prehoda).

Spodnja plast naselja in jame za stebre hiš so vsebovale gradivo pozne bronaste dobe (ruške skupine kulture žarnih grobišč-HaB), plast nad njo prav tako pretežno gradivo iz istega časa in redke črepinje iz starohalštatskega obdobja Ha C (izbor poznobronastodobnih najdb na **tabli 1**). Med uporabnimi predmeti naj naštejemo piramidalno utež za statve (**T 1:6**), vretenca za preslice (**T 1:2**), kamnit brus (**T 1:4**), pokrovko z odprtino skozi držaj (**T 1:5**), fragment pekve (**T 1:3**), značilen okras s prehoda iz pozne bronaste v zgodnjo železno dobo pa je na primer latvica z ozko nažlebljenim ustjem (**T 1:1**). Našli smo tudi nekaj fragmentov poznolatenske keramike, latenske plasti pa nismo mogli izluščiti.

SREDNJI IN NOVI VEK

Vrhne plasti izkopa so vsebovale srednje in novoveške najdbe. V severnozahodnem delu smo odkrili elipsoidno ognjišče (pod njim in ob njem po eno opeko, kar kaže, da ne gre za prazgodovinsko ognjišče), okoli njega pa večjo količino železne žindre in žabljev. Ognjišče je deloma prekrivalo enega od zbiralnikov za vodo, kakršnih smo našli še enajst (sl. 3). Gre za okrogle ali ovalne vkope v sterilno ilovico premera do ok. 1,30 m in približno takšne globine, ki se proti dnu le rahlo stožčasto zožujejo. Nekateri med njimi so bili v spodnjem delu obdani z lesom. Vkopi segajo do nivoja, kjer se pojavlja talna voda, vendar se ta ne dvigne toliko, da bi je bilo dovolj za zajemanje, zato menimo, da so se zbiralniki polnili po žlebovih s kapnico. V severnem, vzhodnem in zahodnem profilu smo odkrili ostanke zidanih temeljev, ki so verjetno rabili kot točkaste baze za lesene opornike, ti pa so nosili streho. Vsi zbiralniki za vodo seveda niso istočasni, na kar nas opozarja gradivo, najdeno na dnu, ki obsega različne časovne razpone, v celoti pa sodi po približni oceni v čas med poznim srednjim vekom in 18. stoletjem.

Slika 4: Ormož 1990, keramična čaša
iz vodnega zbiralnika, 15./16. stoletje
(foto: Langerholc)

Med keramičnimi posodami, ki so bile najdene v enem od vodnih zbiralnikov, naj omenimo črno žgano čašo iz dobro prečiščene gline s črnim premazom, izdelano na hitro se vrtečem lončarskem kolesu. Konkavna oblika je v sredini razčlenjena s parom horizontalnih plastičnih reber, rebro se ponovi tudi pod ustjem, ki je pri naši posodici odlomljeno, vendar ohranjen fragment nakazuje strm lijakast zaključek (sl. 4). Površina čaše je prekrita z vodoravnimi žigosanimi linijami drobnih pravokotnikov, izvedenih s koleščkom. Povsem identične oblike čaše nismo odkrili, zelo podobne osnovne forme konkavnih čaš z vodoravnimi linijami žigosanja pa je publicirala Brigitte Cech med najdbami iz muzeja v Dunajskem Novem mestu (Wn. Neustadt)³. Tamkajšni primerki so uvrščeni v 15. stol. na podlagi žigosanega okrasa, izpeljanega s koleščkom, ki postane proti koncu visokega srednjega veka ponovno zelo priljubljen. Nekateri sorodni primerki v zlatu in srebru iz drugih najdišč pa so uvrščeni v 15./16. stol. Tudi ormoška čaša ne more biti daleč od takšne časovne opredelitve.

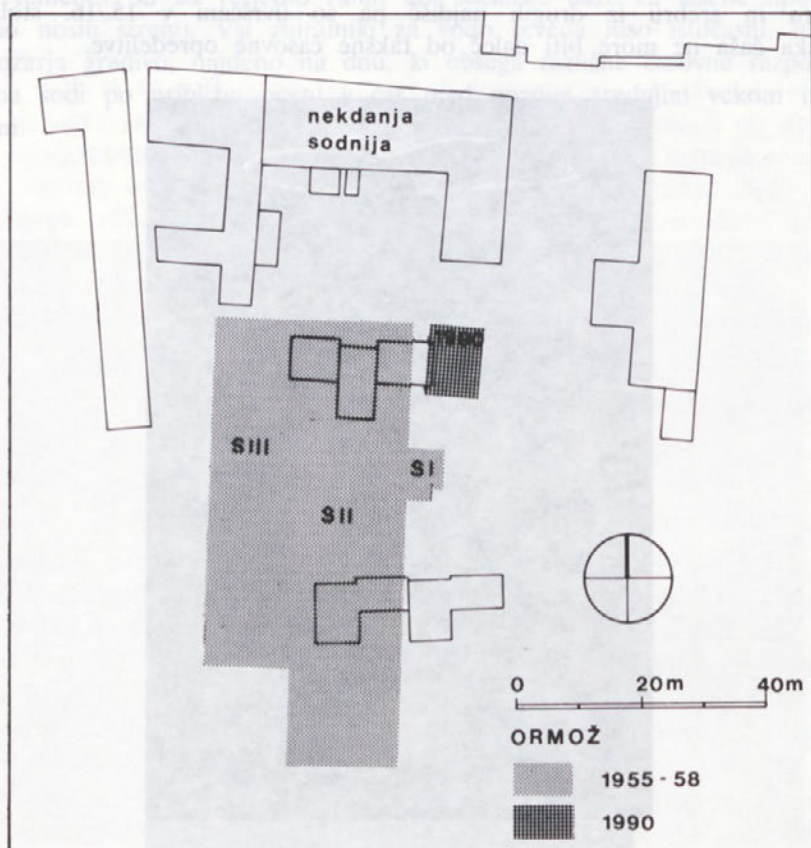

*Slika 5: Ormož 1990, majolika iz vodnega zbiralnika
(foto: Langerholc)*

³ Brigitte Cech, *Mittelalterliche Keramik aus dem Stadtmuseum in Wn. Neustadt*, Arch. aust. 69, 1985, 251 ss, posebno str.: 256, Abb. 36 in tam navedena literatura.

Druga, relativno dobro ohranjena posoda, ki je bila najdena v istem zbiralniku, je majolika z belo-sivo glazuro in okrasom nepravilnih rjavih in sivih lis (sl. 5). Notranja stran posode je oranžno in mestoma zeleno glazirana. Forme nismo podrobneje analizirali, zelena in rjava glazura pa se pojavita med prvimi na našem območju. Po kombinaciji s prej omenjeno čašo lahko tudi majoliko uvrstimo v konec srednjega ali na začetek novega veka.

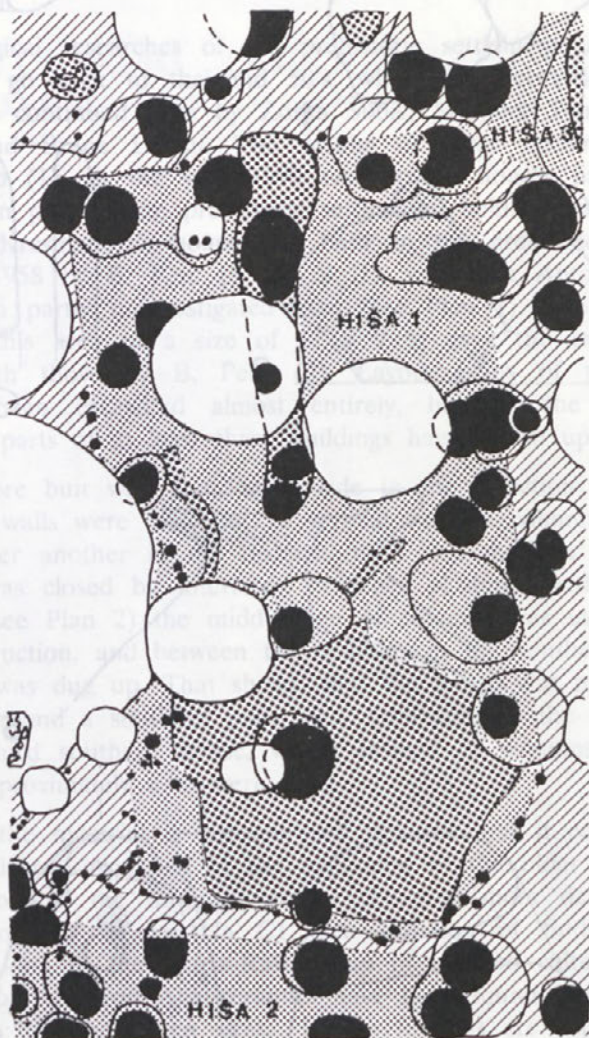
Ognjišče z železno žlindro, žebli, zbiralniki za vodo in streha na točkastih opornikih kažejo po našem mnenju na kovačijo, ki je stala na dvoriščni strani nekdanjega "frajovža" - svobodne hiše, o kateri nam poročajo arhivski viri⁴. Na njenem mestu je bila leta 1803 pozidana stavba (letnici na severnem in južnem portalu) nekdanje sodnije.

Načrt 1: Ormož, leta 1990 raziskan teren za nekdanjo sodnijo je označen s temnejšim rastrom, izkopavanja Bernarde Perc v letih 1955 - 58 (S I, S II, S III) pa s svetlejšim (risba: Majda Žižek)

⁴ Vodnik po Ormožu (1990), glejte opis hiše 7.

ORMOŽ 1990 zaščitna izkopavanja ob privatni
gradnji Ivana Antoliča

Načrt 2: Ormož 1990, jugozahodni izsek tlorisa izkopnega polja s hišo 1. Temno so označene jame za stebre hiše, z rastrom verjetna površina hiše, svetli so kasnejši vkopi, šrafirana pa nekdanja hodna površina (risba: Majda Žižek)

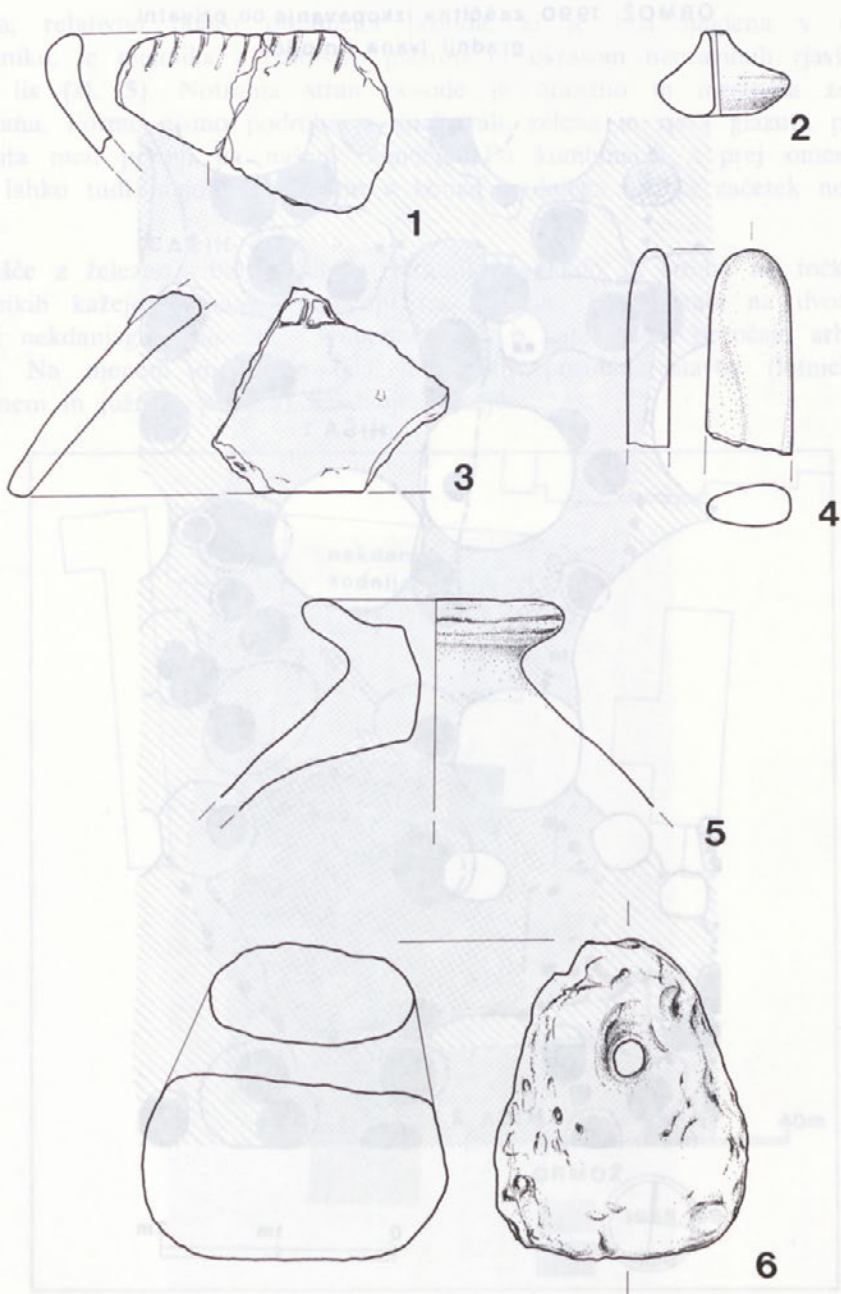

Tabla 1: Ormož 1990, izbor poznobronastodobnih keramičnih najdb. M - 1:2
(risba: Majda Žižek)

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN ORMOŽ

SUMMARY

The archaeological researches of the prehistoric settlement in Ormož with short intervals go back to the mid 50's, when Dr. Bernarda Perc started with the work, continued later by Zorka Šubic, Marjana Tomanič-Jevremov, Ivan Tušek and Brane Lamut. The results of these researches are only partly published (1). In the year 1990 two private houses have been built on the southern part of the prehistoric settlement, behind the former Court building. The Kresmanovi's house was built in the area excavated in the years 1955 - 1958 by B. Perc (S III, S II), and Ivan Antoli's house was built also on a partly uninvestigated area (see Plan 1). The archaeological excavation in this area of a size of 11 x 9 m gave the expected results, comparable with those by B. Perc (2). Layout plans of two prehistoric houses have been excavated almost entirely, but on the edge of the excavation the parts of at least three buildings have shown up.

The houses were built with the longer side in the direction north-south or west-east. The walls were built out of vertical wooden columns, following in a line one after another in the distance of 1 - 2 m. The space between the columns was closed by interlaced branches plastered with clay. At the house no. 1 (see Plan 2) the middle line of columns was used as stay for the roof construction, and between the columns in the southern part of the house a dyke was dug up. That shows, that the house was probably divided into a northern and a southern part. Very interesting is the construction of walls at the third southern house, where instead of columns pales with a diameter of approximately 6 m were used.

In the article the material is not analysed detailed, but it can be classified into the late Bronze Age and in the beginning of the older Iron Age (Ha B, Ha C). Most of the findings can be classified more detailed into the younger part of Ha B and Ha C1 (see selection of finds at Plate 1). Mostly they belong to the Maria-Rast group of unrifled culture. Only some fragments of younger Iron Age ceramics have been found, meanwhile it was not possible to hull the lateen strata. Lateen findings are classified into the second half of the first century BC.

Prehistoric strata were heavily damaged by the water collectors with a diameter of 1,3 m and approximately the same depth. Inside them, a lot of remains classified into the Middle Ages and the New Age were found. Only a few pieces are published to illustrate the article: the black earthenware with stamped ornament, classified into the end of the 15th/beginning of 16th century (see Figure 4) as well as the oldest known majolica from Ormož, classified on the basis of green-brown gloss on one hand and combination of above mentioned earthenware on the other into the period of transition from the Middle Ages into the New Age (see Plate 2, Figure 5).

SLIKA ORMOŠKE SOČUTNE, DELO PTUJSKEGA SLIKARJA F. A. PACHMAYERJA

ORMOŠKA SLIKA V VARAŽDINU

Štajerski deželni arhiv hrani pismo od 1. V. 1786, v katerem ormoško meščanstvo toži, da so iz tamkajšnjega samostana frančiškani "bereits vor 14 Tagen abgereist, die Kirche gesperrt und sogar das Gnaden-Bild nach Warasdin in Croatien an die dortigen Franziscaner zu unserem besonderen Leyde verschenkt."¹ Dejansko so ormoški frančiškani potem, ko jim je cesar Jožef II. ukinil samostan, ki je pripadal Ilirski frančiškanski provinci sv. Ladislava, odšli 5. aprila 1786 v Varaždin v samostan iste province in vzeli s seboj del svojega imetja, med drugim tudi milostno podobo (*Gnadenbild*), katero so častili v svoji cerkvi. Šlo je torej za preselitev v krogu iste province, ne pa za razdajanje imetja. Žal iz ohranjenih arhivskih dokumentov ne izvemo ničesar, ne o vsebini češčene slike ne o njeni starosti in avtorju. Toda slika ni izgubljena.

V varaždinskem samostanskem arhivu se namreč hrani zapis, iz katerega izvemo naslednje: *Altare S. Vincentii Ferr: à Mercatoribus hujus civitatis A. 1766 imago vero ab Exllma Com: Susana Nadazd, postquam autem Fridavio suspensio ibi Contu, imago B. V. Mariae Dolorosae allata, illocata est. S. Vincentii imago manet in Eccla supra portam Sacristiae*². Zgoščen stil zapisa je zavedel Krešimira Filića k naslednji interpretaciji: "Pod pjevalištem lievo bio je najprije žrvenik posvećen sv. Vinku, koji podigoše varaždinski trgovci, ali godine 1766. smjestiše ovamo dosta dobru sliku M. B. Žalosne (Pietà), koju je iz Ormuža dala prenieti ovamo grofica Suzana Nádasdy, kada je tamo bio ukinut samostan. Slika sv. Vinka postavljena je iznad sakristijskih vratiju..."³ To seveda ne drži, ker prej navedeno pismo ormoških meščanov izrecno omenja april 1786 kot čas prenosa slike. Navedeno mesto iz Promemorije je točneje interpretiral 1978 p. Paškal Cvekan: "Kad je 1785 (!) dokinut samostan Ladislavske provincije u Ormužu, prenesena je slika Žalosne Gospe iz Ormuža u Varaždin i postavljena na mjesto, gdje se i danas nalazi. Slika pak sv.

* Marija MIRKOVIĆ, umetnostna zgodovinarica, Zagreb.

¹ Kokol, p. Hadrian, Die Geschichte der Franziskanerklöster in Untersteiermark, Görz/Gorica 1915, dalje: Kokol 1915, str. 144.

² Pro memoria, arhiv frančiškanskega samostana v Varaždinu, str. 40

³ Filić, Krešimir, Franjevci u Varaždinu. Varaždin 1944, str. 104.

Vinka, dar plemkinje Suzane Nadažd, stavljena je iznad ulaznih vrata u sakristiku.⁴

Še danes stoji v varaždinski frančiškanski cerkvi sv. Janeza Krsnika takoj ob vhodu mali oltar. Na njem so do pred kratkim v Velikem tednu razstavljali Božji grob, toda čez leto zakriva votlino stara slika Sočutne Marije⁵. To je stari oltar, na katerem so zamenjali podobo sv. Vincenca z imago B.V. Mariae Dolorosae, sliko Sočutne Matere Božje; to je torej tisti "Gnaden-Bild", ki so ga prinesli semkaj aprila 1786 iz ukinjenega ormoškega samostana.

*Ormoška Sočutna, danes v frančiškanski samostanski cerkvi
v Varaždinu (foto: Janko Belaj)*

⁴ Cvekan, o. Paškal, Djelovanje franjevaca u Varaždinu. Varaždin 1978, dalje: Cvekan 1978, str. 89.

⁵ Mirković, Marija, Žalosa Gospa Varaždinska. V: Marijin Trsat, št. 1 za 1989, str. 3.

Slika kaže Marijo, ki sedi pod križem. Z desno roko drži mrtvo Kristusovo telo na kolenih, levo pa (z lepo naslikanimi slokimi prsti) drži privito na prsi, ki jih prebada meč bolečine. Mariji na desno je sv. Janez Evangelist, ki z eno roko drži Jezusovo desno ramo, z drugo pa istočasno briše solze. Ob Jezusovih nogah je druga Marija, ki mu ponuja alabastrno posodo z mazilom. Avtor je aludirar na zgodbo iz Nove zaveze: *"Tedaj je Marija vzela funt dragocenega olja iz pristne narde, mazilila Jezusu noge in mu jih obrisala s svojimi lasmi"* (Jn 12, 3).

Nad to osrednjo skupino stoji ob križu sedem angelčkov s t.i. arma Christi (predmeti, povezani z Jezusovo muko). Vsa kompozicija je zložena tako, da pazljivega gledalca usmeri na uničenje, skozi katero je šel Jezus ob koncu svojega odrešiteljskega dejanja. Razumljivo je, da so to sliko uporabili kot alternativo Kristusovemu grobu. Toda razen gotovosti, da imamo v varaždinski sliki pred seboj umetnino, ki so jo nekoč častili v Ormožu, ne izvemo nič novega. Za interpretacijo te slike jo je treba postaviti v časovni in prostorski kontekst, v katerem je nastala.

ORMOŠKI FRANČIŠKANSKI SAMOSTAN

Odločba Jožefa II. o ukinitvi "brezkoristnih" redovniških skupnosti je povzročila vrsto neugodnih posledic. Na splošno kulturno sliko neke pokrajine je najtežje vplivalo pustošenje opuščenih cerkva, pogosto tudi rušenje. Prav to se je zgodilo s frančiškanskim samostanom v Ormožu.

Ormoški samostan je ustanovil 1494 ormoški graščak Jakob Szekely de Khevent v času, ko se je za Ormož potegovala Ogrska. Zato je samostan zaživel v krogu frančiškanske Province Ogrskega kraljestva (preimenovana 1523 v Provinca sv. Marije), in sicer kot zadnje ustanovljeni samostan njene Pečuške kustodije (pred tem so bili grajeni samostani v Varaždinu, Pécsu, Segesdu, Koprivnici, Falkosu, Semenju/ Muraszemeny, Ludbregu in Nagykaniszi). V času reformacije in turških vojn je imela provinca velike izgube, tako da so delovali okrog leta 1600 od 50 samostanov samo še štirje: v Trnavi, Bratislavi, Sopronu in Ormožu; samostana v Varaždinu in Zagrebu sta sicer formalno še obstajala, toda stavbi nista bili uporabni.

Provinca je bila obnovljena do srede 17. st. in 1654 so se hrvaški frančiškani odcepili v samostojno Ilirsko kustodijo sv. Ladislava s samostani v Zagrebu, Varaždinu, Ormožu, Remetincu, Križevcih, Krapini in Ivanić Kloštru. Kmalu so jo povišali v status province (1661) in do srede 18. st. obnovili oz. ustanovili nove samostane v Koprivnici, Čakovcu, Virovitici, Hrv. Kostajnici na Hrvaškem ter v Nagykaniszi, Nagyatádu, Segesdu, Szigetváru,

Pécsu, Siklosu, Mariji Gyüd, občasno tudi v Dombóváru in Mohácsu na južnem Madžarskem, v krajih z značilno hrvaško manjšino⁶.

Ormoški samostan je imel v Provinci sv. Ladislava važno vlogo. V njem je bil organiziran noviciat za duhovnike in brate laike, tu so svoje novaštvo prestajali tudi mladi frančiškanski umetniki (med njimi ormoški slikar Valentin Girtnik⁷), ki so v 18. st. krasili s svojimi umetninami številne cerkve svoje province od Ormoža do Pécsa in Siklosa oziroma Hrvatske Kostajnice, Ivanića in Virovitice.

Ko so zaradi cesarjeve odločbe 5. aprila 1786 zaprli samostan v Ormožu⁸, so frančiškani odšli iz mesta. Bogato cerkveno opremo (tu je bilo razen glavnega še pet stranskih oltarjev, prižnica, postaje križeve poti ptujskega slikarja Ferdinanda Scheidtnagla, grobnice in številne slike svetnikov, predvsem frančiškanskih) so oblasti razprodale oziroma razdelile. Glavni oltar je danes pri sv. Ignaciju na Rdečem bregu nad Sv. Lovrencem na Pohorju⁹, slika sv. Kristofora je v Polenšaku, orgle v mariborski stolnici, zvonovi v Prelogu v Medžimurju¹⁰, edino monstranca in slika Žalostne Matere Božje sta bili rešeni za provinco in shranjeni v varaždinskem samostanu. Zahtevi meščanov, da se jim povrne slika Žalostne Matere Božje, ni bilo ugodeno. Oblasti so celo prodale 1798 samostan skupaj z veliko triladijsko gotsko cerkvijo (ki je bila občutno večja kot župna); le-ta je kmalu potem bila porušena do temeljev¹¹. Tako so iz Ormoža izginile materialne pričbe o frančiškanski prisotnosti in delovanju v mestu, obenem so izginila tudi dela domačih umetnikov, to je oprema za cerkev in samostan.

Tudi umetniški dediščini sosednjega Ptuja ni bilo prizaneseno. Tam je bil ukinjen prastari dominikanski samostan in je njegova bogata, pretežno baročna oprema izginila skorajda brez sledu, prav tako tudi oprema nekaterih drugih cerkvenih objektov v mestu in bližnji okolici. Temu lahko dodamo, da je bila 1945 ob bombardiranju uničena ptujska minoritska cerkev z bogato opremo vred.

Zato imajo umetnostni zgodovinarji danes zanimivo, toda težavno situacijo: arhivski fondi so dokaj bogati s podatki o domačih umetnikih¹², ampak

⁶ Belaj, Vitomir, Razvoj franjevaštva na področju Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. V: Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1992, dalje: Belaj 1992, str. 1741.

⁷ Cvekan, o. Paškal, Braća slikari i kipari franjevačke provincije sv. Ladislava u 18. st. V: Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, št. 6 za 1971, dalje: Cvekan 1971, 11 - 14.

⁸ Kokol 1915, str. 65.

⁹ Vrišer, Sergej, Baročno kiparstvo na Slovenskem Štajerskem, Maribor 1963, dalje: Vrišer 1963, str. 90.

¹⁰ Kokol 1915, str. 70.

¹¹ Kokol 1915, str. 69.

¹² Vrišer, Sergej, Življenjepisni podatki o slikarjih in kiparjih Celja, Ptuja in Slovenskih Konjic. V: Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino 3-VI/1958, dalje: Vrišer 1958, str. 131

njihova dela so neznana. Umetnine sicer niso bile uničene, toda dodatno težavo pri njihovi identifikaciji povzroča dejstvo, da umetniki praviloma niso podpisovali svojih slik. Imamo torej slike v bližnji in daljni okolici vzhodnoštajerskih mest, imamo tudi imena nemajhnega števila umetnikov, ne vemo pa, katero delo komu lahko pripišemo.

DELAVNICA WINKLER - FELLNER - PACHMAYER - FELLNER

Da se rešimo zagate, je potrebno najprej pogledati način delovanja posameznih umetnikov. Videli bomo, da so skrbno varovali svojo cehovsko ekskluzivnost, ne glede na to, ali so bili udje slikarske bratovščine v Gradcu ali ne. V glavnem so delali v okvirih družinskih delavnic. Takšne delavnice so lahko delovale tudi več generacij. Nasledniki so z delavnico vred prevzeli tudi klientelo, skice in način dela, tako da slike, ki so od tam izvirale, niso imele samo pečat avtorja, ampak tudi celotne delavnice. Potrebno bo najti nekje sliko, ki jo z dokajšnjo verjetnostjo lahko pripišemo enemu izmed arhivsko izpričanih slikarjev, in jo primerjati s slikami podobnih karakteristik. S pomočjo stilskih analiz bo mogoče povezati posamezne umetnine v večje celote in jih pripisati določeni delavnici in v srečnih primerih tudi avtorjem.

Med najmočnejšimi in dolgo trajajočimi je bila menda ptujska delavnica Winkler-Fellner-Pachmayer-Fellner in jo zato lahko vzamemo za izhodišče nadaljnje raziskave. Prvi znani slikar iz te delavnice je bil Valentin Winkler, ki je na Ptujju omenjen že ob koncu osemdesetih let 17. stoletja. Leta 1689 je namreč vpisana v knjigo umrlih smrt njegove hčerke. Sam pa je bil vpisan v knjigo meščanov šele 13. 12. 1696¹³. Nasledil ga je njegov zet Johann Anton Fellner, ki je umrl 1723.¹⁴ S Fellnerjevo vdovo se je potem poročil in obenem prevzel delavnico 9. 2. 1726 Franc Anton Pachmayer (*1702), 13. 12. istega leta je postal ptujski meščan in deloval do smrti 1748¹⁵. Zadnji znani predstavnik delavnice je bil Pachmayerjev pastorek Franc Jožef Fellner, ki je umrl na Ptujju 1770.

FRANC ANTON PACHMAYER

Čeprav so znani štirje slikarski mojstri in nekaj pomočnikov omenjene delavnice, je njeno delovanje skoraj popolnoma neznano. Nekaj več podatkov je prišlo doslej na dan le za Franca Antona Pachmayerja. V Varaždinu se

- 138. Mirković, Marija, Neki novi podaci o ptujskim baroknim slikarima i o njihovom djelovanju u Hrvatskoj. V: Ptujski zbornik IV, Maribor 1975, dalje: Mirković 1975, str. 305 - 315.

13 Zgodovinski arhiv Ptuj, dalje: ZAP, Bürgerliches Einschreibbuch der landesfürstlichen Kammerstadt Pettau 1684 - 1917.

14 Mirković 1975, str. 312.

15 Vrišer 1958, str. 134. Mirković 1975, 1989).

je 1744 podpisal kot *Franiscus Antonius Pachmayer, Pictor et Deaurator Liberae Styriacae Civitatis Pethoviensis*¹⁶ in je, po lastni izjavi, istočasno že osemnajst let slikal v kraljevini Hrvaški na splošno zadovoljstvo naročnikov. Tak opis lastnega delovanja dovoljuje domnevo o razsežnem slikarskem opusu. Tudi iz seznama meščanov z davčnimi zaostanki iz leta 1733¹⁷ je razvidno, da ima Pachmayer, ki je dolgoval 42,17 mark, na Ptuju lepo hišo in donosno profesijo.

Doslej so kot zanesljivi znani edino podatki, po katerih je Pachmayer pozlatil dva oltarja v Sloveniji in enega na Hrvaškem. Vizitacijski zapis iz Gore pri Sisku omenja, da je tamkajšnji glavni oltar župne cerkve Blažene Device Marije pozlatil leta 1740 *pictor Pethovio evocatus Joannes Franciscus Pochmaier, vir in arte sua laudatus*¹⁸. Vizitator je sicer napačno zapisal prvo ime in priimek, toda v tem času je Franc Anton Pachmayer bil na Ptuju edini slikar z meščanskimi pravicami in navedeni podatek se brez dvoma nanaša nanj. Leta 1743 je Pachmayer pozlatil glavni oltar župne cerkve v Dobrni, delo slovenjegraškega kiparja Jožefa Stanera¹⁹ in 1747 v Lenartu v Slovenskih goricah kip sv. Florijana, delo ormoško-ptujskega kiparja Karla Jožefa Rissnera²⁰. Sodeč po izjavi varaždinskega slikarja Valentina Karchera, je Pachmayer menda delal kot pozlatar tudi za jezuite v Rušah in nekje na Koroškem (še pred prihodom na Ptuj?)²¹.

Leta 1744 se je Pachmayerjeva delavnica mudila v Varaždinu pri frančiškanih. V tem času so bili obnovljeni oltarji (oltar sv. Klare prav v letu 1744), toda istočasno so bile poslikane tudi stene v kapeli sv. Škapulirja. Ptujčani so verjetno pozlatili oltarje, možno pa je, da so se preizkusili tudi kot stenski slikarji. V spomenici ptujske proštije cerkve je namreč zapisano, da je tam za F. A. Pachmayerja njegov pomočnik Anton Lerchinger že leta 1741 poslikal obok kapele Žalostne Matere Božje ... *wurde das Gebolb von des Mahler Franz Anton Pachmayer seinen Gesöhlen Antoni Lerchinger all in Fresco gemahlen*...²², toda te slike so, enako kot one v škapulirski kapeli v Varaždinu, močno poškodovane in večkrat preslikane, kar danes onemogoča kakršno koli primerjalno stilno analizo.

Od slik sta Pachmayerju do zdaj pripisani samo oni v atikah obeh oltarjev ob slavoloku v samostanski cerkvi hrvaških pavlinov v Olimju pri Podčetrtku. Tam se je Pachmayer mudil med 1736 in 1738 in od takrat verjetno izvira

¹⁶ Historijski arhiv Varaždin, dalje: HVK, 7K-1.

¹⁷ ZAP, Arhiv mesta Ptuja, 1/5.

¹⁸ Baričević, Doris, Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća s područja kotara Sisak. V: Ljetopis JAZU za godinu 1965, 72/1967, str. 489 - 490.

¹⁹ Stopar, Ivan, Dobrna /=Zbirka vodnikov 98/, Ljubljana 1980, str. 17.

²⁰ Vrišer 1963, str. 165.

²¹ HAV, 7K-1

²² ZAP, Collectanea de origine, progressu et actuali incremento Archi-Parochialis Ecclesiae... MDCCXXII.

stilna sorodnost slik njegove delavnice in del iz delavnice pavlinskih slikarjev pod vodstvom Ivana Krstnika Rangerja²³. Pa še to ni popolnoma zanesljivo. Tam je namreč na steni za atiko oltarja sv. Križa zapisano: 1736 *FRANZ ANTONY PACHMAIR PICTOR PETTOVIENSIS*²⁴. Toda ker je Pachmayer tukaj omenjen kot *pictor* in ne *deaurator*, je ta zapis sprejet kot potrdilo, da je on avtor slik Žalostne Matere Božje in Jezusa Trpina v omenjenih atikah in ne (samo) mojster, ki je pozlatil oltar. Tu se nam torej ponuja prva trdnjša opora za nadaljnjo raziskavo.

Sočutna, atika oltarja sv. Križa, Olimje
(foto: Janko Belaj)

²³ Mirković, Marija, Ivan Krstitelj Ranger i pavlinsko slikarstvo. V: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244 - 1786 (katalog razstave), Zagreb 1989, str. 156 - 157.

²⁴ Curk, Jože, Topografsko gradivo VI. Sakralni spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah, Zavod za spomeniško varstvo Celje, Celje 1967.

Slika Kristusa, kronanega s trnovo krono, zaradi trdne tipološke definiranosti in zelo zadržanega kolorita, prilagojenega temi, žal ni posebno primerna kot stilni kašipot pri zasledovanju Pachmayerjevih del. Toda Marijina slika je zaživela po restavriranju²⁵ v popolnosti svojega kolorita in odkrila zelo spoznavne stilne značilnosti.

Mladostna Marija je na olimski sliki nagnila svoj ovalni obraz k levi rami in sklenila roke na prsih, ki jih prebada ostrina dolgega meča. Dramatično sozvočje močnega rdečila Marijine obleke in jasne modrine plašča stopnjuje belina robca v rokah, mehkega pokrivala na laseh in vidne podloge plašča. Vse to poudarja pravilni oval Marijinega obraza z visokim gladkim čelom in majhno oblo brado. Mandljasta oblika velikih oči je poudarjena s finim lokom obrvi, svetloba, ki se na njo razliva od zgoraj, odkriva linije polnih ust in nosa z napetimi nosnicami.

*Sv. Uršula, zbirka v uršulinskem samostanu v Varaždinu
(foto: Miroslav Klemm)*

²⁵ Restavrator Viktor Povše 1984/5. B. B. (Badovinac, Bogdan). Preliminarna poročila o konservatorskih in drugih raziskavah. Sopot. V: Varstvo spomenikov 28/198 str. 333-335.

V varaždinskem arhivu je ohranjena Pachmayerjeva izjava, da je delal še pred 1744 za varaždinske uršulinke²⁶, toda doslej ni ugotovljeno niti eno njegovo delo v tem samostanu. Po restavriranju olimske slike pa je zdaj postala očitna velika podobnost med olimsko Marijo in sliko sv. Uršule v samostanski zbirki varaždinskih uršulink.

Podoba svetnice je vključena v navpični oval slike. Angel, ki ga spremljata dva kerubina, ji spušča na kronano glavo mučeniški venec. V globini slike so razvidni prizori njenih muk, na katere kaže svetnica z gracilnim gibom desne roke. Vsa predana drži v levici zastavo. Glavo drži povzdignjeno, lasje ji padajo na ramena. Obraz ji ovija nenavadno oblikovana avreola, v kateri se izmenjujejo široke pahljačasto razširjene svetlobne proge v pravilnem ritmu z ozkimi žarki v obliki pušic. V nebo uprte mandeljaste oči in zaobljene obrvi močno spominjajo na olimsko Marijo. Ozki nos z napetimi nosnicami, našobljena usta in z mehкими sencami poudarjene linije obraza, brade in óblega vratu so dodatni elementi, ki kažejo na avtorstvo istega mojstra. Težje je primerjati koloristično komponento, kajti varaždinska slika sv. Uršule v primerjavi z olimsko Marijo še ni obnovljena. Toda pozornost, s katero je avtor obdelal obleko in nakit, povezujejo sliko sv. Uršule s še eno varaždinsko sliko, ki kaže sorodne značilnosti.

Na razstavi Isusovačka baština u Hrvata (Zagreb 1992/93) je bila razstavljena slika sv. Katarine iz bivše jezuitske samostanske cerkve sv. Marije v Varaždinu²⁷. Obkrožena je z nadpisom S. CATHARINA V. ET M. CHRISTIANAE PHILOSOPHIAE TUTELARIS in je bila najbrž prvotno namenjena študijskim prostorom v samostanu.

Mladostna Katarina je naslikana v levem polobratu, z vzdignjeno glavo. Ogrnjena je z razkošnim baročnim brokatnim plaščem in opremljena z osnovnimi atributi: mečem, delom kolesa in pavovim peresom. Tudi tukaj so opazni gracilni gibi ozkih rok in značilni oval njenega obraza, uokvirjen z valovitimi lasmi. Velike mandeljaste oči upira v sijajni trikotnik, ki ni samo simbol Svete Trojice, ampak tudi Božje modrosti (le-ta je vsebinsko usklajena z nadpisom). K že znanimi značilnostmi avtorjevega stila, ki je na tej sliki popolnoma dozorel, lahko dodamo še posebno oblikovane sončeve žarke okrog trikotnika, ki se nekoliko skromneje ponavljajo tudi okrog Katarinine glave. Avtor je tukaj ponovil značilno avreolo, ki smo jo spoznali že na sliki sv. Uršule. Brez dvoma gre pri vseh treh slikah (Žalostne Matere Božje v Olimju, sv. Uršule in sv. Katarine v Varaždinu) za dela istega avtorja, in sicer - kot je to domneval že Curk - Franca Antona Pachmayerja. Na podlagi dozorelega osebnega avtorjevega stila lahko sliko sv. Katarine datiramo približno z letom 1745. Predstavlja ga v njegovi najboljši luči.

²⁶ Mirković 1975, str. 308.

²⁷ Lentić-Kugli, Ivy, Sakralno slikarstvo hrvatskih isusovaca. V: Isusovačka baština u Hrvata (Katalog razstave), Zagreb 1992, str. 63 in 298, kat. št. 56.

*Sv. Katarina, bivša jezuitska samostanska cerkev v Varaždinu
(foto: Janko Belaj)*

Toda na njej lahko opazimo razliko v oblikovanju kerubinskih glavic v primerjavi s prejšnjo. Čeprav se vključujejo v Pachmayerjev način slikanja, kažejo vendar na sodelovanje pomočnikov. Vemo, da sta mu pomagala 1741 Anton Lerchinger²⁸ in 1744 pastorek Franc Jožef Fellner²⁹.

²⁸ Ceve, Anica, A. Lerchinger. V: Zbornik za umetnostno zgodovino, Nova vrsta V-VI/1959, str. 482.

²⁹ Mirković 1975, str. 308.

PACHMAYER IN ORMOŠKA SOČUTNA

Toda vrnimo se k ormoški sliki, s katero smo začeli razpravo. Če si jo zdaj še enkrat pazljivo ogledamo, lahko s presenečenjem ugotovimo številne značilnosti, ki nedvomno pričajo, da imamo pred seboj še eno sliko istega avtorja. Ne gre samo za značilno avreolo, ki jo zdaj lahko že spoznamo kot nekaj avtorjev podpis, ampak tudi za fino oblikovane prste, obraze obeh Marij, za značilne bujne lase, bogate baročne obleke in nakit. Toda angeli so nekoliko manj izkušeno zagnani in tudi splošna atmosfera slike je bolj zadržana kot na drugih, tako da sliko lahko uvrstimo kot eno zgodnjih Pachmayerjevih del. Vendar sta omenjeno zadržanost lahko povzročili téma in tudi želja, doseči vtis "*vera effigiae*", kultno resnične kopije.

Ormoška Sočutna, detajl (foto: Janko Belaj)

Oglejmo si še tretjič pazljivo ormoško-varaždinsko sliko. Njeno jedro kaže na to, da ji je bila kot predloga najbrž kakšna starejša gotska plastika, katere češčenje je bilo verjetno obnovljeno v obdobju prebujanja Marijanskih baročnih pobožnosti. Izrazito gotsko strukturo kažejo namreč gib Marijinega telesa, njen solzni obraz in roka, privita na prsi. Še bolj očitno je to na otrplem Jezusovem telesu z malo privzdignjeno glavo, prekrižanima rokama (desna je položena čez levo) in vzporedno postavljenima nogama. Domnevo o gotski skulpturi, ki naj bi rabila kot predloga sliki, potrjuje tudi zvonasto

oblikovan plašč, ki povsem v popolnosti ustreza baročnim oblekam, s katerimi so ogrinjali Marijine skulpture v 17. in 18. stoletju.

Na podlagi dosedanjih raziskav lahko ugotovimo, da prikazuje slika Žalostne Matere Božje, ki so jo ormoški frančiškani odpeljali 1786 s seboj v Varaždin, neki gotski kip, ki so ga nekoč Ormožani častili v tolikšni meri, da so naročili frančiškani Province sv. Ladislava pri ptujskem slikarju Francu Antonu Pachmayerju (ki jim je bil dobro znan tudi na sosednjem Hrvaškem) resnično sliko, "*vera effigies*", za svojo samostansko cerkev v Ormožu. Spomniti pa se moramo, da je Pachmayer vodil 1741 poslikavo kapele Žalostne Matere Božje v ptujski proštijiški cerkvi, kjer se hrani tipološko identičen kip Sočutne. Toda, ali imamo res pred seboj "resnično kopijo" gotске skulpture iz ptujske proštijiške cerkve, ostane za sedaj le domneva.

DIE PIETA AUS ORMOŽ, EIN WERK DES PETTAUER MALERS FRANZ ANTON PACHMAYER

ZUSAMMENFASSUNG

Nach der Aufhebung des Franziskanerklosters in Ormož/Friedau im Jahre 1786 durch Kaiser Joseph II. übersiedelten die Franziskaner nach Varaždin ins dortige Kloster derselben kroatischen Ordensprovinz und nahmen dabei ein Gnadenbild mit sich. Das Bild befindet sich noch heute in der Varaždiner Franziskanerkirche und stellt ein Vesperbild dar.

Nach einer gründlichen Analyse konnte das Bild mit Werken mit ähnlichen Stilmerkmalen verglichen werden. In Frage kamen zwei Bilder aus Varaždin (die hl. Katharina aus der Jesuitenkirche und die hl. Ursula aus dem Ursulinenkloster) sowie eines aus dem ehemaligen kroatischen Paulinerkloster Olimje in der Steiermark (Vesperbild in der Attika des Kreuzaltars). Sie alle werden durch gleich ausgeführte feine ovale Gesichter mit großen mandelförmigen Augen, gespannten Nasenflügeln und vollen Lippen, durch schönes gewelltes Haar, sowie fein geformte, grazile Hände, reiche Kleidung und Schmuck, und vor allem durch sehr eigenartige Aureolen mit sich rhythmisch wiederholenden Lichtstrahlen und Lichtpfeilen verbunden.

Da neben dem Bild aus Olimje die Signatur 1736 *FRANZ ANTONY PACHMAIR PICTOR PETTOVIENSIS* steht, kann angenommen werden, daß es sich bei allen vier Bildern um Werke des Pettauers Malers Franz Anton Pachmayer aus der angesehenen Pettauers Malerwerkstatt handelt. Das Bild selbst dürfte ein "wahres Abbild" (*vera effigies*) einer gotischen Skulptur darstellen, vielleicht jener aus der Pettauers Probsteikirche.

OPREMA ORMOŠKEGA GRADU V PRETEKLOSTI

Ormoški grad je bil zgrajen na nemirni habsburško-ogrski meji, zato je bil dolga stoletja predvsem utrdba in manj rezidenca. Tudi v času, ko je izgubil funkcijo vojaške postojanke, je bila njegova oprema razmeroma skromna. To dokazuje popis iz leta 1771. Velik vzpon v kvaliteti notranje opreme je grad doživel na začetku 19. stoletja, ko je bilo nekaj prostorov tudi poslikanih. Danes je v gradu samo še nekaj kosov pohištva, lestencev in slik iz časa od 17. do 19. stoletja, ki pa so last družine Wurmbrand-Stuppach.

Ormoški grad leži na kraju, ki je bil dolga stoletja nemirna meja med habsburškim cesarstvom in Ogrsko. Bil je v nenehni nevarnosti, zato je bil predvsem trdnjava in manj rezidenca.¹ Do 17. stoletja tudi niso znani podatki o notranji opreми gradu. Najstarejši popisi iz 17. stoletja so razmeroma skopi. Podrobneje se zadržujejo edino pri predmetih iz dragocenih kovin.² Natančnejši inventar je iz leta 1681, še bolj pa iz leta 1771.

Leta 1771 je bila ormoška gosposčina v lasti grofa Ludviga Welsersheimba. Posest si je pridobil 4. maja 1764, ko se je poročil z dotedanjo lastnico Polyxeno Josepho Thavanot, sicer vdovo po Josephu Königsackerju. Grofica je umrla 10. aprila 1776. Mož se je nasledstvenim pravicam odpovedal že leta 1773 in posest so podedovali Polyxenini trije sinovi iz prvega zakona. Anton in Karel sta se v letih 1791 in 1792 odpovedala svojim pravicam in

* Marjeta CIGLENEČKI, višja kustodinja za kulturno zgodovino v Pokrajinskem muzeju Ptuj.

¹ Temeljni podatki o ormoškem gradu so zbrani v:

- Josef A. Janish, Topographisch-statistisches Lexicon von Steiermark, I. del, Graz, 1878, str. 237 (geslo Fridau).
- Jože Curk, O fevdalni arhitekturi na ormoškem območju. Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, str. 142 - 151.
- Ivan Stopar, Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem. Ljubljana - Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut 1982, str. 315.
- Jože Curk, Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož. Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 72.
- Ormož z okolico. Vodnik, Ormož 1990, str. 41 - 51.
- Ivan Stopar, Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Med Prekmurjem in porečjem Dravinje, Ljubljana 1991, str. 97 - 104.

² Več inventarjev iz 17. stoletja hrani v kopijah zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP). Originali so v Deželnem arhivu v Gradcu. Nanje opozarja Anton Klasinc v članku "Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov" v zborniku "Ormož skozi stoletja", Maribor 1973, str. 85, 86.

gosposočina je prešla v last brata Leopolda Königsackerja. Vendar ne za dolgo. Grof jo je 16. januarja 1805 prodal industrijalcu Josefu Pauerju, 1863 jo je prevzela baronica Henriete Werner, od nje pa jo je 16. januarja 1898 podedoval baron Hermann Zschock iz Gradca. Leta 1908 je ormoški grad kupil grof Viljem Wurmbbrand-Stuppach, ki je 1914 padel na bojišču v Galiciji. Za njim je dedovala žena Marija Irma Wurmbbrand-Stuppach in za njo hčerka z istim imenom, poročena Georgevits. Po letu 1945 so grad nacionalizirali in ga uredili v stanovanja, v njem pa je bila tudi Uprava državnih posesti Ormož. Med letoma 1951 in 1956 so v gradu stanovali vojaki, v šestdesetih letih pa so ga napolnili občinski uradniki. Ormoški grad je tako redek primer, da je v njem še danes sedež oblasti. V junijski vojni 1991 je bil poškodovan, granate so zadele grajski stolp. Stolp je bil obnovljen, v načrtu pa so tudi obnovitveni posegi v notranjščini. V prihodnjih letih naj bi se grad postopoma spremenil v prizorišče ormoškega kulturnega življenja.³

Od sedemdesetih let 18. stoletja naprej ormoški grad ni več bistveno spreminjal svoje podobe. Stanovanjski objekt so 1771 sestavljali štirje trakti, ki oklepajo pravokotno dvorišče. Stari stolp je že leta 1635 dobil oktagonalni zaključek. Približno v istem času so tri imenitnejše stanovanjske trakte povišali za eno etažo, zahodno krilo pa na dvoriščni strani oplemenitili z arkadami. V drugi četrtini 18. stoletja so s štukom okrasili dvorano v severnem traktu pa tudi vodnjak z umetelno kovano krono, eno najlepših na Slovenskem, je v 18. stoletju že stal na notranjem dvorišču. Do leta 1825 je bil stanovanjski objekt dostopen skozi obsežno predgradje z dvema zaprtima dvoriščema, ki je segalo severno od gradu vse do današnje Ljutomerske ceste. Predgradje so začeli podirati že Pauerji, za njimi pa še Wernerji. Sicer pa so Pauerji po letu 1805 obnovili stanovanjski del gradu in obzidali mali vrt na jugozahodni strani. Zastekli so arkade v prvem nadstropju ter pri slikarju Aloisu Gleichenpergerju naročili poslikavo najimenoitnejših sob v zahodnem traktu. Klasicistična poslikava je bila izjemno kvaliteten poseg na gradu in sodi med najboljše primere svoje vrste na Slovenskem. Pauerjem je treba pripisati še teraso na južni strani gradu. Verjetno so prav oni vzdali v stene vhodne obokane veže štiri reliefne plošče z mestnih vrat, ki so jih podrli leta 1820. Nad glavni grajski vhod pa so poslednji lastniki Wurmbbrand-Stuppachi (1908 - 1945) vzdali družinski grb.

Strateško izpostavljena lega na nemirnem mejnem področju je povzročila, da je grad utrpel mnoge poškodbe. Leta 1487 so se v Ormožu nastanili najemniški vojaki cesarja Friderika. Grad jim je bil za oporišče v boju proti Ogrom. Ko so se umikali, so požgali mesto⁴ in najbrž tudi grad ni ostal

³ Josef A. Janish, *Topographisch-statistisches Lexicon von Steiermark*, I. del. Graz 1878, str. 237. Gernot Fournier, Marija Hernja - Masten, *Hiše in hišni posestniki v mestu Ormožu. Ormož skozi stoletja III*, Ormož 1988, str. 131.

⁴ Anton Klasinc, *Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov*, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, str. 65.

nepoškodovan. Tudi Turki niso prizanesli gradu, ko so se 1532 vračali z neuspešnega pohoda proti Dunaju.⁵ Največjo opustošenje pa so naredili Kruci 12.februarja 1704. Velikonedeljski kaplan Gašper Adlešič je v svojem dnevniku opisal, kaj se je dogajalo. O napadu na grad pravi:

"V nekaj dneh so prišli do Ormoža in tu zavzeli grad. Gospod baron pl. Pethe je s svojo soprogo, grofico pl. Saurau, reteriral v Ptuj in pustil vse na cedilu. Uporniki so medtem popolnoma oropali grad in mu prizadejali za več tisoč goldinarjev škode. Iz njega so odvlekli preko 100 startinov vina, izkopali so zazidani zaklad, izpraznili in razbili vse sobe, znosili ven opaže, stole in vse pohištvo, enako pa so napadli in oplenili hiše v mestu skupaj z župniščem.... Ti hudodelci so vsepovsod napravili dosti škode. V Ormožu so zažgali grad, pristavo in tri hiše, obenem pa so odvlekli mnoge velike živine."

Baron Pethe je potem, ko je nevarnost minila, ocenil škodo na 27.935 goldinarjev, kar je predstavljalo polovico vrednosti celotne gosposčine.⁶

INVENTAR IZ LETA 1771⁷

Popis celotne ormoške gosposčine je bil izdelan na ukaz štajerskega deželnega sodišča, ko je bil 8. aprila 1771 imenovan grof Heinrich von Brandis za uradnega upravitelja (sekvestra) gosposčine Ormož. Popis je bil opravljen že 20. marca 1771, podpisal pa ga je Leopold baron Wertenburg. Oskrbnik gosposčine je bil Mathias Joseph Kikl.

Po vrsti so popisani gotovina, stanje podložnikov, listine (pismene pogodbe) v arhivu, nepremičnine (vinogradi), inventar gosposke hiše na Gomili, gozdovi, travniki, mlini, polja, ribniki, vrtovi, mobilijar v ormoškem gradu, vino v kleti, gosposko perilo, kuhinjska posoda, zaloge v kletih (velbih), žito in orodje, shranjeno v kašči, vozovi na dvorišču, živina v grajskem hlevu in na pristavi, orodje in na pol izdelani sodi v sodarski delavnici, opeka in pečnice v opekarni ter orodje.

Popisani predmeti in nepremičnine niso ovrednoteni v denarju, kot je bilo to običajno v mnogih sočasnih popisih. Zato pa je na koncu pripomba, v kateri je zabeleženo, da je pohištvo v gradu staro in v slabem stanju, prav tako pa tudi grad in pristava. Dodan je predračun nujnih zidarskih in tesarskih del, ki znaša 1476 goldinarjev.

⁵ Jože Curk, Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 72.

⁶ Anton Klasinc, Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, str. 86.

⁷ Original hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, kopijo pa Zgodovinski arhiv Ptuj v rokopisni zbirki (št. R - 7 - 10).

Pripombi, da je grajska oprema stara in slaba, kaže verjeti. Inventar nam slika podobo gradu, ki mu usoda ni bila najbolj naklonjena, in takih gradov je bilo v tistem času veliko. Zaradi spremenjenih političnih razmer se je namembnost gradov spreminjala. Turška nevarnost je v drugi polovici 17. stoletja minila in gradovi niso bili več zanimivi kot utrdbe. Dobro so preživeli tisti, ki so postali središča donosnih posesti, in oni, ki so jih lastniki zaradi zanimive lege spreminjali v razkošne rezidence. Ormoška gosposčina pa se je začela drobiti že sredi 16. stoletja, lastniki so se hitro menjavali, pravdali so se med sabo, to pa se je seveda kazalo tudi na stanju gradu in notranje opreme.

Kljub temu je zanimivo pogledati, kako sta bila opremljena gosposka hiša na Gomili in ormoški grad leta 1771. Njuna oprema sodi v kategorijo manj bogatih fevdalnih domov.

GOSPOSKA HIŠA NA GOMILI

V prvi sobi so bile stene opete s špalirjem. Popisovalci so našli še osem izrabljenih stolov, deset stolov za spanje, sliko s prizorom Marijinega oznanjenja v okviru in podobo Matere Božje v črnem okviru. Od treh miz je imela ena vložke iz kamna (pietra dura?) in bila je prekrita s preprogo. V sobi so bili še sekreter, štirje medeninasti svečniki, štirje navadni noži in vilice, pet navadnih skodelic za kavo s podstavki, medeninasta žlička za kavo, štirje kozarci za čokolado s podstavki, še pet skodelic za kavo brez podstavkov, igralna deska s kamenčki in tehtnica na skodelice skupaj z utežmi.

Špalir v spalnici je bil zelen. Postelja je bila opremljena s tremi vzmetnicami, tremi blazinami iz modro črtastega dvonitnika, s slabo odejo in z dvema gornjima odejama. Omara iz trdega lesa je bila intarzirana. Verjetno so v omari našli 16 različnih kozarcev in karaf, en zelen vrč in štiri bele. Popisovalci so opazili še slamnik, mizico, skrinjico, grelno ponev in šest parov belih zaves.

Na oltarju (je bil ta kar v spalnici?) je bilo dvanajst slik, en krucifiks, tri kanonske tablice, tri oltarne blazinice, kropilnik, dve mašni knjižici in pet oltarnih prtov, od katerih je bil eden star.

Tudi zgornja soba je bila opeta s špalirjem. S platnom je bilo prevlečenih 18 stolov. V sobi je bilo še šest parov belih zaves in ogledalo, miza iz štirih delov pa je bila prekrita z dvema preprogama. V postelji je bilo šest žimnic, pet blazin iz žime, ena blazina je bila svilena, ena odeja pa lanena. V kredenčni omari je bilo 49 različnih kozarcev in karaf, solnica, sedem navadnih vrčev, steklenica in štirje pari krožnikov.

V drugi sobi sta viseli dve zeleni zavesi, na stenah je bilo 26 slik, od pohištva pa so popisali dva stola, eden je bil t.i. "cheridon".

V tretji sobi je bilo osem z lanenim platnom opetih stolov, štirje pari belih zaves, postelja in mizica.

Zgornja dvorana je bila opremljena samo s 60 papirnatimi slikami (akvareli ali grafikami?), spodnja dvorana pa s 40 papirnatimi slikami, predalnikom, pločevinastim svečnikom, mizico in dvema stoloma.

S kuhinjsko posodo je bila hiša bolje založena kot s pohištvom. Posoda očitno ni bila dragocena, bilo pa je precej. Ločeno so popisani pekači za pripravo perutnine in svinjske pečenke, tudi posoda za gibanice se najde ("*2 Kebanzen Schießl*"). Dragocenih materialov ni bilo, dvanajst belih skled pa je bilo morda iz bele prsti.

V zadnji sobi so bili dve postelji, dve mizi in trije stoli.

Gosposka hiša na Gomili je bila skromno opremljena. Dragocenih kosov skorajda ni mogoče naslutiti iz sicer skromnih opisov. Morda bi mednje lahko šteli mizo s kamnitimi vložki v prvi sobi. Za eno samo omaro (v spalnici) so popisovalci navedli, da je iz trdega lesa, kar je pohištvu dvigalo vrednost. V drugi sobi je bil en stol podrobneje označen kot "*cheridon*". Morda gre za nekoliko po svoje zapisano oznako "*sheraton*". Takšne stole so izdelovali proti koncu 18. stoletja po risbah in vzorcih angleškega mizarja Thomasa Sheratona. Med slikami sta edino dve označeni z opisom prizora (Marijino Oznanjenje in Mati Božja), vse druge so zgolj preštete. Z razmeroma številnimi kosi pohištva so bile opremljene tri sobe: "*prva*", "*zgornja*" in "*spalnica*". Kapela ni posebej navedena, popis predmetov, potrebnih za opravljanje obredov, je naslovljen kar "*Na oltarju*". Morda je bil oltar v spalnici ali kje na hodniku med spalnico in zgornjo sobo. Na tem mestu je namreč popisana. Zgornja in spodnja dvorana sta bili skromno opremljeni, prva sploh samo s "*papirnatimi slikami*", ki bi utegnile biti akvareli ali grafike. Očitno obeh dvoranniso dosti uporabljali. Radovednost vzbujajo špalirji, s katerimi so bile opete tri sobe ("*prva*", "*spalnica*" in "*zgornja soba*"). Špalirji so bili v tem času lahko poslikani kosi platna, usnje ali celo tapiserije, vendar se pri popisovanju usnjenih tapet ali tapiserij navadno pojavlja kakšna podrobnejša označba. Na Gomili bi težko predvidevali dragocenejše vrste tapet. V spalnici so bili špalirji zeleni, morda je šlo za povsem preprosto, neposlikano ali kako drugače okrašeno tkanino. Je pa tudi na Gomili obveljala gosposka navada, da so mize prekrivali s preprogami. Žal ni navedeno njihovo poreklo. Številna kuhinjska posoda z dokaj natančnimi navedbami, čemu rabijo posamezni kosi, daje misliti, da se je na Gomili dobro jedlo in da je bil jedilnik prilagojen okoliškim kmečkim navadam.

PREMIČNINE V ORMOŠKEM GRADU

V jedilnici je bilo 5 miz, ena stara iz mehkega lesa in prekrita s preprogo, druga ovalna iz dveh delov, prav tako iz mehkega lesa, tretja iz štirih delov je bila opeta s starim usnjem, četrta je bila poškodovana in namenjena za postrežbo slaščic, peta pa je bila iz trdega lesa. V kredenčni omari je bilo 68 kosov različnih kozarcev in karaf, osem slamnatih pladnjev, sedem pločevinastih svečnikov, dva bakrena kotliča za hlajenje in bakren vrč. Za sedenje je bilo v jedilnici deset usnjenih (najbrž z usnjem prevlečenih) stolov in klop. Čas so merili z leseno sončno uro (!), svetili pa so si s štirimi pločevinastimi svečniki. Na stenah sta viseli dve naslikani pokrajini, nato še 35 papirnatih slik in devet svečnikov z ogledali v pozlačenih okvirih ("*Spiegel Liechter mit vergoldenen Rahmen*").

V sosednji sobi sta bili dve omari iz mehkega lesa, miza iz mehkega lesa, slab stol, grb z orlom, solnica, 57 kosov belih skodel, trije prav takšni lonci, vrč in 19 krožnikov, bakren kotlič in steklenica.

Grofovska soba je bila opeta z zelenim špalirjem. V postelji iz mehkega lesa so bile slamnjača, dve žimnici, tri žimnate blazine, dva vzglavnika, ena svilena in ena kortonska odeja ter rdeča damaščanska zgornja odeja. Kanape je imel strgano prevleko. Dvanajst stolov je bilo zelenih, dva pa dotrajana. Kropilnik je bil steklen. Pet miz je bilo iz trdega lesa, nočna omarica pa iz mehkega. K nočni omarici so sodili ogledalo, skrinjica, šest škatel za nočne potrebščine (?), trije manjši pladnji, dva lesena svečnika ter dve kositrni kupi. Zraven so bili še dva krucifiksa, dve Marijini sliki pod steklom, ogledalo in lesen barometer. Pult je bil iz trdega lesa. Omara je bila lesena, vanjo pa je bilo vgrajeno ogledalo. V sobi so bili še zaslon in trije pari belih zaves.

V sosednji sobi so popisali štiri omare iz mehkega lesa, v katerih je bilo spravljenih 60 kosov različnih umetnih rož. Ena omara je bila črna, predalnik z nastavkom za knjige pa je bil iz mehkega lesa. V omari iz trdega lesa so hranili posodo: skodelice za čaj in kavo, vrče, skodele. Posoda je bila iz keramike, kositra in lesa.

V srednji sobi je bila postelja iz trdega lesa, v njej pa žimnica, vzmetnica iz modro črtastega dvonitnika, žimnata blazina, prav tako oblečena v črtast dvonitnik, vzglavnik iz rjavega kortona ter navadna odeja. Druga črna postelja je vsebovala slamnjačo, dve žimnici, eno modro in rdeče črtasto, drugo iz rjavega črtastega dvonitnika, blazino z vzmetmi, oblečeno v gladek dvonitnik, dve žametni blazini in eno navadno odejo. V sobi so bili še trije zeleni stoli za spanje, en stol s črtasto prevleko, eden, prevlečen z usnjem, ter en taburet. Od dveh miz je bila ena prekrita s slabo preprogo. Predalnik je bil iz mehkega lesa. Na stenah so viseli stara ura, dva naslikana portreta in še dve naslikani podobi. Okna sta zastirala dva para zelenih zaves.

Galerija ("*Bilder Zimmer*") je bila opeta s špalirji, na katerih so bile naslikane in pritrjene slike ("*Die Spallier mit gemaltenen und gefasten Bilder*"). Sicer pa je bila v prostoru postelja iz trdega lesa s slamnjačo, žimnico, dvema blazinama iz žime, blazino z vzmetmi, vzglavnikom, pernico, svileno odejo in vrhnjo odejo. V sobi je bil še kanape brez prevleke, pisalnik iz mehkega lesa, omarica iz trdega lesa, "tic-tac" miza iz trdega lesa, rdeče lakirana mizica, štirje usnjeni stoli, štirje svečniki z ogledali in dve stari zeleni zavesi.

V garderobi so stale štiri velike omare iz mehkega lesa, v katerih so bili spravljene svečniki in kuhinjska posoda iz medenine, bakra in železa. Med njimi so bili tudi pekači za torte in šarkelj. V sobi so bili popisani še z usnjem prevlečena škatla, deset pločevinastih pokrovov, španska stena, leseno ohišje z jasicami in dva stara stola.

"Zraven arhiva" se imenuje prostor, v katerem so leta 1771 našli veliko garderobno omaro, štiri stare mize iz mehkega lesa, tri strgane stole, dve standardi in en boben, tri steklene podstavke in košarico za bombone.

V kapelini sobi ("*In die Kapellen Zimmer*") so stali predalnik in osem antependijev. Tu so bile še dve mizi, ena prevlečena z usnjem, in dve postelji, obe iz mehkega lesa in opremljeni z žimnicami, blazinami in odejami.

Prostor brez imena (11. po vrsti) je bil prevlečen z rdečimi špalirji. V njem so popisali posteljo iz trdega lesa z lanenimi zavesami, slamnjačo, dvema žimnicama, blazino iz žime in slabo odejo. Pisalnik s predalom je bil iz mehkega lesa. V sobi so bili še rdeče lakirana mizica, dva stola "*cheridon*", trije navadni in en stol za spanje ter polomljeno in poslikano ogledalo.

Tudi naslednji prostor (12. po vrsti) ni imel posebnega imena, oblečen pa je bil v stare špalirje. V njem je stala postelja iz mehkega lesa, opremljena z dvema žimnicama, žimnato blazino, svileno blazinicico in strgano svileno odejo. Dve mizici sta bili že stari, stola sta bila t.i. "*cheridon*", šest drugih stolov pa je bilo starih. Ogledalo je bilo poslikano in polomljeno.

V 13. prostoru je bila stara neuporabna železna ura. Stari mizici so delali družbo dva stola "*cheridon*", stara skrinjica, stol za opravljanje potrebe in dve držali za prenašanje stola.

V 14. prostoru je bila postelja iz trdega lesa z zavesami, v postelji pa slamnjača, dve žimnici, dve blazini, vzglavnik in turška odeja. Za sedenje so imeli v sobi zelen kanape, dva "*cheridona*" in 10 usnjenih (najbrž z usnjem opetih) stolov. Dve mizici sta bili stari, ogledalo pa je imelo polomljen okvir. V sobi sta bila še keramičen kotlič in svilena ženska podoba (verjetno vezena).

Tudi v 15. prostoru je stala postelja iz trdega lesa z vso opremo. Iz trdega lesa je bil tudi pisalnik. Od sedmih stolov je bilo pet starih, eden je bil "cheridon" in eden namenjen spanju. Miza je bila prekrita s preprogo, našli pa so še štiri bele in dve stari zavesi. V sobi sta bila še ogledalo in nastavek s polomljenimi skodelicami.

V 16. prostoru so bili dva strgana stola in tri prav tako strgane krajine.

V 17. prostoru je bila zasilno sestavljena postelja, med žimnicami in blazinami pa je bilo tudi sedem svilenih blazin. Zraven je stalo še dvanajst strganih stolov in staro ogledalo.

V 18. prostoru so popisovalci našli posteljo iz mehkega lesa z žimnico in strgan stol.

V 19. prostoru je bila shranjena postelja z vso opremo, čeprav slabo. Tu so bili še vreča s perjem, vreča s koruznico, stara usnjena vzmetnica, staro šotorsko krilo brez palic, star potovalni kovček in star zaboj s špalirji.

V zgornji in spodnji dvorani sta bili samo dve stekleni laterni.

V spodnji obednici sta bili dve mizi, ena iz mehkega in druga iz trdega lesa. Omare so bile štiri: tri velike, ena majhna in ena kredenčna. V omarah je bilo spravljene nekaj malega posode in precej svečnikov. Stolov je bilo osem, trije iz usnja in pet raztrganih rdečih. Stolov je bilo osem, trije iz usnja in pet raztrganih rdečih. Slike na stenah so bile nabožne: dve ženski (verjetno Marijini), ena s podobo Jožefa, ena s podobo Janeza Krstnika, slika Heroda pa je bila zastekljena.

V tako imenovani apoteki so popisali dve omari z zdravili, nekaj zelišč je bilo že neuporabnih.

V oskrbnikovi sobi je stala postelja z opremo (odeja je bila volnena). Omara za obleke je bila slaba, oskrbnik pa je uporabljal še predalnik, železno blagajno, dve mizici, štiri stare in en stol za spanje, ogledalo in barometer.

Tudi v pisarni je stala postelja, ki je bila med drugim opremljena s turško odejo. V pisarni je bilo še šest starih miz, štirje uporabni stoli in trije strgani. Železna ura na bitje je bila že neuporabna. Imeli pa so še pločevinasto stojalo za pisma, dve hajduški sablji, dva lovska rogova, tehcnico za dukate in osem starih slik.

V lovski sobi se je prav tako znašla postelja, zraven je bil čeber za mleko, od lovskih pripomočkov pa edino stara naprava za lov na jerebice.

V arhivu so stali trije pisalniki iz mehkega lesa ter kovinske police. Potem so bili tu še železen in neuporaben možnar, 25 starih pušk, dva meča, dve hajduški torbi, izrabljena blazina, majhen ročni mlin, mandolina s futrolo, lesena skrinjica s kovinsko oblogo in bakren kotlič za hlajenje.

Posebej je popisano orodje za oskrbovanje kamina in gosposko perilo, ki pa ni ravno številno. Iz drugih sočasnih inventarjev smo navajeni velikega števila damastnih prtov, v Ormožu pa je bilo le 21 damastnih, pet slabih damastnih in štirje grobi navadni namizni prti. Brisače so bile le štiri damastne, sedem belih in devet grobih. Namiznih prtičev je bilo 42 damastnih in 80 slabih.

V gosposki kapeli so popisali kelih s pateno in devet prtičev za kelih. Mašnih oblačil je bilo enajst in bili so različnih barv. Imeli so tudi pet oblekic za Mater Božjo. Našteli so štiri antependije ter dve modri in dve črni zavesi, dvanajst oltarnih blazinic, celo trije cerkveni (?) špalirji se pojavijo. Od posodja je še nekaj mašnih vrčev, svečnikov pa je cela vrsta. Majhna statua Matere Božje je bila postavljena v ohišje, dve pa sta stali prosto. Šest neimenovanih kipcev je bilo posrebrenih. Ena slika je predstavljala sv. Janeza, druga pa milostno podobo. Dva lesena angela sta držala svečnika. 35 majhnih in velikih slik ter relikviarjev je bilo zastekljenih.

V gosposkem oratoriju sta bila udoben žameten in en navaden stol, kipec Kristusa in štirje krucifiksi ter 27 majhnih in velikih slik brez stekla.

V moški sobi sta bili dve postelji iz mehkega lesa z opremo. Iz mehkega lesa sta bila tudi garderobna omara in predalnik. V sobi sta stala še omarica in stol za spanje, stene pa so krasili razbito ogledalo ter tri slike.

V kuhinji je stala kuhinjska omara s predalom pa tudi dva stola za spanje. Posode je bilo dosti, precej je bilo bakrenih pekačev, nekaj krožnikov pa je bilo iz kositra. Pri posodah pogrešamo oznako, kaj se je v njih peklo in kuhalo. Tako nam grofovski jedilnik opišejo le dve posodi za paštete, strgalo za žemlje, model za cimetove krofe ter mlinček in vrč za kavo.

Prostori ormoškega gradu so dajali leta 1771 razmeroma skromen videz in precej zanesljiv vtis neurejenosti. V več prostorih zasledimo sila različne stvari, med njimi dosti starih, razbitih in polomljenih, prave ropotarnice. Dosti je prostorov, katerih poimenovanje je v nasprotju z opremo. Po stenah "galerije" sicer visijo špalirji in slike, glavni koš pohištva pa je postelja. "Galerija" torej leta 1771 ni več rabila svojemu namenu. Postelji sta bili tudi v "pisarni" in v "lovski sobi".

Pohištvo je bilo večinoma izrabljeno. Zelo malo kosov je bilo iz trdega lesa, torej kvalitetnejših. Skrinj skorajda ni več, v tem času so jih že povsem zamenjale garderobne omare. Med stoli je bilo več takih za spanje, posebnega opisa pa so bili deležni tudi t.i. "cheridon", pravilno "sheraton" stoli. Več miz je bilo prekritih s preprogami, med tkaninami pa nekaj več pozornosti zbudijo še svilene blazine na posteljah ter ena damaščanska in dve turški odeji. Sicer so bile žimnice in blazine oblečene v preprost dvonitnik ali korton. Tako kot v hiši na Gomili so bile tudi sobane ormoškega gradu prevlečene s špalirji, ki so opredeljeni kot zeleni, rdeči ali stari. Težje si je pojasniti izraz "cerkveni špalirji", ki velja za opis kapele.

Edino v "galeriji" so bile stenske prevleke morda poslikane. Besedilo "*Die Spellier mit gemallenen und gefasten Bilder*" si je mogoče razlagati tudi tako, da so bile na špalirje pritrjene naslikane podobe. Špalirje so hranili tudi v starem zabuju v eni od številnih ropotarnic.

Slik in kipcev v gradu ni bilo malo, a skopi opisi ne dajo misliti, da so bile to dragocene umetnine. Večina podob je bila nabožnih, posebej je navedenih pet krajin in dva portreta. Tudi v kapeli so slike samo preštete, en Marijin kipec je stal v ohišju, dva lesena angela pa sta držala svečnike. Oltar ni posebej opisan. Pač pa so med mašnjimi oblačili hranili pet oblekic za Mater Božjo. Ne kaže prezreti jaslic, ki so bile spravljene v "garderobi". V gradu je bila tudi "galerija" (Bilder Zimmer), ki pa se leta 1771 ni ponašala s kakšno posebno imenitno namembnostjo. Zanimanje za umetnost na ormoškem gradu ni bilo v ospredju. Od glasbil je bila leta 1771 na gradu le mandolina v futroli, boben pa je treba prišteti k vojaškemu delu inventarja. Pač pa so se zabavali ob "tic-tac" (morda pravilno "trik-trak") muziki.

Leta 1771 ormoški grad ni več potreboval orožarne. V posameznih prostorih, ki bi jih lahko označili za ropotarnice, je bilo nekaj kosov starega in nepomembnega orožja: možnar in 25 pušk, nekaj mečev in sabelj, dve standardi in boben. Bi smeli dve hajduški sablji, dve hajduški torbi ter kos šotorskega krila sešteti v turški bojni plen, s kakršnim so se ponašale mnoge plemiške družine, ki so posegle v boje s Turki? Če pomislimo še na damaščansko in na dve turški odeji, bi lahko rekli, da materialni dokazi turške civilizacije niso obšli ormoškega gradu.

Presenetljivo je, da v gradu ni bilo lovskega orožja, saj so imeli grajski za parkom lastno lovišče, naravni gozd, ki mu domačini še danes pravijo Zverinjak. V lovski sobi so popisovalci našli edino orodje za lov na jerebice.

Ormoški graščaki so bili dobro založeni s posodo, ki pa ni bila iz posebno dragocenih materialov. Podrobnejših opisov sicer ni, razbrati pa se da, da so med drugim jedli paštete, da so poznali žemlje, da so se sladkali s šarkljem, bonboni, tortami in cimetovimi krofi ter da so pili kavo. Če sklepamo po številu skodelic in vrčev za kavo, je bila to priljubljena pijača. Bolj skromni pa so bili s prti in prtici ter še posebej z brisačami.

Še dosti skromneje kot sobe v osrednji grajski stavbi so bili opremljeni prostori v spremnih in gospodarskih poslopih, kjer so bivali hlapci, čuvaji in druga služinčad.

DEVETNAJSTO STOLETJE

Slikarije Alojza Gleichenpergerja iz leta 1810 so zanesljivo najkvalitetnejše, kar je ormoški grad pridobil v vsej svoji stavbni zgodovini. Slikarije so bile doslej že nekajkrat opisane,⁸ vendar njihov ikonografski program še ni v celoti razvozan. Že zdaj pa je jasno, da so prvi neplemiški posestniki gradu, industrialci Pauerji, bistveno dvignili kvaliteto grajskih notranjščin ter s tem pokazali neverjetno ambicioznost in dober okus. Za sedaj še ni znano, ali so Pauerji grad na novo opremljali tudi s pohištvom, slikami in podobnim ali pa so to opremo kupili skupaj s stavbami. Vsaj za dva lestenca z začetka 19. stoletja lahko trdimo, da so ju Pauerji kupili za poslikane sobe, saj sta odlično usklajena z Gleichenpergerjevimi mojstrovinami. Lestenca sta ostala na gradu do danes, sta pa še vedno last poslednjih posestnikov Wurmbrandov.

DVAJSETO STOLETJE

Kvalitativni vzpon ormoškega gradu na začetku 19. stoletja je bil le kratek čas. Čez 100 let so se začele težave, ki jim ni bilo videti konca. Wurmbrandi so bili zadolženi in v tridesetih letih 20. stoletja je grozila dražba.

V letu 1933 si je grad ogledal dr. France Stelé, banski spomeniški referent (tako se je podpisal). Ugotovil je, da je klasicistična poslikava zelo kvalitetna. Med inventarjem je našel več kosov, ki bi prišle v primeru razprodaje v poštev za muzej. Opozoril je na dve garnituri pohištva. Prva je bila iz okrog 1800, žal ne več popolna, zraven pa sta sodila dva prav lična klasicistična lestenca. Druga je bila bidermajerska in dobro ohranjena. Stelé se je zavezal tudi za ohranitev ledinske karte Ormoža in okolice. Poročilo je naslovil na Kranjsko banovinsko upravo, dr. Mateja Vargazona, upravitelja ormoškega posestva, pa je prosil, naj obzirno govori z grofico Wurmbrand-Stuppach, poročeno Georgevits, o prodaji najkvalitetnejših predmetov v muzej. Poleg že prej naštetih predmetov opozarja še na nizko omaro s figuralno intarzijo v kadilnici, na portret Polyxene Königsacker, na porcelan in steklovino v obednici, v knjižnici na sliko muzikantov, na sliko kmeta in kmetice v upraviteljevem stanovanju ter na dva steklena lestenca. Dr. Stelé še dodaja, da bo grofici poslal fotografije, ki jih je posnel na obisku.⁹

⁸ Poleg literature, navedene v opombi 1, glejte še: Marjana Lipoglavšek, Iluzionistično slikarstvo 18. stoletja na Slovenskem, ZUZ NV XIX, 1983, str. 45, 46.

⁹ Arhiv Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine (ZVNKD) RS, fascikel za leto 1933, spis št. 11. Tudi fotografije hrani republiški zavod. Tri so objavljene v Stoparjevi knjigi "Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Med Prekmurjem in porečjem Dravinje", Ljubljana 1991, str. 103.

Upravitelj je Stelétu odgovoril, da grofica ne namerava razprodati grajske opreme.¹⁰

Vendar misli na dražbo niso opustili. Januarja 1935 je bil sestavljen cenilni zapisnik.¹¹ Opremo so ocenili tudi v dinarjih. Žal v popisu le redkokdaj naletimo na oznako stila ali na čas izdelave. Tako je o pohištvu težko reči kaj določnejšega. Očitno pa izstopa oprema jedilnice, ki jo je dr. Stelét datiral v čas okrog 1800. Popisanih je bilo 14 pletenih stolov (iz vitre namesto oblazinjenja), ena pletena klop, dva predalnika za jedila, dve mizi za posodo, 56 porcelanastih posod (Altwien - visoko ocenjenih na 6.000 din), steklen lestencec (4.000 din), visoko ogledalo, velika miza z rumenim prtom ter velika preproga. Iz Stelétovih fotografij¹² je pohištvo mogoče prepoznati. Leta 1954, ko so se po nakupih v Ormož odpravljali tudi kustosi Narodnega muzeja v Ljubljani,¹³ ga je odkupil ptujski muzej in ga po drugi vojni posodil za opremo gostinskih prostorov na gradu Borl, kjer so se v dolgih letih neskrbne rabe posamezni kosi močno poškodovali. Evidenca sposoje je bila tako površna, da se je pohištvo preneslo na inventar gostišča v prepričanju, da je del nekdanje opreme borlskega gradu. Leta 1981 je bila celotna historična oprema borlskega gradu prenesena v muzej v hrambo.¹⁴ Danes jo sestavljajo dve nizki omari z vrati, dve nizki omari z odprtimi policami, ovalna raztegljiva miza, deset stolov in kanape. Iz Stelétovih fotografij je razvidno, da v ormoški grajski jedilnici ni bil razstavljen samo stari dunajski porcelan, pač pa tudi precej kovinske posode. Belo in pastelno zeleno pobarvano pohištvo z vložki iz vitre, s kaneliranimi in s prepletom okrašenimi nogami ter s pentljastimi obeski na straneh in vratih nizkih omar je mogoče datirati še v zadnje desetletje 18. stoletja. Očitno ni bilo narejeno za ormoško jedilnico, saj omare za posodo po višini presegajo spodnji del poslikanih sten, ki ponazarja opaž. Tako omare nekoliko zakrivajo slikarijo. Kljub temu pa lahko trdimo, da je pohištvo stilno dopolnilo poslikane sobane, ki mu je bila prilagojena tudi belo glazirana peč.

Popis iz leta 1935 posebej navaja že omenjena empirska lestenca. Knjig (zdi se, da jih je bilo veliko) niso preštevali, pač pa so jim določili skupno vrednost po posameznih policah. Popisovalci so se zadržali pri preprogah. Dve veliki rdeči so ocenili na 5.000, sedem "perzijanerjev" pa na 12.000 din. Visoko je bilo ocenjenih 72 steklenih (5.000 din) in 280 porcelanastih posod (tudi 5.000 din).

¹⁰ Arhiv ZVNKD RS, fascikel za leto 1933, spis št. 36.

¹¹ Cenilni zapisnik je shranjen v Arhivu ZVNKD RS, fascikel za leto 1936, spis 250.

¹² Glejte op. 9.

¹³ ZAP, arhiv Mestnega muzeja Ptuj, leto 1954, dopis z dne 30. 3. 1954.

¹⁴ Zapisnik o prevzemu z dne 14. in 23. 10. 1981 hrani kulturnozgodovinski oddelek ptujskega muzeja.

V tridesetih letih je segla v ormoški grad tudi nova doba. Pisalni stroj so popisovalci zaman iskali, zato pa so našli "radio zvočnik", kolo in tri namizne električne svečnike.

Zabavali so se z igranjem na klavir, imeli so biljard in igralno mizico. Je to morda intarzirana mizica s poglobljenim poljem za igro trik-trak, ki je še danes v gradu?

Orožja je bilo dosti, bilo pa je moderno lovsko. Lovsko strast Wurmbrandov sta dokazovali še dve sicer poškodovani medvedji koži.

Zapisnik iz leta 1935 se razmeroma podrobno zadržuje pri opisovanju slik. Po številu jih je precej, izstopa pa nekaj žandarskih slik iz 17. stoletja. Tri so še zmeraj na gradu. Predstavljajo kmečki par pri delu na polju, par v podeželski noši ter dekle, ki se poslavlja od vojaka v antični noši. Prišteti je treba še ledinsko karto Ormoža iz leta 1801, za katero se je zavzel že dr. Stelé. Gre za edinstven dokument o podobi mesta, ki je bil že večkrat strokovno obdelan.¹⁵ Žal v popisu ne najdemo več portreta grofice Poliksene Königsacker, ki jo omenja Stelé leta 1933.

Do razprodaje v tridesetih letih ni prišlo, čeprav je grofica morda že takrat, vsekakor pa po drugi vojni v stiski marsikaj prodala postopoma po kosih.

Po drugi vojni je bila usoda ormoškega gradu zelo žalostna. Grofica Irma Wurmbrand-Georgevits se je upirala zaplembi in se pri tem sklicevala na svoje češko državljanstvo.¹⁶ Zahtevala je zaščito gradu in opreme. Oprema je ostala njena last, vendar so jo strpali v dve sobi. Leta 1947 se je grofica izselila, začela pa se je bitka za namembnost gradu.¹⁷ Danes težko razumemo, da so bili konservatorji povsem brez moči, ko se je v grajski jedilnici, v celoti poslikani s podobami antičnih krajin, naselil kovač. Ali ko so grad zavzeli vojaki, ki zanesljivo niso imeli občutka za umetnine. Tudi parka ni bilo mogoče zaščititi pred vsemi grobimi posegi. Med Republiškim zavodom za spomeniško varstvo, ki so jim bili v oporo zaupniki na terenu, in med vsakokratnimi uporabniki gradu je vladala prava vojna, vendar poplava dopisov in odločb ni imela posebnega učinka. Za stavbo je bilo pravo olajšanje, ko je v šestdesetih letih postala sedež občinske oblasti. Oprema iz posesti Wurmbrandov je bila vsa leta shranjena na gradu, kolikor je je pač ostalo. Grofica je za stalno zbirko o zgodovini mesta posodila ledinsko karto iz leta 1801, klasicistično uro in intarzirano omaro.

¹⁵ Viktor Skrabar, Stara ledinska karta v ormoškem gradu ČZN XXX, 1- 2, Maribor 1935, str. 30. Jože Curk, Vedute štajerskih trgov in mest, ČZN NV 5 (XL), Maribor 1969, str. 313. Kristina Šamperl-Purg, Ormož in njegova okolica na starih podobah in slikah, Kronika 24, 2. zv., Ljubljana 1976, str. 116. Marjeta Ciglencečki, Od kartografije k vedutnemu slikarstvu, Razstavní katalog, Pokrajinski muzej Ptuj 1988.

¹⁶ Arhiv ZVNKD RS, škatla za leto 1946, spis 431.

¹⁷ Arhiv ZVNKD RS, škatle za leta 1946 - 64.

Prvega dne v letu 1970 je v Ormožu v stanovanju v Vrazovi ulici umrla grofica Irma Marija Wurmbrand-Georgevits, rojena Pongratz. Oporoke ni naredila, za njo pa je dedovala hčerka Wurmbrand-Stuppach Flory, ki je živel v Münchnu. Sodišče je pred zapuščinsko razpravo odredilo popis grajske opreme. Opravili so ga na gradu in v grofičinem stanovanju v Vrazovi ulici.¹⁸ Pri popisovanju je sodeloval muzejski kustos, zato so posamezni kosi dobili stilne in časovne oznake. Prepoznati je mogoče posamezne kose iz popisa v letu 1935, jih je pa bistveno manj, saj je bilo veliko že prodanega. Najti pa je mogoče tudi nekaj predmetov, ki so bili prvič popisani na način, da vzbudijo pozornost. Empirsko stojalo za brisače s konzolo v obliki zamorčeve roke je že eden takih predmetov, prav tako renesančna pečnica s portretoma. Prvič so podrobno popisali tudi starejše in dragocenejše knjige. Najstarejša, "*Consiliorum Gasparis Klocki*" datira v leto 1573. Novejše leposlovne knjige so samo prišteli, bilo jih je 592. Prav tako so prvič popisali lovske trofeje, ki so jih starejši popisovalci spregledali. Vsega skupaj jih je bilo 129. Med njimi so izpostavljene nagačena glava kozoroga iz leta 1911 iz Novega marofa, nagačena glava indijske koze iz leta 1893 ter nagačena glava severnega jelena. Tako se nam ormoški grad prvič predstavi kot lovski dvorec.

V stanovanju v Vrazovi ulici je bila manjša količina pohištva. Pozornost pa zbudijo starejše slike. "*Dekle pri šivanju*" je bilo severnjaško delo iz 17. stoletja, ki so ga leta 1964 restavrirali na Zavodu za spomeniško varstvo SRS, enako je bilo s prav tako severnjaškim tihožitjem iz istega stoletja. Oltarna slika s podobo Jezusovega rojstva je bila datirana v leto 1622.

Po letu 1970 je nova lastnica še prodajala, vendar manj. Pač pa se je leta 1987 odločila, da preostanek zapuščine odpelje v Nemčijo. Zaprošila je za izvozno dovoljenje, muzealci, knjižničarji in arhivarji pa smo lahko dokumentirali gradivo. Ob prisotnosti odvetnika je popis tekkel 4. in 5. avgusta 1987. 11. avgusta je bilo izdano ustrezno mnenje k prošnji za izvoz.¹⁹ Mnenje, naslovljeno na IS SO Ormož, je vsebovalo tudi predlog, naj se šest predmetov ne izvozi, temveč naj se odkupijo in ohranijo kot oprema ormoškega gradu. To je bila intarzirana mizica za igro "*trik-trak*" (danes dopolnjuje stalno razstavo "*Ormož skozi stoletja*" v drugem grajskem nadstropju), dva empirska lestenca (ki sta deponirana) ter tri že opisane baročne slike z žanrskimi in alegoričnimi prizori, s katerimi so opremljeni prostori predsedstva SO Ormož, ki danes deluje v gradu. Razstavo "*Ormož skozi stoletja*" dopolnjujeta še ledinska karta mesta iz 1801 in portalna ura. Vse to je grofica Wurmbrand posodila Ormožancem za opremo gradu.

Popis v letu 1987 je bil izredno podroben, saj predmeti že po nekaj dneh niso bili več dosegljivi. Vsebuje naslednje podatke za vsak predmet posebej:

¹⁸ Sklep o dedovanju Občinskega sodišča v Ormožu, št. 014/70-12 (dne 3. 7. 1970), s priloženim popisom.

¹⁹ Pokrajinski muzej Ptuj, št. 230/870, 11. 8. 1987.

stanje, doba, opis, material, mere. Predmeti so bili fotografirani, čeprav v izjemno slabih pogojih, saj so bili prostori za hrambo natrpani. Zanimivejše detajle smo tudi izrisali.²⁰

Popisa iz let 1970 in 1987 je mogoče primerjati in razpoznati večino predmetov. Manjkajo kosi, ki so bili prodani. Stanje predmetov iz leta 1987 je bilo skrajno slabo. Pravzaprav ni bilo kosa, ki ne bi bil huje poškodovan. Med popisanimi predmeti izstopajo tisti, za katere je muzej predlagal, naj ostanejo v Ormožu. Večjo vrednost ima tudi nekaj kosov, ki jih je lastnica prodala trem ptujskim zasebnim zbiralcem, da je s tem pokrila stroške bivanja v Ormožu. To so: okrogla neobaročna miza z rezljano volutasto nogo, dva neobaročna fotelja, bidermajerska vitrina s struženimi stebrički, velika pisalna miza iz 19. stoletja, dva kanapeja in dokaj nenavadne slike, kombinirane z ogledali. Po kvaliteti je med pohištvom prednjačilo bidermajersko, večinoma zelo solidno izdelano, čeprav ni sestavljalo enotne garniture. Med gradivom sta bili tudi dve portalni uri iz 19. stoletja. Na empirski smo prebrali signaturo bratislavskega urarja "*Joh: Georg Wernde in Presbury*".

Pač pa smo avgusta 1987 v gradu našli tudi nekaj pohištva, ki ga v popisu iz leta 1970 ni. Med njimi izstopa neorenesančni kanape z levjimi tacami. Prava kurioziteteta sta dve ogledali (?), na katerih so kosi ogledala vstavljeni med naslikane putte. Obrtno razmeroma kvalitetni podobi sicer sladkobno razumljenega motiva bi utegnili biti alegoriji jeseni in poletja. Kurioziteteto bi lahko datirali na začetek 20. stoletja. Med kuriozitetete lahko prištejemo tudi veliko pahljačo iz že razpadajočega palminega lista. Pahljača verjetno sodi med spominke s potovanj, tovrstni predmeti pa so redki zaradi omejene dobe trajanja.

Med predmeti je bilo tudi še nekaj posode iz dunajskega porcelana, skromen ostanek velike količine, ki je že v tridesetih letih veljala za večjo dragocenost.

Od orientalskih preprog so ostale štiri hudo poškodovane. Prav tako dotrajane so bile nagačene lovske trofeje. Od 129 iz leta 1970 jih je bilo leta 1987 le še za vzorec.

Večjo vrednost predstavljajo tri baročne slike. Dva žanrska in en alegorični (?) prizor (dekle se poslavlja od vojaka, oblečenega v antično nošo) bi lahko datirali še v 17. stoletje. Žal slike precejšnjih dimenzij²¹ niso niti signirane niti datirane. Zaradi poškodb in grobih preslikav jih je težje ovrednotiti, vsekakor pa nosijo pečat holandskega žanrskega slikarstva.

²⁰ Vsa dokumentacija je shranjena na oddelku za kulturno zgodovino Pokrajinskega muzeja Ptuj.

²¹ 180 x 155 cm, 138 x 81 cm, 141 x 85 cm (slika je na levem robu obrezana).

Dokumentacija iz leta 1987 nam ob primerjavah s Stelétovimi zapiski in fotografijami iz tridesetih let odstira pogled v opremljenost gradu v 19. in na začetku 20. stoletja. Skrajno slabo stanje opreme v letu 1987 je pri tem potrebno odmisлити. Leta 1946, ko so pohištvo, lestence, preproge, slike in posodje strpali v dve grajski sobi, je bila oprema verjetno še v solidnem stanju. Poškodbe so nastopile kasneje zaradi preslabega, pravzaprav nikakršnega oskrbovanja.

Če rekonstruiramo nekdanje stanje, potem lahko ugotovimo, da je bil grad v 19. pa tudi še na začetku 20. stoletja zgledno opremljen, vsekakor pa veliko bolje kot v letu 1771. Tedaj so namreč popisovalci nešteto krat uporabili oznake "star", "raztrgan", "neuporaben", ko so opisovali predmete. Za leto 1771 je bil značilen tudi velik nered. Poimenovanje prostorov ne ustreza predmetom, ki so bili v njih razpostavljeni, ropotarnic je bila cela vrsta. Najbrž je bila povsem na mestu pripomba ob koncu popisa, da je bilo pohištvo staro in v slabem stanju, prav tako pa tudi grad. Leta 1933 je bil dr. Stelé drugačnega mnenja. Ormoški grad je bil zanj neke vrste presenečenje. Postavljen na odmaknjeno obrobje Slovenije se mu je razkril s kvalitetno poslikavo, opazil pa je tudi najboljše dele notranje opreme in se zavzel, da jih v primeru razprodaje odkupi kateri od slovenskih muzejev. Najboljše pohištvo v gradu je bilo postavljeno v najkvalitetnejši dvorani - v jedilnici. Čeprav ni bilo izdelano po meri za ta prostor, pa so lastniki (so bili to že Pauerji ali šele kasneje Wurmbbrandi?) z veliko mero okusa uskladili stilno naravnost slikarije in pohištva, kar dokazuje njihovo kultiviranost. Kvalitativna razlika med drugo polovico 18. in 19. stoletjem v prid slednjega je pravzaprav redka in jo moramo v Ormožu pripisati verjetno precej denarnemu lastniku industrijalcu. V 19. stoletju je bila moč plemstva v upadanju, kar se je kazalo tudi v opremljenosti gradov.

Danes se ormoški grad ponaša z dolgo stavbno zgodovino, z nekaj kvalitetnimi deli svoje arhitekture (predvsem s stolpom in z arkadami na dvorišni strani) in z enim najlepših grajskih parkov na Slovenskem. Na dvorišču ga krasí vodnjak s čipkasto železno krono, v notranjščini pa se odlikuje z baročnim štukom in s klasicistično slikarijo. Od nekdanje opreme je ostalo le nekaj kosov, ki pa so še vedno v zasebni lasti. Obsežna in verjetno najkvalitetnejša garnitura pohištva se je znašla v ptujskem muzeju, kjer čaka na restavriranje. Morda bi kazalo zbrati nekaj moči in zadržati v ormoškem gradu vsaj nekaj dokazov njegovega nekdanjega blišča.

ORMOŽ CASTLE AND ITS EQUIPMENT IN THE PAST

SUMMARY

Castle Ormož was built in a turbulent area between the Austro-Hungarian border, therefore it was used more as a forth than a residency for many years. In the era of Baroque, when castles were transformed into big country houses and luxurious equipped residencies, castle Ormož remained a relatively moderate feudal residence. The inventory of 1771 proves the castle's furniture and equipment to be already old. Some rooms were in a big disorder. Rooms were named on the contrary to their contents; many lumber-rooms in which they kept various things have been located in the castle. The kitchen utensils and the linen were of no sumptuousness. All buildings belonging to the castle in 1771 were in bad condition.

At the beginning of the 19 century, when the castle was taken over by a family named Pauer, the quality of the castle's equipment increased.

In 1810 the ceremonial rooms were decorated by the Austrian painter Alojz Gleichnerperger. These paintings of high quality place Ormož castle among those places with the most important classicist monuments in Slovenia. According to the given information, the furniture and other equipment is of the similar value. Especially the dining-room suite harmonises with Gleichnerperger's paintings.

The family of Wurmbrand-Stuppach, the last owner of Ormož castle, was not able to stop the economical decline of the dominion in the 20 century. The nationalisation of the property and the buildings was completed after World-War II. The equipment - still owned by the family - decreased from year to year and was gradually sold. The former dining-room suite from the last decade of 18 century, probably the most valuable piece of furniture, is kept in the museum of Ptuj at the moment. Only a few pieces of the old furniture have remained in Ormož castle.

²⁰ Vsa dokumentacija je shranjena na oddelku za kulturno dediščino Filozofskega inštituta v Ptuj.

²¹ 180 x 158 cm, 138 x 81 cm, 141 x 85 cm (zdaj je na voljo vseh obsevanj).

PEČATI IN GRBI ORMOŽA IN OKOLICE

UVOD

Zgodovinski arhiv Ptuj ima zbirko pečatov in grbov, ki se nanašajo na plemiške rodbine, mesta in trge s širšega slovenskega prostora, največ pa je zbranih z območja ormoške in ptujske občine. Srednjeveški pečati so ohranjeni na listinah, ki jih hrani arhiv v originalih, zbrane pa so tudi kopije, mikrofili ali druge reprodukcije listin in pečatov, ki so v drugih arhivih zunaj Slovenije, predvsem v Avstriji.

V Fotokseroteko pa so uvrščeni tudi pečati meščanov od 17. do 19. stoletja. Večino posnetkov ali odlitkov originalov je zbral že prof. Anton Klasinc in jih uvrstil v zbirko pečatov in grbov, ki predstavlja dragocen vir za preučevanje zgodovine.

Ta članek predstavlja ohranjene srednjeveške pečate z ormoškega območja in grbe plemiških rodbin, ki so v Ormožu gospodarile, ter navaja nekaj podatkov. Od cerkvenih pečatov sta predstavljena le dva, nakazana pa je uporaba meščanskih pečatov kot nadaljevanje pečatenja srednjeveških listin.

Obravnavajo pečatov in grbov sega na tri večja področja, in sicer: sfragistike (nauk o pečatih in žigih), heraldike (nauk o grbih) in diplomatike (nauk o starih listinah).

O SREDNJEVEŠKIH PEČATIH, GRBIH IN PEČATIH MEŠČANOV

Ne samo srednjeveški pečati in grbi plemiških rodbin in mest, temveč kasneje tudi pečati meščanov so zanimiv pojav zahodnoevropske kulturne zgodovine, ki nam lahko posreduje izredno važne podatke o njihovih lastnikih. Še posebno so zanimivi pečati in grbi v obmejnih krajih, kamor prav gotovo lahko prištevamo Ormož skozi vso njegovo bogato zgodovino, na stičišču več kultur, v mešanju različnih narodov ter ob mnogih spremembah. Pri tem nam pomagajo grbovne in pečatne likovne podobe za znanstvena

* Marija HERNJA-MASTEN, arhivistka v Zgodovinskem arhivu Ptuj.

področja genealogije, državne in pravne zgodovine, umetnostne ter kulturne zgodovine.¹

Na srednjeveških listinah, ki se nanašajo na širše ozemlje Slovenije, ter onih, ki se nanašajo na ožji teritorij Ormoža in Ptuja, se pečati pojavijo v 10. in 11. stoletju. Pri najzgodnejših gre predvsem za darovnice nemških vladarjev in cerkvenih gospodov.²

Na starejših pomembnih listinah najdemo pečate le višjih plemičev, kasneje prične pečate uporabljati tudi nižje plemstvo.

Za večino mest velja, da imajo omenjene ali ohranjene pečate iz 13. stoletja (Maribor 1271, Ptuj 1273, Ljubljana 1280, Radgona 1299), v Primorju pa že prej.³ Grb mesta Ormoža se je razvil iz pečata mesta (kot Ptuj) in nima zveze z grbi lastnikov gosposčine Ormož. Vsakokratni lastnik in upravljalec gosposčine je imel lasten pečat in kasneje grb.

Od 15. stoletja naprej se je uporaba pečatov zmanjševala zaradi vezave na grbe, ki jih je podeljeval vladar, sicer pa je prihajal vedno bolj v veljavo in rabo podpis, največkrat podkrepjen še s pečatom. Najpomembnejši vir za zgodovino pečatov bi bili ohranjeni originali pečatnikov. Vendar je večina krajevnih in mestnih pečatnikov izgubljenih, če so ohranjeni, pa jih imajo v tujih arhivih zunaj Slovenije. Oba ptujska sta v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu⁴.

Pečatnik plemiča so ob njegovi smrti uničili, zato najdemo plemiške pečate odtisnjene le na listinah in dokumentih, ki so jih izdali, njihove grbe pa na nagrobnikih, vzdane v gradovih ali slikovno upodobljene v cerkvah.

Od začetkov pečatov pa tja do srede 14. stoletja so pečate odtiskovali v nebarvani naravni vosek, kasneje pa v rdeče, črno ali zeleno obarvani vosek. Tudi pečatne skodelice so bile v začetku iz voska, nato iz lesa in kasneje iz kovine.

Pečate ločimo tudi po velikosti. Po plemiški stopnji so bili razvrščeni tudi pečati: največjega je imel vladar, sledili so mu plemiči višjega reda, nižje plemstvo je imelo pečate v premeru od 25 do 50 mm. Meščanski pečati in

¹ B. Otarepec, *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988, str. 13 - 39 (dalje Otarepec, *Srednjeveški pečati*).

² Zgodovinski arhiv Ptuj (dalje ZAP), Fotokseroteka (dalje FKS), regesti listin 7, darovnica cesarja Otona II. iz leta 977 salzburškemu nadškofu Frideriku, s katero potrdi cerkvi razne posesti, med njimi tudi Ptuj, na kateri je pečat cesarja Otona II. Znana je tudi Arnulfova darovnica salzburškemu nadškofu iz 890, na kateri je pečat kralja Arnulfa, regist 8.

³ Otarepec, *Srednjeveški pečati*, str. 274.

⁴ Kobel L. - Pirchegger H., *Steirische Ortswappen einschliesslich jener der ehemaligen Untersteiermark*, Graz 1954, kjer Pirchegger napačno datira pečatnika mesta Ptuja v 14. stol. Čepur sta iz 13. stoletja. Prim. tudi Otarepec, *Srednjeveški pečati*, str. 33 - 34.

žigi pa so že znatno manjši, saj so bili prilagojeni novemu načinu pisarniškega poslovanja.

Tudi nekatera mesta so imela veliki in mali pečat. Mesto Ormož je imelo mali pečat iz 15. stoletja v velikosti 32 mm in odtisnjen v naravni vosek.⁵ Na listini iz 1603 pa je ohranjen veliki pečat iz 14. stol. s premerom 50 mm in ga je mesto Ormož uporabljalo za pečatenje pomembnih listin.⁶

Po obliki so bili pečati sprva ščitasti, ker so bili primerni tudi za grbe, šele kasneje so jih oblikovali okroglo. Samostani, cerkve in konventi pa so uporabljali za svoje pečate predvsem ovalno koničaste oblike, ker so bili takšni najprimernejši za upodabljanje stojčih svetnikov ali religioznih motivov.⁷

Najpomembnejši deli pečatov so pečatne podobe in napisi. Pri vladarjih in višjem plemstvu prevladujejo konjeniški pečati ali upodobitev vladarja na prestolu (pečat koroškega vojvode Bernharda Španhajmskega 1249 - konjeniški; pečat nemškega kralja Rudolfa I. Habsburškega 1277 - sedeči vladar). Večina plemičev pa je imela upodobljen na pečatu svoj grb. Od 14. stoletja so pečati vedno popolnejši. Poleg ščita z grbom je upodobljen tudi šlem s pokrivalom, krono in šlemnim okrasjem. V mestnih pečatih so upodobljene trdnjave, mestna vrata, obzidja in podobno, tako imenovani "govoreči pečat", pri katerem pečatna podoba sama razlaga ime mesta (konj za Konjice).⁸

Napisi so po večini latinski ali nemški, manjši pečati imajo najpogosteje uporabljene za ime le inicialke.

Od sredine 17. stol. dalje pa se razvijejo še pečati meščanov, ki so se zgledovali po plemiških. Uporabljali so jih pri različnih pravnih poslih, kot je bilo sklepanje kupoprodajnih pogodb, ženitnih pogodb, urejanja darilnih, zapuščinskih in drugih aktov, potrditev verodostojnosti, pričevanja, potrjevanje aktov za varuštvo itd. Zaradi pogoste nepismenosti je pečat nadomestil podpis. Pri izobraženih je bil pečat le dodatek k podpisu in zavarovanje pred ponarejanjem dokumentov. V napisih imajo inicialke imen in priimkov. Za likovne podobe so uporabljali preproste motive s področja flore in favne,

⁵ ZAP, Zbirka listin, original št. 41, iz leta 1577, 11. maj, Ormož: poravnava v sporu med graščakom Mihaelom Zaggl - Szekelyjem in mestom Ormožem. Ohranjena sta dva pečata: mali mestni, odlit v temen vosek in leseno škatlico, ter Luka Szekelyja, odtisnjen v rdeč vosek in leseno škatlico.

⁶ ZAP, Zbirka listin, orig. št. 60, 1603, 6. november, z velikim pečatom mesta v pločevinasti škatlici, šk. 10.

⁷ B. Otorepec, Stenski koledar Arhiva Slovenije "Srednjeveški pečati na Slovenskem", Lj. 1992.

⁸ Ormoške pravice 1331-1981, Katalog razstave ZAP, Kristina Šamperl-Purg: Grb mesta Ormoža, Ptuj 1981.

obrtniki simbole svoje obrti ali predmete, ki so bili v neposredni povezavi z njihovim delovanjem in življenjem.⁹

PEČATI IN GRBI LASTNIKOV ORMOŽA IN GOSPOŠČINE

Salzburška nadškofija je po zmagi nad Obri dobila po letu 860 v fevd tudi ozemlje od Ptuja med Dravo in Muro.

Friderik Ptujski, salzburški ministerial, iztrga ok. 1200 Madžarom pust in neobljuden del mejnega ozemlja vzhodne krajine, današnji ormoški okraj.

1278 dovoli kralj Rudolf Habsburški Frideriku iz Ptuja postaviti pri mejah kralja Ogrske na lastni zemlji stolp - grad v Ormožu.¹⁰

GOSPODJE PTUJSKI

*Pečat Friderika Ptujskega, ustanovitelja gradu in mesta Ormoža,
18. julij 1280*

⁹ Ormož skozi stoletja III, Ormož 1988, G. Fournier - M. Hernja - Masten: Hiše in hišni posestniki v mestu Ormožu, str. 90, pečat Franca Sammerja, peka; str. 94, pečat Marjane Sammer, str. 107, pečat Georga Kossa, mesarskega mojstra, str. 125, Matija Golloba, člana mestnega sveta, vsi iz pogodbe 1764.

¹⁰ ZAP, FKS, regesti listin, št. 91, foto v šk. 1.

Na pečatu je dobro viden napis: *S* FRIDERICI * DE * BETOVIA*. Na pečatu je upodobljen samo zmaj. Pečat je odlit v naravni vosek in je dobro ohranjen.¹¹

Prvotne upodobitve grba gospodov Ptujskih predstavljajo s kožuhovino prevlečen ščit, ki je obdan z nazobčanim robom.

Kasnejši grb gospodov Ptujskih ima v pečatu in grbu ali zmaja ali sidro ali oboje. Zmaja so prevzeli od rodbine Hollnburg, od katerih so si pridobili grad Vurberk (1246), sidro so prevzeli od gospodov Draneških, od katerih so odkupili grad Dranek (nekje pri Vidmu ob Dravinji) in posestva v Halozah (1294).¹²

V župni cerkvi sv. Jakoba je gotski portal, ki je nekoč vodil v zakristijo. Na desni je upodobljen klečeči vitez Bernard III. Ptujski, v sredini je upodobljen Kristus, v levem kotu spodaj je grb Ptujskih. Nad ščitastim grbom je pregrnjen z draperijo viteški šlem, odkrušen je spodnji del perjanice. V grbovnem polju je upodobljen zmaj.¹³

Pečat Friderika, kastelana iz Ormoža, 1360

¹¹ ZAP, FKS, regesti listin, št. 96, foto šk. 2, na listini so štiri pečati, zadnji desni je Friderikov.

¹² Josef Kraßler, *Steirischer Wappenschlüssel*, Graz 1968, str. 12 (dalje Kraßler, *Wappenschlüssel*).

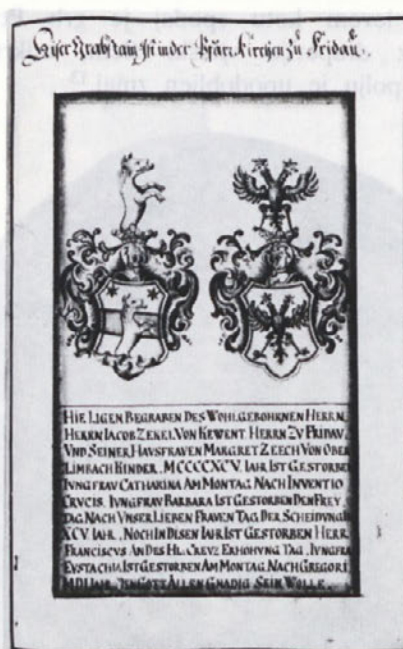
¹³ Ormož in okolica - vodnik, Maribor 1990, Marjeta Ciglencečki, str. 35.

27. marca 1360 sta Nikolaj, "Nickel des Ammans sun", in njegov brat Hertel prodala nemškemu viteškemu redu njivo pri Veliki Nedelji, "vnder alten margt in der Rorn". Na listini je ohranjen viseči pečat Friderika iz Ormoža, "der Purchgraf zu Fridaw", poveljnika na gradu, ki je odtisnjen v temen vosk in ima dobro viden napis: S* FRIDRICI DE FRIDAW.¹⁴

Po smrti Friderika Ptujskega so bile njegove obsežne posesti razdeljene. Ormož je podedovala 1438 Ana Schaumberg, roj. Ptujka, Friderikova sestra.

Šele od 1489, ko je ogrski Kralj Matija podelil grad Jakobu Szekelyju, se v listinah pojavijo pečati te rodbine.¹⁵

RODBINA SZEKELY

Risba Szekelyjevega grba in napisa na nagrobniku, vzidanem v cerkvi sv. Jakoba¹⁶

¹⁴ ZAP, FKS, Regesti listin št. 185, mikro št. 404, original v Deutsch - Ordens - Zentral Archiv in Wien (dalje DOZAW).

¹⁵ ZAP, FKS, film št. 3871, pečat Luke Szekelyja (Lucas Zaggl) na listini iz leta 1558, junij 6.; original ŠDA, Familienarchive, Zeckl H.1 in film št. 4668, pečat Zacklov iz 1588, 11. junij, posnet v Štajerski deželni arhiv v Gradcu - Steiermärkisches Landesarchiv Graz (dalje ŠDA), Stanovski arhiv, Gultaufsandungen, GA 108/ 2026 fol. 55 r.

¹⁶ ZAP, FKS, film št. 3849, original v ŠDA, Stadl L. Ehrenspiegel des Herzogthums Steyer 1732, rokopis 9 knjig, (dalje Stadl, Ehrenspiegel).

Na cerkvi sv. Jakoba je v severno steno kapele vzdan heraldični nagrobnik Jakoba Szekelyja iz rdečega salzburškega marmora. Vkllesan napis in Szekelyjev grb sta danes komaj še vidna. Zgodovinar Simon Povoden je v svojih rokopisih večkrat zapisal in upodobil napis in grb na nagrobniku.

"Hier ligt begraben der edhl, wohl geborne herr herr Jacob Zackhel von Khevent, herr zu Friedau, vnnd frau Margareth von Oberlimbach: in Jar 1495 ist gestorben jungfrau Catharina am Montag nach inventio causis: jungfrau Barbara ist gestorben den Freytag nach unser lieben Frauen tag der scheidung 1497, in dem jar ist gestorben hl. Franziskus am hl: Kreuz der erhohung: gestorben ist jungfrau Catharina am Montag St. Gregori anno d(omi)ni 1501, denen Gott gnadig Jacob Zackl Herr zu Friedau."¹⁷

Nagrobnik Jakoba Szekelyja v nekdanji frančiškanski cerkvi v Ormožu

Grb Szekelyjev je razdeljen: v spodnjem delu je različno upodobljen valovit greben (kamela), kasneje podobno triglavi gori, iz katere raste v zgornjo

¹⁷ ZAP, Rokopisna zbirka, sign. R - 42; Simon Povoden, Zgodovina župnij mariborskega okrožja in sekovske škofije (Hauptpfarrliches Geschichtenbuch...) 1833, Župnije dekanije Velika Nedelja, župnija sv. Jakoba, str. 235 - 236. ter sign. R - 60; Simon Povoden, Kirchengeschichte 1823 /1824, str. 154.

polovico volk, ki ga spremljata dve šesterokraki zvezdi. Posebej je upodobljen grb rodbine Szeci z dvoglavim orlom.¹⁸

Jakob Szekelyi in njegova žena Margareta Szeci sta bila pokopana v ukinjenem frančiškanskem samostanu v Ormožu. Na grobnici je bil upodobljen Szekelyjev grb. Risar je podobo volka obrnil v drugo stran, kot ga vidimo na predhodni sliki.

V arhivu hranimo tudi več fotografij grba Luke Szekelyja, ki je bil mlajši Jakobov sin. Ohranjen je njegov originalni pečat iz leta 1577. Pečat je odtisnjen v rdeč vosk v leseno škatlico velikosti 3, 5 cm. Notranja krožnica samega pečata je velika le 1, 5 cm. Zaradi majhnosti je komaj razpoznaven, napis se ne vidi, v obrisih je možno zaznati ščitasto grbovno polje z volkom.¹⁹ Na listini iz 1560, 4. marca, je pečat Luke Szekelyja z napisom: *LUCAS* ZAKL VON KEVENT.*²⁰

Pečat Mihaela Szekelyja, 1595

¹⁸ Krabler, Wappenschlüssel, opis različnih variant Szekelyjevega grba najdemo pod imenom Zaggl, str. 238, 266, 288.

¹⁹ Glejte opombo 5.

²⁰ ZAP, FKS, Zbirka listin, regist.št 492. V listini nastopa Luka Zackhl skupaj z Jurijem Sigmundom Herbersteinom kot izvrševalec oporoke po Juriju Poglu z Reiffensteina za njegovo hčerko Eleonoro. Na listini so ohranjeni trije viseči pečati, od katerih je prvi Szekelyjev.

Mihael je bil sin Luke Szekelyja iz drugega zakona, poročen z Elizabeto Pogl, hčerko barona Pogla iz Reifensteina pri Judenburgu.²¹

Na listini, s katero je Mihael Szekely potrdil tržanom Središča privilegije, ki jim jih je podelil že njegov prednik Jakob Szekely, je ohranjen lep, viseč pečat, odtisnjen v vosek in leseno škatlico. V notranji krožnici je dobro viden napis: *S* MICHAEL* ZEKEL* DE*KEVEND * D *IN* ORMOSD**.

V ščitastem polju je v spodnjem delu valovit greben, iz katerega izhaja telo volka. Volk ima na obeh straneh glave šesterokrako zvezdo. Nad ščitom je viteški šlem s perjanico in razprto draperijo na vsaki strani.²²

Razširjeni grb rodbine Szekely

²¹ ZAP, FKS, šk. 22, posnetek pečata Mihaela Szekelyja iz 1576, 30. november, original v ŠDA, Deželno knežji fevdni spisi. Osmerokotni pečatnik ima dobro vidnega volka, nad katerim sta samo inicialki M*Z* .

²² ZAP, FKS, regist št. 516, mikro št. 3894, original v Pokrajinskem arhivu Maribor (dalje PAM), prim. tudi J. Mlinarič, Zbirka listin 1246 - 1865, Maribor 1987, regist 458, str. 146.

Sekelyji so imeli tudi razširjen aliančni grb. Ta je bil razdeljen na štiri polja. Desno zgoraj in levo spodaj je rodbinski grb Szekelyjev, levo zgoraj in desno spodaj pa v rdečem polju rumen dvoglavi orel s krono, ki so ga prevzeli iz grba rodbine Szeci. Jakob Szekely je bil poročen z Marjeto Szeci, ki je umrla 1503.²³

Leta 1598 je kupil grad in gosposčino Ormož Jurij Rupert Herberstein od Mihaela in Elizabete Szekely. Že leta 1604 pa jo je prodal ogrski plemiški rodbini Pethe, ki je bila gospodar Ormoža v 17. stol.²⁴

RODBINA PETHE DE HETHES

Ladislav je leta 1604 kupil grad od Herbersteina ter ga imel v lasti vse do svoje smrti 1617.

Ohranjen je pečat iz 1606, 6. marca. Osmerokotni pečatnik je odtisnjen na papir, ščitasto pečatno polje je razdeljeno na štiri dele. Levo zgoraj so dve plavajoči raci med dvema drevesoma, zvezda in luna. V desnem polju zgoraj pa je rastoči lev s krono. Polji se spodaj navzkrižno ponovita. Nad ščitom je viteški šlem z okrasjem, med katerim so samo inicialke: *L P H*.²⁵

Pečat Štefana Petheja, ki je bil lastnik Ormoža do 1634, nimamo. Pečate ostalih članov te rodbine pa hrani arhiv.

Adam Štefan Pethe, pečat iz 1648

²³ ZAP, FKS, mikro št. 3847, original ŠDA, Stadl, Ehrenspegel II/294.

²⁴ Ormož skozi stoletja I, Maribor 1973, A. Klasine, str. 78 - 79.

²⁵ ZAP, FKS, mikro št. 4662, orig. v ŠDA, Stanovski arhiv, Gultaufsandungen, 58-1200 fol 1 r.

Adam Štefan Pethe ima pečat iz 17. marca 1648 z dobro vidnim napisom: *ATAM* STEFAN* FREIHERR* ZU* FRIDAUW*.²⁶

Iz leta 1672, 22. januarja, je ohranjen na pritožbi mesta Ormoža zaradi nasilja, ki so ga grajski počenjali nad meščani. Kot gospodar Ormoža je bil nesamostojen in so mestu več ali manj svojeglavo gospodarili njegovi upravitelji. Na pečatu se dobro vidi, da je razdeljen na štiri polja, po zunanjem robu pa je napis: *S * FRANCISCVS * ADAMVS * PETHEO * RITTER * V (on) * F(riedau) **. Na vrhu se pečat zaključí s krono.²⁷

Franc Anton Pethe, sin Franca Adama in Ane Marzilija Locatelli, se je 24 let star poročil z grofico Marijo Elizabeto Saurau, ki je po materi izhajala iz rodbine Gallerjev.

Iz leta 1705, 31. marca, se je v notranjosti pečatnega polja spremenil tako, da ima v sredini dodanega dvoglavega orla. Zgoraj ga krasita dva viteška šlema z okrasjem, ki se na vrhu končujeta z dvoglavim orlom in stoječim grifonom.²⁸

RODBINA KÖNIGSACKER THAVONAT

Ormoška gosposčina je po izumrtju Pethejev postala predmet številnih pravnih. Kot fidejkomisna posest je prišla v letu 1742 v last daljni sorodnici izumrlih Pethejev, grofici Polikseni Thavonat, poročeni Königsacker.²⁹

Rodbinski pečat Königsacker Thavonat

²⁶ ZAP, FKS, mikro št. 4663.

²⁷ ZAP, Arhiv mesta Ormoža (dalje AMO), škatla 16.

²⁸ ZAP, AMO, šk. 16.

²⁹ Ormož skozi stoletja I, Maribor 1973, A. Klasinc, str. 87.

Okrogli pečat iz leta 1746 je odtisnjen v pečatni vosek na papir. Zgoraj krona, znak grofovskega stanu, spodaj v dveh ločenih ovalnih pečatih, ki se v sredini stikata. Grb Königsackerjev je razdeljen z dvema prečkama, znotraj katerih so brazde, v sredini prečk je črka L. Thavonatov ima gosko na brazdastem ozadju.³⁰

Po ženi Polikseni, roj. Thavonat, je postal pravni lastnik gosposčine Jožef Königsacker.

Razdeljen je z dvema prečkama, znotraj katerih so brazde, v sredini prečk je črka L.³¹

PAUER PLEMENITI ORMOŠKI

Leta 1805 je Leopold Königsacker prodal grad Jožefu Pauerju, ki je bil leta 1812 povzdignjen v plemiški stan in je dobil naslov plemeniti Ormoški "*Edle von Friedau*". Franc Pauer je bil zadnji pravi fevdalni gospod Ormoža.³² Henrieta Werner je bila roj. Ormoška, zato najdemo grb Wernerjev v župnijski cerkvi sv. Jakoba. V gotsko okno so v letu 1896 vstavili barvno steklo. V spodnjem delu sta dva grba darovalcev. Prvi je grb rodbine Pauer, drugi je Wernerjev.

Grb Pauerjev je upodobljen v čebulasto oblikovanem grbovnem polju, ki je razdeljeno na štiri dele, na vrhu ga krasi krona, znak plemenitih. V poljih levo zgoraj in desno spodaj je na modrem polju čebelnjak, ki ga obdajajo čebele. V desnem zgornjem in levem spodnjem polju pa je zelena oljčna vejica. Napis pod grbom: "*Dem Andenken des geliebten Gemahls d(essen) Eltern u(nd) Großeltern gewiedmet von.*"

Grb v desnem oknu je po obliki enak prejšnjemu. Grbovno polje je v gornji polovici razpolovljeno. V spodnji polovici je narisana zid, ki se zobčasto zaokroži s cinami. V zgornji levi polovici je na rumenem polju dvoglavi orel, v desni polovici pa je na modrem polju kolo, nad katerim je beli golob. Napis pod grbom: "*Henriette Reichsfreyin von Werner geborene v. Friedau im Jahre 1896.*"

Grad je po smrti Henriette pl. Werner podedoval 16. 1. 1898 Herman baron Čok (Zschock) iz Gradca.

³⁰ ZAP, FKS, mikro št. 4664, orig. v ŠDA, Stanovski arhiv, Gultaufsandungen, GA 58 / 1200 23 v.

³¹ ZAP, AMO, šk. 16; mikro št. 3877, original v ŠDA, Familienarchive; tudi iz leta 1756, 31. december; in pečat na ščitnem pismu iz 1787, 22. junij.

³² ZAP, FKS, šk. 49, podelitev plemiškega naziva družini Pauer. Grbe in pečate teh nobilitiranih meščanov ne gre zamenjevati z onimi "von Friedau" iz srednjega veka, ki jih najdemo v Kraßlerju na str. 56, 124, 195.

Leta 1908 je ormoški grad kupil Viljem Wurmbrand - Stupach.

Grb rodbine Wurmbrand 1657³³

Pečatnik rodbine Wurmbrand iz leta 1603 je osmerokoten, v pečatnem polju je upodobljen zmaj na krznu z gorečo vejo in krono na glavi. Pečati posameznih članov rodbine se ločijo po inicialkah njihovih imen.³⁴

Pečat grofa Franca Karla Wurmblanda iz leta 1751 pa je razdeljen na štiri dele, v sredini ima srčni ščit. Na drugem zgornjem polju je upodobljena mačka, ki so jo Wurmblandi imeli tudi v svojem pečatu.³⁵

V gradu najdemo vzdian nad polkrožnim portalom grajskega vhoda grb rodbine Wurmbrand. V grbovnem polju je zmaj, ki stoji na kroni in bruha ogenj. Vrh grba krasí krona z okroglim klobukom.

³³ ZAP, FKS, mikro št. 4722, orig. ŠDA Siebmacher, Wappenbuch 1657, Wurmbrand III/ 35.

³⁴ ZAP, FKS, mikro št. 4696, orig. v ŠDA v Stanovski arhiv - Gultaufsandungen, GA - 107 / 2020, fol. 4v.

³⁵ ZAP, FKS, mikro št. 4698, orig. ŠDA v Stanovski arhiv, Gultaufsandungen, GA - 107/ 2020 fol. 67 v; prim. Kraßler, Wappenschlüssel, Wurmbrand, S. 24, 238, 296.

PEČAT IN GRB MESTA ORMOŽA TER SREDIŠČA

Srednjeveški mestni pečat je obdelal Božo Otarepec v svojem delu Srednjeveški pečati in grbi mest na Slovenskem. Zato je tukaj prikazanih nekaj kasnejših, mlajših upodobitev mestnega pečata in grba.

Zelo poenostavljeno bi lahko pečat opisali tako: notranje pečatno polje zavzema stolp z več cinami na vrhu, ki prosto "plava" v polju. Na stolpu so vidna vhodna polkrožna vrata. Nad vrati je dvodelno okno. Prostor ob stolpu je na levi strani izpolnjen s sončnim kolesom, na desni pa z luninim zadnjim krajcem. Stolp v pečatu lahko predstavlja tisti stolp, ki ga je zgradil Friderik Ptujski 1279 s pravico, potrjeno od kralja Rudolfa I.³⁶

Na listinah in novejših dokumentih najdemo skozi stoletja različne variante uprizarjanja tega osnovnega pečatnega motiva.

Mali mestni pečat iz 1577

Mestni pečat je prvič ohranjen na listini, izdani od mesta Ormoža 7. aprila 1559. 36 Na listini o poravnavi mesta Ormoža z lastnikom Szekelyjem iz leta 1577, 11. maja, pa hrani arhiv originalni mali pečat mesta z napisom v gotski minuskuli: *SIGILLVUM * FRIDAW*. Oblika črk kaže, da gre za pečat,

³⁶ Kobel - Pirchegger, Ortswappen, S. 234.

izdelan v 15. stol.³⁷ V listini je pečat opisan kot "*vonn Fridaw gemainer statt daselbst sigil hierangehangen*", kar razumemo kot manjši mestni pečat.

Ker je bila listina napisana v dveh enakih izvodih, so drugo najbrž pečatili z velikim pečatom, ta, ki je ostala mestu, pa z manjšim. Sicer si težko razlagamo, da bi tako pomemben dokument za mesto, kot je poravnava hudih sporov z gospodarjem mesta, pečatili le z manjšim pečatom.³⁸

Ohranjen je tudi veliki pečat mesta Ormoža iz 1603, 6. novembra: napis v gotskih majuskulnih črkah: * S * CIVITATIS * DE * FRIDOW (na isti listini je tudi pečat Sigmunda Herbersteina). V tekstu je pečat imenovan kot "*deren von Friedau grosser anhangenden statsigil*", je okrogel pečat, odtisnjen v naravni vosek s premerom 50 mm. Oblike majuskulne pisave kažejo, da je pečat iz prve polovice 14. stol., morda kmalu po 1331, ko je Ormož dobil mestne pravice, in v času, ko je že uveljavljeno ime Fridaw.³⁹

Mestni pečat 1771

Na listini iz 1771, 3. maja, najdemo majhen pečat okrogle oblike, odtisnjen na papirju v rdeči pečatni vosek. Notranje pečatno polje dobi baročno okrasje, stolp postane nekoliko širši, zaključujejo ga le še tri cine, sončno

³⁷ B. Otorepec, *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988, str.1.

³⁸ ZAP, Zbirka listin, original št. 41, šk. 7.

³⁹ Isto kot opomba 37.

kolo in lunin zadnji krajec pa se nista spremenila. Napis na pečatniku "Stat* Fridav."⁴⁰

Magistrat mesta Ormož je dal v letih ok. 1824 - 1825 natiskati lepe formularje meščanskih pisem, ki jih je podeljeval ob sprejetju prebivalcev za meščane. V zaglavju je natisnjen grb mesta. Grb ali pečat je v popolnem krogu, v zunanji krožnici je napis: *N(omen)* R(ichter) * V(nd) * R(ath) * Stat * Fridau * 1781**. Notranje pečatno polje ima grafično izrisan stolp, lunin krajec in sonce, obkroža ga okras, ki tvori notranjo krožnico v pečatu.⁴¹

V obokani veži vhoda v grajsko dvorišče pa najdemo dva mestna grba. Oba sta iz mestnih vrat, ki so ju podrli okoli 1820. Prvi je starejši iz leta 1635 in ima grbovno polje, kakršnega je uporabila občina za svoj grb tudi danes.

Drugi ima napis: *Renovirt: 1794, Stat Fritau.*

Grbovno polje ima srčasto obliko, ki jo zaokrožata dve voluti. Stolp ima na obeh straneh upodobljeni dve manjši trdnjavi, ki imata v sredini vrata. Sončno kolo in lunin krajec imata vklesane oči in usta. V grbu so v vseh štirih koncih razporejene črke *N*R*U*R**.

PEČAT TRGA SREDIŠČE

Pečat Središča 1579

⁴⁰ ZAP, AMO, šk. 29, f. 409.

⁴¹ ZAP, AMO, šk. 29, f. 346.

V Mariborskem arhivu je ohranjena listina, seznam dominikalne posesti Jerneja Zotzla, gradiščana na gradu Ormož, in tržana Središča, izdana 20. januarja 1579. Ohranjeni pečat trga Središče je odtisnjen v vosek in ima napis : * SIGIL * MARCKHT * POLSTRAW.

Pečat je zgoraj razpolovljen in razdeljen. V notranji krožnici je v sredini pečatnega polja letnica 1564. V levi in desni polovici zgornjega dela, ki je ločen z brunom, so upodobljena tri drevesa, nad katerimi je šesterokraka zvezda. Spodnji del je desno poševno razdeljen na tri dele in v njih je razporejenih pet obročev.⁴²

CERKVENI IN DRUGI PEČATI

Pečat mestne župnije sv. Jakoba iz 1733

Pečati župnije sv. Jakoba so ohranjeni že prej. V fondu Arhiv mesta Ormoža pa je dobro ohranjen pečat na rojstnem listu iz leta 1733. Od prej opisovanih se razlikuje po obliki, za napis pa ima samo inicialke. Odtisnjen je v rdeč vosek in je osmerokotne oblike. V notranjem pečatnem polju je

⁴² ZAP, FKS, mikro 3893, original v PAM, prim. J. Mlinarič, Zbirka listin 1246 - 1865, Maribor 1987, reg. št. 441, str. 141.

neizrazit malteški križ, po zunanjem robu pa so za napis razmeščene le inicialke: *E (cclesia)* S (anc)T(i)* I (akobi)* A(postoli)* I (in)* C(ivitate)* F (Fridaw)*.⁴³

Pečat frančiškanskega samostana

Pečat frančiškanskega samostana iz leta 1683, 21. maja, je odtisnjen na vosek, prek katerega je položen papir. Pečat je ovalne oblike, da so vanj lažje umestili podobo Marije z detetom. Stoječa Marija drži na eni roki dete, v drugi drži kopje, s katerim prebada zmaja, na katerem stoji.⁴⁴ Oba imata močno poudarjene avreole. Celotno notranjo podobo obdaja nazobčani okras. V zunanjem robu pa je napis: *Sigilum* Conventus* Ormosdiensis* B(eatae)* V(irginis)* Mariae*/ sine macula/ * Conceptae*.⁴⁵

⁴³ ZAP, AMO, šk. 29, fol. 326.

⁴⁴ Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990, str. 145.

⁴⁵ ZAP, FKS, mikro št. 4536 in št. 4537 iz leta 1785, 4. oktober.

Comenderey zum Sontag

Grb komende Velika Nedelja

Grb Komende Velika Nedelja se skozi stoletja v osnovi ni mnogo spreminjal. V različno oblikovana grbovna polja je postavljen križ. Grbovno polje se je umetnostnim smerem primerno prilagajalo ter dodajalo različne okraske in pridatke.

Risba grba komende Velika Nedelja po Bartschu iz leta 1567 ima baročno oblikovano grbovno polje, ki se spodaj zaključuje z volutama. V sredini je malteški križ, ki je znamenje nemškega viteškega reda. V stičišču krakov je vstavljen srčni ščit z enoglavim orlom. Na koncu križevih krakov so v pravokotnih okvirih upodobljeni atributi štirih evangelistov: Matej - kerub, Marko - krilati lev, Luka - krilati vol, Janez - orel in knjiga.⁴⁶

⁴⁶ ZAP, FKS, mikro, št. 3864, original ŠDA Bartsch, Commende Sonntag in mikro št. 4726, original ŠDA J. Siebmacher III/78 iz leta 1657.

V cerkvi sv. Jakoba v Ormožu sta vzdana v severni kapeli dva majhna glinasta ščitka z malteškim križem - znamenjem nemškega viteškega reda.⁴⁷

PEČATI MEŠČANOV

Leta 1323, 25. maja, je Viljem iz Gorišnice prodal cerkvi pri Veliki Nedelji svojo posest v Šardinju: 10 kmetij in 40 veder gornine ter eno kmetijo pod Pohorjem pri Hotinji vasi za 70 mark starih graških denaričev.

Na listini so trije pečati: Viljema iz Gorišnice, Otona Pesničarja in Wulfinga iz Ormoža. Med pričami pa se navajata še Fritzel iz Borla ter Mertel, sodnik v Ormožu.

Pečati so v listini opisani tako: "*ist mit meinen anhangendem insigel. vnd mit den Wulfinges von Holermus anhangendem insigel vnd auch mit den Otten Pezniz anhangendem insigel.*" Vsi trije vitezi spadajo v nižje plemstvo, ki je imelo v ormoškem okraju številne posesti.⁴⁸

Wulfingov pečat najdemo še na listini, izdani 15. oktobra 1331 na Ptujju. V njej se je Wulfing poravnal v sporu s salzburškim nadškofom Friderikom za razne posesti v okolici Ptujja.⁴⁹

Wulfingov pečat je odtisnjen v svetel vosek. Tekst *WVLFINGI DE (HOLE)RMVVS* je zelo slabo viden, tudi pečatni lik je težko razpoznaven.

Lep in dobro ohranjen Wulfingov pečat, odtisnjen v temen vosek, najdemo tudi na listini 1334, 3. aprila, s katero je Jud Izzerl iz Ptujja z ženo Estero potrdil, da mu je Friderik Slovenjgraški, vicedom v Lipnici, izplačal 18 mark srebra kot obresti za dolg nadškofa Friderika. Pismo sta pečatila "*Wulfings von Holrmus, vnd Wolfhard ze Pettaw anhangenden insigl.*"⁵⁰

Pa še enkrat najdemo pečat tega Ormožanca v istem letu 1334, 9. avgusta, ko je pečatil pismo istemu Židu iz Ptujja, s katerim je bil potrjen dolg 8 mark salzburškega nadškofa.⁵¹

Na že omenjeni listini iz leta 1360 je v temen vosek odtisnjen pečat Hacklina, sodnika mesta Ormoža, s slabše vidnim napisom: *S * IVD. . . HAECCLIN.*⁵²

⁴⁷ Ormož in okolica - vodnik, Maribor 1990, Marjeta Ciglencčki, str. 28.

⁴⁸ ZAP, FKS, regest št. 152, mikro št. 402, original v DOZAW.

⁴⁹ ZAP, FKS, regest št. 157, mikro št. 785, in odlitek pečata, original v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju.

⁵⁰ ZAP, FKS, regest št. 160, odlitek pečata, original v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju.

⁵¹ ZAP, FKS, regest št. 161, pečat slabo viden, nejasen, original v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju.

⁵² ZAP, FKS, regest št.185, mikro št. 404, original v DOZAW.

Pečat mestnega sodnika Heklina v Ormožu

Pečat je ohranjen na ščitnem pismu, ki ga je izdal Lenart Formentin iz Tolmina, vitez in deželni komtur nemškega reda, 20. avgusta 1570 v Veliki Nedelji Katarini, vdovi Gašperja Lamberga, za vinograd v "Untern Hausberg" pri Hermancih, ki je redu dajal letno 5 veder mošta.⁵³

Pečat komturja nemškega viteškega reda Lenarta Formentina, 1570

⁵³ ZAP, FKS, regist št. 504, mikro št. 3166, original v ŠDA.

Okrogli pečat ima znotraj krožnice podobo ženske krotilke leva, na levi strani glave pa ima križ.⁵⁴

PEČATI ORMOŽANCEV IZ 18. STOLETJA

Meščani Ormoža so si za svoje pečate izbirali najrazličnejše motive, prav gotovo pa je, da so se zgledovali po plemiških in srednjeveško tradicionalno izdelanih, le po velikosti so se prilagodili sodobnemu načinu pisanja. Pečatnike so izdelovali v različnih izvedbah. Največkrat so bili samostojni, na kratkem držalu, izdelani iz medenine ali jekla. Nekateri so bili izdelani kot obeski za verižice, pogosti so bili v rabi skozi stoletja kot pečat prstani. Pečatni prstan je imel vstavljeno kovinsko ploščico ali izbrušen kamen, gemo, s katero so pečatili dokumente.

Matija Plavec, pečat, 1734

Usnjarski mojster Matija Plavec je bil lastnik hiše št. 30 (danes znane kot Kautzhamerjeva). Po njegovem družbenem položaju mestnega svetovalca ga najdemo leta 1733 kot skrbnika nedoletnih otrok Franca in Ane Elizabete Aschauer (Mesto št. 26).⁵⁵

Njegov pečat najdemo še na odstopni izjavi iz leta 1734, 27. marca, o izplačani doti Konstancie Sovineg, roj. Filipič, s katero potrjuje, da ne bo od nikogar več terjala materinega ali očetovega deleža, niti od svojega brata

⁵⁴ Kraßler, Wappenschlüssel, S. 68, 255, 263, 2.

⁵⁵ Ormož skozi stoletja III, Ormož 1988, G. Fournier - Masten, Hiše in hišni posestniki v mestu Ormož, str. 109 - 110, 113 - 114.

Johanesa Filipiča, ki je bil tedaj v cesarski vojski. To izjavo je namesto nje pečatil Plavec kot mestni svetnik.

Pečat je ovalne oblike, velik le 1, 5 cm, odtisnjen na papir in v rdeči pečatni vosek. V notranjem pečatnem polju ima upodobljen usnjarski čeber, ki ga na vsaki strani obdajata palmovi vejici. Na čeburu sedi golob z razprtimi krili, v kljunu pa drži vejico. Na vsaki strani sta inicialki imena *M P*.⁵⁶

Pečat Simona Vedeniga, 1741

Simon (*Wedenic*) Vedenik je bil ovdoveli ormoški organist. 7. februarja 1741, je na magistratu sklenil ženitno pogodbo s svojo drugo ženo Marijo Koren, hčerko čevljarja Štefana Korena iz Ormoža.

Med pričami sta že prej omenjena Matija Plavec kot mestni sodnik ter Jožef Sanenbor.

Pečat Venediga je osmerokoten, odtisnjen v rdeči pečatni vosek.

V pečatnem polju so upodobljene orgelska omara in orgelske piščali, v zgornjem delu sta lastnikovi inicialki imena: *SW*.

K pečatu se je ženin "*als breutigamb*" še lastnoročno podpisal.⁵⁷

⁵⁶ ZAP, AMO, šk. 29, f. 656 - 657.

⁵⁷ ZAP, AMO, šk. 29, fol. 418-419.

Na ženitni pogodbi iz 2. januarja 1752 so odtisnjeni štirje pečati, čeprav gre v bistvu samo za tri. Vid (*Veit*) Pauze, ženin, sin pokojnega Jakoba in Ane Pauze, in nevesta Marija Terezija Köck, hči pokojnih staršev Antona in Terezije Köck, usnjarjev iz mesta, sta pri podpisu pogodbe uporabila kar isti pečat. Pečatnik je imel pod krono v okrašeno polje vneseni prepleteni inicialki *M K*.

Pečat Vizjaka, ki je bil kot mestni svetovalec tudi priča, je slabše odtisnjen, pa vendar dovolj, da se vidita oba stoječa leva, ki sta s šapama naslonjena na trikotnik, v katerem je krogla, spodaj pa je zvezda (kar je vidno na naslednjem pečatu). V zgornjem delu sta inicialki *J W*.

Kot druga priča je pismo pečatil še Joseph Sanebor, jermenar, ki je dal v svoj pečat upodobiti jermenje konjske uzde.⁵⁸

Pet pečatov na ženitnem pismu, ki sta ga sklenila 12. februarja 1772, kot ženin odoveli mestni sodnik Johannes Vizijak in Jožefa, hči že pokojnih staršev, Pavla Stingla in Marije Anne iz Varaždina, kaže na to, da je bilo pečatenje takih in podobnih dokumentov še močno v navadi.

Nevestin pečat je zelo majhen in nejasen. Vizijakovega smo opisali ob prejšnjem pismu. Pavel Kral je pismo pečatil s pečatnikom, ki ima upodobljene škarje, inicialke se ne ujemajo z njegovim imenom (kar je neobičajno, saj se pečatnik ni posojal); Georg Jožef Jungenic ima v pečatniku upodobljenega stoječega grifona ter stolp s svojima inicialkama *G I*. Johan Martin Mittermajer ima pod krono svoje inicialke.⁵⁹

V arhivskem gradivu 19. stoletja najdemo vedno manj pečatov meščanov z bogatimi pečatnimi liki in podobami, ki bi kazali na njihove poklice. Pričnejo prevladovati pečati z inicialkami imen, dokler tudi teh fizične osebe ne prenehajo za daljše časovno obdobje povsem uporabljati.

Po sprehodu po mestu pa najdemo prav malo hišnih znamenj in grbov, ki bi označevali lastnika hiše. Le na Dirmajerjevi hiši je nad portalom prekrizano sidro z mečem in verigo. Enak znak najdemo na pokopališču na Dirmajerjevem nagrobniku.

V grajskem dvorišču stoji vodnjak, ki mu je zgornji kovani del naredil ključavničarski mojster Avgust Kreuz. V zgornjem delu so ostale še ploščice, na katerih so bili najbrž upodobljeni grbi obrtnikov.

Iz celotne arhivske zbirke pečatov in grbov so v tem članku predstavljeni le nekateri. Prav gotovo pa je, da bo potrebno vsako skupino tukaj prikazanih pečatov in grbov obdelati posebej, natančneje, še posebno velja to za grbe, ki jih morajo spremljati barvne ponazoritve.

⁵⁸ ZAP, AMO, šk. 29, fol. 360 - 361.

⁵⁹ ZAP, AMO, šk. 29, fol. 379 - 381.

SIEGEL UND WAPPEN AUS ORMOŽ UND SEINER UMGEBUNG

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel präsentiert die Sammlung der Siegel und Wappen im Historischen Archiv Ptuj. Die Siegeln sind als Originale auf den Urkunden erhalten geblieben oder sie befinden sich außerhalb Sloweniens, vor allem in den Archiven in Oesterreich. Der langjährige Direktor, Prof. Anton Klasinc, hat sie für das Historisches Archiv in Form von Mikrofilmnegativen, Xerokopien, Fotos oder Abgüssen erworben. Die Siegeln und Wappen beziehen sich zumeist auf das Gebiet von Ormož und Ptuj.

Die Siegel und Wappen der Besitzer von Schloß und Herrschaft Ormož (nach dem Friderik von Pettau, Friedau genannt), werden chronologisch vorgestellt. Es folgen: Die Herren von Pettau vom 13. bis zum 15. Jh., die Familie Szekely (in Urkunden auch: Zeckel, Zekely, oder Zäggel genannt), die im 17. Jahrhundert herrschende Familie Pethe de Hethes, die Familie Königsacker, die Ormož im 18. Jahrhundert besaß, die im 19. Jahrhundert geadelte Familie von Pauer, und zuletzt die Familie der Grafen Wurmbrand-Stupach-Georgewitsch, die vor dem 2. Weltkrieg auf dem Schloß residierte.

Aus dem kirchlichen Bereich sind nur das Siegel der Pfarre St. Jakob in Ormož und des aufgehobenen Franziskanerklosters bearbeitet.

Interessant sind beide mittelalterlichen Siegel der Stadt Ormož aus den Jahren 1577 und 1603, wie auch die später entstandenen Varianten und Ausführungen des Wappens. In dieses Kapitel gehören noch die Siegel des Marktes Središče (Polstrau) und der Kommende Velika Nedelja (der Deutsch Ritterordenskommende Gross Sonntag).

Am Ende werden noch einige Siegel von aus der Geschichte bekannten Bürgern von Ormož vorgestellt, beginnend mit dem Siegel des Wulfingus von Holermus aus dem Jahre 1323 und dem des Stadtrichters Haeclin aus dem Jahre 1360.

Die Siegel der Bürger aus dem 18. Jahrhundert zeigen die Tradition der Verwendung im Verlaufe mehrerer Jahrhunderte und die Anpassung an neue Gepflogenheiten bei modernem juridischen, amtlichen und privaten Gebrauch.

Jelka SKALICKY*
Peter POŽAUKO**

K L E Č A J A

Ko nas pot prvič zanese skozi zahodne Ljutomersko-ormoške gorice, morda od Vidma čez znamenito Staro goro skozi Sovjak, Ženik proti Antonu ali z ormoške strani po vrhovih čez Šardinje, Lunovec in Malo vas k Tomažu, presenečeni obstojimo pred majhnimi hišicami brez oken z nenavadnimi, lesenimi, mrežastimi vrati. Kakor gobice se sramežljivo skrivajo med "modernimi" ali "sodobno" obnovljenimi hišami, včasih po dve, tri skupaj, kar še danes daje slutiti, da so se nekdaj nizale tesno druga ob drugi med posameznimi kajžami in viničarijami po zleknenih vrhovih med vinogradi ter določale značilno podobo tega gričevja. To so vinske kleti malega človeka, slovenskega kmeta, ki je sadil vinograde v tem delu goric, ki so po sestavi tal in obliki gričevja manj primerne za vinogradništvo kakor sosednje, vzhodne Ljutomersko-ormoške, kjer mogočne zidanice in dvorci med vrhunskimi vinogradi pričajo, da so tod gospodarili tujci. Te vinske shrambe, kleti jim skoraj ne moremo reči, saj niso v zemlji, pa tudi zidanice ne, ker niso zidane, ampak lesene, z glino ometane, imenujejo domačini klečaje.

Ponekod jim narečje zoži e na i, in se nam zdi, da slišimo kličaja. Izvir besede je nejasen, domačini ne vedo, kaj bi beseda pomenila; nekateri menijo, da prihaja od načina gradnje, drugi, da od tega, ker so jih zaklepali, nekateri pa jo povezujejo s kletjo. Zunaj ožjega območja, kjer so se klečaje pojavljale, je beseda popolnoma neznana. Vpliv gradnje pa sega čez meje zahodnih Ljutomersko-ormoških goric, proti zahodu in severozahodu v osrednje Slovenske gorice. Značilna mrežasta vrata, dekorativen preplet oglatih in okroglih palic, najdemo okrog Cerkvenjaka in celo na stari kamniti zidanici v Vinički vasi, na skrajni meji lenarške občine, nekaj kilometrov pred Mariborom. Že pred pol stoletja, ko so popotnika po teh goricah še spremljala naselja klečaj, ki so se nizale po vrhovih, nekatere praznično pobeljene, druge okrasto rumene od ilovnatega ometa, so v njih le še poredko hranili pijačo. Postajale so bolj shramba za kole, slamo in vinogradniško orodje. Njihov prvotni pomen je izginjal, danes le še redki pomnijo, da so hodili "v vrh" po zlato kapljico, spravljeno v leseni klečaji.

* Jelka SKALICKY, konservatorica v Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor.

** Peter POŽAUKO, arhitekt, Maribor.

Klečaja v Šardinju

Tako ni čudno, da ob izgubljeni funkciji večinoma niso preživele neprijaznega časa, ki je tako povelečeval dvomljivi napredek, da so se mnogi ob tem začeli sramovati svojih korenin ali jih vsaj prezirati. Čeprav so danes klečaje strogo zaščitene, je malo verjetno, da jih je mogoče ohraniti in vzdrževati na krajih, kjer stojijo, saj so postale z razvojem kletarstva in vinogradništva bolj ali manj neuporabne. Zavest o kulturno-historični vrednosti stavbnega izročila si le počasi utira pot med domačini. Zato bo treba razmišljati o prestavitvi teh objektov v načrtovane muzeje na prostem.

Ker gre pri klečajah po obliki in vsebini za eno najlepših izročil naše stavbne preteklosti, domiselne ljudske tvornosti, pretanjenega oblikovalskega in tehniškega čuta, smo se odločili, da jih v zborniku natančneje predstavimo. Tako jih hočemo iztrgati pozabi in preprečiti, da bi se dogodilo podobno kot z mlini na veter, ki jih je bilo nekdanj po Slovenskih goricah toliko kot na nobenem drugem slovenskem območju, danes pa nimamo o njih niti toliko dokumentiranega, da bi jih mogli prepričljivo rekonstruirati. Lesene, s slamnatimi čopastimi strehami krite klečaje izvirajo iz 18. in 19. stoletja. Druga za drugo so se vrstile v razloženih vinogradniških, predvsem slemenskih naseljih na eni ali obeh straneh kolovozov. Klečaje so bile eno- ali dvoprostorne. Enoprostorne so bile navadno starejše in so rabile samo shranjevanju vina. Dvoprostorne so imele pred vinsko kletjo še en prostor, priklečjak so mu rekli domačini. Rabil je za shranjevanje orodja, pa tudi miza in klop sta bili nemalokrat v njem. Drugi prostor, ki je rabil

shranjevanju vina, je bil večkrat nekoliko poglobljen in zato tudi bolj vlažen. Vanj sta vodili iz priklečjaka dve leseni stopnici. "Priklečjak" je bil manjši od vinske kleti, zavzemal je tretjino celotne klečaje. Zanimiva je dvojna enoprostorna klečaja, dvolastniška klečaja-dvojček. Bila je postavljena tako, da je potekala parcelna meja natančno po sredini stavbe. V Moravcih, kjer je bila ta oblika precej pogosta, stoji danes samo še ena. Tla klečaj so nabita z ilovico. Na podstrešju so shranjevali seno, slamo in kole, v enoceličnih tudi orodje. Način gradnje je tak, kakor ga pozna ostalo ljudsko stavbarsko izročilo teh krajev. Klečaja je lesena cimprača, grajena iz obtesanih hrastovih, po pripovedovanju domačinov tudi bukovih, hojkinih in celo topolovih brun v običajni kladni konstrukciji. Temeljev nimajo, namesto teh je osnovni tram nosilnega okvira, podsek mu pravijo, nekoliko močnejši. Zaključne klade segajo čez rob sten in nosijo kapne lege. Te konzole so lepo oblikovane, posneti robovi so včasih rdeče pobarvani. Ostrešje, "rūš", je narejeno na škarje. Slemenska lega sloni na opiračih, "škarjah", včepljenih v poveznika. Taka konstrukcija, ki izhaja iz tako imenovane konstrukcije ležečega strešnega stola, delno razbremenuje poveznike, ki tako prevzamejo večjo koristno obtežitev. Škarje same so rahlo, komaj opazno stesane v loku navzven, tako da preprečujejo upogib navznoter. Trokapna streha je oblikovana na čop, domačini mu pravijo zatrep. Prvi par špirovcev, na katerem počiva čop, je povezan z dvema goltnikom in je oglat, da je lahko nanj pritrjen opaž s podstrešnimi vrati. Temu opaženemu zatrepnemu delu pravijo svisli. Oglatim špirovcem pravijo roženice, okrogli so lemezi. Iz okroglega lesa sta tudi obe vetni vezi, imenujeta se "maček". Vsi deli konstrukcije, vključno s strešnimi letvami, so povezani z lesenimi klini in čepi. Klini so bili iz akacije ali kostanja pa tudi iz dreva. Streha je krita s slamo, najboljša je bila ržena. Strešni napušči so široki od pol do enega metra.

Zunaj in znotraj so klečaje ometali z za prst debelim ilovnatim ometom, "blatom". Pripravili so ga tako, da so ilovico premešali z narezano slamo, plevami in vodo ter to zmes v plitvi jami z bosimi nogami dobro pregnetli, potem pa z rokami nanašali na stene. Pred tem so špranje med bruni zamašili z manjšimi kosi lesa in ilovico. Z enako ilovnato zmesjo so prevlekli tudi pod podstrešja. Ometane stene so večkrat prebelili z apnom.

Vhod v klet je s čela ali s strani skozi navadno dvojna enokrilna vrata v lesenem podboju. Zunanja mrežasta se odpirajo navzven in rabijo za zračenje in hlajenje kleti. Ta vrata so posebnost, ki je ne najdemo nikjer drugje. Domiselno prepletene okrogle in oglate palice, ki jih začnemo sestavljati iz središča navzven, so včepljene v širok lesen okvir, pritrjen na podboj s tečajnimi sklepi iz dolgih železnih kovanih trakov, vodoravno pribitih na okvir. Zaključki teh trakov so dekorativno oblikovani, najčešče razcepljeni, večkrat tudi zviti v enojno ali dvojno voluto. Notranja vrata so masivna, izdelana iz plohov; po pripovedovanju so bila včasih tudi iz enega kosa lesa. Tečaji - "štekli" teh vrat so leseni, navadno iz akacije ali kostanja.

Zaklepali so jih z velikimi ključi, mrežasta vrata pa z obešanko.

Klečaje so bile majhne, majhni so bili tudi vinogradi posameznih gospodarjev, zato ni vsakdo potreboval svoje stiskalnice. Več gospodarjev je prešalo z eno. Tako je stal v skupini klečaj tudi nekoliko večji objekt, preša. Bila je dvoprostorna. V prvem večjem delu z odprtim ostrešjem je stala lesena preša, drugi, manjši, je bil shramba za vino. K lastniku preše so hodili prešat "na odsluž". Odslužili so z delom ali z vinom ali moštom.

Za obdelavo klečaj smo pregledali celotno območje, kjer se pojavljajo. Vse klečaje so si močno podobne po merah, vseh elementih in okrasju, kar kaže na tipizacijo. Delali so jih lokalni mojstri, "meštri" - tesarji. V veliko pomoč pri obdelavi nam je bilo ustno izročilo domačinov. Danes le še ugibamo, kako so živeli v tistih časih po goricah. Stari gospodar Hergula iz Hranjigovec se še spominja časov, ko so si kmetje iz doline oprtali "palasko", po hrbtu upognjeno ploščato leseno posodo z oprtnicami, ki je držala deset do dvajset litrov, in se odpravili "v vrh", h klečajem po žlahtno kapljico. Tisti z vrhov so vzeli v roke le "flakšo", leseno posodo, ki so jo prav tako delali sodarji in je vsebovala dva do deset litrov. V klečajah so natakali vino v "putre", lončene posode z luknjo v ročaju. Pili so iz "hrgač", ki so jih delali iz "šefov", olesenelih buč z dolgimi vratovi. Včasih so hrgačo naredili tudi iz lesa in jo opremili z vaškim grbom. Pri družinskih slavnih, praznikih in veselicah ni smela manjkati in je bila povod za marsikako potegavščino. Pozimi, ko ni bilo treba garati po strmih pobočjih, so se radi v družčinah odpravili v "vrhe", pa potem kar v klečajah med sodi na "lesenih gantarjih", na ilovnatih tleh zakurili majhen ogenj in ob njem poskušali pridelek ter ure in ure močevali. Vino ni bilo najžlahtnejše sorte, sadili so pač odpornejše vrste, divjake, s katerimi ni bilo toliko skrbi in so v teh goricah dobro uspevale, mnogi pa so preizkušali tudi sodobne, nove trte, ki so jih sadili tujei okrog Jeruzalema in Železnih dveri. Danes v klečajah nihče več ne hrani vina. Redke, ki še samevajo ob kolovozih, so večinoma prazne, le še za shrambo jih kdaj porabijo. Ni čudno, da hitro izginjajo.

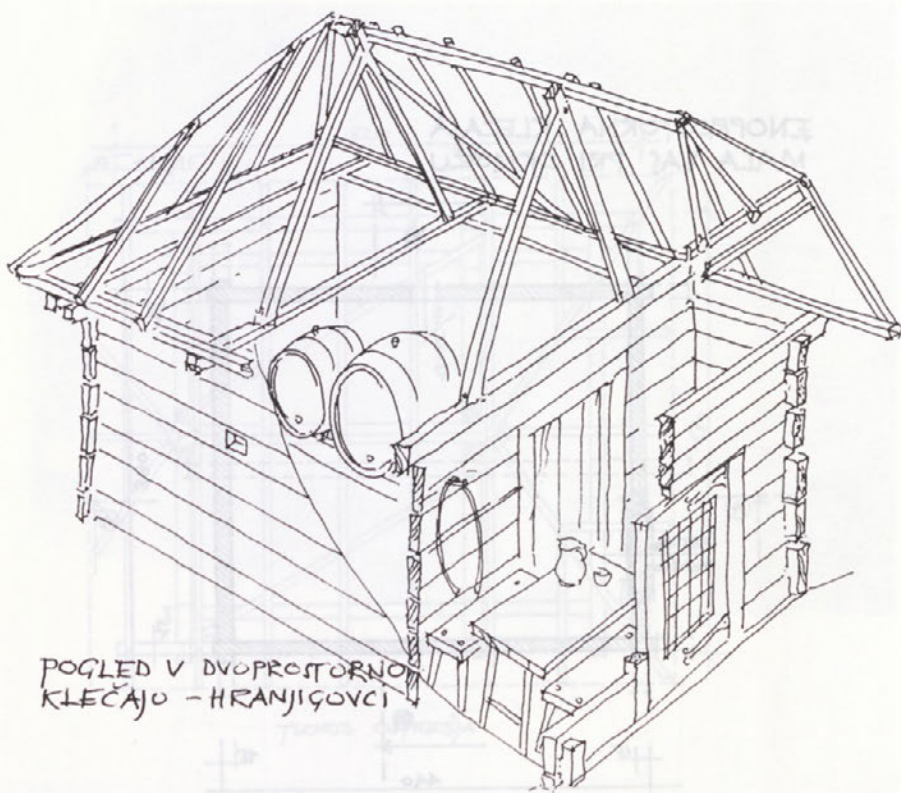
Skupaj z njimi izginjajo tudi stare navade, ki so lepšale težko kmečko življenje in iz dela napravile včasih tudi praznik.

Viri in literatura

- Borut BELEC, Ljutomersko ormoške gorice, Maribor 1968.
- Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Ormož, Ljutomer in Gornja Radgona, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, Jelka Skalicky, Etnološki spomeniki, 1980 - 1990.
- Franciscejski kataster, 1817 - 1827.
- Pripovedovalci: Alojz HERGULA, Hranjigovec št. 25, Peter ČERNJAVIČ, Hranjigovec št. 24

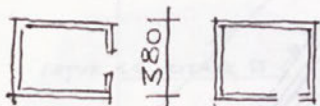

Pogled v notranjost klečaje

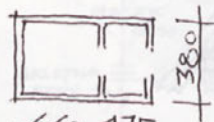

POGLED V DVOPROSTORNO
KLEČAJU - HRANJIGOVCI

440

ENOPROSTORNA

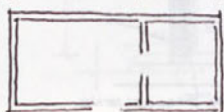

DVOPROSTORNA

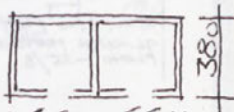

440 175

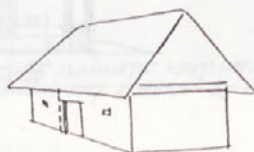
770 380

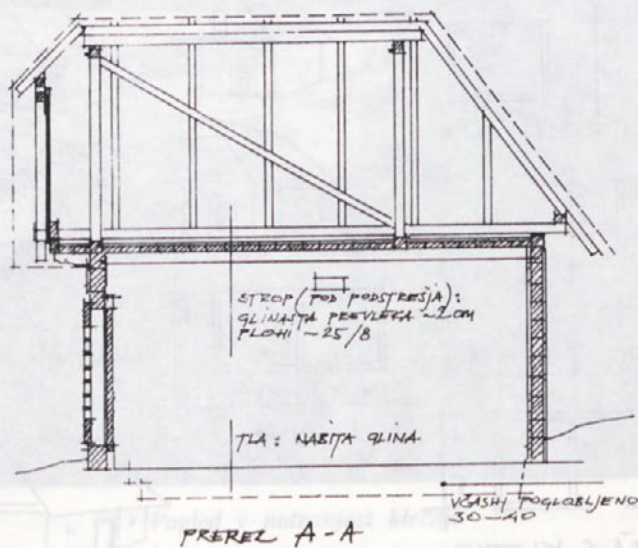
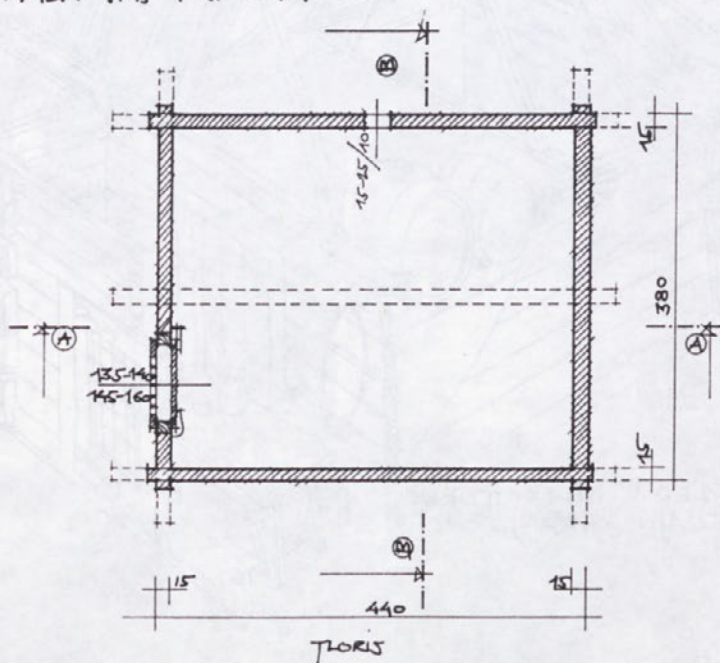
PRESJA S KLETJO

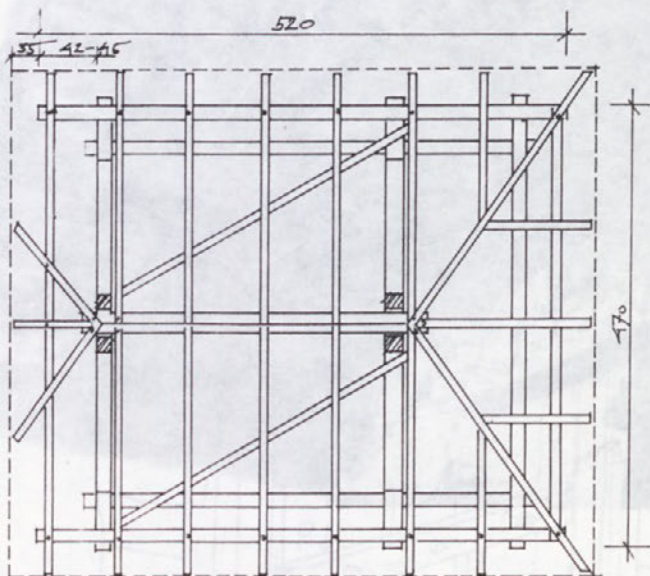

DVOJNA

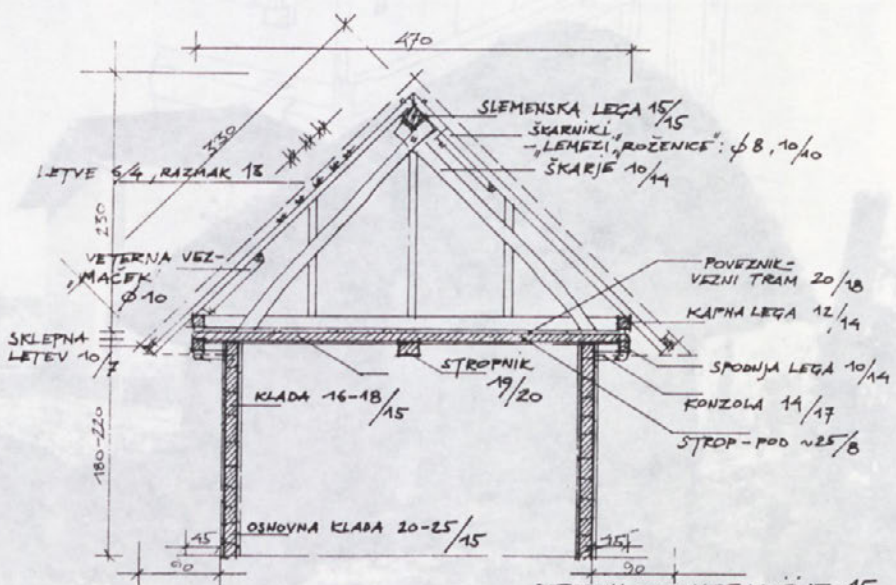

ENOPROSTORNA KLEČAJA
MALA VAS PRI ORMOŽU

Tloris ostrešja

PREREZ B-B

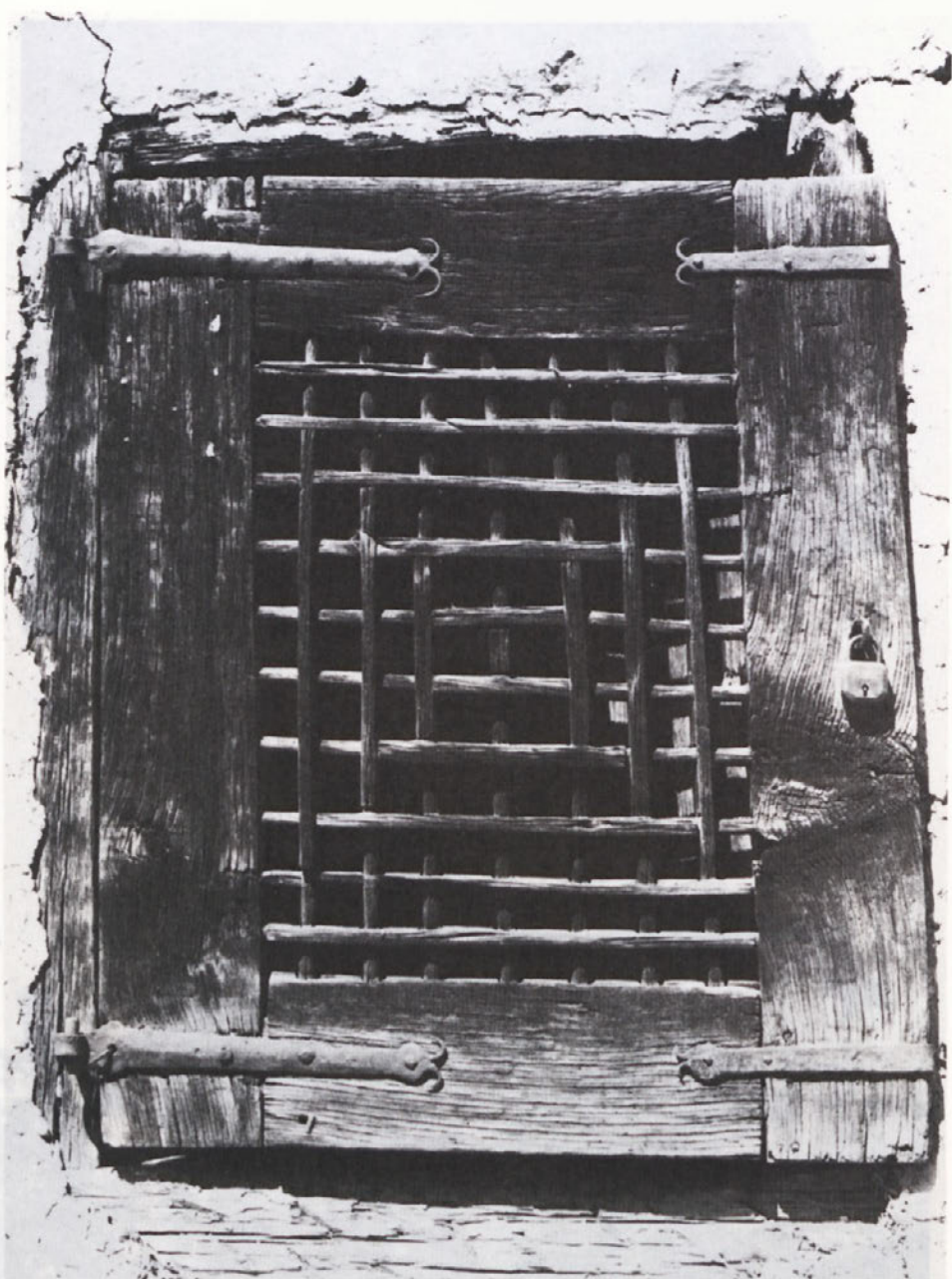
DEBELINA SLAMNATE KRITINE ~ 15
NAKLONSKI KOT STREHE $\alpha = 45^\circ$

Klečaja v Šardinju - detajl

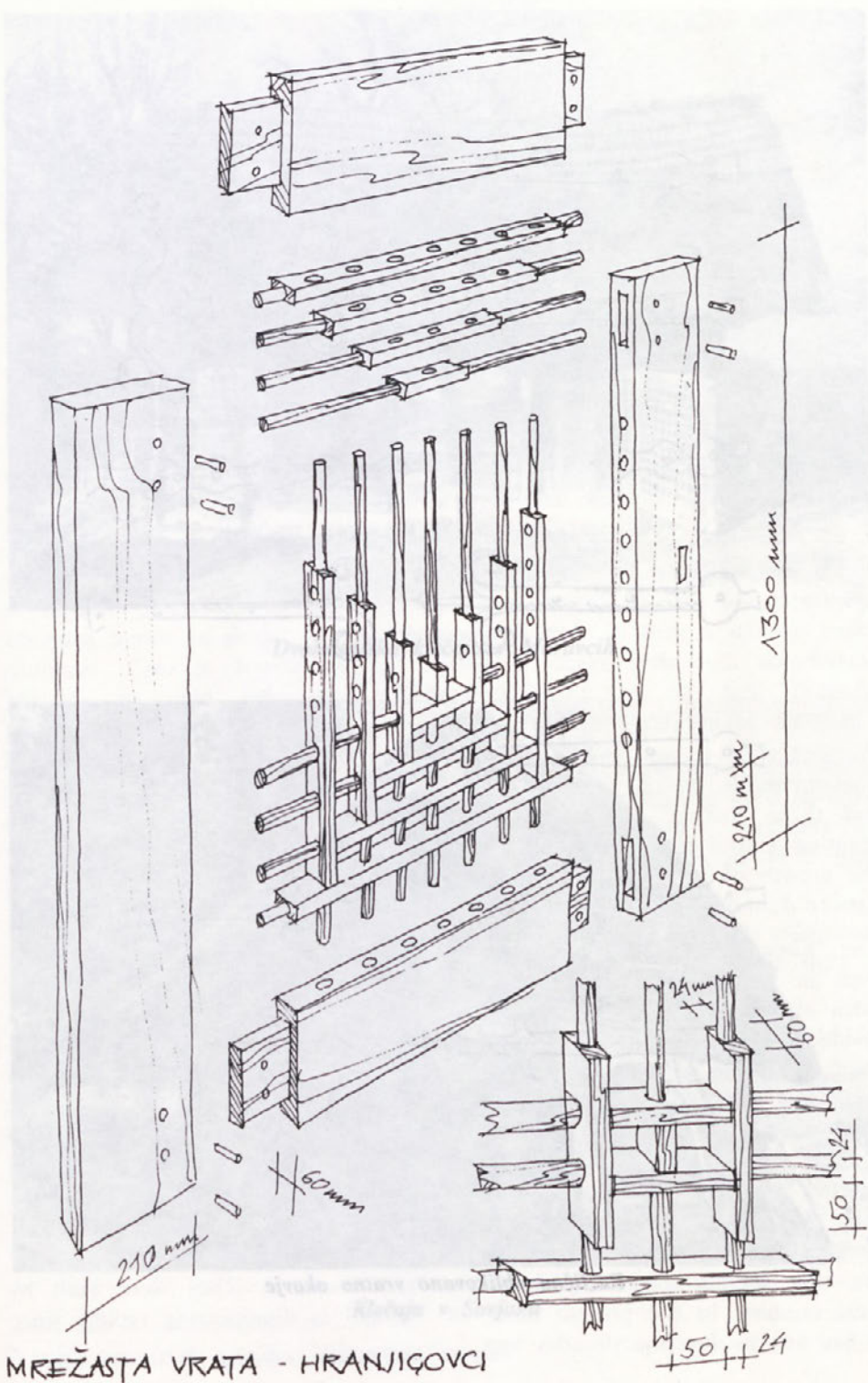

Klečaja iz Male vasi pri Ormožu

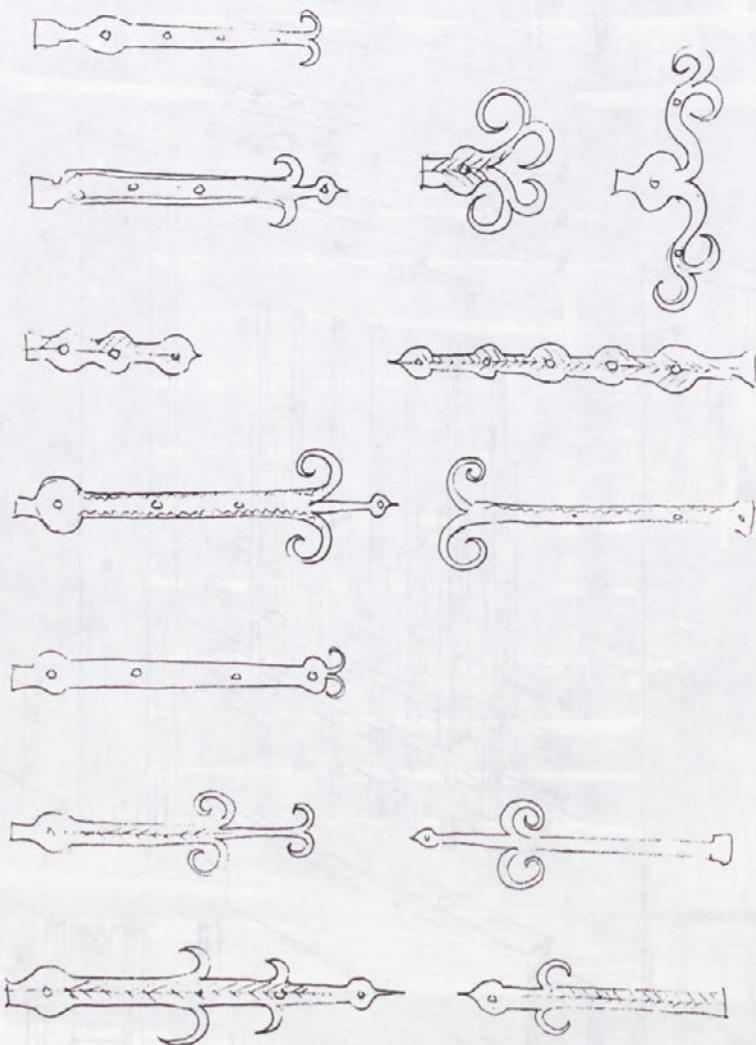

Iznajdljivo izdelana mrežasta lesena vrata opremljena s kovaško izdelanim okovjem

Kletaja iz Male vasi pri Ornatu

MREŽASTA VRATA - HRANJIČOVCI

Različno oblikovano vratno okovje

Dvolastniška klečaja v Moravcih

Klečaja v Sovjaku

Niz klečaj ob kolovozu v Moravcih

"KLEČAJA"

SUMMARY

Wooden wine cellars covered with straw used to keep wines and vinicultural implements is typical for the western Ljutomer-Ormož hills. Local people call them "klečaja". These were wine cellars of small Slovenian farmers, planting grapes in these parts of the hills, which were not as suitable for the growth of grapes according to the structure of its soil and form as the eastern Ljutomer-Ormož hills, which were in foreign property.

The "Klečaja" can be dated back into the 18th and 19th century. They were built in extended vinicultural, mostly ridge villages, on one or even both sides of cart-ruts, between single cottages. They had one or had even been divided into two rooms. Those, having only one room, were older and were used only for wine keeping, meanwhile those, having two rooms had an additional room to keep vinicultural unstruments in front of the wine cellar. They have been equipped with table and bench. The "Klečaja" was built of dressed timbers in common block construction, plastered with clay and often painted with lime. You may enter the building from the front or from the side through a single-wing door. The wooden-mashed doors, used for air circulation and cooling of the cellar represent a rarity. All of the "klečajas" are very similar concerning their look and measures. They were built by local masters. In the present time the "klečaja" is disappearing rapidly since it has lost its function decades ago.

TRIJE MEJNIKI ŽIVLJENJA

Ljudska šega je imela za osnovo vero ali čarovno predstavo. Njeno izvajanje je imelo namen ali odvrniti pogubne zle sile ali pospešiti rodovitnost ali izprositi srečo in zdravje pri ljudeh. Najznačilnejše mesto zavzemajo šege ob rojstvu, ženitovanju in smrti, ob glavnih mejnikih življenja.

Posebej pomembno je rojstvo človeka - začetek življenja, ko je novorojenec sprejet v človeško družbo. Za otrokovo zdravje so skušali skrbeti na razne magične načine. Posebno pomembno je bilo prvo kopanje, dajanje imena in krst.

Ženitovanje - poroka je važen mejnik v življenju dveh mladih ljudi. Ženin in nevesta prestopata iz samskega v skupno življenje. Ločita se od svojega občestva fantov in deklet in sta sprejeta med može in žene v njihovo vaško skupnost. Zato je ženitovanje ali poroka še danes skrb vseh sorodnikov, zancev in celo cele fare. Njihova dolžnost je na tem prehodu mladoporočenca primerno pospremiti in zavarovati pred različnimi nevarnostmi.

Smrt je že davnemu človeku pomenila odhod v skrivnostno onostransko življenje. Zato je ob smrti videl polno vsemogočih nevarnosti, pred katerimi je hotel zavarovati sebe in umrlega. Namen kármine - sedmine ali pogostitve pogrebcev - pogrebljanov je bil nahraniti rajnega in se z njim združiti v uživanju hrane. Verovali so, da je pokojnik prisoten.

Obilna hrana in pijača imata še danes odločilen pomen ob vsaki priložnosti, tako ob rojstvu /krstitke/, ženitovanju - gostúvaju kakor tudi ob smrti - sedmini ali kármini.

Pričujoči prispevek o ljudskih šegah in navadah iz okolice Ormoža je le del tega, kar je ostalo ohranjenega iz duhovnega in kulturnega življenja naših prednikov ob najpomembnejših življenjskih dogodkih: ob rojstvu, poroki in smrti. Teh navad se ponekod na vasi še trdno oklepajo, posebno starejši, mladi pa jih opuščajo, kar je posebej čutiti v mestu.

* Nežka VAUPOTIČ, upokojena knjižničarka, Ormož.

ROJSTVO

Po ljudskem verovanju so rojstvo napovedovala razna znamenja, v katera ljudje ponekod še danes verujejo. Če se na mizi vino polije, bo krst. Če se drva poderejo, če je hajdina "rodna", bo to leto dosti otrok in prav tako bo, če so lešniki polni, to leto dosti "dece". V Pavlovcih so mi povedali, da bo, če hodi grlica pet na bližnje drevo, deklina zibala, če je na gost vaji dosti štruc, bosta ženin in sneha imela dosti otrok. Žene, ki dolgo niso zanosile, so se napotile k starejšim ženskam po nasvete. V ta namen so kuhale razne čaje. Dober nasvet je bil, da se žena mora pregreči na krušni peči in piti vino. Že na dan poroke so "soprale" za plodnost. Nevesta je vrgla denar v studenec. Tudi na božjo pot so romali, da bi si izprosili otroka.

Danes se ženska, ki ne more zanositi, napoti h ginekologu. Ženo, ki ni mogla spočeti, je mož gledal postrani in sama se je počutila manj vredno. Tak zakon brez otrok so imenovali "jalov zakon". Mnogi so si in si še danes želijo, da bi bil prvi otrok deček, ki bo nasledil gospodarja. Nikakor pa žena ni mogla določiti, koliko otrok bi rada imela.

Nosečo žensko opisujejo: je noseča, kupili bojo, štoklja bo prišla, je široka. Da je ženska noseča, ljudje spoznajo, ker ji je slabo in je tudi v obrazu spremenjena, lisasta. Proti slabostim pijejo domače čaje, največ kamilične.

Ko žena ugotovi, da je noseča, možu na tihem pove, ko je najbolj dobre volje. Če je bilo v hiši že več otrok, niso bili veseli še enega člana družine, posebej če je bilo posestvo majhno. V takem primeru se je žena, sicer redko in naskrivaj, odločila za splav. Predvsem pa se je odločila za splav deklina, ki bi morala roditi nezakonskega otroka, če je oče bil nezaželen ali da ni kazalo na ženitev. Verovali so, da plod dobi takoj dušo, zato je bil splav smrtni greh. Ob odločitvi za splav so ženske pile čaj oleandra in pušpana, šle k babam, imenovanim "jesiča", ali k starejšim ženskam, ki so se na take reči spoznale. Ljudje so take ženske sovražili in se jih izogibali.

Nosečnico je mati poučila, česa se mora varovati, česa ne sme jesti in piti, da bo otrok zdrav, vendar mora jesti veliko, za dva. Sliv ji ne smejo dati, sicer se otroku na telesu pozna "znamenka". Drugod zopet verjamejo, da se otroku, če si nosečnica zaželi slive ali češnje, pa je ne more dobiti, se otroku pozna "znamenka" v obliki slive ali češnje. Če vidi hišo goreti in se pri tem prime za telo, se otroku pozna "znamenka". Sploh se nosečnica mora izogibati mnogih reči, ki bi lahko otroku škodovala. Težkih del se mora izogibati, prav tako hudobnih ljudi; ne sme krasti, lagati, kar bi lahko vplivalo na duševno rast otroka. Tudi ni priporočljivo iti mrtvega kropit, da ne bi bil otrok bled ali bi celo kmalu umrl.

Nekdaj so nosečnice nosile pri sebi kak čaroben predmet, da so z njim odganjale zle duhove, ki bi otroku lahko škodovali. Enako mora tudi mož

med ženino nosečnostjo vzdržno živeti. Moža noseče žene imenujejo "žugec" ali "je masten okoli ust".

Žensko, ki prvič rodi, imenujejo "prvenšica" ali ponekod "prvesnica" pa tudi lat. primapara. Ob samem porodu pa gre ženska v Rim, v kimpetu je, kolo se bo zlomilo ali peč se bo podrla. Ženske so že ob poroki skušale pričarati lahek porod z raznimi dejanji. Če je ženska težko rodila, so ponekod krivili soseda; za lažji porod so porodnici dajali piti vino, ki daje moč. Ob njej so molili in polagali na posteljo razne ljudske molitve, kot je npr. Sanje Marije Device. Žene so se ob porodu zaobljubljale na božjo pot na Ptujsko goro, k Mariji Bistrici in drugim, če bo porod srečno potekel. Ob težkem porodu pa si žene obljubljajo, da ne bodo nikdar več rodile, vendar vsaka kasneje pravi, da je to pozabljen "betek".

Pomočnico pri porodu imenujejo babica. To je bila večkrat mati ali večša soseda. Po babico je šel vedno mož.

V mestu in okolici Ormoža so bile izkušene ali celo diplomirane babice že v stari Jugoslaviji, ki so imele na hiši tablo z napisom. Po domače so ji rekli hebanka. Znanе starejše diplomirane babice so bile: Kuharičeva, Polakova, Ožekova v Središču, Majcenova pri Tomažu. Zadnji znani in priljubljeni sta bili Jožica Radoševa za zahodni del ormoške občine, Marija Zadavec pa za vzhodni del za Ivanjkovce, Loperšice, Pavlovce.

Porodno posteljo so zakopali ali skurili, popkovino pa zavozlali in shranili v škatlo. Ob svojem petem letu je moral otrok popkovino sam razvozlati, da je pokazal, kako močan je že.

Hude krvavitve so preprečevali z mrzlimi obkladki, znižali vzglavje in z drugim. Novorojenca so materi takoj pokazali, ker je bila preveč radovedna, kakšen je njen otrok.

Mož je domov prinesel pijačo. Če je dobil sina, je na veselje povabil prijatelje in se napil, kar možje delajo še danes.

Neporočenemu očetu pa so fantje iz zlobe potrosili pleve od njegovega praga do praga deklina, ki je rodila, prvo nedeljo po porodu zjutraj po poti, kjer so ljudje šli k maši, da so novopečenega očeta osramotili pred ljudmi zaradi nezakonskega otroka.

Že dolgo je tudi v navadi, da podari porodnici šopke tako mož kakor tudi prijateljice.

Za porodnico so vedno skrbeli domači, tudi danes, ko rodi v bolnici, in to mati ali tašča. Pazijo, da štirinajst dni ne gre iz hiše; ne sme brati, da ne bi oslepela. Poskrbijo za močno hrano (kurja juha), da bo imela dosti mleka za novorojenca. Tudi vina ji dajo piti.

Če otrok umre ali se ponesreči, še danes rečejo, da mu je bilo tako usojeno, kar kaže na nekdanje verovanje v vile rojenice in sojenice. Da so

dobili babeka ali malo dete, so razglasili sorodnikom in znancem: "Smo že dobili."

Po rojstvu novorojenca najprej obrišejo s pleničko. Pravijo, da obrišejo dlen - maščobno snov, ki je bila na nekaterih novorojencih. Skopali so ga v leseni banici šele tretji dan. Prvič ga je babica slovesno okopala ponekod v kamilični vodi. In če je otrok imel skodrane lase, so rekli, da je voda prve kopeli gotovo dobro vrela.

Radovednim otrokom so pred več leti razlagali, da je malega babeka "*maček žuti iz repiša*" prinesel ali da so ga cigani pustili, pa tudi štokrljo so "*podolžili*", da ga je tam dol vrgla.

Mati je otroka odstavila od prsi, ko ni imela več mleka ali ko je otrok sam opustil sesanje. Bile pa so matere, in so še danes, ki same poskrbijo, da mleko usahne in lahko otroka čim prej odstavijo od prsi, da bi tako ostale lepe, mladostne.

Matere niso bile vesele, če je kdor koli prišel babeka gledat, da ne bi bolezen prinesel. Če ga je kdo dolgo gledal, so rekli, da ga "v rči". Na splošno se malega otroka ne sme dosti gledati. V Središču so mi povedali, da je mati otroku, če je prišel z njo k novorojencu, vrgla predpasnik čez oči, da ne bi dolgo malega gledal. "*Vüroke*" so dolžili ženske, ki so veljale za coprnice. "*Vüroke*" da so hude bolezni za novorojenca. Če je otrok zbolel, so ponekod rekli: "*Baba*" je prišla, da ga je "*obrala*".

V mraku mati ni smela iz hiše, tudi plenice ni smela sušiti ponoči zunaj. Mračnina da je zli duh, ki otroku škoduje, da otrok zgubi spanec, kriči in celo zboli. Proti "*vürokom*" in "*mračnini*" so poznali zagovarjanja s posebnimi dejanji, za kar so naprosili večšo ženo, ki je skušala pregnati zle duhove, ki so te težave povzročili.

Tudi so verjeli v "*moro*" ali "*trutamoro*", ki pije kri. Mati je šla prvič iz hiše, ko je pač zmogla, v glavnem štirinajst dni po porodu, in to v kuhinjo, kjer je bilo njeno mesto. Na cesto ni smela iti, dokler ni šla k "*vpeljevanju*" - očiščevanju, ker ni čista in to čez štirinajst dni ali mesec dni po porodu. Po verskem prepričanju /verjetno iz zdravstvenih razlogov/ kot nečista ženska ni smela spati z možem in po ljudski veri so tako žensko dolžili raznih nesreč /celo toče/. K vpeljevanju je mati ponekod šla sama, drugod z babico, oblečena "*svetešno*", z ruto na glavi in gorečo svečo v roki. Pri tem obredu oziroma žegnu je stopil najprej župnik v cerkev, kjer je mater blagoslovil, da je postala spet čista.

Nezakonskim materam ni bilo treba iti k vpeljevanju.

V zadnjem času je cerkev ta obred opustila.

Opreme za novorojenčka ni vsaka mati prej kupila, saj bi po ljudskem verovanju morda rodila mrtvega otroka. Kupili so le "korpico", prej pa "zibačo"¹.

Novorojenec je ponekod "čeh", novorojenka pa "deklina".

KRST IN DAJANJE IMENA

S čim stopi novorojenec med cerkveno občestvo, je verska šega. Dokler otrok ni krščen, pravijo, da je jud in da bo pogubljen in ne bo angelček, ko bo umrl.

Neverni ne dajo otroka krstiti; zadošča jim, da ga dajo vpisati na matičnem uradu pod družinskim priimkom in izbranim imenom. Rojstvo otroka pa proslavijo čez leto dni.

Ime so izbrali novorojencu že pred rojstvom, ponekod pa šele ob rojstvu. Nekoč so se držali pravila, da so poiskali ime v koledarju naprej. Če bi namreč ime izbrali po koledarju nazaj od dneva rojstva, bi pomenilo, da bo otrok kmalu umrl. Če je bilo na dan rojstva v koledarju primerno ime, so rekli, da si je otrok ime sam na rokah prinesel na svet.

Nezakonskemu otroku pa je ime določil župnik pri krstu. Najbolj razširjena imena so bila: Franček, Tonček, Ivanček; za ženske pa Marija, Angela.

Nekoč so otroka že tretji dan po rojstvu nesli h krstu, da ne bi umrl kot jud. Pred več desetletji so namreč otroci zelo umirali, ker so razsajale razne nalezljive bolezni pa tudi revščina in neznanje o negi otroka sta pripomogli k umiranju.

V primeru, da je otrok bil slab, so ga lahko krstili doma. To je opravila mati ali babica. Običajno pa so dali otroka krstiti, ko je bil star štirinajst dni.²

V mestu je krščenih manj, na vasi pa okrog 80 odstotkov. Če otrok ni krščen, nima botre ali kume, kot jo imenujejo okrog Ormoža. V krajih Velika Nedelja in Tomaž pa poznajo le ime botra.

Botro ali kumo izbere in naprosi mati pred porodom. V hiši, kjer je več otrok, imajo tudi več kumic in kumov.

Za botre - kume izberejo ožje sorodnike, polnoletne, to je sestro ali prijateljico. Pri izbiri pazijo, da je premožna, da nima dosti otrok in da je

¹ V povojnih letih je družba dosti poskrbela za nosečnico in otroka. Dobila je paket za novorojenca, kasneje pa določeno vsoto denarja, kar je prav prišlo, predvsem revnim materam.

² Danes ni važno, koliko je otrok star. Največ jih krstijo po dveh mesecih.

verna. Starši so ponosni, če je doma daleč. Pregovor pravi: "Botri se pa čim dale vkraj!"

Naprošena žena prošnje za botro ne sme odkloniti, sicer pri gospodarstvu nima sreče, da pšenica ne rodi več rada ipd.

Botra je dolžna poskrbeti, da ima otrok vse potrebno za krst. Tudi pozneje ga večkrat obišče, ker je tako postala sorodnica, zato je dolžna skrbeti in z nasveti staršem pomagati za duševno in telesno vzgojo otroka.

Glavni dar za krst od botre so bili križovjek, to je dva metra belega platna, kar pomeni belo oblačilo ali nedolžnost - čistost, pindekelček - vreča ali kot ponekod imenujejo dekica s čipkami, ki je bila ponekod last cele vasi, sveča, okrašena z Marijino podobo, in denar, ki ga je botra položila otroku pod povoj, da ga je spremljal h krstu, želeč, da bi bil premožen. Poleg tega je dala botra otroku v plenice še kaj zlatega ali hranilno knjižico z določenim zneskom denarja.

Za krst so otroka okopali v topli vodi, oblekli v belo novo srajčko in povili v plenice s povojem, da je bil podoben štručki. Takega so položili v pindekelček - odejico, kot pravijo v Središču, ki je bila last cele družine. Otroka za krst so pač opravili v najlepše, kar je družina premogla. Ponekod so deklino opravili v rožasto ali belo, čeha pa v modro oblačilo s svilenimi rdečimi trakci. Otroka je h krstu nesla babica, botra pa je šla poleg in nosila veliko svečo, imenovano "krstna sveča", ki so jo nato doma shranili, rožni venec, molitvenik, beli nagelj in glavni dar - križovjek. Krst je bil

zjutraj po maši, kakor so se pač z župnikom prej dogovorili. Z nezakonskimi otroki so šle botre zvečer, ker tak krst ni bil svečan. V novejšem času so pri krstu navzoči tudi starši, ponekod kar cela družina. Verovali so, da prežijo na otroka, ko so ga nesli h krstu, med potjo zli duhovi. Zato je botra po potrebi prižgala svečo in tako pregnala zle duhove. Ogibali so se pogrebcev. Če so srečali gostivančare z ženinom in sneho, je pomenilo, da bo otrok imel srečno življenje. Pri krstu v cerkvi se morajo botre spodobno obnašati, predvsem morajo prav moliti in duhovniku gladko odgovarjati, da otrok ne bo jecljal. Obred krsta v cerkvi je bil že davno zelo slovesen. Najvažnejše je, da postane otrok kristjan in da dobi ime, ki so ga prej izbrali botri, danes pa izberejo ime starši.

Križovjek - križmank³ - belo platno, ki ga novorojenec dobi od botre, duhovnik pri krstu⁴ blagoslovi in položi na otrokovo glavo, da zaščiti maziljeno mesto, z besedami: *"Prejmi belo oblačilo in ga brez madeža prinesi pred sodni stol!"*

Po krstu sta šli botra in babica v zakristijo, kjer je botra obdarovala z denarjem duhovnika, ki je otroka krstil, in cerkovnika. Če je bilo od doma do cerkve daleč, sta šli botra in babica v gostilno na okrepčilo, kar je tudi plačala botra.

Doma pred hišo so botro in babico pričakali mati in ostali domači. Botra je vprašala mater: *"Mati, kaj želiš, krščenika ali židova?"* Mati je odgovorila, da krščenika, in ga poklicala po imenu ter ga vzela v naročje. Tudi oče in ostali domači so ga vzeli v naročje, kar je pomenilo prav stari sprejem v družino.

V slovesnem krstnem oblačilu je otrok ostal ves dan, vsaj dokler je bila botra še pri hiši.

Po krstu pripravijo še danes (bolj kot prej) po vsej okolici Ormoža v hiši porodnice krstno gostijo, imenovano krstitke, za kar tudi prispeva botra tako imenovano botrino: beli kruh, kuro, vino in ponekod (pleteno) štruco.

Tudi ostale otroke botra obdaruje, največkrat z denarjem. Tri dni po krstu otroku krizmo umijejo v kopeli, kamor položijo zopet denar za srečo in rožni venec, da bi bil veren (po ljudski veri pošten in delaven).

Botro večkrat povabijo. V Središču in tudi drugod je navada, da prinese mati botri za novo leto darilo, imenovano botrino, in to purana ali gosko.

Po krstu so domači pretehtali darove botre in po njih sklepali o otrokovi bodočnosti. Vse, kar je botra storila ali darovala, je imelo določen pomen.

³ Ime križmank je povzeto iz besede Chrizma /grško/, kar pomeni sveto olje, ki ga uporablja cerkev pri krstu, birmi in pred smrtjo; blagoslovi ga škof na veliki četrtek.

⁴ Krstni kamen danes v cerkvi nima več tistega pomena kot nekdaj, tudi stalnega mesta za krst v cerkvi ni. Zadnje čase se botri in vsi, ki spremljajo krst, dajo slikati v cerkvi in zunaj nje.

ŽENITOVANJE

Čehi - fantje so se za deklinine (v Središču "puca, pucika") začeli zanimati v starosti 20 let. Spoznavali so se na kožuhanju, na delu v goricah, veselnicah, pri kresu 24. junija so peli v kolu: "Sveti Ivan kres zažiga", na božji poti pa tudi na poti iz kina domov.

Dekline pa so ob vedeževanju ugibale, ali se bodo poročile in kakšnega ženina bodo dobile. Zaobljubljale so se Sveti Ani, priprošnjici za neveste, svetemu Tomažu, o katerem poje pesem: "Sveti Tomaž, ti me dobro poznaš", in tudi na Andrejevo, da bi se deklini prikazal v sanjah bodoči mož. Da bi si deklinine pridobile moža, so darovale denar. Na sveto noč so letale okoli hiše, da bi skozi okno zagledale bodočega moža. Trgale so liste bele marjetice: "Ja, ljubi, ne ljubi." Prva, ki je dvignila košaro velikonočnega žegna in odhitela domov, se bo to leto ženila. Tudi prva, ki je snela nevesti vence na gost vaju, se bo to leto ženila.

Dekle si je hotelo pridobiti ženina tako, da mu je, če so šli v gostilno, naskrivaj dala v pijačo kapljo krvi ali urina.

Če so nesli samo en čevljar k čevljarju, so verovali, da se dekle ali fant ne bo oženil; tega čevljar še danes nima rad. Če sedi na ogalu mize ali če je z metlo tepen, se bo težko oženil.

Kam se bo oženil, so tudi vedeževali s pikapolonico na roki: "Čuri muri božji volek, zleti, zleti in pokaži, kje je domek moj!"

Čehi - fantje so deklinam izpovedali ljubezen z darili, ki so jih kupili na sejmu ali na božji poti. To je bilo včasih veliko srce iz lecta z ogledalom in ljubezenskimi verzi in verižico s štiriperesno deteljico (danes pa kupujejo že zlate uhane ali zapestno uro). Dekle pa je izpovedala ljubezen do fanta, da mu je kupila celo srajco za god. Čehi - fantje so si nevesto poiskali v glavnem v domači vasi. Pregovor tako pravi:

*"Idi blizu po ženo, pa blizu k mlinu;
po botro pa čim dale vkraj."*

Na večjem posestvu so fantu izbrali nevesto starši po bogastvu in delavnosti. Starši so večkrat hoteli preprečiti mladim ljubezen tako, da so zaljubljenca pokropili z vodo, v kateri so umili mrliča. Fantje so še pred leti hodili zvat - vasovat, za kar sta se z dekletom prej domenila, in to na poti od maše domov ali iz kina. Vasovati je smel le fant, ki je bil dovolj star, drugače so ga domači fantje pretepli, moral je starejšega voziti v tuligah ali zabijati stop v gnojnico. Tudi fant iz druge fare ali vasi se je moral čuvati, če je domačim hodil v zelje. Če so ga fantje dobili pod oknom,

*"so ga bili, brcali, metali;
potri so mu rebra tri,
ležal je doma tedne tri."*

Zvat - vasovat so fantje šli ob sredah in sobotah zvečer, v petek so hodili kilavci. Pred vasovanjem so si na kakem stalnem mestu zapeli priložnostne pesmi, kot sta: "Ko so fantje proti vasi šli" ali "Moj fantič je prijezdil." Dobrega pevca so fantje radi sprejeli v svojo družčino. Zvali ali vasovali so pod oknom kamre, kjer so spale dekline:

*"Do polnoči so Micke zvali,
po polnoči pa picke krali."*

Če je imelo dekle že drugega fanta, se ni oglasilo v kamri ali mu je celo povedalo, in če je bil fant premlad, ga je odločno zavrnilo. Dekline so navadno spale skupaj s sestro ali celo materjo. Pred leti med mladimi pred poroko ni bilo dosti intimnih odnosov, predvsem zaradi bojzani pred nezakonskim otrokom, zaradi stanovanja, greha ali strahu pred starši.

Pred snubitvijo je šel kdo od domačih poizvedovat o izbranki-izbrancu. To sta bila navadno kakšen sorodnik, imenovan tudi mešetar, in ženin kot vóglednika; v ógledi grejo, so rekli. Pri hiši so jima postregli s kruhom in pijačo. Nevestine starše so prej obvestili, da bodo prišli v ógledi, in to pisno. V ógledi so šli v nedeljo popoldan, ko je bil čas za pogovore, praznje oblečeni, da jih je bilo že na daleč spoznati. Voglednik je imel za klobukom zataknjen rožmarin. Med obiskom sta voglednika govorila o vremenu, gospodarstvu in kupčiji in šele proti koncu sta povedala, zakaj sta prišla. Če so voglednika zavrnilo, so bili v hiši redkobesedni ali so vrata celo zaprli.

Nevesta je bila ponekod navzoča, drugod pa se je skrila, ali od veselja ali od skrbi, le h koncu pogovora so jo poklicali. Pogovorili so se o dnevu poroke, o herbiji - doti, koga bodo vse povabili in kje bo glavno gost vaje.

Herbija ali dota je bila v glavnem v naravi. Nevesta je dobila gorico, njivo, kravo ali brejo prasico - vse ženskega spola. Če je bila dota v denarju, so jo starši izplačali nevesti po poroki.

Ob uspešni snubitvi je ženin nevesti dal kaporo-aro in "prstan z okom". Nevesta si je šla pred poroko ogledat na ženinov dom v spremstvu matere gospodarstvo, temu rečejo še danes vogledi.

Ženitovanjsko pogodbo, imenovano utrna, so sklepali štirinajst dni pred poroko na sodišču ali pri notarju ob navzočnosti obeh staršev in še priče. Za poroko so še danes oklici: tri tedne pred poroko so šli k zapisovanju v župnišče, kjer so vodili matične knjige, če bi kdo imel kakšen zadržek.

Ozávali - oklicali so jih tri zaporedne nedelje. Po zapisovanju so imeli majhno pogostitev, prvinšče imenovano.

Ozávali so jih v cerkvi s prižnice. V zakon želita stopiti... Nevesta ni šla rada takrat v cerkev, vendar je morala slišati oklice. Ko sta mlada prvič ozávana, postaneta ženin in sneha.

Ženin in sneha se med oklici praznje oblačita. Težka dela so jima prepovedana. Posebej ne smeta klati živine. Rekli so, da "sta v zarokah" in morata se vesti dostojanstveno. Dolžna sta bila tudi iti k maši in obhajilu vsako jutro med oklici. Pri cerkveni poroki sta šla ženin in sneha v župnišče k izpraševanju verskih resnic, kjer sta dobila nauke in nasvete za versko in dostojno življenje v zakonskem stanu, kar velja še danes in imenujejo ga "tečaj".

Na gostüvaje pozävajo sorodnike do tretjega kolena in ožje sosede takoj po prvem ozävanju - oklicih v soboto ali v nedeljo popoldan.

Vabljenje je bilo od vasi do vasi drugačno, z leti pa se je še močno spremenilo. Ponekod je bilo v navadi, da sta šla ženin in sneha skupaj vabit. Pozavčín in njegov spremljevalec pa sta vabila na dan gostüvaja. Pozavčín ali vabovec je nosil čutaro z vinom, palico z zvončkom in knjigo Evangelij. Ko sta prišla do hiše, sta ustrelila na "punfer", nato pozdravila: "Pohvaljen bodi jezus Kristus!" Gospodar jima je odgovoril: "Na vekomaj amen." "Ženin in sneha so nas poslali, da bi mi vas na gostijo povabli. Mogoče bi vi veleli, da bi mi ne dosti pogač imeli za naše pozvane goste. Naša küharca je tak dobra bila, da je tri naredila, štiri v peč dola, pet vün vzela, šest sama pojela..."

Dali so jima južino - klobaso, krüh in čaj. Nato sta dala knjigo v podpis: "Keta ženin in sneha znola, kje sma mija potovola." Gospodar je podpisal, da se bodo odzvali in jima dali "tringeld na punfer". Če so vabilo odklonili, so navedli vzrok.

Povabljeni so vedno prispevali za jedačo in pijačo /sir, jajca, kure/ po svojih zmožnostih. Prispevke so prinesli tri dni prej⁵.

Gostüvaje v vasi je nekoč pomenilo veselje za vso vas in je trajalo več dni.

Če se je sneha ženila v drugo vas, se je pred gostüvajem šla poslavljat od sosedov, ki so ji dali denar. "Na krancl darovat" pa jo je morala botra, ki jo je spremljala starešinka.

Za slovo od "ledig stana" so pili kranclpint - fantovščino. To sta ženin in sneha slavila vsak za sebe doma pa tudi skupaj v gostilni dva večera pred poroko. Fantovščino slavijo še danes, le da vabijo samo prijatelje in prijateljice. Na tem večeru pijejo, pojejo in plešejo. Če se dekle od doma poslavlja, pojejo: "Oj hišica očetova," pri ženinu pa: "Popotnik pridem čez goro." Ponekod so fantje prišli nevesti zapet slovo pod okno v nedeljo zvečer pred poroko ali celo teden dni prej.

Ženin si je za novi stan sam nabavil perilo in obleko, nevesti pa so obleko za poroko priskrbeli starši, le venec ji je kupila birmanska botra. Sneha - nevesta je navadno dobila za herbijo ali doto še posteljo, odejo in kakšne

⁵ Danes so darila v drugačni obliki: servisi, aparati, posteljina idr.

kuhinske predmete, kar so odpeljali na novi dom v nedeljo popoldan, teden dni po poroki. Le dežnika ni smela pripeljati k hiši, ker ima bodice, da se ne bi prepirala z možem. Obvezno pa so priložili kruh, ki da je že po prav starem ljudskem izročilu "človeku vedno dober pejdaš". Balo so pred odhodom blagoslovili. To sta storila oče ali mati. Sneha je balo spremljala, z njo sta šla tudi ženin in brat. Če se je voz ali kak predmet prevrnil, je pomenilo nesrečo v zakonu. Balo so pripeljali tudi, če se je ženin priženil k snehi.

Poroka je bila včasih v ponedeljek dopoldan ali v nedeljo po večernicah. Vabljene imenujejo gostovenčare, ponekod gostivenčare ali tudi svate. Ženina in sneho so spremljali ženinov starešina, snehin starešina, oboji starši /snehina mati nekdanj ni šla k poroki, kot gospodinja je morala poskrbeti za svatevce/, svatovec, imenovan tudi "združba", in pozavčnin. Ponekod so imeli tudi zastavjaka. Šli so tudi drugi povabljeni. Ni pa bilo gost vaje, da ne bi imeli muzikaša, ki dela gost vaje. Pozavčnin in ženinov starešina sta vodila gost vaje. Ženinov starešina je prvi "kapos"; naprej moli, ima govore in "daje glase" za denarne prispevke. Tudi oba očeta imata govore, da bi ju mlada dva spoštovala, in skrbita, da je na mizi vedno dosti jedrač in pijače.

Če je za mizo prostor, so poleg tudi otroci, sicer jim postrežejo za pečjo ali v posebnem prostoru.

Če je gost vaje majhno, je en muzikaš. Na večjem gost vaji so muzikaši trije ali jih je tudi več; naroči jih ženin in jim dá aro vnaprej.

Gostivančari in muzikaši se zberejo pri ženinu, kjer so pogoščeni; "oženje dobijo" kruh, meso, povitice in vino. Pred leti so pri odhodu ponekod zapeli gostivančari ženinu "Oj hišica očetova" ali "Oj mladosti moja". Tudi zaplesali so valček ali polko. Ženin je pri odhodu prosil starše odpuščanja. Mati ga je nato prekrižala in pokropila z blagoslovljeno vodo, želeč, da bo srečen v zakonu. Če staršev ni bilo več, je to storil brat ali stric.

Kjer je bilo daleč, so se peljali s parom konj na paruču /koleselj/, pa tudi na bagerlu /voz s košaro/. Če so šli peš, je šel naprej pozavčnin, sledili so muzikaši, nato ženin s starešinom in ostali povabljeni. Enaka razvrstitev je bila na paručih in enako se še danes razvrstijo v avtomobilih. Vozila so bogato okrasili z rožami, pisanimi trakovi iz papirja, prav tako konja in bič. Žive barve imajo namreč magični pomen in odganjajo zle duhove.

Ženin se je od ostalih gostivenčarov ločil po svečanejši obleki in bogatejšem šopku na prsih in z vejico rožmarina za klobukom.

Med potjo po nevesto so muzikaši igrali. Nevesta je po nasvetih starejših žensk prihajajočega ženina gledala skozi prstan ali sukniin rokav in še marsikaj je morala storiti, kar bi ji naj pričaralo zvestobo in ljubezen ženina. V ženinov šopek je navezala dinar, da ji bo v življenju izročal denar.

Ponekod je v navadi še danes, da nevestini vrata zaklenejo, nanje pa namestijo napačno hišno številko in v hiši utihnejo. Ženini gostivenčari najdejo pred hišo dva drvarja, predice ali kosce, ki se delajo, da nič ne vedo za gost vaje. Skozi okno se začno pogajati. Zunanji starešina vpraša, če so prav prišli in če imajo tako stvar, ki je njihovemu ženinu par. Notranji starešina vpraša, "čez keko mostov so prišli" /sedem svetih zakramentov/, "če imajo hrastov list" /grundpola-zemljiški list/ in "robček na pet cinfov" /roka s petimi prsti/. Če znajo na vsa tri vprašanja odgovoriti, jim odprejo in starešini si sežeta v roke. Notranji starešina jih povabi v hišo. Nato pripelje pozavčnin grdo našemljeno žensko, ki je oblečena v ciganico. V to se obleče navadno kuharica ali sosedka. Dela se, da je noseča, ali pa ima na rokah v cunje zavit valjar, ki pomeni nezakonskega otroka. Seveda ženin vsako našemljeno po vrsti zavrne, mora pa ji plačati rejo za otroka. Ker se začne gost vaje, morajo biti vsi veseli. Nato pripelje pozavčnin iz druge sobe svatevce, ki jih ženin sprejme, ni pa še zadovoljen. Šele tretjič pripelje pravo nevesto. Ženinov starešina vpraša nevesto: "Kaj si nam prinesla?" Ona odgovori, da vero, upanje in ljubezen. Nato sneha seže vsem v roke in gre sedet za mizo.

Kot je že omenjeno, imajo skoraj v vsaki vasi drugo navado. Tako drugod nevesta pozdravi gostivenčare. "Hvaljen bodi Jezus Kristus. Jaz sem vam prinesla veseli glas, naj bo Jezus in Marija pri nas. Kaj pa ste vi meni prinesli? Starešina odgovori: "Mir in ljubezen božjo."

Nevesta stopi k ženinu, muzikaši zaigrajo in vsi grejo za mizo. Snehi - nevesti v slovo govori svatevca, ki je belo oblečena, z venčkom na glavi. To so bila navadno odrasla dekleta.

Gostivenčare pogostijo s kosilom ali malo južino. Vsak gost dobi v znak šopek - pušeljc, danes le cvet; prinese jih na mizo pozavčnin. V okolici Runča je navada, da vzame, če so šopki v škatli, vsak en šopek, v škatlo pa položi denar za sneho in ženina. Ko si šopke pripenjajo, pojejo: "Kje so moje rožice, pisane in bele."

Pred odhodom k zdovaji - poroki sneha kleče prosi starše odpuščanja. Mati jo pokropi z blagoslovljeno vodo in prekriža z željo, da bi srečno in dolgo živela. Če staršev več nima, stori to njena krstna kuma. Pred odhodom gostivenčari še zaplešejo in ob godbi speljavajo iz hiše sneho. Ta se pri odhodu od vseh poslov, tudi od kuharice.

Sneha je oblečena v belo svilenko obleko s tančico in venčkom na glavi ter šopkom belih rož v rokah. Šopek je bil nekoč iz umetnih rož.

Okoli vratu je imela trak s svetinjico, če je bila članica Marijine družbe. Suha roža je tudi zamenjala venec pri nosečih, ki sploh ni smela imeti svežih rož v šopku ali na glavi. Pri teh tudi obleka ni bila bela.

Ljudski rek pravi: "Bik je venec pója."

Prav po stari šegi /Gomila/ je nevesto pripravljala kuharica. Lase ji je z žarečimi škarjami skodrala in splekla v kite na glavi. Če je "bil že otrok", je imela pol venčka in sivo obleko. Obuta je bila v visoke "štofmate" čevlje, okoli vratu je imela verižico, okoli pasu trak z "mašlom", na prsih pa rožmarinovo vejico. Pri sebi je še imela "čislo" - rožni venec, da bi jo varoval vseh nesreč v življenju.

Ženin si je dal denar v čevlj, da bi ga imel vedno dovolj.

Pozavčín, vodja spreveda, še danes "popara" gostivenčare v sprevod ali v vozila. Med potjo pozavčín veselo jucka in poskakuje in s tem naznanja, da se bliža svatovski sprevod. Sneha je med potjo k "zdóvaji" delila otrokom kruh; prvega, ki ga je srečala, je obdarila s kruhom in denarjem. Darovanje kruha je ostalina prastarih obredov darovanja bogovom za naklonjenost mlademu paru v novem življenju. Nevesta se med potjo k zdóvaji ne sme ozirati, da ne bi bilo pozneje potrebno bežati. V novejšem času je glavna in uradno veljavna poroka na matičnem uradu, ki je tudi slovesna, kjer sneha in ženin drug drugemu obljubita večno zvestobo.

"Zdóvaje" ali cerkvena poroka je bila navadno v nevestini fari. Če se je nevesta ženila v drugo faro, fantje še danes na poti k poroki postavijo "šrec z lancem" - verigo čez cesto, na loparju pa je na eni strani napisana pretirana visoka "cuna" - cena", na drugi strani pa prava cena za nevesto. Nato se ženinov starešina pogaja s fanti do najnižje cene. Fantje nevesti za slovo napijejo in ji zaželijo srečno življenje in dosti otrok. Odkupnino za nevesto fantje v bližnji gostilni zapijejo.

V cerkvi je poročna maša, poročni obred je bil včasih po maši, sedaj je med njo. Pomembno za poročno mašo je tudi, da vino, ki ga pozavčín prinese s seboj in postavi na oltar, imenovano "šentjanževca", duhovnik blagoslovi in da piti nevesti in ženinu, danes celo iz keliha, po starem obredu pa iz kozarca. Če nevesta ni imela venca, ji župnik ni dal piti šentjanževca, ampak ji ga je dal le pozavčín po poroki.

Šentjanževca imenujejo tudi s šaljivimi besedami "snehino mleko", ki ga pozavčín mora posebej čuvati, da mu ga kdo ne ukrade; morajo ga poskusiti vsi gostivenčari in tudi domači, ki so ostali doma.

Muzikaši ostanejo med poroko zunaj cerkve ali gredo v bližnjo gostilno. Po poročni maši je bil "ofer" - darovanje okoli oltarja, medtem ko so nekoč peli na koro pesem "O nebeški ohceti".

Sneha je ženina za oltarjem poskušala kaj vprašati ali ga prositi za denar, da ji ga pozneje ne bi skrival, s tem bi si naj v zakonu pridobila prvo besedo in kot pravijo, "da žena hlače nosi".

Po poroki sta šla mladoporočenca s starešinoma v župnišče, kjer so podpisali veljavnost poroke. Poroko je plačal ženinov starešina. Sneha se je pri odhodu iz cerkve še prekrižala in sedla na prvi čakajoči voz, nato je

prisedel k njej ženin. Velik šopek pa je sneha vrgla svoji svatevci - prijateljici, ki ga je morala z rokami ujeti, da bi se ženila prva za sneho. Medtem so prišli muzikaši iz gostilne, ki so z veselimi poskočnimi koračnicami pozdravili mladoporočenca. Ponekod so šli gostivenčari še v gostilno "na šenkvanje", kjer so peli in plesali, le ženin in sneha sta ostala za mizo.

V navadi je že od davno, da so se gostivenčari fotografirali, da so ostali lepi spomini tudi njihovim potomcem.

Gostüvaje je en večer pri prvem, drugi večer pa pri drugem, kjer bosta pač ženin in sneha živila.

Za gostüvaje naprosijo posebno kuhanja večšo žensko in pomočnico, sorodnico ali sosedo. Jedi pripravljajo že nekaj dni pred poroko. Za pijačo poskrbi gospodar hiše, pač po dogovoru.

Da se dá vedeti, da je v hiši gostüvaje, okrasijo vrata z vencem iz hoje in rož, v hiši pa visijo okraski iz papirja, nad sedeži muzikašev pa kurje peruti in drugo. Mize prekrijejo po možnosti z belimi prtji. Na njih so torte, štruče, ponekod imenovane "bosmani", in drugi darovi, okrašeni s pisanimi sladkorji in cvetjem.

Gostüvaje se začne.

Za začetek gostüvaja vrže pozavčin kropjačo, se na pragu spotakne, da pade na sredo hiše in gostivenčari rečejo: "*Če mo take pozavčine meli, mo slabo jeli*", muzikašem pa: "*Vi pa ígrajte, da se bo žüpa ohladila*." Starešina po stari navadi zmoli očenaš, nato še zaplešejo in pozavčin jih razporedi za mizo.

Jedi na mizo nosi pozavčin. Za polne kozarce skrbi poseben kelnar. Za dobro voljo skrbi muzikaš, ki rad zapoje:

*Mi imamo ženina,
lušnega, veselega.*

*Hopsasa in rajsasa,
gostüvaje se slüži.*

*Mi imamo snehico,
lüšno no veselo.*

*Hopsasa in rajsasa,
gostüvaje se slüži.*

Ponekod povabijo duhovnika, ki je opravil poročni obred, vendar ta pred polnočjo odide.

Kuharice pripravijo tri glavne "rihte" - jedi. Pred vsako rihto ima starešina govor. Tudi plešejo in pojejo vesele pesmi, da bo življenje snehe in ženina veselo. Meso razreže kuharica v kuhinji.

Prva rihta je goveja ž pa z rezanci, goveje meso, riž, vinska omaka, hren. Seveda je na mizi vedno domači kruh.

Za drugo rihto so svinjsko pečenje, solate in pogače.

K tretji rihti so "küreče" pečeno, ocvrto, solate, torte in kompoti. Kot zadnje jed na gost vaji prinese pozavčín ž vadjo "/kurjo/ kisko žüpo", znak, da gre gost vaje h koncu. Ženin in sneha jesta iz enega krožnika, da si bosta celo življenje dobra.

Štruco, ponekod jo imenujejo pogača ali "bosman", prinese starešinka ali kdo drug, včasih vsak par. Več je bilo štruc, več otrok bosta imela sneha in ženin, ker je štruca simbolična podoba otroka. Dolga je pol metra, pletena iz več viter, okrašena s sladkorjem; ponekod je v obliki ptiča s prižganimi svečami in okrašena z asparagusom in rožmarinom, a to znajo speči le redki.

Štruco ponudi pozavčín starešinu: "Oče starešina, če kupite en dar, ki ga je sam bog poslal. Kaj bi vi s tem naredili?" Preden položijo štruco na mizo, mora biti "krščena". Odvija se simboličen obred s prikazom vsega dela, od priprav njive, od setve do žetve in potem peke pogače in "pojedenca". Preden pogačo razrežejo, plešejo z njo ženske, kuharica in pozavčín, kajti ples ponazarja delo.

Kos štruco dobi vsak gostivenčar domov kot tudi ostale dobrote.

Na dan gost vaja prinesejo sosednji otroci snehi še pred nočjo šopke rož in ji voščijo za srečno življenje.

Napitnice pojo po vsaki jedi. "Živi, živi, narod naš", "Kdor je meseca januarja rojeni" in druge.

Domači plesi so bili ceprl, jazbec, mašajanka, ki jih je znal igrati in tudi zaplesati znani muzikaš Gustek Verhovščak iz Pušenc. Ko se bliža polnoč, snamejo snehi venec z glave. To opravilo je posebej slovesno, ko vsi pojejo: "Zdaj venček vzela boš z glave". Ponekod se sneha z ženinom in svatevco naskrivaj zmuzne v drugo sobo, kjer ji snameta venec, in se preobleče v nedeljsko obleko. Če se ji ne posreči izmuzniti, ji venec sname godec in ga mora potem ženin odkupiti.

"Poštertanc" začne plesati pozavčín, ki skrbi, da vsi plešejo, tudi starejši, in da ni kdo zapostavljen.

Za kuharice je poseben ples proti jutru.

Tudi šaljivi plesi so v navadi, ko pleše kdo z litrom vina na glavi, metlara pa plešejo proti jutru, ko so že zaspani.

Gost vaje dopolnjujejo razne igre, šaljivi prizori in stare pesmi, za kar poskrbijo posebni gostivenčari. Ena takih iger je, da žganico kuhajo: v krožnik dajo skodelico žganja in veliko žlico soli, nato prižgejo. Prostor zatemnijo. Gostivenčari sedijo okoli in drug drugega gledajo, dokler se ne začnejo smejati. Od plamena s krožnika prihaja namreč nenavadna svetloba, zato postanejo obrazi nekaterih čudni, kot bi po treh dneh iz groba vstali.

Na gost vaje pridejo tudi nepovabljeni, ki jih imenujejo "pomalaji". To so navadno domači fantje, lahko pa so tudi iz druge fare. Pridejo pozno ponoči in zapoje pod oknom. Postrežejo jim zunaj s pijačo. Ponekod jih povabijo v hišo, kjer dobijo še kaj za pod zob in plačajo za en ples. Zgodilo se je že tudi, da so se pomalaji iz dveh vasi stepli. Če "pomalajem" ne postrežejo, radi hiši škodujejo in tudi kaj ukradejo.

Po polnoči pridejo tudi našemljenci - maškari, oblečeni v cigane ali črnce, s kamelo, ki pobira z mize meso, zato jo gostivenčari odženejo in prodajo. Maškari dajo na mizo pismo in denar z naročilom, kaj bi radi plesali.

Za muzikaše pobirajo denar proti jutru, ko igrajo zunaj jutrnico. Pozavčin se obleče v ženo, vzame dve palici, ki bi naj spominjali na violino, in gre s klobukom v roki od gostivenčara do gostivenčara. Vsota je bila nekoč določena po parih.

Fotografija je stara, po prilikah promocijska, pripisana od Franca Novaka Franca v Hana 1989.

Prav tako je proti jutru darovanje za kuharice, ko tedaj plešejo s pozavčinom.

Mladoporočencema pripravijo "jutrnico". Pozavčin prinese metlo in pomete hišo ter tudi vodo, da se gostivenčari umijejo. Za konec gostujava dobijo na mizo "žuvadjo žüpo" (iz kurje drobovine), zadnji čas tudi kavo.

Gostujave nadaljujejo na domu, kjer bosta mladoporočenca odslej živelata. Na novem domu sprejme snego ženina mati s kruhom v rokah, ki ga na pragu izroči snegi. Snega še prej pozdravi: "Hvaljen Jezus", in prosi mater, da jo sprejme za svojo hčerko. Snega kruh prereže in ga nese v hišo na mizo.

Premožnejši pripravijo nadaljevanje gostujava skoraj enako kot pri snegi. Ob koncu gostujava muzikaši igrajo vsakemu posebej marš, kuharice pa delijo vsem gostom darila: kos štruce, torte in druge jedače. Snega sedem dni ne sme iti na svoj dom, da ne bi pozneje uhajala. Čez osem dni ožje sorodnike ponovno povabijo na "osmino", ko pomagajo pospraviti še ostanke gostüvanskih dobrot.

Če se poroči vdovec ali vdova, je gostujave v malem in na tiho, brez muzikaša. Redko pa so bile zlate poroke.

Ženitovanjsko pismo

"To ženitovanjsko pismo je sklenjeno med ženinom Lovretom Cefetom in njegovo nevesto Marijano Razklano pri Martinu Potepinu:

Nevesta Marijana Razklana prinese svoje lastno dete in tri odrte šmarne krote, tri košare fižolovih luščin in pet funtov ježevih ščetin, eno prazno mošnjo petic in žabjega masla pet vedric; dva papirnata cekina, dva prazna soda vina. Nadalje prinese še dve skrinji raztrganega oblačila, imenitnih bolh in uši brez števila. En železni zlat prstan, dolg krofast šinjak, ene potrte grablje in debele žnabile; velike oči, kak so na sodi obroči; še večja ušesa, kak so mlinska kolesa; en raztrgan mošnjček pa gadjji jeziček.

Ženin Lovro Cefet pa nevesti zapiše, da ima do smrti prostor okoli hiše zbežati, kadar jo bo on naganjal. Potem za lastnino kurjo dolino, eno njivo pšenice, ki jo vsekdar lahko pojejo ptice; en vrt za hlevom s trnjem obraščen; vrh tega še par volov, ki so malo manjši od molov. Ako pa bi mogoče katerega smrt zadušila in bi se brez testamenta ločila, se bo sorodnikom nazaj dalo, kar se je sedaj tukaj imenovalo.

To pismo je narejeno tako, da lahko verjame vsakdo. Delalo se je pred pustom, ko se nosijo klobase k ustom. Da ni to nobena laž, so se podpisali:

ženin Lovro Cefe, nevesta Marijana Razklana, Martino Potepino pa Lovro Čelin, očetov sin, 16. julija, 16. leta, ko so hodila k fantom dekleta."

Tretje oklicanje

"V zakonski stan želita skočiti: ženin je Andrej Noj, ki je hodil spat na gnoj. Nevesta pa je Čurič Lenka, ki je v životu tenka. Stanuje pri očetovi podrti lepi koči v fari sv. Nikolaja, hišna štev. pol 99. Oklicana sta danes dvanajstokrat."⁶

Pesmi, ki so jih največ prepevali na gostujajih

Pozavčîn

1.

Pozavčîn je lušno biti,
rad se veselim.
Poskočiti, norce briti,
srčno si želim.

3.

Ženil se bo Jurkov Franček
tja na Prekmursko;
pozavčîn je Vriskov Tonček
s svojo palico.

1.

Mi imamo ženiha,
lušnega, veselega.
Hopsasa in rajsasa
gostujave se služi.

2.

K nam prihaja Vriškov Tonček
vneti pozavčîn,
Da vam ženina, neveste
željo sporočim.

4.

Na palico srebrni zvonček
močno pritrdi;
od vasice do vasice
kliče in zvoni.

2.

Mi imamo snehico,
lušno no veselo.
Hopsasa in rajsasa
gostujave se služi.

Napitnice

1.

Pijmo, šentjanževca napijmo,
da bi blo srečno
življenje vsakehga
zdaj in na večno.

2.

Živi, živi, narod naš ...
Na kranclpintu
Oj, ženin premili,
premili tvoj stan ...

⁶ Pismo je staro, po prilikah prenovljeno, prepisano od Franca Novaka Franca s Huma 1980.

Starejši bližnji muzikaši na gost vajih so bili: Megla oče in trije sinovi iz Pavlove, Matija Miško, Tina Štampar in Franc Majhen s Huma ter Gustek Verhovščak iz Pušenc. Ti so še znali igrati in plesati stare ples: čaprl, rešplo, oberštajeriš.

Ljudski pregovori

Če na dan poroke dežuje, bo zakon srečen.

Če je sneha vesela, bo žalostna žena.

Če se sneha ne joka, se bo pozneje jokala.

Če ima sneha rjavi gvant k poroki, bo vdova.

Če je dež, ko prvič pere belo perilo, mož ne bo zvest.

Ko sneha prvič pere možu srajco, mora rokave zvezati, da je ne bo mogel pretepati.

Med poroko je prva ljubica jedla jabolko, da bi se mladoporočenca žrla, prepirala.

K poroki ni dobro srečati sprevod mrtvega.

Med gostujajem se ne sme nič streti, sicer pomeni nesrečo sedem let.

Kera sveča pri poročni maši trepeti, tisti bo prej umrl.⁷

SMRT

Po ljudskem verovanju napovedujejo smrt razna znamenja: če pes tuli ponoči, vidi smrt, če poje nočni ptič v bližini hiše "že spiš"; sova, če poje "hu, hu"; če se v hiši nenadoma odpro vrata. Za božič so okoli hiše kropili in kropivec je pogledal skozi vsako okno v hišo; če je videl v hiši trugo, bo naslednje leto tukaj ležal mrlič. Smrt je pomenila tudi, če je kdo videl, da so se v bližini hiše pasli beli konji. Težak bolnik si pa že sam napoveduje smrt: "Ne bom dugo." Za človeka, ki je že dolgo bolan, rečejo, da bi ga že bog rešil ali da mu angeli že pojejo. Ljudje se tudi tolažijo, da je že vsakemu ob rojstvu sojeno, da bo hitro umrl.

OPOROKA

Starejši in bolni ljudje naredijo oporoko, da se po smrti ne bi domači prepirali za njegovo imetje. Pred leti je bilo veljavno, da so oporoko podpisale priče kar na domu. Danes pa gredo na sodišče ali pokličejo domov odvetnika, da prepisejo imetje na svoje potomce ali če teh ni, pa komu najdražjemu.

⁷ Gradivo je zbrano iz okolice Ormoža po vprašalnicah Nika Kureta in Helene Požar - Podlogar: Šege življenjskega cikla. Zahvala gre poročevalkam, ki so največ prispevale: Terezija Haložan, Gomila; Anica Verhovčak, Pušenci; Francika Verdinek, Pršetinci; Milena Šavara, Središče; Rozalija Črček, Ormož; Anica Zobovič, Ivanjkovci, in Berta Munda, Runeč.

Posebej pa so zapisali zadnjo željo, kjer je bilo in je še danes zabeleženo vse, kar si je zaželel, da storijo domači po njegovi smrti. Določili so, kakšna naj bo truga /iz trdega lesa/, kdo naj ga nese ali pelje, kolikokrat naj dajo zvoniti, koliko maš naj se bere, predvsem pa, kje ga naj pokopljejo na cintoru - pokopališču. Zapisali so tudi, koga vse naj za kármine postrežejo, posebej če je bil kmet in si toliko zaslužil, da pokopiči in pogrebljani dosti jejo, tudi za umrlega. Mnogi si še tudi izvolijo, kako naj ga oblečejo, kaj priložijo v trugo in kdo naj dobi njegove obleke.

UMIRANJE

Smrt pomeni konec življenja. Ljudski pregovor pravi, da se pred smrtjo nihče ne reši. V bolnišnici danes podaljšajo življenje, ne morejo pa smrti preprečiti.

Da bi smrt pregnali, so v obrambo storili marsikaj. Kuhali so razne zvarke in čaje, umirajočega kropili po rokah in glavi z blagoslovljeno vodo v obliki križanja in ob tem izgovarjali čarobne besede, ter kurili z borovnico.

Pojem smrt je nekaj strašnega. Prav stari ljudje so povedali, da je kdo že videl smrt. Smrt da je bela žena, božja dekla, je suha in nosi koso. Smrt da je velika ali tudi majhna. Tudi Matilda je ime smrti in je najbogatejša žena na svetu, saj ima svojo njivo v vsaki fari. Pred smrtjo ljudje iz strahu molijo in jokajo. Za lahko smrt so ljudje ob bolniku molili rožni venec. Izpraševali so ga, če ima kakšno posebno željo, če želi zadnjo spoved ali želi komu še kaj povedati. Poklicali so tudi kakega sovražnika, da se je umirajoči z njim spravil. Nato so rekli: "*Spravila sta se.*" Če je bil bolnik dolgo bolan, so sosedje prišli ponoči pomagat bedeti in tolažiti. Če je bolnik dolgo in težko umiral, so rekli, da ima še kaj na vesti, zato so za lahko smrt naročili sv. mašo. Umirajočemu so dali v roke misijonski križec in gorečo svečo, da je lažje umrl. Molili so: "*Jezus, Marija, Jožef, vam priporočim svojo dušo.*" Ponekod so imeli v vasi posebno žensko, ki je čula ob smrtni postelji in naprej molila s priprošnjo za lahko smrt.

Tudi vode so dali umirajočemu v usta. Že stari ljudje so znali povedati, da je najhujše, če mora žejen umreti.

Težko bolan v bolnici si skoraj vsak želi, da ga odpeljejo domov, ker si želi umreti med domačimi, kjer da mu lahko ustrežejo zadnjo željo - piti vodo. Za pogrešanega v vojni so sorodniki naročili sv. mašo in verovali, da duhovnik med povzdigovanjem vidi na oltarju, če je še živ ali mrtev.

MRLIČ V HIŠI

Da je človek umrl, so ugotovili po očeh, ki postanejo steklene, ne diha več in celo telo postaja trdo in mrzlo.

Prisotni mu zaželiyo, naj mu bog da mir, ker se je vsega rešil. Če umira otrok, ga na rokah drži mati ali botra - kuma. Kjer je kdo umrl, so ljudje rekli: imajo mrliča. Ponekod so imeli v vasi posebej človeka, ki je ob smrti v imenu domačih opravil vse poti in naročila. Danes opravijo vse domači sami s pomočjo sosedov in sorodnikov.

Umrlému zatisnejo oči in položijo nanje kovanec, da ne bi gledal; ga umijejo, preoblečejo; vernim so roke sklenili in ovili s čislom - rožnim vencem. Obuli so mu nogavice. Ponekod /okoli Tomaža/ obujejo še čevlje. Ženski, umrli v kimpetu (ob porodu), so obuli čevlje, da bi lažje slišali, če se bo vračala in hodila otroka nadajat /Gomila/, ker da so že slišali ob takih primerih celo cmokanje otroka.

Brado so prevezali z belim robcem. Tudi noge so zvezali. Prstan so ponekod pustili na roki, prav tako tudi zlate zobe.

Žensko so oblekli v svetešno obleko, na glavo pa ji dali svetlo pečo - ročno delo. Moškega so obrili, britev pa je podedoval naslednik. Oblekli so ga v poročno obleko, če jo je še imel, z belo srajco in kravato. Dokler niso pripeljali truge, ki jo je ponekod naredile še domači mizar, položili so mrtvega na posteljo, prekrito z belimi rjuhami. Pred leti so položili mrtvega v trugo tik pred pogrebom. Za mehko ležišče v trugi so postlali s skobljanci in prekrili z belo rjuho, za zglavje pa dali beli vajnikš - blazino, napolnjen s skobljanci. Moškemu so ob truplu položili klobuk in tudi palico, če jo je pokojni uporabljal. Za okras so ob truplu položili svete podobice in cvetje.

V hiši umrlega so najprej ustavili uro in zaprli okna, da se duša ne bi vračala. Tudi ogledala so obrnili, vrata pa odprli. Na vežna vrata so dali ponekod zeleno vejico kot znamenje smrti.

Kjer je kdo umrl ponoči, so zbudili domače, le otrok in bolnikov niso budili.

Če je umrl gospodar ali gospodinja, so šli povedat živini v hlev. Težka dela, predvsem obračanje zemlje, je do deset dni prepovedano. Tudi prati ni priporočljivo, ker če perilo na vrveh visi, bo kmalu drugi pri hiši umrl.

Če umre majhen otrok, ga umije botra - kuma, pokrijejo ga z belim oblačilom, imenovanim križmank, ki ga je dobil ob krstu od botre - kume. Za večjo deklico pa poskrbijo, da ima belo obleko od birme, na glavi venček iz asparagusa in belo krsto. Oder za otroka je enak, le manjši. Neporočeno - ledično žensko oblečejo v svetlo, moškega pa v temno obleko, krsta in cvetje v vencih in šopkih pa sta za oba v belem.

OBVESTILO O SMRTI

Da je človek pri hiši umrl, so najprej obvestili župnijski urad, ki je do leta 1946 vodil vse matične knjige. Ta je poslal v hišo umrlega oglednika, ki je bil obenem tudi grobar. Pregledal je mrliča in v poročilo zapisal, kakšne smrti je pokojni umrl, kakšno bolezen je imel, kot so pač domači povedali. Mrtvega je pogledal v oči, vbodel z iglo v prst, da bi ugotovil, ali je zares mrtev, kar se je poznalo tudi po mrtvaških pegah. Mrliča je izmeril, da je vedel, kako dolg grob mora izkopati na cintoru - pokopališču.

V novejšem času smrt sporočijo na matični urad v krajevni skupnosti. Za ugotovitev smrti pride zdravnik; kjer je nesreča ali umor, pride tudi miličnik, da popiše vzrok smrti.

O smrti v hiši so najprej sporočili sosedom, botri in sorodnikom osebno, daljnjim pa seveda s telegramom; sedaj objavijo smrt v časopisu, z obvestilom o času in kraju pogreba.

Sožalja so izrekli z raznimi nagovori in tolažilnimi besedami ob kropljenju na *"bogomoli"*.

Za verne mrtve dajo domači zvoniti v podružnični in farni cerkvi. Da zvonijo mrliču, se da ugotoviti. Zvonijo po trikrat na dan. Običajno so zvonili moškim tri *"štuke"*, ženski in otroku pa po dva *"štuka"*.

Mrtvi ženski začne zvoniti s srednjim zvonom, nato se mu pridružijo ostali zvonovi, konča pa zopet s srednjim zvonom.

Za moške pa začne zvonar z velikim zvonom, ostali se mu nato pridružijo, konča pa zopet z velikim zvonom.

Za otroka pa začne zvoniti z malim zvonom in z malim tudi konča.

Ob zvonjenju mrliču (*"mrličji zvoni"*) so se ljudje križali, čeprav še niso vedeli, kdo je umrl. Mrmrli so: *"Bog mu daj mir božji."*

Za nevernega zvonijo le, če je bil krščen po veri, in to le enkrat po naročilu domačih.

MRTVAŠKI ODER

Še danes naredijo v mestu in na vasi mrtvaški oder, kamor položijo krsto z mrličem. O prostoru ni izbire, v glavnem pride v poštev soba, v kateri je mrlič živel. Staro mizo prekrijejo z belimi prtji, okrasijo pa s smrekovimi vejicami. Nanjo položijo trugo z mrličem z nogami proti vratom. Pokrijejo ga s posebnim mrliškim prtom, prej s tančico - *"šlarom"*. Nad zglobove postavijo križ, na vsako stran pa po eno svečo. Ob odru postavijo kozarec z blagoslovljeno vodo z rožmarinovo ali asparagusovo vejico za kropljenje. Za okrasitev mrtvaškega odra postavijo več lončnic s cvetjem, ki si jih navadno

izposodijo pri sosedih, čeprav ti neradi posodijo, ker se po verovanju take rože rade posušijo.

Tudi na večno luč ne pozabijo, ki bi naj mrtvemu na onem svetu vedno svetila. To je prižgana sveča v "lihtirni", nekdanj pa je temu rabila oljenka. Vence in šopke, ki jih sorodniki prinesejo, obesijo in položijo ob odru.

Krašenje mrtvaškega odra za verne in neverne ni razlike, izjema je le križ, ki ga pri nevernem ni.

Nekdanj so pletle ženske vence za umrlega doma ali na bogomoli iz hojevih vejic, okrasile pa z voščenimi rožami, ki so bile iz papirja, posebej za okras krste in lesenega križa.

Če je človek umrl poleti, so dali pod mrliča zemljo-ilovico, da "ga ni gnalo", pod mrtvaški oder pa vedro vode za osvežitev. Dokler je bil mrlič v hiši, tal niso pometali, ampak le pobrisali. Proti muham so škropili s karbolom in kadili z gorečo brinovo vejico. Kruh so pekli sosedje, da v hiši ni bilo vroče.

Pri mrliču je moral biti čuvar, ki je skrbel, da sveče niso dogorele in da maček ali pes nista prišla do odra.

Civilno pravo ureja, da mora biti mrlič doma ali v mrtvašnici 38 - 48 ur, da ne bi živega pokopali, kot še krožijo različna ustna izročila, da je pokopani iz groba klical, da so ob prekopu groba našli okostje obrnjeno in še marsikaj vedo povedati starejši ljudje.

Bógomol ali sedmina ("*gremo boga moliti*") pomeni bedenje ob mrtvaškem odru. Na bogomol ali sedmino pridejo sosodje, sorodniki in drugi znanci; posebno zvečer se jih zbere več. Pri vernem molijo tri dele rožnega venca in se pogovarjajo o dobrih lastnostih pokojnika. Molivec se mora mrliča dotakniti, da ga ni pozneje strah. Če ima mrtev cno oko odprto, verjamejo, da kliče drugega za seboj, da bo v tisti smeri pogleda nekdo kmalu umrl. Za molivca, ki prvi odide, so rekli, da bo prvi umrl. Če ima mrlič usta na smehljaj, pravijo, da je šel vesel v nebesa.

Pri vstopu obiskovalec ne pozdravi, to stori pri odhodu, ko se mu domači ali čuvar zahvalijo za obisk: "*Bog plačaj, da ste prišli,*" obenem pa se priporočijo, naj pride na pogreb. Obiskovalcem postrežejo s pecivom in raznimi pijačami. Pred leti so na kmetih postregli le s kruhom in vinom in tako pokazali, kako radi so imeli umrlega. Na bogomol so ponoči prišli tudi mladi, ki so čakali na priložnost po molitvi, da so lahko celo kartali, kar pa so starejši obsojali in imeli za greh. Tudi peli so mrliške pesmi.

Čez dan pridejo kropit tudi sodelavci iz delovne organizacije in prinesejo venec. Službeni venec je navadno velik, iz rdečih nageljnov in z rdečim trakom z napisom: "*Sodelavcu v zadnje slovo*", ter imenom delovne organizacije. Prav tako zberejo stanovalci v mestu v stanovanjskem bloku denar za venec umrlemu, ki ga prinese prvi sosed, ko pride kropit ali na bogomol.

POGREB

Slovo od hiše je za domače najtežji trenutek. Ob določeni uri se pred hišo zberejo rodbina, sorodniki, sosodje in drugi.

Krsto nesejo štirje moški iz hiše z nogami umrlega naprej. Medtem moli nekdo žalostni del rožnega venca. Ponekod položijo krsto z mrličem še malo na prag, da se mrlič tako zadnjič poslovil od svojih dragih. Preden krsto zabijejo, prerežejo mrliču mrtvaški prt od čela do vratu in obraz umijejo. Z ostankom vode zalijejo rože na grobu. Roke razklenejo in položijo ob telo, da bo ob sodnem dnevu lahko šel v nebesa. Domači mrtvega še pokrižajo ali pokropijo. Pokopičem postrežejo s čajem ali žganjem. Tudi ostalim ponudijo domači vino.

Pokopiči - nosači dobijo rožmarinovo vejico, ki si jo pripnejo na prsi; sorodnikom pa nekdo razdeli cvetje, in sicer nageljne. Ostali spremljevalci so pogrebljani, ponekod jih imenujejo pogrebci, ki spremljajo krsto do groba.

V imenu umrlega se pred hišo poslovil sosed ali prijatelj, ki si govor prej napiše. Ko pokopiči dvignejo krsto z mrličem, gre oni, ki ostane doma, živini v hlev povedat, da so izgubili gospodarja, in premeša tudi zrnje v žitnici, da ne bi ostalo mrtvó, da ne bi rodilo. Vodo, ki je ostala v kozarcu za kropljenje, vlije za krsto, želeč, da se mrlič ne bi vračal.

Ko pokopiči odnesejo krsto oz. ko sprevod odide od hiše, preostali ki so doma, razderejo oder, vse pospravijo in hišo očistijo. Posteljnino umrlega so navadno zažgali.

Največkrat so mrtvega nesli pokopiči, ali kot so jim ponekod rekli trogari, na posebnih nosilih. Zadnje čase so že uvedli posebne vozove, ki s konji peljejo do cerkve. Tudi avtomobile, kot je gasilski /Tomaž/, si izposodijo v ta namen. K vozniku prisede navadno invalid ali govornik. Pogreb je ob določeni uri in ob vsakem vremenu.

Za verne je navada, da je za umrlega pogrebna maša. Če pelje sprevod do cintora - pokopališča mimo cerkve, je maša pred pogrebom, sicer pa po pogrebu in se je udeležijo verujoči sorodniki ter drugi pogrebci. Med mašo je darovanje za sveto mašo pokojnika.

Pogreb je bil navadno dopoldan, kar je bilo slovesnejše. Pogrebni sprevod se še vedno odvija po starih določenih pravilih. Prvi gre deček, ki nese lihtirno- večno luč. Takoj za dečkom je mož, ki nese lesen križ - znamenje vere. Nato sledijo zastave: državna, ki jo nese pooblaščenec krajevne skupnosti, članu kakšnega društva pa nesejo prapor. Če je bil umrlj kdaj odlikovan, nosijo tudi odlikovanja na blazinici. Za temi gredo moški in duhovnik v belem, za njim pa nesejo ali peljejo krsto z venci. Za krsto se v parih razporedijo ožji sorodniki in ostale ženske. Vsi so oblečeni v žalna oblačila, le otroci oblečejo, kar pač ima. Deklico nosijo svatevce v belem. Spredaj nese svatevca krono, ki je spletena iz rožmarina in marjetic, kar je znak nedolžnosti. Če je bil otrok umorjen, je krona iz trnjevih vejic, položijo jo na cintoru na nagrobni križ. Enako spletejo krono, če je mrlič deček, le da dečki nosači niso v belem, ampak v navadnih svetešnih oblačilih.

Med potjo moli kdo žalostni del rožnega venca o trpljenju Jezusovem. Tudi zvonovi zvonijo, ko se pogrebni sprevod bliža cintoru - pokopališču. Na cintoru pokopiči krsto položijo na nosila in jo nesejo do odprtega groba. Tam se od pokojnika poslovijo. Zastopnik delovne organizacije, zastopnik krajevne skupnosti /to je po novem/ se poslovita, nato spregovori duhovnik v imenu cerkve poslovilne besede ter grob blagoslovi. Sedaj je že v navadi, da zapoje v slovo še pevski zbor, cerkveni ali prosvetnega društva "*Lipa zelenela je*" ali "*Gozdič je že zelen*", ponekod pa zaigra žalostinko celo godba na pihala.

Če je bil pokojnik lovec, mu grob okrasijo z zelenjem, k žalnim slovesnostim zatrobi rog k zadnjemu pogonu, nakar se slišijo posamezni streli lovcev. Nato njegovo puško prelomijo in jo vržejo v grob. V znak spoštovanja vržejo v grob tudi rožmarinov znak s prsi in smrekove vejice izza klobuka.

Svečan je bil tudi pogreb vojaka, kjer so se poslovili od umrlega s salvami iz pušk, seveda pod vojaškim nadzorom, le brez cerkvenega obreda.

Pogreb tudi fotografirajo, če tako želijo svojci. Po pogrebnih svečanostih se vodja pogreba zahvali vsem, ki so mrtvemu "izposodili zadnjo pot".

Sorodniki se še s pogledom v grob in z grudico zemlje poslovijo od pokojnika z besedami: "Naj ti bo zemljica lahka, da te ne bi tiščala!"

Grob zagrebe grobar. Domači po pogrebu ugotavljajo, kdo je spremljal pokojnika od sorodnikov in sosedov in kdo ni.

KÁRMINE - SEDMINA

V mestu in pri delavskih družinah te navade ni več, medtem ko pri kmetih na vasi povabijo sorodnike, ki so umrlemu "izposodili pot" domov na kármine - sedmino ali pogostitev. Če je dom umrlega daleč od pokopališča, so tudi domov povabljeni šli v gostilno na pijačo.

V domači hiši pripravijo svečano prekrto mizo z belimi prti in na sredo postavijo križ in dve sveči. Na mestu umrlega sta obrnjena krožnik in kozarec. Jedilnik kármine je enak kot na gost vanju, le tort, štruc in okraskov ni, pa tudi "živadje župe" ni.

Verni molijo vse tri dele rožnega venca, kot si pač jedila sledijo v posameznih presledkih.

Ko se pogrebljani poslovijo od hiše, ostane prvo noč nekdo od sorodnikov, da domačih ni strah, posebno, če je ostal le en sam.

Pevcem in godbenikom plačajo in jih v gostilni pogoste s prigrizkom in pijačo. Pogrebne stroške plačajo domači.

Naslednji dan berejo v cerkvi mašo zadušnico za pokojnika, za nekatere pa čez osem dni, osmíno. Verni še dolgo dajejo za maše, v glavnem pa ob obletnici smrti, za rojstni dan in za spomíne ob dnevu mrtvih - na vseh svetnikov dan. Za svež in čist grob skrbijo domači vse leto. Da svojci za rajnim žalujejo, nosijo črna ali vsaj temna oblačila, vdova šest mesecev do enega leta.

Za one, ki ne žalujejo, pravijo, da so težko čakali na smrt. Smrt starega in bolnega človeka hišo razbremeni, medtem ko za mlajšim ali otrokom dolgo žalujejo, kar pokažejo, da ne hodijo na ples in ne poslušajo glasbe. Ponekod prižigajo v sobi mrlíča več dni sveče. Sosedje gledajo na hišo, kjer je bil mrlíč, še dolgo s spoštovanjem. Ko se grob že sesede /po nekaj mesecih/, domači po dogovoru postavijo nagrobnik.

Na pokopališčih zunaj mesta je še dosti starih železnih križev. Pokopani so tudi revni, za katere ni nihče poskrbel za nagrobnik, les pa je strohnel in umrli so pozabljeni. Neoskrbovan grob je dovoljeno prekopati po desetih letih.

V prejšnjih časih, ko je bilo treba bolnišnico plačati, so ljudje večinoma umirali doma. Danes, posebno v mestu, po večini umrejo v bolnici, od tam umrlega prepeljejo v mrtvašnico, kamor gredo ljudje le kropit in ne bedijo ob njem, ker mrtvašnico čez noč zaklenejo. V mrtvašnici je oder enako pripravljen kot doma. Vsa oprema je last skupnosti. Civilnih pogrebov je malo, posebno na vasi. Svečanosti teh pogrebov se odvijajo enako, le brez cerkvenega obreda. Nevernemu, če kdo naroči, župnik po svečanostih blagoslovi grob, a le pokojniku, ki je bil krščen.

O upepelitvi imajo ljudje različna mnenja. Vaški ljudje in verni se ne dajo zlepa upepeliti, ker jih je strah, kaj bo z njihovo dušo. Pogreb z žaro je enak kot s krsto.

Otroka brez krsta, drugoverce in samomorilce so nekdanj pokopavali ob ograji in brez cerkvenih slovesnosti. Za otroka so ljudje rekli, da "*nede angelček*", ker je brez krsta umrl. Če je ob pogrebu divjala burja, so ljudje verjeli, da se hudobni duhovi trgajo za dušo umrlega.

Obdukcije še danes ne dovolijo radi, privolijo le takrat, ko je smrt nastopila iz neznanih vzrokov ali umora.

O mrliču v grobu ljudje radi govorijo, da bo imel mir na onem svetu, če je bil dober. Če je mlad umrl, so rekli: "*Toti pa ni dolgo vode nosil.*" Za zadnjega, ki je pokopan, govorijo, da "*čaka naslednika, ki ga bo zamenjal na straži*".

Rodbinski imeni, ki se pogosto ponavljata na nagrobnikih, sta Horvat, Trstenjak.

Napis na nagrobniku

*Kratko življenje,
bridko trpljenje,
svidenje srečno
bo trajalo večno.*

*Za vso skrb trpljenja
milo naj vam večni da plačilo.*

Žalostinka

1.

Nekaj čem vam naznaniti,
pa mi skor mogoče ni;
ker od žalosti mi solze
že zalivajo oči.

3.

Mnogo jih je ostrmelo,
luč pa je ugasnila,
ona pa je prebledela
in se mrtva zgrudila.

5.

Hitro k njej duhovnik pride,
da bi jo spovedal še;
velika žalost vse obide,
ker že mrtva bila je.

7.

Jaz Angelo sem ustrelil,
kakor nameraval sem.
Minilo je usmiljenje,
zanjo več pomoči ni.

9.

V zibki se že sinko joče,
ki mu Karlek je ime.
Kak je vendar to mogoče -
oče mater ustrelil⁸.

Pesmi, ki so jih peli ob raznih priložnostih.

Dvanajst deklet

1.

Cel dan za krajcar delale,
so zadovoljne ble;
v nedeljo pa si pojejo,
čast bogu dajejo.

2.

V Vinkovcih tam sredi vasi
luč nesreče že gori.
Tam pri Špenglerjevi hiši
ljubi ljubco ustrelji.

4.

Gustek brat pa k njej pristopi:
Vstani, vstani, ljuba sestra,
ne zatiski še oči.

6.

Zdaj hudobnež je odbežal
k njeni materi na dom;
ljuba mamca, odprite vrata,
sinka še poljubil bom.

8.

Mati v kotu trepetala,
ko je to zaslišala;
milo, milo vzdihovala:
Moja hči je zgubljena.

⁸ Zapela Katica Ivanuša, Pušenci.

3.

*Ko notri v ladjo stopijo,
so vse vesele ble.
Je ladja se prevrnila,
sedaj so v vodi vse.*

5.

*Pomagaj, ljuba Anica,
jo prosijo na glas.
Jaz rada bi pomagala,
pa ne morem tja do vas.*

4.

*Le ena je tak srečna bla,
da se je rešila.
One pa boga prosijo,
držijo gor roke:*

6.

*Vi ubogi stariši,
kaj boste imeli žalosti
in tu velike bridkosti
za zgubljene hčeri.*

Imel je oče sine tri

1.

*Imel je oče sine tri,
da bi mu kaj pomagali;
da bi mu kaj pomagali
na njegove stare dni.*

3.

*Ta drugi sin je bil študent;
študiral on je dvanajst let,
to trinajsto moral je vmret.*

5.

*Po dnevi je klical svetega Jožefa,
ponoči pa milega Jezusa:
Oh, Jezus, Jezus, ti si moj,
le pridi po mene nocoj.*

2.

*Ta prvi sin je bil vojak
on je siciral osem let;
to deveto moral je vmret*

4.

*Ta tretji sin je bil bolan;
bolan je bil leto dan;
bolan je bil leto dan,
smrti si je prosil vsaki dan.*

6.

*Imel je oče sine tri,
ki niso mu nič pomagali,
ki niso mu nič pomagali,
na njegove stare dni.⁹*

⁹ Zapela Katica Ivanuša, Pušenci

Mrliška pesem

1.

Poslušaj, poslušaj predragi kristjan,
jaz nekaj novega povedat ti imam:
od ene mlade deklice,
ki snočkej umrla nam je.

3.

Ona si je zbirala ženina
med fanti celega sveta;
med fanti celega sveta,
izbrala je Jezusa.

2.

Ona je mislila v zakon stopit,
veliko veselji si z njim pridobit;
ali zdaj pa jo spravljajo v črno zemljo,
da tamkaj počivala bo.

4.

Lepi je venec zakonski,
še lepši je venec nedolžnosti;
kteri bo njej na glavo djan,
na njeno to desno stran.

5.

Že mlada mladenka tu v grobu leži,
ob grobu pa mladi mladenič kleči.
Če glih imel bi kamenito srce,
bi moral točiti solze.¹⁰

Žalostinka

1.

Zakaj nocoj tak žalostno
mi bleda luna sveti;
od mene jemlje že slovo,
ker moral bom umreti.

3.

V nesreči padla mu na tla,
ga v pris je ranila.
Iz globoke rane teče kri.
Pomagaj, žena mila!

5.

Ko prvič ga obiskat šla,
vsa žalostna, potrta,
on lepo jo pozdravil je,
še lepše jo potroštal.

2.

Ko truden delo dokonča,
želel si je počitka,
nesreča mu mirune da,
si puško v roke vzame

4.

Še v noči moral v bolnico,
zapustil ženo mlado.
Domov se on več vrnil ni
med svojo deco malo.

6.

Ko drugič ga obiskat šla,
z očetom je njegovim;
na parah našla je mrtvega,
že zvon slovo mu poje.

¹⁰ Zapela: Rozalija Črček, Ormož

*Ti smrt si neusmiljena,
poglej, kak žena joče;
očeta nima, matere,
še moža si ji vzela.*

*Največjo žalost delata
hčerkici te male,
ki mamico sprašujeta:
Kje hodi atek najin?*

*Micka in Angelica,
ko bosta prišli k meni,
mi rožice nasadita
in rožmarin zadeleni¹¹*

DREI GRENZSTEINE DES LEBENS

ZUSAMMENFASSUNG

Des Vokes Sitte ist das Tun und Treiben, welches als Grundlage einen Glauben oder die Hexerei hatte.

Das Ausführen einer Sitte hat den zweck verderblichem Leid der Macht vorzubeugen, die Fruchtbarkeit zu fördern und Glück und Gesundheit bei den Menschen zu erbitten.

Den charakteristischsten Platz nehmen die Lebensbräuche ein, wie es die Geburt, die Hochzeit und der tod sind.

Besonders wichtig ist die Geburt eines Menschen- der Anfang des Lebens, an dem das Neugeborene in die Gemeinschaft aufgenommen wird.

Für die Gesundheit des Kindes versuchten sie auf magische Art und Weise zu sorgewn. Besonders wichtig war das erste Baden, die Namensgebung und die Taufe.

Hochzeit- die Heirat ist im Leben zweier junger Menschen ein wichtiger Grenzstein; der Bräutigam und die Braut treten vom Ledigsein ins gemeinsame Leben. Sie trennen sich von ihrer Gemeinschaft der Jungen und Mädchen und werden unter die Männer und Frauen in ihrer Dorfgemeinde aufgenommen. Deshalb ist die Hochzeit oder die Heirat auch

¹¹ Zapela: Katica Ivanuša, Pušenci

heute noch die Sorge aller Verwandten, Bekannten und sogar die der gesamten Pfarre. Ihre Pflicht ist es die Jungvermählten auf diesem Weg angemessen zu begleiten und sie vor vielerlei Gefahren zu beschützen.

Der Tod bedeutete für den verstorbenen Menschen den Übergang in ein geheimnisvolles jenseitiges Leben. Daher sah er im Sterben viele verschiedene Gefahren, vor denen er sich selbst und den Toten bewahren wollte.

Die Absicht des Karmens- das Totenmahl oder die Bewirtung der Leichenbegleiter- war das Sättigen des Verstorbenen und die Vereinigung mit ihm durch die Nahrung. Sie glaubten, daß der Selige unter ihnen war.

Die ergiebige Speise und der Trank haben auch heute noch bei jeder Gelegenheit durchweg eine wirksame Bedeutung, sowohl bei der Geburt die Taufen, bei der Hochzeit das Feiern, als auch beim Tode das Totenmahl- das Karmen.

Diese Pflichten sind heutzutage lediglich als Gewohnheit oder Sitte vorhanden, an welche sich hier und da fast nur ältere Menschen halten, während die jungen Menschen sie vernachlässigen- besonders bemerkbar ist dies in den Städten.

Auszug aus dem Beitrag der Volksitten und Bräuche des Lebenszyklus mit dem Titel "*Drei Grenzsteine des Lebens*".

4. KIPAR

1 kofar	2 kovača
1 kofar	2 kovača
2 mizarja	2 peka
1 kaneč platna	1 trgovac

7. KLJUČAVNIČAR

Ob tej je bilo 18 rudičarjev in 16 tečajev. Ob tej je bilo 18 rudičarjev in 16 tečajev. Ob tej je bilo 18 rudičarjev in 16 tečajev.

Oseba ort je bila vezana na osebo, se pravi, da je imela oseba dokument, v katerem je pisalo, da je izvečen mojster in da sme opravljati svoje delo. Dokument izveči vsejarsko lastnik imate. Dokument je potem lahko vrtiti nekdo drug, če je dobil koncesijo.

2. Naba JURKOVIC, arhivista v Zgodovinski arhivski Ptuju. Zgodovinski arhiv Ptuja. Materijal o ortu. Zbirka dokumentov, št. št. 3.

STANJE OBRTI V ORMOŽU V LETU 1834

1. UVOD

Ta prispevek je nastal na podlagi gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ptuj. Spada v fond Mestne občine Ormož, in sicer v Zbirko dokumentov.¹

Vodja zemljiške knjige mesta Ormoža Jožef Vindiš je sestavil 3. julija 1834 seznam vseh radiciranih in realnih obrti. Podatke je vzel iz zemljiške knjige ter jih dopolnil s pričevanji najstarejših meščanov o obstoju obrti. Seznam so podpisali kot pričevalci Jakob Štamen, Franc Sa... in Mihael Kokolič.

Seznam ima devet rubrik:

zaporedna številka, ime in priimek sedanjega nosilca obrti, hišna številka, urbarialna številka, vrsta obrti, lastnost: radicirana ali realna, podatki o menjavi lastnikov in vpisu v zemljiško knjigo, pričevanja najstarejših krajanov o obstoju te obrti. Zapisanih je 34 nosilcev obrti, in sicer:

2 čevljarja	2 krojača	1 ranocelnik	3 usnarji
1 jermenar	1 krznar	1 sedlar	1 vinotoč
1 kipar	1 lectar	1 sodar	1 vrvar
1 ključavničar	2 lončarja	1 steklar	1 žebljari
1 klobučar	1 mesar	1 strugar	1 železninar
1 kolar	2 mizarja	1 tkalec platna	
2 kovača	2 peka	1 trgovec	

Od teh je bilo 18 radiciranih in 16 realnih obrti.

Za pridobitev obrti je bila potrebna dokumentarna osnova, se pravi spričevalo ali kupoprodajna pogodba. Obrt se je potem delila na osebno obrt in na realno obrt.

Osebna obrt je bila vezana na osebo, se pravi, da je imela oseba dokument, v katerem je pisalo, da je izučen mojster in da sme opravljati navedeno obrt. Dokument izgubi veljavo, ko lastnik umre. Delavnico je potem lahko vodil nekdo drug, če je dobil koncesijo.

* Nada JURKOVIČ, arhivistka v Zgodovinskem arhivu Ptuj.

¹ Zgodovinski arhiv Ptuj, Mestna občina Ormož, Zbirka dokumentov, šk. št. 3.

Realna obrt se deli v dve veji: v radicirano obrt in kupoprodajno obrt. Radicirana obrt je bila obrt, ko je nekdo s koncesijo kupil tudi nepremičnino s premečninami vred. Kupoprodajno obrt je nekdo lahko kupil ali prodal po potrebi.²

2. ČEVLJAR

V mestu sta delala dva čevljarja, oba sta imela realno obrt. Prvi je bil Franc Müller, ki je kupil obrtno pravico od Antona Wolfa, ta od Ludvika Foliusa, pred njim so bili Jožef Grabner, Jakob Rudolf, Martin Karničar in Matija Kikl od 1770.

Drugi čevljar je bil Jakob Bratko, ki je kupil obrt iz Mandlove zapuščine 1794.

3. JERMENAR

Realno obrt je imel Janez Žmauc, ki jo je kupil od Simona in Jožefe Čeliga. Prejšnji lastniki so bili Janez Bürling, Andrej Praprotnik, Štefan Kikl, Janez Kosober, Karel in Klara Zimmermann, N. Manzin ter Franc Flucher.

4. KIPAR

V hiši št. 32 je imel leta 1834 radicirano obrt Anton Reiter. Ta je kupil hišo od Janeza in Ane Kautzhamer, ki sta jo kupila od Janeza in Alojzije Koderič. Alojzija Koderič jo je podedovala po starših Gallo. Matija Gallo je bil kipar in podobar. Skupaj z ženo Jožefo sta 1793 kupila hišo od Mihaela in Konstance Klajničnik. Pred Gallom kiparja v tej hiši ni bilo, Klajničnik je bil le slikar.

7. KLJUČAVNIČAR

Obrt je bila realna. Nosilec je bil Jakob Minerstorfer, ki je prevzel obrt 1828 po materi Elizabeti, ta pa 1832 po možu Francu. Pred njim so to obrt opravljali Jožef Büsell, Jožef Krenn in Jožef Raithofer.

8. KLOBUČAR

Radicirano obrt je 1833 prevzel po Andreju in Jožefi sin Anton Dollmatsch. Okrog 1770 je bil lastnik Janez Vizjak.

² Jože Šorn, Začetki industrije na Slovenskem, Založba Obzorja Maribor 1984; str. 73 - 74.

9. KOLAR

To radicirano obrt je imela Konstancija Klausner, ki jo je kupila od Franca Klausnerja, ta pa od Blaža in Terezije Seyfried. Že leta 1792 je bil kot lastnik vpisan Blaž Kovačič.

10. KOVAČ

V mestu sta bila dva kovača. Franc Zadavec je imel radicirano obrt, ki jo je dobil od Frančiške Weidlitsch, ta pa od Janeza Gutersohna. Gutersohn jo je 1812 kupil od Gosposčine Ormož, ta od Wolfovih dedičev. Wolf je bil kovaški mojster od leta 1760.

Franc Mayer pa je imel realno obrt, ki jo je dobil od Matije Martina. Ta jo je kupil od Martina Kovačiča, ki jo je dobil od očeta Blaža Kovačiča. Blaž jo je kupil od Simona in Barbare Zupanič.

11. KROJAČ

Ludvik in Ana Fridrich sta imela realno obrt, ki sta jo kupila od Jurija Heumana. Pred njim jo je imel Martin Sekoll, ki jo je imel po Lovrencu Hartlu, ta pa jo je dobil od Janeza Lambrechta.

12. KRZNDAR

Obrt je bila realna, 1815 jo je po možu prevzela Marija Šuster. Vincenc Šuster jo je kupil od Jožefa Ellmayerja, ta od Jakoba Kosmača. Kosmač jo je kupil od Janeza Wittmeyerja, ta od Jurija Brandtnerja, ki jo je 1791 kupil od Avgusta Beischla.

13. LECTAR

Obrt je bila radicirana, imel jo je Emerik Bračko, ki jo je kupil od Jakoba in Ane Potočnik. Ta dva sta jo kupila od Jožefa Witzlspergerja in ta od Franca Lechnerja.

14. LONČAR

Lončarstvo je bilo radicirana obrt. V letu 1834 je zapisana Terezija Laurin, ki je prevzela obrt po možu Francu Laurinu. Okrog 1770 je bil lastnik Vid Mesarič.

Drugo radicirano lončarsko obrt je imel Mihael Kokolič. Okrog 1770 je bil lastnik Anton Keber.

15. MESAR

Obrt je bila realna, po privolitvi oblasti jo je dobil 1813 Janez Naberžnik. Prejšnji lastnik je bil Štefan Kikl, ki jo je kupil od Jožefa Kokla. Ta jo je kupil od Samuela in Helene Rabenstein, ki sta jo kupila od Tomaža Semiča. Tomaž je obrt podedoval po očetu Tomažu Semiču starejšem, ki jo je opravljal več kot 20 let.

16. MIZAR

Delovala sta dva mizarja. Jožef Vindiš je imel radicirano obrt in je delal ter živel v hiši št. 9. Pred njim je že 1770 mizaril Sebastijan Kolarič.

Drugi mizar je bil Franc Zadavec, ki je imel realno obrt. Leta 1760 je isto obrt opravljal neki Maretschnig.

17. PEK

Obrt je bila radicirana. V letu 1834 sta delovala v mestu dva peka, in sicer Karl in Ana Franz ter Terezija Schrenk. V hiši št. 5 (Franz) je že pred letom 1770 opravljal to obrt Franc Samer, v hiši št. 8 pa Mihael Zorec.

18. RANOCELNIK

1834 sta bila zapisana kot nosilca radicirane obrti Jožef in Friderika Seyfried. Jožef se je poročil z vdovo Frideriko Kordin, ki je imela obrt po možu Janezu Kordinu. Pred njim so bili ranocelniki Jožef Kordin, Avgust Elsenbaumer, Janez Ledinšek, Anton Stollhofer, Andrej Fridrich, Anton Schober in Franc Seitl, ki je bil ranocelnik že pred 1770.

19. SEDLAR

Realno obrt je imela Marija Oberranzmayer, ki jo je podedovala po možu Jožefu. Ta jo je kupil od Jožefa Zollensteina, ki jo je kupil od Konstancije Weidl. Pred njo jo je 1781 kupil Jožef Weidl.

20. SODAR

Andrej Rindman je imel realno obrt, ki jo je kupil po gubernijskem odloku 1828 in po okrožnem odloku 1829.

21. STEKLAR

Obrt je bila radicirana. Franc Bauman je dobil hišo in obrt po materi Ani Bauman. Leta 1760 je bil lastnik Hotll.

22. STRUGAR

Emerik Bračko je to realno obrt 1817 kupil od ormoškega magistrata.

23. TKALEC PLATNA

Martin Senjur je imel realno obrt, ki jo je kupil od Ane Stamen. Ana jo je dobila po sinu Antonu, ki jo je kupil od Ane Dornig. Ana Dornig jo je dobila po Matiji Dornigu, ta od Martina Cajnka. Pred Cajnkom sta bila tkalca Janez in Sebastijan Dornig.

24. TRGOVEC

Obrt je bil radicirana. Žal v popisu ni navedeno, s čim so trgovali oziroma kaj so prodajali. Kot trgoveca sta zapisana Leopold in Jožefa Diermayer, že 1765 pa je bil v tej hiši (št.7) trgovec Andrej Fornezzo.

25. USNJAR

V tem času so bili v Ormožu trije usnjariji. Matija Stamen je imel radicirano obrt, ki jo je prevzel po Jakobu in Rozaliji Stamen 1834, ta dva sta jo kupila od Ivanke Raithofer, ki je dobila obrt po možu Antonu Raithoferju. Raithofer jo je kupil od Antona Vingasta, ta od Jožefa Auerniga in Jožef jo je 1767 prevzel od očeta Janeza Auerniga.

Anton Stamen je imel realno obrt, ki mu jo je podaril oče Jakob Stamen 1827, ta jo je 1790 prevzel po Tomažu Stamenu, ki je bil več kot trideset let usnjarski mojster. Pred njim je to delo opravljal neki Eßendorfer.

Tretji usnjarski mojster je bil Matija Zajnkovič; z ženo Ano je imel realno obrt, ki jo je kupil po gubernijskem odloku leta 1830 in po okrožnem odloku leta 1830.

26. VINOTOČ

Obrt je bila radicirana, imela pa sta jo Franc in Marija Einicher. Ta obrt je bila v tej hiši že 47 let.

27. VRVAR

Radicirano obrt je imel Jožef Puntigam, ki jo je podedoval po očetu Filipu Puntigamu. Ta jo je kupil od Barbare Lachmayer, pred njo je bil lastnik Andrej Lachmayer, ki jo je prevzel 1789 po Valentinu Brezniku.

28. ŽEBLJAR

Radicirano žebljarsko obrt sta imela Jakob in Marija Hodžer, ki sta jo kupila od Ane Lachnith, ta od Jurija Bluma, pred njim sta jo kupila Jurij in Ana Lachnith.

29. ŽELEZNINAR

Lastnik te radicirane obrti je bil Janez Kautzhamer, ki jo je kupil od Ane Haan, ta jo je prevzela po Janezu Haanu. Janez je bil prvotno krojač, 1790 pa se je začel ukvarjati z železninarstvom.

DER STAND DES GEWERBES IN ORMOŽ IM 1834

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag stellt uns die Gewerbe, die in Ormož im Jahr 1834 und früher bestanden hatten, dar. Aufgrund der Aufzeichnungen können wir sagen, daß es in diesem Jahr in Ormož 34 Gewerbe gab, von denen 18 radizierte und 16 reale Gewerbe waren. Zumeist ist nur ein Gewerbe bzw. der Gewerbetreibende vertreten, lediglich in einigen Fällen sind mehrere Gewerbetreibende genannt.

GRADBENA DEJAVNOST V ORMOŽU V LETIH 1869 - 1900

Seznanitev z gradbeno dejavnostjo v mestu Ormožu v letih 1869 - 1900 nam najhitreje omogoči pregled arhivskega gradiva, ki se nam je ohranilo v fondu Mestna občina Ormož in v Zgodovinskem arhivu na Ptujju.¹

Arhivskega gradiva, ki obravnava gradbene zadeve v mestu Ormožu od leta 1869 do 1900, je za dobro arhivsko škatlo in je po arhivistični obdelavi že urejeno tako, da so gradbene zadeve urejene po kronološkem redu, začevši z letom 1869, ko se je ohranil med arhivskim gradivom v fondu Mestne občine Ormož prvi, najstarejši dokument, ki ga lahko štejemo kot obravnavo gradbene zadeve.

Arhivska ureditev, ki jo je izdelal arhivist Zgodovinskega arhiva v Ptujju Brane Oblak, sloni na tehnični enoti - ovoju oziroma omotu gradiva, v katerem je posamezna gradbena zadeva uvrščena. B. Oblak podaja nadalje podatke o hišni številki, gradbeni parceli, na kateri se je izvajal gradbeni poseg ali sprememba gradbenega objekta.

Pri nekaterih gradbenih zadevah so v popisu navedeni lastnik ali več lastnikov, ki so gradbeni poseg naročili. Navedeno je leto ali več let, ko so gradbeno dejavnost izvajali.²

V času pred letom 1850 je v zgodovini mesta Ormož imela pomembno pozicijo rodbina Pauer. Ta je leta 1805 kupila ormoško gosposčino z gradom. Rodbina Pauer izhaja iz Zgornje Štajerske. O dejavnosti rodbine Pauer pričajo mnogi ohranjeni arhivski dokumenti, iz katerih razberemo delovanje mestnega špitala.

Rodbina Pauer je namreč takoj potem, ko je kupila ormoško gosposčino, začela izpodbijati obveznosti, ki jih je kot lastnica ormoške gosposčine imela do mestnega špitala, predvsem kar zadeva obveznosti do zagotavljanja popolnega vzdrževanja špitalskih oskrbovancev.

Splošno znano je bilo, da je bila ormoška gosposčina dolžna vzdrževati oskrbovance mestnega špitala, kar je pomenilo, da jim je potrebno

* Dr. Peter Pavel KLASINC, arhivist v Pokrajinskem arhivu Maribor.

¹ Popis in historiat fonda Mestna občina Ormož v Zgodovinskem arhivu na Ptujju, tipkopis.

² Brane Oblak, Popis gradbenih zadev v fondu Mestna občina Ormož, str. 8 in 9, tipkopis.

zagotavljati popolno oskrbo, tako da jim je bilo zagotovljeno stanovanje, prehrana, obleka ter kurjava in da so jih oskrbovali z drugimi potrebščinami, ki so nujno potrebne za normalno življenje.

Spor rodbine Pauer v prvi polovici 19. stoletja v mestu Ormož pomeni spor, ki je trajal več kot trideset let, dokler ni Štajerski deželni gubernij v Gradcu kot najvišja politična oblast v deželi Štajerski odločil leta 1836, da mora skrbeti za špitalske oskrbovance lastnik ormoškega gradu in gosposčine v celoti.

Prav tako je gubernij isto leto zahteval in naložil rodbini Pauer, da morajo poskrbeti tudi za to, da bodo oskrbovanci stanovali v špitalski zgradbi in da v njej poskrbijo za ponovno obnovitev izvajanja mašnih obredov v špitalski kapeli.

Spor v zvezi s špitalom v mestu Ormožu na žalost s tem še ni bil rešen. Še naprej je prihajalo do raznih sporov med špitalskim mojstrom in lastniki ormoške gosposčine, dokler končno leta 1855 deželno sodišče iz Gradca kot najvišja prizivna sodna oblast tistega časa ni razsodilo, da je potrebno ustanovne listine iz novejšega časa, predvsem pa iz leta 1788, razlagati dobesedno, kar je pomenilo, da je lastnik ormoškega gradu dolžan dati mestnemu špitalu samo to, kar je v listini izrecno zahtevano.

O špitalu naj povemo še to, da je dobilo sredi 19. stoletja mesto Ormož od Okrožnega urada v Mariboru pravico nadzorstva nad meščanskim špitalom. Tako je bil takrat imenovan za špitalskega upravnika tajnik Diefenbacher, ki je skrbno poročal v Maribor o težavah, ki so se pojavljale v špitalu.

Poročila tega upravnika so ohranjena v osnutkih med arhivskim gradivom v fondu Arhiva mesta Ormož. Iz teh poročil spoznamo žalostno podobo in dejansko stanje špitalskih oskrbovancev v mestu Ormož sredi 19. stoletja.³

Morda ta žalostna usoda špitala, predvsem pa nerešeni odnosi med lastniki ormoške gosposčine, mestom Ormožem in upravitelji ormoškega špitala, lahko morda nazorno predstavljajo stanje v mestu Ormožu v času, ki ga želimo v tem prispevku z vidika gradbene dejavnosti obravnavati.⁴

Dejstvo pa je, da so težave ormoškega špitala težko primerljive s splošnim stanjem življenja v mestu Ormožu, saj se v času 2. polovice 19. stoletja v mestu Ormož le pojavijo nekatere ustanove, kot so Mestna občina Ormož, ormoško sodišče, šola, pošta, ob tem pa so bile ustanovljene nekatere bratovščine in kulturna ter ostala društva.⁵

³ Peter Pavel Klasinc, Ubožni špital v Ormožu, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, stran 152 - 157.

⁴ Anton Klasinc, Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, stran 50 - 100.

⁵ Ciril Porekar, Ormož na prelomnici, Ormož skozi stoletja, Maribor 1974, stran 276 - 286.

V sedemdesetih letih 19. stoletja je v mestu Ormož že začela delovati Mestna hranilnica. V tem času so v mestu delovali mnogi rokodelci in obrtniki, kot na primer peki, sodarji, mesarji, lončarji, klobučarji, medičarji, krznarji, zidarji, mlinarji, ključavničarji, kovači, sedlarji, usnarji in čevljarji, mizarji ter tesarji pa tudi kolarji, urarji in tkalci.⁶

Na splošno je o razvoju trgovine v tem času potrebno povedati, da se sredi 19. stoletja v Ormožu ponovno uveljavljavijo letni sejmi, ob njih pa se razvijejo tudi tedenski sejmi, ki so privabljali v mesto Ormož tako okoliške kot tudi druge nakupovalce.⁷

Gradbeno aktivnost v mestu Ormož v letih 1869 do 1900 lahko razdelimo na dve obdobji.

Prvo obdobje obsega čas, ko se nam je ohranil najstarejši dokument gradbene zadeve iz leta 1869, pa vse do leta 1890, ko so v Šardiniju zgradili kovačnico.

Drugo obdobje obsega čas od leta 1890, ko se začne obdobje izgradenj gospodarskih poslopij in stanovanjskih zgradb v kombinaciji s trgovino ali drugo obrtjo, do izgradnje Buchbergerjeve stanovanjske zgradbe in gospodarskega poslopja leta 1900.

OBDOBJE OD LETA 1869 DO 1890

Pregled arhivskega gradiva in tako gradbene dejavnosti v mestu Ormož lahko začnemo z obravnavo gradbenega posega - izdelave prizidka, škednja in kleti pri hišni številki 139, last Martina Ratnika.

Na osnovi ohranjenega dokumenta s tekstom na poldrugi strani iz 25. junija 1869 je razvidno, da gre za prizidavo škednja in kleti. Načrt ni ohranjen.

Iz leta 1872 se nam je ohranil lep barvni načrt, iz katerega je razvidno, da je bila ideja o izdelavi kanala odpadnih voda na cesti v Ormožu predstavljena s pomočjo načrta že 27. 8. 1872. Z njim je avtor načrta Jožef Sogovič iz Središča ob Dravi izdelal in predložil načrt z opisom kanala, ki bi ga naj zgradili na Glavnem trgu v Ormožu.

Iz istega leta se nam je ohranil tudi obširen spis o izgradnji ograje okoli stare bolnišnice. Njena lokacija nam je znana. Med dokumenti najdemo podatke o dogovorih z lastniki, to se pravi z mejaši, kot so družine Sova, Gomzi, kasneje znana družina Veselič. Iz obširnega zapisnika je razvidno, da so mejaši tudi Mihael Maričič, ki ima mlin na reki Dravi, ter Blaž Sova, Janez Keček in Ana Spešič iz Pavlovcev. Mejaši se o pogojih, kje in kako

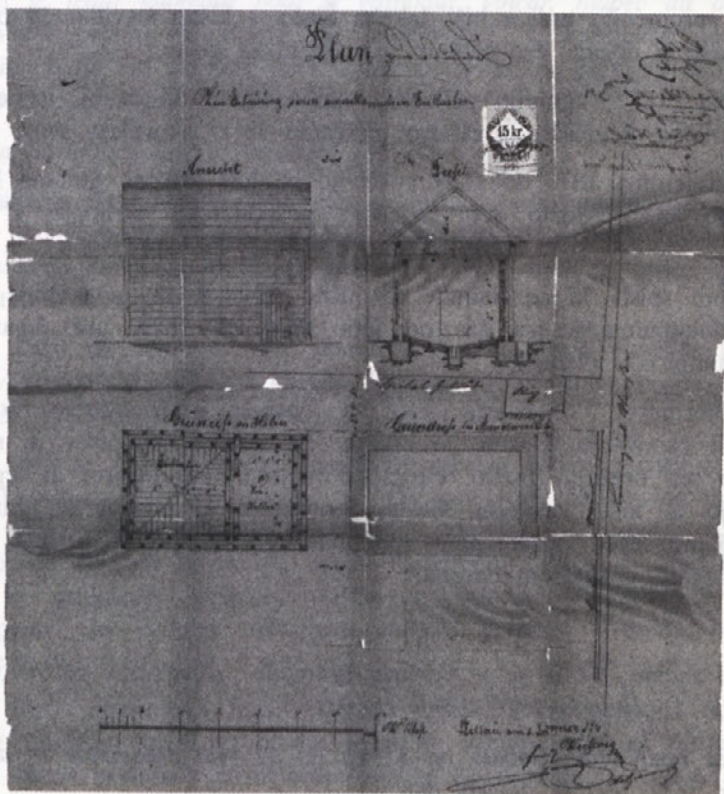
⁶ Anton Klasinc, Gradivo za zgodovino Ormoža in njegovega okraja, Ormož skozi stoletja, Maribor 1973, stran 101 - 133.

⁷ Gernot Fournier, K zgodovini letnih in tedenskih sejmov v Ormožu, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, stran 131 - 138.

naj bo ograja postavljena, dogovarjajo kar nekaj let, dokler v naslednjih letih ne pride do končne oblike in smeri ter izgradnje ograje. V glavnem se pripombe nanašajo na zahtevo, da je potrebno pri posestvu Blaža Sove premakniti ograjo v notranjost parcele, proč od poti in ne tako blizu njihove posesti. Prav tako je Mihael Marinčič protestiral, da je ograja preblizu ozemlja in poti, ceste ob špitalski hiši.

Dopisi dokazujejo, da je bilo v letu 1872 v mestu Ormož zgraditi ograjo dokaj težko.

V letu 1874 je bila v mestu Ormož zgrajena ledenica, uradno imenovana "amerikanische Eiskasten", ki jo je v kleti hiše v Ormožu številka 84, last družin Sova in Gomzi, kasneje Veselič, zgradil in zanje načrt pripravil Franc Vresnik 5. januarja 1874 iz Ptuja. Na načrtu, ki je ohranjen, so mere predstavljene v tako imenovanih dunajskih klaftrah.

Zelo zanimivo je, da se nam je med arhivskim gradivom ohranil dopis, iz katerega spoznamo spisek končanih gradbenih posegov, izvedenih v letu 1874 v mestu Ormož. Gre za hišo lastnika Diermayerja, ki je v mestu Ormož zgradil hišo s številko 28, za hišo družine Munda s številko 2, ter za družino Kandrič, ki je v zgornjem predmestju zgradila hišo s številko 28. Iz

tega dokumenta, ki predstavlja poročilo, je tudi razvidno, da je bilo to izdano 19. januarja 1875 in poslano iz Ptuja.

V nadaljevanju pregleda gradbene dokumentacije naletimo v letu 1876 na ohranjeno arhivsko gradivo s podatkom, iz katerega je razvidno, da so tega leta gradili kanal, ki je potekal iz kleti dekana Matija Frica po Kovaški ter Ključavničarski ulici v mestu Ormož.

Istega leta (1876) so v hiši Janeza Kauchamerja razširili že obstoječo gospodarsko poslopje in ob tem prekrili dosedanjo streho, ki je bila krita s slamo s strešniki.

Istega leta (1876) je družina Šinkovič prizidala gospodarski lokal "Eichamtlocal" kot prostor za preizkušanje in merjenje sodov. Nedvomno je, da je bogata vinorodna posest Ormoža in njegove okolice zahtevala izgradnjo takih in podobnih lokalov.

Istega leta spremenijo tudi v hiši Jakoba Šinka s hišno številko 38 obstoječo hišo, kjer lastnik dozida dve sobi in jo nameni za goste.

Leto pozneje (1877) zgradijo pri hiši Jakoba Šinka, ki je bil usmerjen na področje turizma, kegljišče za zabavo meščanov in obiskovalcev svoje gostilne.

V času med letoma 1876 do 1899 postavijo na hiši družine Štefana Brodarja novo streho in prizidajo ter povečajo gospodarsko poslopje z velikim škednjem.

V gradbenem spisu, ki se nanaša na hišno številko 81 in vsebuje obširno gradbeno dokumentacijo za čas od leta 1874 do 1879, gre dejansko za Mestno hranilnico v Ormožu.

Družina Diermayer, o kateri smo že govorili, pripomorejo kot hišni posestniki k osnovanju Mestne hranilnice. Iz ohranjenih spisov je razvidno, kako je do teh prezidav prišlo. Obstajajo namreč tudi obširni in lepi načrti za izgradnjo te hiše, kasnejše Mestne hranilnice in posojilnice, zato načrti tudi objavljamo. Med ohranjenimi spisi nas prijetno preseneti tudi priložen slovenski razglas, v katerem beremo:

" Razglas.

Daje se na znanje, da se je v Ormužu hranilnica (Sparcass) občine Ormuške ustanovila, in 1. januarja 1879 djanje začela.

Uradovalo se bode vsako soboto od 11=ih do 12 =ih predpodne in ako je ta dan praznik, tedaj prejšnji delovni dan.

Dnarji v hranilnico vloženi se bodo za zdaj s 5 od stotine na leto, in obresti po vsakem pol letu tudi tako zaobrestile dokler do zadnje vloge računajoč obresti ne dosegnejo svote vseh nevzdignjenih vlog. Vendar se od vlog za tisti mesec v katerem se vložijo, in v katerem se povrnejo, nobene obresti ne davajo.

Manjša vloga od jednega forinta se ne vzame.

Brez vloge dobi vsak vložitelj od dveh ravnateljev hranilnice podpisani vložni list ali vložno knjižico, in vloge se praviloma istemu izplačujejo, kateri vložni list ali knjižico prinese.

Ako pa vložitelj hoče, da se vloga sobrestmi vred le njemu samemu sme izplatiti, mora to pri vložanju povedati. Na tako vložno knjižico ali list dobi dnarje samo svojo istost dokazati imajoči vložitelj ali pa njegov pooblastjenec ali dedič.

Ako vložni list ali knjižica vzgubo pride mora se to nemudoma pri hranilnici dokler še dnarji niso še izplačani, povedati, in najdolže v 14 dneh za razveljavljenje potrebne korake storiti, in sicer se zaznamba zgube zbrše, in vloga tistemu izplati, kateri vložni list ali knjižico prinese.

Od zdaj je tedaj vsakemu bodi si gospodar, vinar, hlapec ali dekla, prilika dana, vsaki prihranjeni denar, če je le 1 f, v hranilnici varno shraniti, zaobrestiti, kedaj kaj premore opet vložiti, in si tak za poznejšo potrebo denar z obrestmi vred ohraniti, in v potreboči vzdignoti.

Ormuška hranilnica dne 1. januarja 1879."

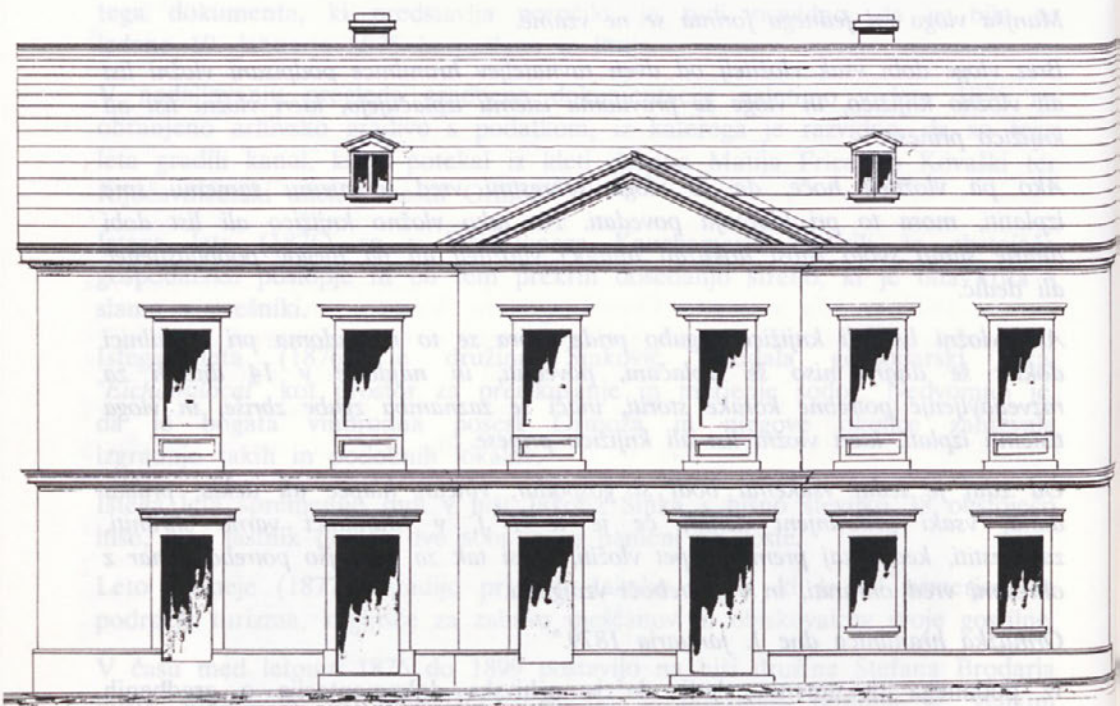
Iz podanega dokumenta sledi, da je arhivska dokumentacija o gradbenih načrtih lahko zanimiva tudi z vidika nastajanja denarnega zavoda in seveda tudi denarne politike, ki jo je denarni zavod vodil z željo, da bi ljudje začeli štediti za slabše čase.

V letu 1880 izvedejo pri hiši Matije Kuhariča, hišna številka 102, obširne prezidave, tako da povečajo kuhinjo, kabinet in shrambo. Načrt iz leta 1880 je naredil gradbeni mojster Šinko.

Iz leta 1885 se nam je ohranil gradbeni spis, iz katerega izvemo, da je tega leta dal Alojz Martinc, trgovec iz Ormoža, prezidati svojo hišo v delu pritličja tako, da je v njej lahko začela delovati tudi pošta. Iz načrta je razvidno, da sta bili poštnemu uradu namenjeni tudi dve ustrezni sobi. Lep načrt, ki prikazuje celotno stavbo s fasado, s pritličjem in prvim nadstropjem, je izdelal okrajni zidarski mojster Anton Trstenjak iz Ljutomera.

V letu 1887 postavijo v mestu Ormož ograjo, ki je potekala od graščinske vrtnarije ob cesti proti vzhodnim mestnim vratom. Žal ni ohranjena skica, tako da razen podatkov o mejaših drugega ne izvemo.

V letu 1887 izvedejo v hiši številka 98 obširne adaptacijske posege na obstoječi mežnariji, ki je bila v sila slabem stanju, in zgradijo s cerkvenim denarjem z opeko zidano in s strešniki krito novo mežnarijo. Zadevo gradbenih posegov je vodilo vodstvo komende nemškega viteškega reda pod strokovnim nadzorstvom Jakoba Šinka, tesarskega mojstra iz Ormoža.

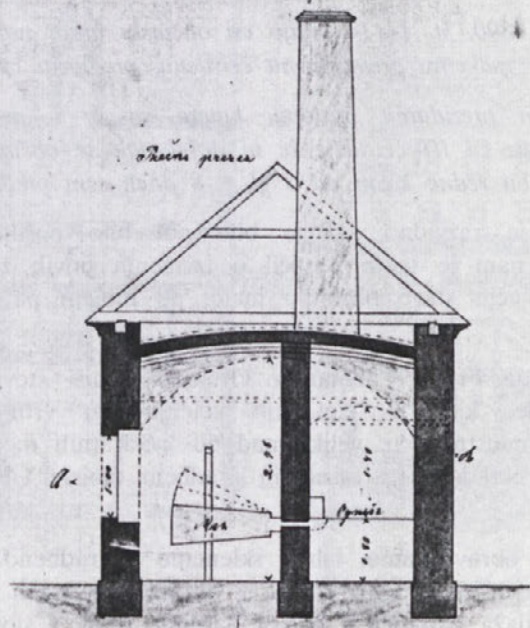

V letu 1889 do 1890 izvedejo dozidavo obstoječe stanovanjske zgradbe, last Petra Reinesa v Ormožu, v hiši številka 3 na Glavnem trgu. Po načrtu, ki ga je izdelal na Ptuj 19. septembra 1889 mojster Kysela, je razvidno, da sta bili k obstoječi stavbi prizidani dve sobi s poprečno 12 oziroma 20 kvadratnimi metri površine.

V letu 1890 v zgornjem mestnem predmestju Jožef Cvitkovič prizida leseno gospodarsko poslopje, namenjeno hlevom za konje in krave, nato drvarnico, hlev za svinje na vogalu zgradbe ter kleti za shranjevanje poljščin.

Leta 1890 zgradi lastnik hiše številka 87, Adolf Stammen, usnjarski mojster v Ormožu, v nadstropju nad delavnico in skladiščem tri sobe, in sicer skladišče, sobo za pripravo in sušilnico, kar priča o razširitvi gospodarske dejavnosti pri že obstoječi hiši ormoškega usnarja.

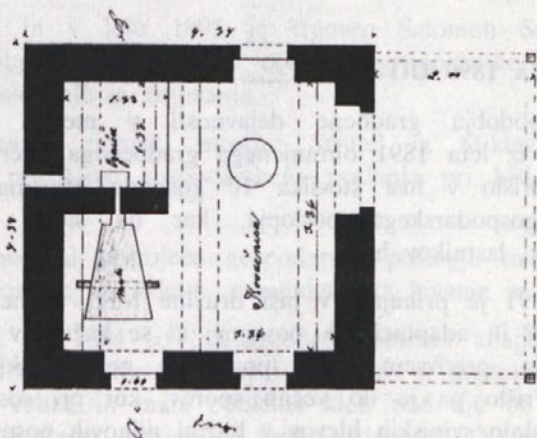
Med dopisi se nam je ohranil zanimiv dokument, ki ga je Mestnemu občinskemu uradu Ormož poslal Okrajni glavar iz Ptuja z datumom 23. oktobra 1890 in je dvojezičen ter se glasi:

Nácert B.

nová kovárnice
na Hájích v Praze
v obci Sádovské

Měřítko: 1 : 50

Vodenských 27/číslo 1891

V. E. Štekl
T. M. Štekl

"An das Stadt Gemeindeamt in Friedau. (v slovenščini pa se nadaljuje)

Po tu. ukazu od 24. julija 1890, št. 14114 imajo vsi občinski uradi najdalje do 10. dne meseca, kateri sledi vsakemu pretečenemu četrtletju, predložiti izkaz o novih stavbah, prizidnju in prezidanju poslopij, katera so se v pretečenem četrtletju izvršila. Ker ta izkaz za III četrtletje še ni došel, tak se občinski urad opomni, da ta izkaz pri ogibu redne kazni od 3 gl. v 8 dneh sem predloži."

Iz podanega dokumenta je razvidno, da je bilo potrebno pošiljati taka poročila, na žalost pa se nam je takih poročil o izvršenih novih zgradbah, prizidkih, prezidavah obstoječih stavb ohranilo malo, po mojem pa jih tudi niso nikoli redno pošiljali.

V istem letu (1890) prizida Franc Bauman v Ormožu v hiši številka 110 oziroma v podaljšku hiše, kjer je klet, ob zelenjavnem vrtu in ob gosposčinskem sadovnjaku nadstrešnico, veliko nad 60 kvadratnih metrov. Za to nadstrešnico leta 1889 naredi načrt mizar in gradbeni mojster A. Strutcl iz Miklavža pri Ormožu.

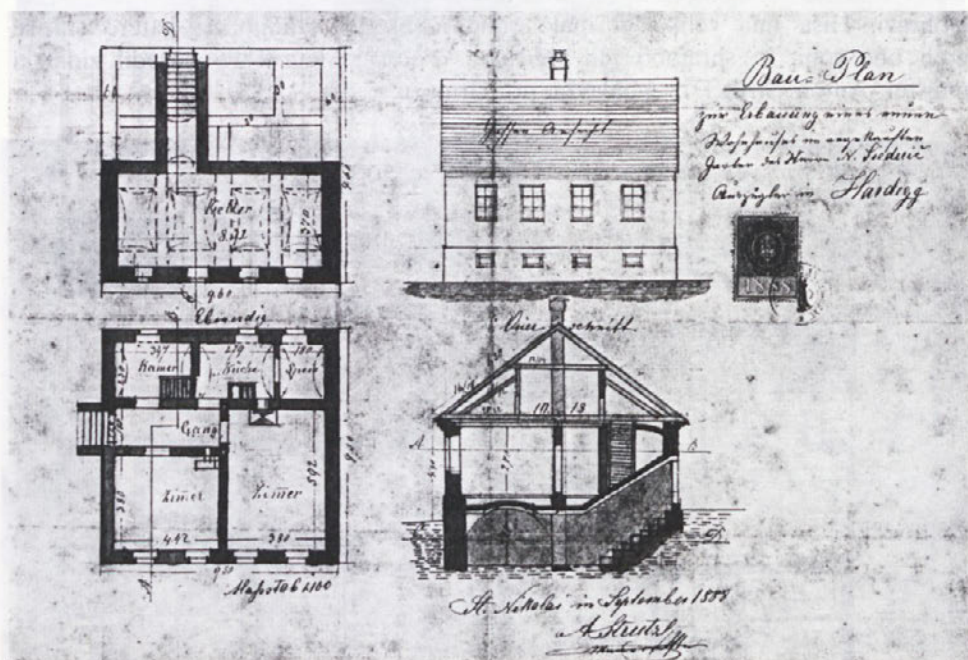
Prvo obdobje, ki ga tukaj obravnavamo, lahko sklenemo z gradbeno zadevo, ki se je sicer začela v letu 1889 in je izpričana z ohranjenim lepim načrtom izgradnje kovačnice za Matjaža Erhatiča v občini Šardinje. Lep, s slovenskimi teksti izdelan načrt je delo tesarskega mojstra Josipa Erhartiča iz Sodincev in nosi datum 24. junija 1890. Na načrtu se lepo vidita prerez in tloris s pogledom na meh, ognjišče in kovačnico v celoti s podanimi merami. Načrt je zanimiv tudi za zgodovino tehnike.

OBDOBJE OD LETA 1890 DO 1900

Pregled drugega obdobja gradbene dejavnosti v mestu Ormož lahko pričnemo z opisom iz leta 1891 ohranjenega gradbenega načrta, s katerega spoznamo, da je prišlo v hiši številka 10 gospoda Martina Veseliča do prizidave novega gospodarskega poslopja, kar da slutiti na povečano gospodarsko aktivnost lastnikov hiše.

V letih 1885 do 1891 je prihajalo v hiši družine Mikl, kasneje Veselič, do različnih novogradenj in adaptacijskih posegov, ki se kažejo v izgradnji kleti za hrambo petroleja, predvsem pa v povečanju gospodarskih poslopij in hlevov za živino. Prišlo pa je do večjih sporov, ker pri sosedih niso bili navdušeni nad izgradnjo svinjskih hlevov v bližini njihovih posesti.

Med letoma 1888 do 1891 zgradi Nikolaj Siederič na Hardeku lepo enodružinsko hišo, za katero mu je naredil načrt zidarski mojster Strutcl iz Miklavža pri Ormožu. Načrt je zanimiv zaradi svoje enostavnosti.

Leta 1892 je bila pri Francu Mundi v Ormožu v ulici, ki vodi proti gradu, obnovljena in prezidana stanovanjska hiša tako, da je bil del hiše spremenjen v trgovino, drugi del pa v vinsko klet. Avtor načrta je znan zidarski mojster Strutzel iz Miklavža.

V letu 1892 in v letu 1893 je trgovec Salomon Schönfeld iz Ormoža povečal ob obstoječem skladišču obokano gospodarsko poslopje in dodaten prostor za poslovanje in trgovanje.

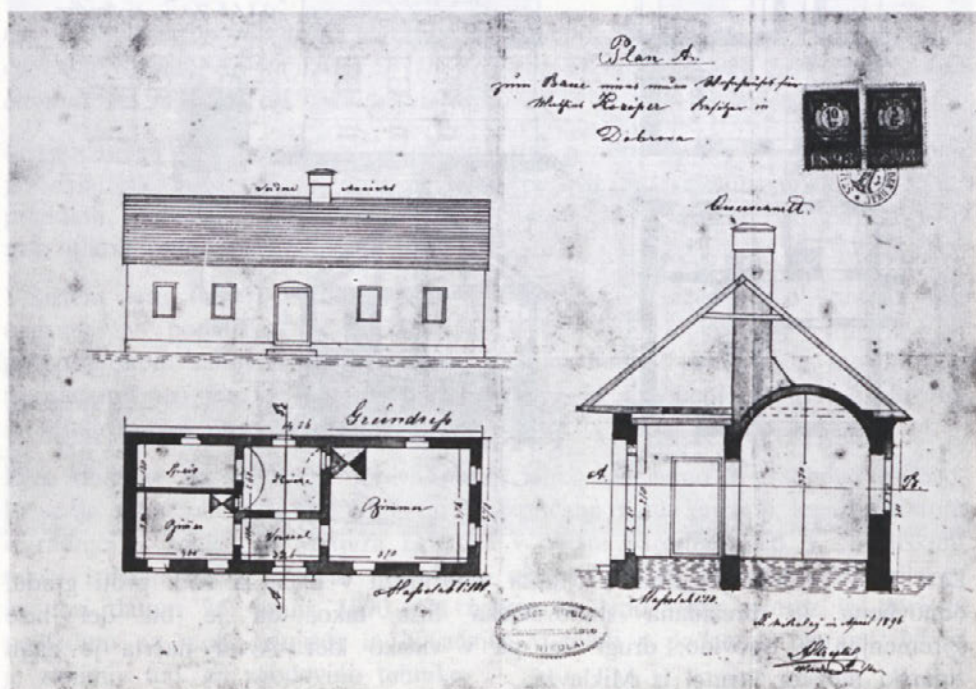
Leta 1893 znani zidarski mojster Strutzel iz Miklavža izdelal načrt za prezidavo in povečanje gospodarskega poslopja pri hiši Franca Baumana v Ormožu.

Bauman je povečal obstoječa gospodarska poslopja in obnovil tako kletne kakor tudi prostore nad kletjo, namenjene za bivanje in kuhanje.

Od leta 1891 do 1894 so bila izvedena obširna adaptacijska dela pri hiši lastnika I. Svitkoviča. Razen manjših posegov in prezidav je bila prizidana k obstoječi hiši velika in mala obokana klet, nad njo pa prostor za točilnico in prostorno dvorano - salon za razne prireditve. Načrt je junija leta 1894 izdelal zidarski mojster Strutzel iz Miklavža.

Iz leta 1896 je ohranjen dokument, s katerega je razvidno, da je bila tega leta okoli hiše lastnika Diermeyerja v Ormožu narejena lepa ograja z moderno izvedenim pločnikom. Iz načrta je možno tudi razbrati, da so potekale v tem času v Ormožu tudi akcije, s katerimi so želeli polepšati mestno središče. Leta 1896 si zgradi novo pritlično hišico Matej Kociper na

Dobravi. Hiša ima veliko in malo sobo, obokano kuhinjo, iz katere sta se greli obe sobi, in shrambo ter predsobo. Načrt je leta 1896 naredil zidarski mojster Anton Strutel iz Miklavža pri Ormožu.

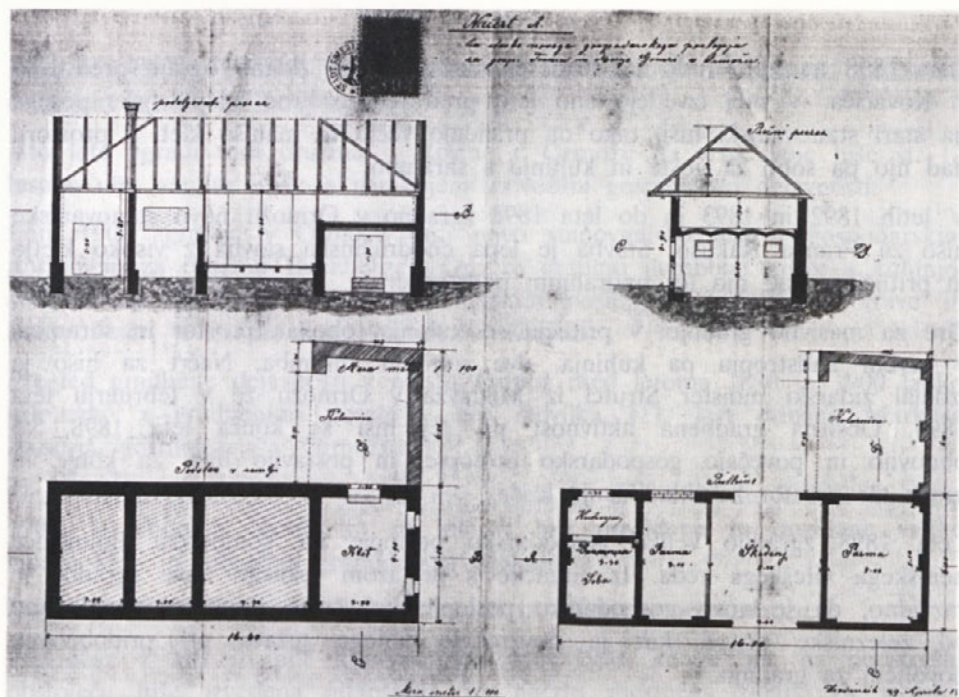

Franc Krajnc zgradi leta 1896 ob obstoječi hiši novo kuhinjo za pranje perila. Ta okoli petnajst kvadratnih metrov velika kuhinja izpričuje, da je bila pri hiši vpeljana tovrstna obrt.

V letih 1893 do 1897 se izvedejo pri hiši številka 75, last gostilničarja Franca Gomzija iz Ormoža, obširna adaptacijska in gradbena dela. V obstoječi hiši prezidajo stene, tako da pridobijo bivalne prostore, ki jih delijo na gosposko sobo in sobo za goste, sobo za uslužbenca in obokano klet. Pri gospodarskem posloplju hiše na mestnem glavnem trgu se izvedejo obširni adaptacijski posegi tako, da se povečajo prostori za gospodarsko dejavnost, prizidajo pa se hlevi za domače in goste, prostor za vozove, klet za zelenjavo, kuhinja za pranje, skladišče lesa in podobno.

Tesarski moster Josip Erhatic iz Sodincev izdela 29. aprila 1897 načrt za stavbo novega gospodarskega posloplja za Franca in Marijo Gomzi iz Ormoža.

Novo gospodarsko posloplje ima nad kletjo, ki je delno v zemlji, bivalne prostore, v pritličju pa gospodarske prostore s kuhinjo, sobo, parmo, škednjem in kolarnico.

V maju leta 1896 izdela zidarski mojster F. Krajnc iz Ormoža načrt za izdelavo dvonadstropne stanovanjske hiše (vile) za advokata v Ormožu dr. Petovarja.

Zgradba je podkletena hiša, z visokim pritličjem, prvim nadstropjem, delno je funkcionalno izrabljen tudi prostor podstrešja. V kleti je prostor za vinsko in navadno klet, zelenjavno klet, kuhinjo za perilo in za skladišče lesa. V delu hiše visokega pritličja je več sob, dve kuhinji in shrambi, v prvem nadstroju pa prav tako več sob, dve kuhinji in dve shrambi.

Na podstrešju je načrtovana skromna soba z montažnimi lesenimi stenami.

Leta 1897 izvedejo po načrtu zidarskega mojstra Juliusa Jandla v hiši trgovca in meščana mesta Ormož Alojza Mikla obširne adaptacijske posege na že obstoječi hiši na Glavnem trgu št. 23, tako da povečajo število sob s prizidavami vmesnih sten. Tako so dobili prostor za trgovino, pisarno, sobo in skladišče v pritličnem delu stavbe, v prvem nadstropju stavbe pa dnevno sobo, jedilnico, spalnico, otroško sobo, sobo za nameščence, kuhinjo in shrambo za živila.

Istega leta 1897 zgradijo v Ormožu ob hiši številki 36 lepo leseno ograjo, ki jo namestijo na novo iz kamnja, skoraj petnajst metrov dolgo narejeno podlago, kar je polepšalo okolico hiše.

Skoraj v istem času zgradijo visoko zidano ograjo tudi okoli hiše Marka Bauerja, tako da sta obzidani hiša in celotno posestvo z gospodarskimi stavbami in z vrtom.

Leta 1898 naredijo tudi nad trideset metrov dolgo zidano ograjo pred hišo J. Kovačiča. V njej izvedejo eno leto pred tem obširne adaptacijske posege na stari stanovanjski hiši, tako da prizidajo večjo in manjšo klet, v prostoru nad njo pa sobo za goste in kuhinjo s shrambo.

V letih 1892 in 1893 in do leta 1898 zgradijo v Ormožu novo stanovanjsko hišo za Franca Rakušo. Stavba je lepa enodružinska stavba z visoko kletjo in pritličjem nad njo ter uporabnim podstrešjem.

Gre za masivno gradnjo: v pritličju so kuhinja, obokan prostor in shramba, v prvem nadstropju pa kuhinja, dve sobi in shramba. Načrt za hišo je izdelal zidarski mojster Strutcl iz Miklavža v Ormožu že v februarju leta 1893. Obširna gradbena aktivnost pri tej hiši se konča leta 1898, ko obnovijo in povečajo gospodarsko poslopje, in postavijo hlev za konje in krave ter prostor za skladiščenje lesa.

Leta 1898 zgradijo veliko gospodarsko poslopje na kompleksu Bolnišnice nemškega viteškega reda. Iz situacije s prikazom lokacije nove zgradbe je razvidno, da je novo gospodarsko poslopje bolnišnice premalo odmaknjeno od železniške proge, kar je povzročalo mnoge težave pri pridobivanju dovoljenj za gradnjo.

V velikem gospodarskem posloppju je klet razdeljena na ledenico s predprostorom in navadno kletjo.

V pritličju so svinjaki in prostor za pripravo hrane s kuhinjo. Na podstrešju je načrtovana soba za uslužbenca.

Leta 1899 prezidajo obstoječo stanovanjsko hišo posestnika Štefana Brodarja št. 35, tako da pridobijo prostor za trgovino in dve večji ter manjšo sobo.

V pritličju ter v podaljšku hiše pa zgradijo gospodarsko poslopje. Zanimivo je morda to, da je načrt izdelal septembra leta 1898 v Radencih (Bad - Radein) gradbenik Jakob Mühr.

Iz okoli leta 1900 se nam je ohranil obsežen gradbeni spis s priloženim lepim barvnim gradbenim načrtom za planirano izgradnjo stanovanjskega in gospodarskega poslopja za Ferdinanda Kuhariča.

Načrt je izdelala skupina gradbenih mojstrov iz Ptuja: Wilhelm Denk, Franc Roti in Richard Tolazzi. Stavbi v vsej svoji dolžini nikoli nista bili dograjeni, zanimivo pa je, kako je bilo načrtovano, da bi že obstoječe barake prezidali v gospodarske in bivalne prostore.

Leta 1900 zgradijo vrtno utico na posestvu oz. ozemlju Bolnišnice nemškega viteškega reda. Utica je bila postavljena tako, da je bila lokacija za njeno postavitev premalo oddaljena od železniške proge.

Nedvomno je imelo vodstvo Bolnišnice nemškega viteškega reda pri izgradnji tega pa tudi katerega koli drugega objekta zmeraj težave z direkcijo

železnic. Ta je namreč vedno zahtevala, da morajo biti objekti primerno oddaljeni od železniške proge.

Isto leto zgradi tudi družina I. Rosine v Ormožu na vrtu svoje hiše št. 12 leseno uto, vendar je le-ta namenjena povečani gospodarski dejavnosti.

Leta 1900 zgradijo v Ormožu tudi novo stanovanjsko hišo z gospodarskim poslopjem za družino Buchberger. Gre za gradnjo dvosobne hišice s kuhinjo, shrambo in predsobo ter z gospodarskim poslopjem s hlevi za krave in konje. Načrt je izdelal leta 1900 Franc Krajnc.

Pregled gradbene dejavnosti v mestu Ormož med letoma 1890 in 1900 lahko sklenemo z gradbenimi posegi v hiši številka 111, last družine Markusa Bauerja, gostilničarja v Ormožu.

Gradbena dejavnost se je pri tej hiši začela že leta 1894 in je bila končana 1902. V obdobju osmih let so bile v hiši prezidane in dozidane velike vinske kleti in mogočna gospodarska poslopja.

Načrte je izdelal zidarski mojster Strutel iz Miklavža pri Ormožu.

Prezidave v hiši so bile končane šele leta 1902, ko je bila na podstrešju obstoječe hiše izvedena adaptacija po načrtu mestnega zidarskega mojstra Franca Celottija iz Ptuja, s katero so lastniki hiše in gostilne Bauer pridobili prostor za prenočevanje prehodnih gostov (tri sobe) in sobo za nameščena.

ZAKLJUČEK

Pregled gradbene dejavnosti v mestu Ormožu med letoma 1869 in 1900 lahko zaokrožimo z nekaterimi ugotovitvami.

V prvem obdobju 1869 do 1890 je bilo po ohranjenih gradbenih spisih izvedeno v mestu Ormož okoli 30 gradbenih posegov.

Te posege lahko razdelimo na one, ki so bili namenjeni povečani ali razširjeni gospodarski dejavnosti, takih je bila okoli polovica, na one, ki so se nanašale na pridobivanje stanovanjske površine, takih je bila okoli četrtina, in na one, ki so polepševale ali izboljševale življenje v mestu in jih je bila ena četrtina.

Za to obdobje je značilna izgradnja stavbe z Mestno hranilnico v Ormožu, pridružijo pa se še posebnosti, kot so na primer izgradnja ledenice v Ormožu in kovačnice v Šardinju.

Naročniki gradbenih posegov so bile ormoške družine (podrobno so ormoški hišni posestniki in ormoške družine predstavljene v posebno dobrem prispevku G. Fournierja in M. Hernja - Masten z naslovom Hiše in hišni posestniki v mestu Ormožu v zborniku Ormož skozi stoletja III, Ormož 1988 na straneh 79 do 136), Bolnišnica nemškega viteškega reda, župnijski urad in drugi. Načrte za gradbene posege v mestu Ormož so izdelali v

glavnem domači (Šinko) in tuji zidarski mojstri, predvsem iz Ptuja (Kysela), Središča pri Ormožu, Gradca (Franz), Miklavža pri Ormožu (Strutcl) in Ljutomera (Terstenjak).

V drugem obdobju med letoma 1890 in 1900 je bilo po ohranjenih arhivskih dokumentih v mestu Ormožu izvedeno okoli osemdeset gradbenih posegov.

Za to obdobje zatorej lahko trdimo, da je bilo z gradbenega vidika plodnejše, se pa po vsebini in namenu gradbenih posegov ne razlikuje od prvega obdobja.

Okoli polovica gradbenih posegov je bilo izvršena zaradi razširitve gospodarske dejavnosti, med katerimi moramo omeniti vinogradništvo. V okolici Ormoža je bilo, še danes je tako, veliko vinogradov, z njimi pa so povezane pridelava in prodaja ter skladiščenje vina v velikih kletah.

V primerjavi s prvim obdobjem sta obseg in velikost teh novih gospodarskih površin presenetljivo velika.

Trideset odstotkov gradbenih posegov je bilo izvršeno zaradi povečanja stanovanjske površine, ne malokrat tudi zaradi povečanja in razširitve gospodarske dejavnosti, kot na primer sobe za turiste ali nameščenice in podobno.

Med ostale gradbene posege štejemo posebnosti tega obdobja, ki jih opredeljujejo gradnje nekaterih pločnikov, vrtnih in hišnih ograj, vrtnih ut, kuhinje za pranje perila in podobno.

Naročniki gradbene dejavnosti so bile v tem času znane ormoške družine, med njimi Siderič, Dogša, Gomzi, Petovar, Mikl, Bauer, Kovačič, Brodar, Kuharič, Buchberger in drugi (podrobno glejte v zgoraj citiranem prispevku G. Fournieja in M. Masten) ter nekatere ustanove, kot je Bolnišnica nemškega viteškega reda, in drugi.

Načrte za gradbene posege v mestu Ormož so izdelali ormoški (Krainz) ali drugi zidarski gradbeni mojstri, na primer najaktivnejši Strutcl iz Miklavža pri Ormožu, Jandl iz Ljutomera, Erhartič iz Sodincev, Deng, Celotti in Tolazzi iz Ptuja, Mühr iz Radencev in drugi.

Upam, da bodo podani podatki o gradbeni dejavnosti v mestu Ormožu med letoma 1869 in 1900 vsaj delno osvetlili zgodovino s te strani razvoja mesta Ormoža v drugi polovici 19. stoletja.

Prepričan sem, da bodo ti podatki v kombinaciji z že podanimi in zbranimi podatki v do sedaj izdanih zbornikih Ormož skozi stoletja morda nekoč omogočili izdajo obširne samostojne knjige z naslovom Zgodovina mesta Ormoža.

ARCHITECTURAL ACTIVITY IN ORMOŽ FROM 1869 TO 1900

SUMMARY

A review of the architectural activity in Ormož between the years 1869 and 1900 can be rounded up with some statements. In the first period between 1869 and 1890 in Ormož approximately thirty architectural interventions were performed according to the architectural files. These architectural interventions can be divided into:

1. those, necessary because of increased or enlarged economical activity (approximately 50%)
2. those, related to the gain of space for houses (approximately 25%) and
3. those, that improved the life in the town in order to make it more pleasant (approximately 25%).

For this period the construction of the town's own saving bank (Mestna hranilnica) and the construction of some special buildings like the ice factory and the forge in Šerdinje is characteristic.

Architectural work was ordered by different families from Ormož (detailed information about houses and families in Ormož can be found in the article "*Houses and their owners in Ormož*" by Gernot Fournier and Marija Masten-Hernja, published in "*Ormož through the centuries III*", Ormož 1988, p. 79 - 136) as well as by the hospital of the German Order and the parish.

The plans for the buildings in Ormož have mainly been designed by domestic (Šinko) and foreign master-masons from Ptuj (Kysela), Središče near Ormož, Graz (Franz), Miklavž near Ormož (Strutcl) and Ljutomer (Trstenjak).

In the second period between 1890 and 1900 about eighty architectural interventions were accomplished according to preserved documents. So we can say, that this period was much more productive on one hand, but did not differ from the contents and purposes of the first mentioned architectural interventions one on the other hand.

About 50% of these architectural interventions were accomplished because of an increased and enlarged economical activity, among which we have to mention the viniculture. In the surroundings of Ormož there are in the present, and have been in the past, many vineyards. Connected with the production, sale and storage we can find large wine cellars.

30% of the architectural interventions were accomplished in order to gain enough space for new houses, often because of the enlarged economical activities e.g. to accomodate tourists.

Among other kinds of architectural interventions some specialities of this period are classified, e.g. the construction of pavements, house and garden railings, summerhouses, laundries etc.

Just as in the first period the architectural work was mainly ordered by well-known families from Ormož, e.g. Siderič, Dogša, Gams, Petovar, Mikl, Bauer, Kovačič, Brodar, Kuharič, Buchberger (detailed information in the above quoted article by Gernot Fournier and Marija Masten-Hernja) as well as by some institutions like the hospital of the German Order.

The plans for the architectural interventions during this period have been designed by domestic (Krainz) and foreign master-mason, as Strutel from Miklavž near Ormož, Jandl from Ljutomer, Erhartič from Sodinci, Deng, Celotti and Tolazzi from Ptuj, Muerh from Radenci and others.

I hope, that the given information about the architectural activity in Ormož between 1869 - 1900 will at least contribute to the understanding of a part of Ormož's history in the second half of the 19th century.

I am convinced, that this information will enable the publication of an independent book with the title "*History of Ormož*" in combination with the already collected data presented in the series of books "*Ormož through centuries*".

Branka LEPEN*

DIJAKI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE ŠIRŠE OKOLICE NA VARAŽDINSKI GIMNAZIJI V LETIH 1851 DO 1914

Konec 16. in na začetku 17. stoletja je mesto Varaždin, kljub temu da je bilo v bližini tako imenovane turške meje, doživljalo svojevrsten družbeni, kulturni in ekonomski razvoj.

Tak razvoj mesta je bil seveda tesno povezan z velikim številom vojakov, ki so bili nastanjeni v različnih kasarnah v mestu ter se tukaj pripravljali za odhod na bojišče. Te priprave in izdelava opreme za vojaštvo ter organizacija pohodov so se izvajale izključno v mestu, pri čemer ni nepomemben podatek, da so vso opremo izdelovali v glavnem v Varaždinu. Zato je jasno, zakaj so se v tem času zelo razvijale različne obrti, namenjene seveda predvsem vojski.

Ob tem se je razvila tudi bogata in razvejana trgovina, ki je prav gotovo tudi vplivala na močan razvoj življenja v mestu.

Vsekakor je takšna solidna materialna baza v mestu, ki se je konec 16. in v začetku 17. stoletja osnovala v Varaždinu, pripomogla k nastanku stalne šole, ki je bila po vsej verjetnosti v začetku latinska, kakor je bila latinščina tudi uradni jezik poslovanja v mestu. Učitelji na šoli so zaradi tega bili v glavnem prišleki z bogatimi znanji in izkušnjami. O zgodovini šole v Varaždinu, vsaj o njenih začetnih letih, ne moremo povedati kaj več, kajti o obliki pouka in poteku same šole ni ohranjeno nič arhivskega gradiva. Vsekakor pa je iz nekaterih drugih arhivskih dokumentov razvidno, da so bili med učitelji varaždinske gimnazije v začetnih letih med drugimi tudi znani mestni literati, notarji in drugi intelektualci, ki so bili v tem času seveda sila redki, kakor je bilo v tem času tudi še zelo malo ljudi, ki so znali pisati.

S širjenjem protestantskega gibanja se je tudi v Varaždinu in njegovi okolici začela širiti pismenost. Prav protestantizem je pritegnil v to gibanje veliko število ljudi. Kmalu je seveda prišlo do reakcije na protestantizem in sta jo izvajali tako prosvetna kakor cerkvena oblast. Ena takih reakcij je bila vsekakor ustanavljanje raznih oblik šolanja za otroke, kar pa v začetku

* Branka Lepen, arhivistka v Povjestnem arhiv v Varaždinu.

zaradi pomanjkanja učiteljev, ki so bili ob vsem še zelo slabo plačani, ni bila lahka naloga.

Ugotoviti moramo, da so se razvile kvalitetne šole šele v okviru nekaterih cerkvenih redov, med temi naj za Varaždin omenimo pavlince, jezuite in frančiškane. Dokumentirano je, da so prišli leta 1628 v Varaždin jezuiti. Ti so nekaj let pozneje, vsekakor že leta 1636, ustanovili gimnazijo in jo, kot je bilo takrat v navadi, tudi upravljali, in sicer vse do leta 1773, ko je bil red ukinjen.

O delovanju te prve gimnazije jezuitov v Varaždinu so se nam ohranili nekateri arhivski dokumenti, iz katerih razberemo, da sta bila v prvem letu na šoli samo dva razreda. Tako torej leta 1636, leta 1637 pa je šola imela že štiri razrede. V šolskem letu 1638/1639 pa je začel na šoli delovati že tudi peti razred, kmalu nato pa tudi šesti, tako da je bila šola popolna. Ohranjeno je tudi nekaj arhivskih dokumentov, iz katerih je razvidno, da je pouk temeljil na predpisu "Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu". Ta predpis je bil pravzaprav znanstvena osnova za delo gimnazij in je tudi neke vrste priročnik, namenjen pedagoškemu in didaktičnemu delu; uporabljale so ga vse jezuitske gimnazije tistega časa.

Do druge polovice 19. stoletja je bila gimnazija šestrazredna, po letu 1850 pa se je preoblikovala in dopolnila v popolno osemrazredno. Gimnazija v Varaždinu je doživela v svojem tri in pol stoletja dolgem razdobju tudi mnoge spremembe, ki pa so težile vedno k izboljšanju organizacije in kvalitete pouka. Dokaz za to so učenci, ki so hodili na to srednješolsko ustanovo in so bili ne samo iz Varaždina in njegove okolice, ampak tudi iz bolj oddaljenih krajev in drugih držav. Res pa moramo poudariti, da takratne državne meje niso pomenile nobene prepreke in da je bila prav meja med slovenskim štajerskim delom Slovenije in kajkavskim območjem Hrvaške z Varaždinom in njegovo okolico dejansko vsa stoletja območje pretoka ljudi in idej.

V Povjestnem arhivu v Varaždinu so se o varaždinski gimnaziji ohranili mnogi arhivski dokumenti, predvsem iz let 1776 do 1877. Za ta leta so arhivski dokumenti res samo fragmentalno ohranjeni, vendar je arhivsko gradivo za čas od 1880 pa vse do 1945 v celoti ohranjeno. Prav to zadnje obdobje gimnazije nam ponujajo v ohranjenem arhivskem gradivu šolska poročila podatke, iz katerih lahko razberemo, da je bilo mnogo učencev, ki so v tem času hodili na varaždinsko gimnazijo, iz slovenskega dela Štajerske, v glavnem pa, kar je razumljivo, iz Ormoža in njegove okolice.

V popisu podajamo samo imena in priimke učencev, ki so končali šolanje ali v četrtem razredu ali v kakšnem drugem višjem razredu. V arhivskem gradivu so navedeni priimki, imena in kraji, iz katerih so prišli posamezni učenci na varaždinsko gimnazijo. Nemalo jih je prišlo iz Ormoža in njegove širše okolice pa tudi iz ostalih krajev slovenskega dela Štajerske. Ti podatki sledijo v nadaljevanju.

ŠOLSKO LETO 1851/52

V četrtem razredu so: Josip Kuhar iz Rogoznice, Nikolaj Peklar s Koga, Franjo Pintarič iz Središča ob Dravi, Franjo Postrušnik iz Šentjurja, Josip Sever iz Loperšic, Ivan Simonič iz Mureka, Martin Špigl iz Negove, Anton Žajdela iz "mariborskega okrožja" in Josip Zadavec iz Središča ob Dravi.

ŠOLSKO LETO 1852/53

V šestem razredu so: Jakob Koletnik iz Cirkulan, Vekoslav Matjašič iz Lovrenca na Dravskem polju, Vekoslav Topovnik iz Šentjurja, Valent Vezjak iz Nove vasi pri Ljutomeru.

ŠOLSKO LETO 1854/55

Osmi razred so končali: Jurij Čurin s Koga, Janez Kukovec iz Pušencev in Matija Prelog iz Ljutomera.

ŠOLSKO LETO 1855/56

Osmi razred so končali: Janez Fekonja iz Radgone, Alojz Matjašič iz Zagorja ob Savi.

ŠOLSKO LETO 1856/57

Osmi razred sta končala Anton Mešant iz Koračic in Janez Gačič iz Cezanjevec.

ŠOLSKO LETO 1857/58

V prvem razredu je Martin Božič iz Ormoža, v četrtem razredu pa Jakob Senčar, prav tako iz Ormoža.

ŠOLSKO LETO 1859/60

V četrtem razredu sta Franc Verdin iz Cvetkovec in Anton Čalupek iz Ormoža, v šestem razredu je Sebastijan Kovačič iz Cvetkovec, v osmem razredu pa so: Alojz Dečko iz Središča ob Dravi, Anton Heržič iz Velike Nedelje in Janez Štirč iz Pušencev.

ŠOLSKO LETO 1860/61

V osmem razredu so: Fran Kolfeld iz Marjete na Dravskem polju, Anton Kos iz Radencev, Vjekoslav Kos iz Desternika, Ivan Serneč iz Ruš, Ljudovit Seifried od Sv. Ane v Slovenskih goricah in Josip Šalamun, za katerega pa ni podatka o kraju, razen pripombe, da je s Štajerske.

ŠOLSKO LETO 1861/62

V osmem razredu so učenci: Matej Čeh iz Voličine pri Lenartu, Štefan Pavlovič iz Ponikve, Miroslav Seifried od Sv. Ane v Slovenskih goricah in Miha Vaupotič iz Ormoža.

ŠOLSKO LETO 1862/63

V prvem razredu je Anton Majon iz Ormoža, v petem razredu je Davorin Meško iz Pušencev, v osmem razredu pa so: Josip Križan iz Križevcev pri Ljutomeru, Anton Kuplen od Sv. Jurija ob Ščavnici pri Ljutomeru in Jakob Marinič iz Velike Nedelje.

ŠOLSKO LETO 1864/65

V osmem razredu so: Franc Erhatic iz Lenarta, Matija Flegerič iz Adrijancev in Anton Jesip iz Stare ceste pri Ljutomeru.

ŠOLSKO LETO 1865/66

V osmem razredu so: Franjo Matjašič iz Radislavcev, Martin Meško iz Pušencev in Jakob Šoštarič iz Velike Nedelje.

ŠOLSKO LETO 1866/67

V osmem razredu je vpisan učenec Ivan Dornik iz Holmca.

ŠOLSKO LETO 1867/68

V osmem razredu so: Ivan Kocmut iz Trnovca, Ivan Masten iz Pušencev, Matija Silovič s Huma in Vekoslav Šijanec iz Stare ceste pri Ljutomeru.

ŠOLSKO LETO 1868/69

V osmem razredu so: Martin Jurkovič iz Okoslavcev, Anton Milošič iz Leskovca in Đuro Ftičar iz Loperšic.

ŠOLSKO LETO 1869/70

V sedmem razredu je Ivan Raušl iz Obreža pri Središču ob Dravi, v osmem razredu sta Aleksej Morde iz Babincev in Josip Sinko iz Biserjan.

ŠOLSKO LETO 1870/71

V osmem razredu je Josip Vamberg iz Dragotincev.

ŠOLSKO LETO 1871/72

V petem razredu je Vekoslav Vojsk iz Obreža pri Središču ob Dravi, v osmem razredu so: Matija Goršič iz Šalovcev, Matija Karba iz Babincev, Andrej Podhostnik iz Podlehnik in Janko Sednik s Kapele pri Radencih.

ŠOLSKO LETO 1872/73

V osmem razredu so: Franjo Petanjek, Marko Rakuš in Franjo Slavič, vsi iz Grab pri Ljutomeru, Anton Trstenjak iz Krčevine in Mijo Vamberger iz Dragotincev.

ŠOLSKO LETO 1873/74

V osmem razredu je Mihajlo Vrlič od Marjete na Dravskem polju.

ŠOLSKO LETO 1875/76

V osmem razredu sta Ivan Tomanič iz Peršetincev in Matija Vaupotič iz Lukavcev.

ŠOLSKO LETO 1876/77

V osmem razredu sta Franjo Trstenjak iz Krčevine in Ivan Žnidarič iz Podgradja.

V tretjem razredu je Andrija Degenič iz Obreža, v šestem razredu pa Pavel Legnar iz Ormoža.

ŠOLSKO LETO 1877/78

V osmem razredu je dijak Ivan Postružnik iz Ljutomera.

ŠOLSKO LETO 1878/79

V osmem razredu sta Ivan Erhartič in Josip Prigl, oba iz Velike Nedelje.

ŠOLSKO LETO 1880/81

V osmem razredu je Ivan Štampar od Miklavža pri Ormožu.

ŠOLSKO LETO 1881/82

V osmem razredu so: Vid Janžekovič iz Gorišnice, Jakob Merc iz Korene pri Mariboru in Jakob Trstenjak iz Krčevine pri Ptujju.

ŠOLSKO LETO 1882/83

V osmem razredu sta Mihael Horvat iz Desternika in Marko Tomažič iz Kamenščaka.

ŠOLSKO LETO 1883/84

V osmem razredu je Jakob Obre(š)s iz Prebolda.

ŠOLSKO LETO 1884/85

V osmem razredu je Peter Zadravec iz Grab.

ŠOLSKO LETO 1885/86

V osmem razredu so: Franjo Hrašovec iz Bučkovec, Josip Prepelec iz Središča ob Dravi in Anton Raušl iz Obreža pri Središču ob Dravi.

ŠOLSKO LETO 1887/88

V četrtem razredu je Andrej Kikl iz Šalovcev, v osmem razredu pa je Valentin Cajnko iz Ključarovcev.

ŠOLSKO LETO 1887/88

V osmem razredu sta Ivan Mikl iz Pernice pri Mariboru in Ivan Rakuša iz Cvetkovec.

ŠOLSKO LETO 1888/89

V drugem razredu je Miroslav Keček iz Ormoža, v osmem razredu je Ivan Mikl, doma iz Pernice pri Mariboru, ki še enkrat obiskuje osmi razred, vendar ne zaradi slabih ocen, ampak zaradi želje po boljšem znanju.

ŠOLSKO LETO 1889/90

V osmem razredu so: Oskar Glazer iz Brežic, Vjekoslav Rozman iz Krapja in Vjekoslav Šijanec iz Križevcev pri Ljutomeru.

ŠOLSKO LETO 1890/91

Prvi razred obiskuje Aleksander Toplak iz Pavlovcev, v osmem razredu je Franjo Tiplič iz Veržeja.

ŠOLSKO LETO 1891/92

V osmem razredu je Franjo Čeh iz Nunske grabe.

ŠOLSKO LETO 1893/94

V osmem razredu je Ivan Saler iz Sodincev.

ŠOLSKO LETO 1895/96

V prvem razredu je Franjo Obrán iz Moškanjcev pri Ptujju.

ŠOLSKO LETO 1899/900

V prvem razredu je Ivan Čerček iz Obreža.

ŠOLSKO LETO 1901/02

V tretjem razredu je Andrija Degenič iz Obreža, v četrtem razredu pa Pavel Legros iz Ormoža.

ŠOLSKO LETO 1902/03

V osmem razredu je Kamilo Legros iz Ormoža.

ŠOLSKO LETO 1903/04

V osmem razredu je Franjo Herga s Huma pri Ormožu.

ŠOLSKO LETO 1906/07

V šestem razredu je Josip Bedjanič iz Obreža.

ŠOLSKO LETO 1908/09

V prvem razredu je Ivan Šestan iz Obreža.

ŠOLSKO LETO 1912/13

V drugem razredu je Anton Hvalec iz Orešja, v petem razredu pa Avgust Šenveter iz Koga.

ŠOLSKO LETO 1913/14

V četrtem razredu je Jakob Pihler od Sv. Martina.

Med obema vojnama je bilo učencev iz Slovenije na varaždinski gimnaziji zelo malo. V šolskem letu 1938/39 najdemo v osmem razredu Franja Pangerčiča iz Velike Nedelje, v šolskem letu 1939/40 pa v osmem razredu Milana Rajha iz Ormoža. Med okupacijo je hodil v šolskem letu 1942/43 na varaždinsko gimnazijo Franjo Škoberne iz Črenšovec v Prekmurju.

Iz ohranjenega arhivskega gradiva se lahko seznanimo razen s podatki o dijakih varaždinske gimnazije še z nekaterimi nekdanjimi učenci, ki so bili kasneje profesorji na tej gimnaziji ali pa so hodili na varaždinsko gimnazijo in pozneje postali znani kulturni delavci ali strokovnjaki na različnih znanstvenih področjih.

Naj omenimo samo nekatere:

Borko Božidar, rojen na Gomili 1896, umrl 1980 v Ljubljani, novinar, urednik in prevajalec, je bil dijak varaždinske gimnazije.

Edvard Kocbek, rojen 1904 pri Vidmu ob Ščavnici, umrl 1981 v Ljubljani, pesnik, esejist, prozaist, prevajalec, je bil od 1933 do 1936 profesor na varaždinski gimnaziji. Predaval je francoski jezik in književnost.

France Bartol, rojen 1821 v Poljčanah, umrl 1891 v Varaždinu, profesor hrvaškega jezika na varaždinski gimnaziji. Bartol je bil med ustanovitelji hrvaškega pedagoškega knjižnega zbora. Izdajal je poučno zabavni tednik za občane Pokretač in časopis Pučki prijatelj, ki je izhajal od 1867 do 1877.

Fran Miklošič, rojen v Radmerščaku pri Ljutomeru leta 1813, umrl na Dunaju 1891, doktor filozofije in prava, lingvist, je bil nekaj časa tudi profesor na varaždinski gimnaziji.

Rikardo Plohl Herdvigov Ferdinando, rojen v Pavlovcih pri Ormožu 1846, umrl v Varaždinu 1901, se je ukvarjal s folkloro; bil je kritik in pesnik, profesor na varaždinski gimnaziji od 1871 do 1877. Predaval je prirodopis, po potrebi tudi nemški ali latinski jezik ter matematiko.

Janez Trdina, rojen v Mengšu 1830, umrl v Novem mestu 1905, je bil profesor na varaždinski gimnaziji; poučeval je klasično in slovensko filologijo. V letih 1853 in 1855 je predaval na varaždinski gimnaziji tudi latinščino, grščino in hrvaški jezik. Janez Trdina je svoja objavljala knjižna dela v letih 1850 do 1905.

Davorin Trstenjak, rojen v Krčevini pri Ormožu, umrl 1921 v Zagrebu, je bil dijak varaždinske gimnazije, kasneje pa izvrsten pedagog in književnik ter zbiralec narodnih pesmi.

Imena dijakov in profesorjev, ki so poučevali ali hodili na gimnazijo v Varaždinu, dokazujejo, kako sta bila Varaždin in njegova širša okolica tesno povezana. Sloves o kvalitetni varaždinski gimnaziji je segal tudi na slovensko Štajersko pa tudi v Prekmurje in na Kranjsko.

Literatura:

- Fond Gimnazija Varaždin v Povjestnem arhivu u Varaždinu z javnimi katalogi in solskimi poročili.
- Anton Golob, Novinstvo Varaždina 1862 - 1962, Varaždinski zbornik 1181 do 1991, Varaždin 1981, str. 537 - 549.
- Vladimir Pletenac, Varaždinska gimnazija od 1636 do kraja prvog svetskog rata. Gimnazija SC Gabriel Santo. Varaždin 1986, str. 49 - 96.
- Ernest Fišer, Značajne in zaslužne ličnosti varaždinske gimnazije 1636 - 1986. Gimnazija SC Gabriel Santo, str. 261 - 360.
- Ljubica Radonič, Statistika daka gimnazije u Varaždinu od 1636 - 1885 leta. Gimnazija SC Gabriel Santo. Varaždin 1986, str. 363 - 473.

GIMNAZIJSKA SVJEDOČBA.

Brexnik Nikolav o. d. v. Nikole u Lajnskoj rrb.
 učenik *osmoga* razreda u kr. gimnaziji *Varaždinskoj*
 dobiva ovim za *drugopóljeće* školske godine 1885/6.
 svjedočbu *drugoga* razreda. *u*

Čudorednost: *pohvalna. u*Marljivost: *nestalna. u*

Napredak u

Nauku vjere:	<i>dovoljan. u</i>	<i>J. Kranj</i>
Latinskom jeziku:	<i>nedovoljan. u</i>	<i>Kapodaj</i>
Grčkom jeziku:	<i>dostatan. u</i>	<i>Jamnik</i>
Hrvatskom jeziku:	<i>dostatan. u</i>	<i>Kotari</i>
Njemačkom jeziku:	<i>dovoljan. u</i>	<i>S. Šmek</i>
Povjestnici i zemljopisu:	<i>nedovoljan. u</i>	<i>V. Dolanski</i>
Računstvu:	<i>nedovoljan. u</i>	
Prirodnoznanstvu:	<i>nedovoljan. u</i>	<i>J. Krizan</i>
Pripravi k mudroslovlju:	<i>dostatan. u</i>	

Vanjsko lice pismenih sastavaka: *razgovjetno. u*Koliko je sati izostao? *35 bolničar. i pičanik. u*U *Varaždinu* dne *30. srpnja* 1885.

Ocjene za

čudorednost:	marljivost:	napredak u nastavi:
1. usorna.	1. neumorna.	1. odličan.
2. pohvalna.	2. uzrajna.	2. veoma dobar.
3. besprikorna.	3. napretna.	3. dobar.
4. besprikorna do:	4. podijeljena.	4. poore dovoljan.
5. nije bez prikora	5. popusna.	5. dovoljan.
poradi:	6. nestalna.	6. dostatan.
6. prikorna poradi:	7. nedostatna.	7. nedovoljan.
		8. sasvim nedovoljan.

ravnatelj.

J. Krizan
 RAVNATELJ.

B. Za više razrede.

THE PUPILS FROM ORMOŽ AND ITS SURROUNDING VISITING THE GYMNASIUM IN VARAŽDIN FROM THE YEAR 1851 TO 1914

SUMMARY

The gymnasium in Varaždin was established in 1636, some years after the arrival of Jesuits in the town. From the beginning the school had two classes, in the year 1639 already six. As such, it was working until 1773, when it was abolished. Immediately thereafter the school started to work as an ordinary gymnasium.

Only few documents related to the period 1776 - 1877 have been preserved by the Historical Archives Varaždin, meanwhile there are many more for the period until 1945. From the certificates, preserved for the period from 1850 to 1914, it is possible to recognise names and surnames of the pupils as well as towns the pupils were coming from.

The gymnasium in Varaždin was visited by the pupils from Ormož and its surroundings as well as by such coming from the other Slovenian part of Styria, Transmuraland and even from Carinthia. Only the pupils, coming from that area are presented in the article. Many of them carry names of well known families from Ormož, Velika Nedelja, Središče ob Dravi, Pušenci and Ljutomer with its surroundings. At the end of the article the list of professors, being once the pupils of the gymnasium in Varaždin, or of experts, coming from Styria originally and teaching at the gymnasium, is given.

SODNI PROTOKOL ORMOŠKEGA MESTNEGA SODNIKA 1721 - 1762, IZPIS ZA LETA 1721 - 1730

Mestno pomirje je imelo tudi svoje nižje sodišče, t. i. "*Burgfriedgerechtigkeit*". Prosvetljenstvu in praktičnim potrebam zavezane državne reforme 18. stoletja so bile delno vpeljane pod Marijo Terezijo, v mnogih detajlih pa šele za Jožefa II., Leopolda II. ter v zgodnjem času vladanja Franca II., in šele te so odvzele mestu Ormožu pravico do opravljanja nižjega sodstva. Magistratu pa je ostalo z določenimi zadržki samo še vodenje zemljiške knjige. Kako so vsakokratni mestni sodnik in svetovalci opravljali sodne posle v prvih desetletjih 18. stoletja, pa nam kaže izpis teh nekaj let sodnega poslovanja.

Protokol je sam po sebi dokaj neopazen ter ga doslej ni še nihče obravnaval. Poleg posameznih primerov, ki so jih obravnavali sodnik in svetovalci, vsebuje tudi rezultate vsakokratnih volitev sodnikov in svetovalcev. Volitve so bile vsako leto, vedno 11. decembra. V letih od 1721 do 1761 so bili v Ormožu izvoljeni za sodnike naslednji ugledni ormoški meščani:

1722 Janez Boštjan Cehel	1741 Matija Plavec
1724 Matija Rudolf	1552 - 1754 manjkajo vpisi
1728 Matija Plavec	1755 Anton Dionizij Lučnik
1732 Anton Kornelij Herman	1758 Mihael Sovinec
1735 Matija Plavec	1761 Janez Vizjak
1738 Peter Habič	

Knjiga ima 112 listov in je naknadno paginirana.

Že povsem običajen nemški konverzacijski in dopisni jezik 18. stoletja je težaven in danes celo nemško govorečim skoraj nerazumljiv. Še bolj zapleteno zgradbo stavka pa ima uradniški in sodni jezik tega časa, ki je prepleten z latinskim strokovnim izrazoslovjem, delno zato, ker je to velevala moda, delno zato, ker je stroka pri delu, da bi se izognila pomotam, uporabljala strokovno latinsko terminologijo. Tako so teksti polni fraz, okrasov in v diktaciji včasih skoraj nerazumljivi.

* Gernot FOURNIER, višji upravni svetnik v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.

Manjši in lažji prestopki Ormožancev so nadvse zanimivo branje. Bolj kot suhoparna zgodovinska naštevanja nam ti približajo čas, način sodnega poslovanja, pravnega življenja in uradovanja ter razmer, v katerih so Ormožanci živeli.

Prevodi so podani v skrajšani obliki in dokaj svobodno interpretirani. Namenoma opuščam nenavadna navajanja sorodstvenih zvez in nekatere splošno znane latinske izraze. Ker je tekst objavljen v celoti, so imena v prevodu poslovenjena.

"V imenu Boga, našega Gospoda, je ta protokol nastavljen 1. januarja 1721 v času uradovanja mestnega sodnika Janeza Boštjana Cehla, skušenega ranocelnika."

8. istega meseca

Ob novi potrditvi sodnika in svetovalcev je gospod Dorec ponovno imenovan za mestnega svetovalca. Prejšnji mandat mu je potekel, ko bo ponovno prisegel, bo zadeva urejena. Tožbe, ki jo vodi proti mestu, ne bo več obravnaval, kar mora s podpisom potrditi.

15. istega meseca

Martin Selanik, mestni pisar zoper Matijo Vogrina

Vogrin je opozoril, da je 26 let v upravni službi ter je mestu služil kot mestni pisar po svojih najboljših močeh. Dne 26. oktobra pa ga je brez vsakega razloga toženec pričel zmerjati s kujonom in ga obkladati z najrazličnejšimi kletvicami. Česa takega si ne more dovoliti, zato zahteva, da se tožencu določita ne le ustni opomin, temveč tudi sodna kazen.

Odločitev: Obtoženi je kriv verbalnega delikta, zato mora za kazen mestu plačati 2 tolarja.

27. januar 1721

Jurij Sovinek zoper Mihaela Fidlerja

Jurij je zahteval zadoščenje za utrpeli udarec, kar je cenil 32 goldinarjev. Med sovražnim preprirom sta se obkladala z grdimi besedami, nakar je Sovinek toženemu primazal klofuto, Fidler pa mu je vrgel v glavo vrč z vinom.

Odločitev: Obtoženi Fidler mora do naslednjih binkošti dokazati, da ni kriv in da mu je tožitelj klofuto primazal prej, preden ga je ta pričel zmerjati. Do takrat pa zadeva miruje.

10. februar 1721

Ana Elizabeta Ašauer, vdova Frank, postavi zahtevo, da se ji dodeli kurator - pravni zastopnik, da bo lahko pričela postopek za svojo vdovsko zapuščino po pokojnem možu Franku.

Za kuratorja je bil določen mestni svetovalec Ferdinand Dipel.

Hkrati je kurator vložil zahtevo za sodni sklep za 600 goldinarjev iz zapuščinske efektive po njenem pokojnem možu Franku.

13. februar 1721

Sovinek zoper Fidlerja - tožba je bila vložena 27. januarja.

Sovinek je prijavil kot pričó grajskega lovca Reiharta.

Fidler je prišel k tožitelju na dom ter ga je spraševal, koliko mu je dolžan. Sovinek mu je rekel, da 26 funtov, česar Fidler ni priznal, češ da mu dolguje le 22 funtov. Sovinek mu je zato primazal zaušnico, Fidler pa mu je vrgel v glavo vrč z vinom.

Odločitev: Obtoženi Fidler je kriv, ker je krvoločno napadel Sovineka in je bil zato zaprt dva dni in dve noči v zaporu, vendar je dolžan Sovineku plačati stroške za zdravljenje. V bodoče pa se morata pomiriti. Če bo Fidler še kdaj napadel Sovineka, bo iz mesta izgnan, če pa bo zdravo začel Sovinek, bo plačal kazen 5 tolarjev.

17. februar 1721

Gospa Ašauer zoper Ferdinanda Dipla kot sodno postavljenega kuratorja za podaljšanje roka za izdajo sodnega sklepa o izvršitvi plačila 600 goldinarjev.

Sklep: Predvideni rok se z 10. prenese na 21., sodno določeni kurator pa se za to zadevo pozove na sodišče.

21. februar 1721

Sigmund Franc Ašauer v imenu žene zoper Ferdinanda Dipla sodno postavljenemu kuratorju.

V pravdni zadevi, ki jo Dipel vodi za njegovo ženo, je bil dne 10. vložen zahtevek po pokojnem Franku, pokojnem možu njegove žene. Ta je ob poroki dobila za doto 384 fl in 350 fl za jutro in tretjino od pridobljenih nepremičnin 34 fl. Kurator bi lahko na podlagi ženitnega pisma z 8. avgusta 1714 vse to že uredil, ker ni bilo pravnih zadržkov.

Odločitev: Glede zahtevanega sodnega sklepa za 600 fl v zadevi gospe Ašauer iz Frankovega premoženja, ki ga ima ona ali kdo drug, se mora zadeva izvršiti.

* *Genet FOURNIER, višji upravni svetnik - Štajerskem dednem arhivu v Gradcu.*

11. marec 1721

Matija Molitor, c. kr. dvorni trabant iz Gradca

prosi za izvedbo odobrenega sodnega sklepa na podlagi listin za 30 fl na nepremičnini - travniku, ki je last gospoda Rudolfa in sodi pod mestno jurisdikcijo. Dolg v višini 30 fl je nastal 29. 8. 1720.

Sklep: Odobritev predlaganega zahtevka, izdana na podlagi aktov za travnik, ki spada pod jurisdikcijo Ormoža. Pripisejo se tudi stroški zahtevka.

15. marec 1721

Matija Molitor, ces. dvorni trabant iz Gradca, proti Janezu Mihaelu Rudolfu

Prisoten Fleser. Pri razpisani obravnavi tega dne manjkajo glavni stroški cenitve pri pravni razsodbi in sodno izdane odredbe na podlagi aktov za travnik obtoženega v Šardinjski dolini, ker toženec takrat ni imel pripomb, ki bi nasprotovale nastalim glavnim stroškom. Dostavljeni stroški sodišču seodobrijo.

Odločitev: Pri sodišču vloženi zahtevek za plačilo glavnih stroškov se dopolni ter se sodno določi višina obresti, ki v obligaciji niso bile predpisane na 38 fl 24 kr 2 den.

27. marec 1721

Jurij Dores proti Ivanu Gertniku zaradi dolga 2 fl

Odločitev: Obtoženi je dolžan tožitelju plačati priznani dolg v sodno določenem roku.

2. april 1721

Ivanova vdova mora svojo hčerko lepo vzgajati. Plača naj kazen 2 tolarjev.

29. april 1721

Dores vloži v zadevi Dajčerjevih nedoletnih otrok zahtevek za poravnavo stroškov, kar se naj uredi tako:

ker je prošnjik v tem letu že opravljal delo v vinogradu ter ga namerava opravljati še naprej, bo na plačilo počakal.

5. maj 1721

Organist Jožef Ignac Meyenberg je vložil pri magistratu prošnjo za sprejem v službo. Zagotavlja, da bo naloženo mu delo najzvesteje opravljal, za delo v šoli bo dobival plačilo.

Prosilcu se njegova zahteva odobri, plačilo bo dobival v kvartalnih proti potrdilu.

Istega dne

Nikolaj, na oštati Jurija Sovineka, mlinarja, zaradi storjenega prekrška nad nekdanjim grajskim lovcem, kršitve pomirja. Določeno kazen 2 fl mora plačati Sovinek.

Cerkev plača 25 fl

bratovščina plača 20 fl

9. junij 1721

Pride Fleser, zastopnik Vida Breznika zoper Ferdinanda Dipla, z zahtevkom za izplačilo za njegov zaslužek od daca.

Odobreno.

26. junij 1721

Fleser, zastopnik Vida Breznika, za odobritev sodnega sklepa za prejšnjega.

Odobreno. Datum obravnave z 9. prestavljen na prvi naslednji mesec - julij, ko bo obravnava proti Diplu, ko bo ta poklican na sodišče.

11. julij 1721

Janez Mihael Fleser, zastopnik prejšnjega, proti istemu (Ferdinand Dipel)

Službeno preložena obravnava na danes je na predlog prestavljena na 9. junij, toženec je odsoten. Prizna se, naj se za sodni sklep, odobreni 9. junija, izvrši s stroški vred.

Odločitev: Na 9. junij preloženi arestum se odobri, toženec mora poravnati tožbeni zahtevek za triletni zaslužek od vinskega daca skupaj s stroški.

Vlada in dvorna komora sta poslali odredbo, naj mesto poroča o sporni zadevi.

Stendl iz Gradca je 28. junija 1721 po Menhardu, usnjarskem mojstru iz Maribora, dal v prodajo na tukajšnji mestni Lent 11. 000 vinogradniških kolov. Janez Mihael Stendl, trgovec iz Gradca, je vložil pritožbo. Janez Menhard, usnjarski mojster iz Maribora, je zasidral en splav vinogradniških kolov, za katere je baje imel dovoljenje, da jih lahko vsidra, in te bi si naj med seboj razdelili svetovalci in sodnik in si zaračunali pristojbine.

V ponižni izpolnitvi ukaza ponižno poročamo in podajamo poročilo, da se je častitljivi na vas obrnil z neresnico, da smo si vinske kole razdelili. Priznati mora, da si je izmislil, da je 28. prejšnjega meseca prispel tudi v Ormož in nam izročil odredbo, ki bi jo naj izvršili, na lentu je bil privezan cel splav. Ker je vedel, da mesto ni kameralno ali deželnoknežje, temveč je v lasti gosposčine, bi moral vedeti, da mora pritožbo vložiti najprej pri nas kot prvi instanci in bi

mu pojasnili v našem svobodnem mestu njegov prekršek, ki ga je naredil s trgovcem Menhardom.

Vedeti morate, da je lent - pristanišče v naši lasti in da ga nihče ne sme uporabljati, samo deželni ljudje in gosposka, ter da z našimi pooblastili in vedenjem uporabljamo svoje prastare mestne pravice. Zato ni nobenega dvoma, da so bili koli za vinograd kupljeni za njegov vinograd. Ker pa nima niti on sam niti njegov prodajalec iz Maribora pravice pristajati na našem obrežju lenta, prav tako jih nima nihče pravice voziti čez zemljo drugega, zato nam ne gre očitati nepravilnosti. Zato vsak posameznik glede okolnosti plača težki činž in davek za pristajalnino; nabrežja so obdavčena, za kar pa ne gre kriviti nas: "Nam qui suo jure utitur, nemini facit iniuriam", "kdor svoje pravice uporablja, ne more storiti krivice." Tožitelj ni utrpel škode v vinogradu, ker smo mu tokrat še dovolili splav raztovoriti. To je naše poročilo, ki ga pošiljamo vaši milosti in na njihovo direkpcijo in najponižneje prosimo spoznanja ter se priporočamo.

Ormož, 12. julij 1721

Mi sodnik in svetovalci mesta Ormoža ponižno pošiljamo to poročilo.

8. avgust 1721

Dores zoper Ivana Gertnika

Po prenehanju tržnega miru toži Dore Gertnika zaradi dolga 5 fl. 36 kr.

Opomin: Obtoženi je dolžan dolg poravnati v roku osmih dni, da ne bo prišlo do višjih stroškov.

5. september 1721

Prisotni mestni sodnik Cehel, Rudolf, Dore, Breznik in Pavel Kuster

Ternonik izpove, da mu je večkrat pisala njegova mati, da mu bo prepustila gospodarstvo in hišo, ker njen mož Ferdinand Dipl slabo gospodari. Ternonik je celo odpovedal svoje delo.

Dipl protestira proti tej zahtevi, saj se je k hiši priženil, postal meščan, k hiši je prinesel 100 tolarjev, zase zahteva to vsoto ter obljubljen mu ženitnino.

25. september 1721

Mestni sodnik (Boštjan Cehel) proti Andreju Kiklu

Dne 8. avgusta je obtoženi storil prekršek, s tem da je zasmehoval sodnika.

Odločitev: Obtoženi Kikel je zaradi kaznivega dejanja zasmehovanje sodnika obsojen na dan zapora, razrešen je službe četrtnika. Kot uglednemu možu pa mu mestni sodnik oprostí zaporno kazen.

19. september 1721

Florian Oreš, lončarski mojster s Ptuja, proti Jožefu Feserju, lončarju iz Ormoža

Tožitelj, pečar - lončar s Ptuja, izpove, da je toženec principalu njegove polsestre Mojce obljubil pomagati, da si bo tudi v bodoče lahko častno zaslužila svoj košček kruha s tem, da ji bo prepustil in dal v last lončarsko delavnico. Hkrati pa jo je prepričal, da je v njegove roke prišla delavnica njene matere. V ženitni pogodbi (njene matere) z dne 13. avgusta 1702 po pokojnem Pirkerju je bilo določeno, da se delavnica po njegovi smrti ne sme šteti v njeno last. Od zapuščine po Rupertu Pirkerju, ki znaša 14 fl, pa dobi 3 fl ceh, ostalo lahko zahteva vdova.

Odločitev: Ostaja pri sklepu, sprejetem na obravnavi 27. avgusta, ko je bil inventar odobren (delavnica ni materina last in se ne more podedovati).

25. november 1721

Apolonija Zadavec ter Marija Baluh proti Andražu Valpotiču

Tožiteljici zahtevata od brata izplačilo svojih dednih deležev po očetu. Naroča se, naj sodišče določi rok za izplačilo deležev, da tožiteljici ne bosta imeli nepotrebnih sodnih stroškov.

11. december 1721

so bile v mestni hiši redne volitve za sodnika

Predlogi :

mestni sodnik	g. Habič, in Breznik
Kumer	Cehel, in Habič
Dores	Cehel, in Breznik
Bresnik	Cehel, in Cehel
Kuster	Cehel, item
Habič	Cehel, item
Dipel	Cehel, item
mestni pisar	Cehel, item
Amler	Cehel in Habič

Izid volitev:

Cehel od svetovalcev	17 glasov
meščanstvo	18 glasov, skupaj 35 glasov
Habič od svetovalcev	2 glasova
meščanstvo	2 glasova, skupaj 4 glasovi

8. januarja 1722 je Janez Boštjan Cehel zdrav dočakal leto 1722 ter bil potrjen za mestnega sodnika, za mestne svetovalce pa so mu bili določeni:

Matija Rudof	Ferdinand Dipel
Jakob Kumer	Ivan Jurij Dores
Paul Kuster	Peter Habič
Vid Breznik	Andrej Amler

Sledijo četrtniki:

Jernej Kelemina	Štefan Koren
Ivan Gertnik	Andraž Kikel
Matija Plavec	

Vinska dacarja sta Amler in Jernej Kelemina, cenilca sta Dores in Plavec, četrtni mojstri so Simon Esih, Jurij Menart, Jakob Edl, gozdarji pa Ferenc Rus za Hajndl, Balaž Kikel za Strmec, Jožef Vinter za Loko.

27. februar 1722

Revidirali so zapuščinski inventar po pokojnem Ivanu Horvatu.

K zapuščini po moški liniji se pripiše tudi ženin del, vinograd, vreden 100 fl, in njiva, ki je bila kupljena od Ivana Pola za 50 fl, skupaj 150 fl. Tako znaša skupna vrednost zapuščinskega inventarja 425 fl 3 kr. Od te vsote se odbijejo dolgovi v višini 103 fl 3 kr. Iz zapuščinske mase je tako vdovski del 160 fl 55 kr, druga polovica se razdeli med ostale tri dediče. Vsak dobi 53 fl 38 kr 1 1/3 den.

23. februarja 1723 je bilo iz njenega dela izplačanih 7 fl sinu za uk.

Istega dne je potekala pred zbranim magistratom z g. Doresom razprava v zadevi nedoletne Mojce Dajčer.

Dores je obljubil, da bo za tri polovice pridelanega vina letnika 1721, ki ga bo obdržal sam, plačal gornino. Mojci pa bo izplačal 40 fl gotovine. Gertnik se je kot priča strinjal in jamči s Tišlerjevim delom vinograda na Lešniškem vrhu.

20. marec 1722

Filip Rajh proti Ceciliji Prendl

Prendlava je dolžna plačati 8 fl za aro, ki jo je sprejel njen pokojni mož, za 10/2 štrtinski vinski sod od Rajha.

Hkrati pa Fleser toži zakonsko ženo, mestnega sodarja Filipa Rajha, vdovo Cecilijo Prendl za dolg 8 fl. Prendl je kupil z vinograda Kristijana Brandenberga 10/2 štrtinov vina z dolgom 1 fl 18 kr. Prendl mu je že plačal 5 fl, ostal pa mu je dolžan 8 fl in jih zahteva od toženke, vdove po

pokojnem, da poravna ta dolg. Sodišče mora pred tem preveriti ali vsaj dokazati, da je obtožena po svojem pokojnem možu in po zakonu in zapuščinskem zapisniku njegova pravnomočna dedinja. Vdova se ni proglasila za njegovo univerzalno dedinjo, temveč je zahtevala le svoj vdovski delež, ki ji pripada po ženitnem pismu in za katerega je vložila zahtevek že prej. Ker ni zahtevala vsega deleža, se ji ne more naprtiti plačevanje dolgov. S tem je zahteva nična.

Odločitev: Ker je tožnica sama šla k tožitelju zaradi vinskega soda z obljubo, da bo za njaj plačala, je torej dolžna tožniku plačati 8 fl.

6. marec 1722

Jurij Sovinek je položil 45 fl od 195 fl dogovorjene kupnine za hišo, ki jo je kupil od Štefana Potočnika. Hčeri Gregorja Potočnika Ceciliji pa bo plačal do binkošti brez obresti še 150 fl.

15. april 1722

Simon Esih zoper Jerneja Vrečka

Esih si je prilastil okoli tri čevlje široko Esihovo zemljišče, ki leži nasproti Vrečkove hiše.

V zadevi izpove kot priča Andraž Kikel: *"Ko je Vrečko gradil, mu je on sporni kos zemljišča podaril ter ga brezplačno prepustil in pri tem naj ostane. Dalje pa Vrečko z gradnjo ne sme siliti, da ne bo presegel njegove strehe."*

20. april 1722

Mestni sodnik Cehel, Rudolf, Dores in Breznik, Habič, Amler, Dipel, četrtniki, so vložili skupaj z meščanstvom pri gosposčini pritožbo proti Jakobu Stanku. V pritožbi so različne obtožbe, ki jih je obravnaval že magistrat, nato pa so jih obravnavali še sodnik in svetovalci. Ti so sklenili, da mora podpisati, da ne bo več kradel, nato mu magistrat dovoli, da lahko kupi Šurgličevo kajžo, vendar mora odslej ostati pošten.

Andraž Kikel proti Juriju Sovineku

Obtoženi mu je pretekli torek po veliki noči preprodal telička.

O zadevi izpove priča Matija Leskovar, meščanski sodar. Tožitelj je telička ponujal tudi njemu, tega pa je že prej prodal Andražu.

Odločitev: Obtoženi mora tožitelju plačati 1 tolar zaradi preprodaje, sodišču pa 2 tolarja, v bodoče pa se mora izogibati preprodaje.

29. april 1722

Matija Rudolf, sindik očetov frančiškanov, proti Ceciliji Prendl

Obtožena je po svojem pokojnem možu H. Purgauerju dolžna samostanu kapital 300 fl z dne 16. aprila 1719 ter do 16. aprila 1722 obresti od tožničinega vinograda, ki je prav tako obremenjen s hipoteko.

Odločitev: Tožitelju se določi termin za obravnavo za 8. naslednjega meseca - maja, sicer bo potekel rok in bo izgubil pravico do tožbe.

27. maj 1722

Ana Marija, vdova po Lahu, proti Mariji Dipel

Zastopnik Kalin je vložil tožbo za plačilo 100 fl kupnine za vinograd na "Sternizbergu", ki ga je tožnica prodala gospe Dipel in njenemu možu. Kupno pismo je bilo narejeno že 4. junija 1712, kupnina pa v tako dolgem času še vedno ni bila plačana. Zato je bila njegova varovanka prisiljena tožiti. Diplova je že pisno opozorila, da jo bo tožila, če ne bo plačala kupnine. Tožba je bila vložena in 27. marca bi morala biti obravnava, ki je bila prestavljena na današnji dan. Prisotni sin Diplove, Jožef Ternonik, ni v nobeni točki obtožbe dolžan podati izjave. Diplova ni več tukaj, ker je odšla iz dežele. Zato teče postopek po paragrafu sodnega reda čl. 24 folio 14, da lahko dajo v deželi naseljeni premožni ljudje zadostno kavicjo ali pri sodišču deponirajo vsaj 100 fl. Toženka mora v 8 dneh položiti pri sodišču 100 fl kavicje. Tožiteljica je zavarovana, saj ima pogodbo, ki je za škodo deželno zavezujoča in je ni možno prekršiti. S tem je priznana legitimnost: tožba plus stroški.

Odločitev: Obtožena je v glavnem kriva dejanja.

Njen sin te tožbe ne priznava, ker postopek ni bil pravilno izpeljan.

1. Pri vsaki tožbi je potrebno upoštevati določeni sodni postopek. Tožiteljica ni podpisala kupne pogodbe, podpisala jo je samo Marija Dipel.
2. Vsaka sodna odločba mora imeti tudi priloge, zato bi moral biti priložen tudi odgovor tožene, ki bi moral biti priloga k spisu.
3. Tožiteljica mora dokazati svoj zahtevek, kako, kaj in koga toži, dokaze pa priložiti k tožbi, da bi lahko zadevo pravično ocenili.

Ker postopek ni bil pravilno izveden, ta čas ni dolžna nobena odgovarjati in sta obe oproščeni. Tožiteljica navede, da sta bili sklenjeni 2 pogodbi in je bil vsak del posebej predložen, zato te izjeme ni možno potrditi. V prepisu zahtevka sta obe, tožiteljica in tožena, podpisani, zato zavrne prvo odločitev. Dipel sam prizna, da sta bili narejeni dve pogodbi.

Odločitev: Toženka mora tožiteljici v sodno določenem roku plačati 100 fl.

Obtožena se bo o sklepu informirala.

Toženka se ne more več pritožiti, ker je kupno pismo deželno zavezujoči dokument za plačilo škode. Pritožba ni možna.

Tomaž Ilija in njegova sestra Doroteja, roj. Ilija, proti prejšnji (Diplovi)

Kalin je vložil tožbo za plačilo dolga 128 fl 3o kr, ki jih je obtožena Ternonikova pridobila po pokojnem Ternoniku kot njegova prevzemnica po komisijski obravnavi v Veliki Nedelji dne 29. decembra 1700.

V tej tožbi teče postopek proti Tomažu in Doroteji enako kot v prejšnjem primeru, zahteva se polog kavcije, ker je Doroteja zunaj dežele in Tomaž ni zmožen plačati. Zato je potrebno za plačilo kavcije najti častitljive ljudi, ki so jo pripravljene plačati (pozneje določeni dediči morajo to kavcijo vrniti). Tožena morata vedeti, da je postopek "*res judicata*", ki so jo izvedli gospodje komisarji glede na to, da je Tomaž lastnik vinogradniške posesti s kupno pravico za 200 fl in odstopa od svoje pravice.

Odločitev: Obtožena je v bistvu kriva.

Obtoženka ugovarja, da ni kriva: 1. ker na papirju - aktu ni pečata; c. kr. dekret predpisuje vsem sodiščem, da ne smejo izdajati sklepov in listin brez pečatov, sicer bodo kaznovani z veliko kaznijo, posledice take sodbe so nične in neveljavne; 2. v zadevi ni bila poskušena poravnava, 3. tudi od vojakov ne zahtevajo predlogov na silo.

Tožiteljici se prvi ugovor ne prizna, tretji ugovor se sprejme. Sama se sklicuje še enkrat na prvi ugovor.

Odločitev: Obtožena je oproščena tožbe.

Tudi takrat

Maks Kerš proti Klari Horvat

Zastopnik Kalin zaradi dolga 6 fl 17 kr. 6 fl čistega v denarju z obrestmi. Priča je gospod Pavel Vredinok iz Veržeja. Pokojni Ivan Horvat je kupil zemljišča, čeprav so vedeli, da je bil že ta čas toženi kot kupec neprimeren. Podana so dejstva za tožbo. Obtožena izjavi, da za dolg ni vedela.

Odločitev: Obtožena mora plačati dolg 6 fl in 17 kr v sodno določenem roku.

30. maj 1722

Janez Mihael Ernest Steinberger, upravitelj tukajšnje gosposčine, je vložil v imenu grofice odredbo notranje avstrijske vlade z dne 23. tega meseca, ki je 28. prispela s pošto na gosposčino in se nanaša na kontrolo hudih roparjev in tatinsko drhal. V bodoče jim naj posvečajo vso skrb.

Nadalje pojasnjuje zadevo Fleser, ki je hotel nastaniti pri Prendlvi solnega pojezdника. Proti tej naselitvi najostreje protestira.

Fleser je vložil prošnjo za nastanitev solnega pojezdника, čemur nasprotuje upravnik gosposčine. Navaja, da se v mestu ne more naseliti, najeti ali si kupiti hiše.

Eva, hči pokojnega Gregorja Potočnika, je magistratu plačala takso od kupnine za hišo. Od 195 fl kupnine za hišo je bilo 6. marca v tem letu položenih 45 fl, ostanek 150 fl pa je prodajalka brez obresti dobila na roke.

11. julij 1722

Gosposčina je vložila pri magistratu zahtevo v zadevi Fleser, ki bi naj naselil v mestu solnega pojezdника. Magistrat mu ne sme dovoliti niti naselitve niti najema hiše.

Grofica odredi, da mora magistrat odredbo objaviti, sam pa mora do 30. maja sprejeti sklep, da Fleser ne sme naseliti solnega pojezdника, ne sme vzeti v mestu hiše v najem niti je ne sme kupiti.

10. junij 1722

Janez Jakob Cvikel, meščanski zlatar s Ptuja, v ženinem imenu proti Simonu Esihu, meščanskemu gostilničarju iz Ormoža.

Prisoten Sabot: Obravnava je zaradi plačila 291 fl 52 kr iz dednega deleža po materi njegove žene, ki ji je bil dodeljen na podlagi zapuščine in sodnega razdelilnega sklepa z dne 3. maja 1722, s tem da bodo upoštevani stroški preskrbe in dolgovi. Obrnavo je vodil mestni sodnik Janez Boštjan Cehel. Datum obravnave je bil določen za 22. maj.

Ašauer je bil mnenja, da je predlog upravičeno podan, vendar naj tožitelj dokaže, kaj je pokojna žena toženemu Esihu prinesla v zakon, saj je vendar vsem jasno in znano, da pokojna svojemu možu v zakon ni prinesla prav ničesar. To dokazuje tudi stanje v času zakona, da je obtoženi vse premoženje pridobil s svojim delom, zato je sklenil, da hčerki ne bo izplačal zahtevanega materinskega deleža. Postavlja se vprašanje, iz česa naj tožitelj dobi izplačan materinski delež. Sicer je bilo pokojni v ženinem spisu zapisana vsota 51 fl, 49 fl pa je še ostalo za izplačilo s pridržkom, da bo njegov, Cviklov zet, lahko dokazal, v kakšen namen bo porabil denar.

Tožitelj vzame na znanje in ne nasprotuje, po smrti je potrebno zadevo urediti; če ostanejo otroci, se je še posebej potrebno držati inventarja ter delitve, ki je ni mogoče izpodbijati.

Odločitev: Ostaja pri sklepu, ki je bil sprejet 13. maja in pri odobritvi inventarja in razdelitvi. Toženi se z razsodbo ne strinja zaradi spoštovanja otrok in očetovske dolžnosti do otrok. Pritožba ni možna.

Tudi takrat

Fleser zahteva ureditev zadeve zaradi nastanitve solnega pojezdника. Ker magistrat prosilcu prošnje ne more odobriti, ga napotijo h gosposki, kjer naj posreduje sam.

22. junij 1722

Jakob Cvikel proti svaku Simonu Esihu zaradi opominjevalne tožbe

Sodno se odredi, naj toženi plača 291 fl 52 kr v naslednjih 8 dneh, da ne bo več vzroka za pritožbe.

2. junij 1722

Martin Bastian meščanski jermenar je dal oceniti svojo hišo. Mesto je za cenilca določilo Doresa in Plavca, gosposčina pa Ivana Cimermana in Andraža Milnerja. Ti so hišo nepristransko ocenili na 50 fl, vrt na 10 fl, za likof pa na 5 fl.

3. julij 1722

Jakob Cvikel predloži opominjevalno tožbo s tridnevnim rokom poravnave, ki ga naj mesto odobri, da ne bo prišlo do izvršbe.

Matija Rudolf, pp. frančiškanski sindik, vloži zahtevek za postavitve novega sodnega naroka v zadevi tožbe proti Ceciliji Prendl, vdovi Purgau.

Sklep: Prestavljeno na 11. tega meseca, toženo bodo pozvali na sodišče.

11. julij 1722

Urša, žena Jakoba Stanka, zoper Martina Rusa zaradi verbalnega in realnega kaznivega dejanja.

Obtoženi prizna, da je Uršo udaril, ker mu je spulila brado.

Odločitev: Obtoženi je kriv, ker je tožiteljico udaril, s tem, kar mu je naredila, pa se mora sprijazniti, njej pa mora plačati 1 fl.

Istega dne

Martin Rus proti Urši, ženi Jakoba Stanka

Urša Stanko je ozmerjala njega in njegovo ženo Heleno Rus. Obtoženka je priznala krivdo, da je storila kaznivo dejanje zoper dobro ime in čast.

Odločitev: Kot je bilo večkrat izpovedano, je obtožena Urša tožnico ozmerjala, s čimer je osramotila njeno čast. Za sprti stranki določijo 3 tolarje kazni.

17. avgust 1722

Filip Rajh proti Matiji Vogrinu, po domače Perku

Storjen je bil verbalni delikt, ker je obtoženi širil govornice, da mu je Rajh ukradel denar. Vogrin je zanikal obtožbo.

Odločitev: Zaradi nasprotujočih si trditev se od tožbe odstopi. Da bosta obdržala mirne sosedске odnose, pa jima naložijo plačilo 3 tolarje kazni.

Istega dne

Lovrenc Vrle prav tako proti Perku

Perko je zakrivil verbalni prekršek, ko je z grdimi besedami ozmerjal toženčovo ženo.

Odločitev: Obtoženec mora tožitelja javno prositi odpuščanja, v bodoče pa se naj tako zmerjanje ne bo več ponovilo.

2. november 1722

Matija Vogrin proti Gregorju Burgerju

Toženec prijavi kaznivo dejanje kraje. Določen je sodni narok za preiskavo in zaslišanje vseh strank in prič, ki bo dne 12. novembra ob 9. uri dopoldne.

29. december 1722

V prisotnosti celega magistrata in meščanstva toži upravitelj gosposčine Ormož v imenu njene visoke grofovske ekselence gospoda generala viteškega reda namesto njegovega mušketerija Adama Kolerja Ivana Jurija Toresa zaradi obligacije 20 fl posojenega denarja, ki ga dolguje Franc Studt Adamu Kolerju in se je Tores pisno obvezal, da bo dolg plačal.

Odločitev: Obtoženi Ivan Jurij Tores je navedeni dolg 20 fl dolžan poravnati do naslednjega sv. Jurija. 20 fl mu je po ukazu grofa Gallerja izplačal upravitelj Steinberger 9. avgusta.

22. januar 1723

Vid Stesnik je kupil od Eve Rozine Ortner Rudolfovo njivo na Dobravi, ki jo je na podlagi zadolžne obligacije lahko prodala. Njiva je bila prodana za 36 fl, od tega je plačala za dolg, ki ga je imel Rudolf pri občini, 12 fl, nadalje dolg Vidu Stresniku v višini 11 fl 40 kr ter dolg Doresu, ki mu je dolgovala 6 fl 45 kr, in še dolg Mengartu, ki mu je Eva dolgovala, 31 fl. Dolgovi znašajo skupaj 33 fl 25 kr, v gotovini ostaneta 2 fl 35 kr, torej skupaj 36 fl. 12 fl, ki so bili dolg Rudolfa pri občini, sprejme kupec Stesnik, s čimer se odpiše terjatev pri Diplu za plačilo daca od zaslužka. V

tej sodni hiši je v prisotnosti gospodov Toresa, Dipla, Plavca in Georga Mengarta dodan prepis obligacije. Datum kot zgoraj.

15. februar 1723

Prepovedano je samovoljno sekanje lesa v Loki, prekršek bo kaznovan s 3 tolarji kazni. Za gozdarja je bil imenovan Franc Kristanič.

17. februar 1723

Matija Rudolf, frančiškanski sindik, proti Ceciliji Prendl

Toženka dolguje frančiškanskemu samostanu 300 fl z obrestmi. Narok za obravnavo je določen za 26. tega meseca, obtoženka bo z dostavo vabila pozvana na obravnavo z opozorilom, da je to zadnja obravnava.

17. februar 1723

Jakob Stanko zoper taščo Uršulo Kotman zaradi vračila posojenih 2 fl

Obtožena prizna dolg in navaja, da je tožitelj njenega sina poslal na Hrvaško in mu vzel suknjo. Tožitelj je njenega sina res poslal, zaradi njegovega pretepanja pa mu je bila odvzeta suknja.

Odločitev: Obtožena mora tožitelju vrniti posojeno vsoto 2 fl v roku treh tednov.

27. februar 1723

Matija Rudolf, sindik frančiškanov iz Ormoža, proti Ceciliji Prendl

Poravnava dolga v višini 300 fl z obrestmi, ki ga mora plačati po svojem pokojnem možu Andreju Purgauerju. Tožitelj zahteva, da Prendlova plača 250 fl kapitala in od 14. feb. 1715 še 50 fl obresti, skupaj 300 fl. Ta kapital je zapustil pokojni dolžnik Andrej Purgauer podružnični cerkvi Vseh svetih (Svetinje). Za dolg je toženi izstavil zadolžnico zadnjega maja 1702. Obligacijo z obrestmi vred je za cerkev Vseh svetnikov prevzel sedaj že pokojni župnik Matija Zupan namesto dolžnikov, Purgaverjevih mladoletnih otrok, z določenim volilom, ki je bilo 14 febr. 1715 že plačano. Obtožena priznava krivdo in se zavezuje, da bo dolg poravnala, vendar mora dobiti del svojega vdovskega deleža takoj, ko bo prodala vino, pa bo plačala 100 fl. Tožitelj se ne strinja z nakazilom 100 fl, saj se zadeva vleče že osem let.

Odločitev: Obtoženka je dolžna plačati tožitelju 300 fl v sodno določenem roku s stroški vred.

1. junij 1723

Andrej Kikel proti Ivanu Polu in njegovi ženi

Obtožuje ga kraje volovske kože. Ker obtoženi zanika očitano mu dejanje, se na njegovo zahtevo določi nov rok za obravnavo.

15. marec 1723

Gospa Miler vloži zahtevek, da bi za pogorelo hišo - Spišičev dvor darovala iz deleža svojega gozda dva hrastova hloda. Prosilki se prošnja zavrne, sicer se je Gertnik zavezal, da bo od dolžnika Borka izterjal plačilo. Prosilka se je hkrati pritožila proti Brezniku in Mihaelu Hoferju, kolarju, ki sta ob svojih hišah naredila ograje. Zadevo uredi g. Breznik, pek na trgu, in izpove, da so že Kalhamerjevi postavili planke in je postavitve novih upravičena, saj se nanaša na staro pravico, pri drugem, mlajšem, kolarju pa predlaga ogled na licu mesta.

17. marec 1723 v sodni hiši

Martin Bastian proti tašči Elizabeti Zamberger

Po pokojnem Matiji Zambergerju je imel za ženino doto obljubljenih 56 fl, od česar je dobil izplačanih 24 fl, torej jih mora dobiti še 24.

Obtožena prizna, da je bila narejena ženitna pogodba, ki jo je sežgala, ker je tožitelj pogodbo napisal sam. Teh 24 fl bo tožitelj skupaj z odstopno izjavo do 21. aprila predal svaku Ivanu Gertniku.

9. maj 1723

Matija Plavec za Gotharda Starka proti Ferdinandu Diplu

Pri sodišču vloži zahtevek, naj se izda sodni sklep za vrnitev dolga, nastalega na podlagi dolžnega pisma za 100 fl z dne 15. junij 1717, od katerih mu jih dolguje še 15 fl.

Sklep: V primeru, da dolg ne bi bil poravnán, je potrebno izdati sodni sklep za ostanek plačila 15 fl. Kot zgoraj.

Vid Breznik proti Diplu

Od dolga 21 fl mu mora plačati še 13 fl. Za povrnitev dolga naj bo izdan sodni sklep.

Terezija Purgau proti istemu

V zadevi je bilo prosilki odobrenih 5 fl.

Na isti dan

Matija Rudolf, sindik očetov frančiškanov, proti Ceciliji Prendl

Opomin zaradi 14-dnevnega roka plačila.

30. julij 1723

Sigmund Franc Ašauer proti Jožefu Vinterju

Vloži prošnjo, da bi predali trobentarju pri plemiški četi iz Varaždina njegov zahtevek za 5 fl, ki mu jih ta dolguje. Vinter bo poskusil urediti plačilo in bo prenesel zahtevek v Varaždin. Sodišče pa sodnega sklepa ne more izdati, ker je obtoženi zunaj dežele.

Izterjava za zahtevek 5 fl je odobrena na lastno odgovornost tožitelja; ker je obtoženi zunaj dežele, bo zahtevek prenesel Vinter.

11. avgust 1723

Janez Boštjan Cehel, mestni sodnik, proti Matiji Vogrinu

Tožitelj Andraž Kolent je vložil že 25. julija tožbo. Andraž Kolent je podložnik gosposčine Dornava iz Moškanjcev. Kolendt je obtoženemu Vogrinu že pred letom prodal pol štrtina vina letnika 1721. Ta mu je takoj plačal 4 fl za vino in vožnjo, ne pa tudi soda. Ko je Kolent želel odpeljati sod, mu obtoženi soda ni hotel izročiti, temveč je od njega zahteval zanj 15 fl. Kolent je zahteval svoj sod nazaj in je dvakrat poslal k njemu, da bi poižvedel za vzrok, zakaj toženi soda ne vrne. Toženi ni prišel niti ni ubogal, temveč je poslal svojo ženo. Tožitelj je ženo spraševal, zakaj mu mož ne pošlje štrtinjeka.

Četrtni mojstri so nekoč pri pregledu mer razbili vrč, drugega pa vzeli s seboj, ker ni bil prave mere, sodnik je njenega moža želel kaznovati zaradi prestopka zaradi mere. Enako je torej kriv tudi Kolent, ker njegov polovični štrtinjek ni imel osem veder.

Ta sodnik naj bi delil pravico za tujce po pravi meri in za domačine po nepravi meri. Enako naj bi ravnal tudi z Burgarjem, ki je tako dolgo prosil, da je bil izpuščen iz gosposkega zavora. Po tej logiki bi bil on g. sodnik enako kot Burgar tat. Čeprav je vedel, da je njegova rabsodba vprašljiva, saj ne sme nikoli odločati sam, temveč mora biti prisoten svet. Zaradi tega ga je kot sodnika pred vsemi ljudmi ozmerjal in zasramoval, česar si on kot sodnik ne more dovoliti. Kolent bi se moral zavedati, da se sodnikovi rabsodbi ne sme upirati, ta pa je sklenil zadevo urediti po svoje ter je šel k obtoženemu. Obtoženi Vogrin se je ponovno spozabil in grobo kršil zakon, saj je Kolenta pretepel, da se je ta komaj izognil njegovim udarcem, ter mu na silo odvzel suknjo. Kolent je vložil tožbo in sodnik je nameraval kaznovati to grobost. Zato je poslal mestnega hlapca s ključem, da bi Vogrina vtaknil v zapor. Vogrin pa je, namesto da bi šel v zapor, zagrabil za ključ ter z nogo brcnil mestnega hlapca. Nato je ta nesramnež "poslal" vse k lopovskemu sodniku, češ, kdor je tat, ne more biti sodnik. Sodnik je nato k njemu poslal Jakoba Edla, četrtnega mojstra, in Pišema, da ga privedeta v zapor. Obtoženi pa ponovno ni ubogal, temveč se mu je še bolj posmehoval ter ga psoval. Nato je zanalašč šel mimo njegove hiše in mu

pred vsemi ljudmi kazal fige, govoreč, da je samo navihanec, tat in prav noben sodnik.

Pravna pot: Toženi naj tožitelju dokaže trditve, da je samo pavliha in tat, če mu to uspe, ga naj iz mesta izženejo, vendar tožitelj živi v upanju, da se je v času življenja častno obnašal, zastavil svoje dobro ime, ki ga misli odnesti s seboj tudi v grob. Če toženec ne bo mogel dokazati izrečenih obtožb, naj njega samega ožigosajo za pridaniča in ga izženo iz mesta.

Obtoženi zavrača vse obtožbe. Tožitelj je imenoval priče.

Simon Pišem je izpovedal, da je bil poslan k obtoženemu, da bi ga odpeljal v zapor. Obtoženi mu je zabrusil, da ni četrtni mojster in nima nobene pravice v njegovi hiši kaj iskati.

Druga priča Jernej Vrečko je potrdil, da je obtoženi sodnika poniževalno zmerjal ter mu kazal fige.

Odločitev: Obtoženi Matija Vogrin je kriv, ker je sodnika poniževalno zmerjal, bil neposlušen, kakor je bilo dokazano. Toženi se na razsodbo pritoži. Rzsodba ostane ista zaradi nasprotujočih si izjav obtoženca.

3. december 1723

Na mestni svet se je obrnila Magdalena, vdova po pokojnem Boštjanu Menartu, nekdanjem mestnem mitničarju in usnjarskem mojstru, da ji pomagajo. Na njen predlog so ji za somojstra priporočili Matijo Plavca. Menartova je umrla nenadne smrti in zapustila štiri uboge nedoletne otroke: Ivančka, Stanka, Poldeta in Jožeka, majhne sirote, ki jim je potrebno določiti skrbnika. Pri tem je mestni svet imel v mislih g. Plavca in ga je tudi potrdil za varuha. Ščititi mora pravice otrok in izpeljati zapuščinsko zadevo. Ker ni nikogar, ki bi lahko pravilno upravljal s hišo, polji in z vinogradom na Kajžarju, bodo prodane vse premičnine in nepremičnine, poplačajo in izterjajo naj dolgove, poravnati je potrebno letne pristojbine pri magistratu, sestaviti inventar, ki mora biti sodno overjen, en pečateni izvod je potrebno dostaviti mestnemu svetu.

Opomba: Od gotovine varuh ni dolžan plačati obresti.

V mestni hiši. Kot zgoraj. **11. decembra 1723** so bile v mestni hiši redne volitve sodnika in svetovalcev:

Rudolf	Rudolf, Rudolf
Dores	Rudolf in Breznik
Kumer	Rudolf, Habič
Kuster	Rudolf, Kumer
Breznik	Rudolf, Rudolf
Habič	Rudolf, Rudolf

Rudolf je dobil od svetovalcev 11, od četrtnikov 3, od meščanov 25, skupno 29 glasov. Cehel je dobil skupno 7 glasov.

13. december 1723

Vid Breznig, Rudolf in Matija Plavec proti Ferdinandu Diplu in njegovi ženi Mariji Dipel

V tej zadevi je bil dne 7. maja odobren sodni sklep.

Plavec razloži, da sta obtožena dala spisati 15. junija 1717 dolžno pismo, ki je deželno zavezujoče. Dipel ga je prosil za teh 100 fl z obljubo, da se bo držal sodnega sklepa. Tožitelj se bo ravnal po določilih zadolžnice in na njegovo hipoteko bo pripisanih 15 fl.

Vid Breznik proti Diplu

Odločitev: Toženi je dolžan tožniku plačati dolg 13 fl 51 kr, kot je sodišče odločilo že 23. julija 1720.

Dipel se ne strinja z razsodbo. Breznik je sam dal Diplu gotovino in zahteva od njega povračilo. Pritožba ni možna.

Matija Rudolf proti istemu (Diplu)

zaradi 7 fl dolga, ki ga je Rudolf v gotovini posodil toženemu.

Odločitev: Obtoženi mora dolžniku plačati 7 fl, lahko pa vloži na pristojnem mestu vlogo za regres.

Tereziji Purgauer se plačilo 5 fl za otroka zmanjša na 3 fl.

20. december 1723

Matija Plavec proti Ferdinandu Diplu

Ponovno zahteva svojih 15 fl v zadevi, vloženi 13 t. m. Stranki sta se sporazumeli za 7, 5 fl, ki jih mora Dipel plačati.

20. december 1723

Gvardijan Gottfrid Mauser proti Sigmundu Ašauerju zaradi žaljenja časti

Ker je toženi z govoricami tožitelja zmerjal in žalil, se mora v roku treh dni opravičiti, sicer bo 10. januarja moral za svoja dejanja ob 9. uri odgovarjati pred tem sodiščem.

Ferdinand Dipel proti svoji ženi Mariji Dipel zaradi 10 fl, ki mu jih je dolžna ali pa mu naj izroči zahtevanega konja.

Hkrati toži Dipel Martina Selanika, mestnega pisarja, na podlagi zadolžnice za 15 fl, ki mu jih obtoženi dolguje.

Odločitev: Obtoženi Selanik je tožitelju dolžan plačati ostanek dolga od že poravnavega plačila v sodno določenem roku.

10. januar 1724

Ivan Jurij Jonde, mesar od Sv. Križa (pri Ljutomeru), proti Lovrencu Vrletu, meščanskemu kramarju

Dolg 24 kron in 56 fl, dalje posebni tolar fl 2, nato 14 zlatih dukatov po 4 fl, kar znaša 56, nato 33 kron. . . 77, kar znaša skupaj 191 fl.

Od tega je sprejel 105 fl 30 kr, ostane za vračilo 85 fl 30 kr, torej skupaj 191 fl. Manjka 20 fl.

Odločitev: Obtoženi je dolžan na podlagi računске knjige priznati dolg 20 fl.

Obtoženi se ne strinja.

Obe stranki zahtevata pravico do obresti, kar pa naj medsebojno poravnata. Obtoženi se z razsodbo ne strinja. Pritožba ni možna.

Istega dne

Lovrenc Vrle proti Andražu Valpotiču

Na sejmu, ki je bil pri Veliki Nedelji, je Valpotič izgubil mošnjiček kovancev, od tega je bil Vrletu dolžan plačati 4 fl.

Opomba: Češ da je bil mošnjiček izgubljen pred tremi leti in da baje tožitelj toženemu ni dal gotovine.

Odločitev: Ker tožitelj ne ve, koliko kovancev je bilo v mošnjičku, ki ga je hlapec po nemarnosti izgubil, mu je voznik dolžan plačati le 1 fl, ostalo pa naj tožitelj izterja od hlapca.

Isti dan

Podgorelčeva vdova iz Obreža proti Jožefu Faserju zaradi dolga za mero pšenice in četrtnko masti

Odločitev: Vdovi Ruperta Pirkerja je Faser dolžan povrniti mero pšenice, četrtnko masti pa ji mora plačati.

11. januarja

Lovrenc Vrle proti Ivanu Juriju Jombletu, mesarju od Sv. Križa

Tožnik je vložil zahtevek za vrnitev posojenega denarja. Kot dokaz predlaga blagajniško knjigo, v kateri so vpisane v štirih postavkah vsote: 40 fl, 20 fl, 12 fl in zadnja 8 fl., skupaj 180 fl.

Obtoženi prizna prvo vsoto 40 fl, le da je sprejel 10 fl manj, enako pri drugi vsoti, ostalih ne prizna in zahteva, naj tožnika sodno zaprišežejo.

Tožnik Vrle priseže. Toženi ponovno zahteva, da Vrle ponovi sodno prisego. Pritožba je možna.

20. junija 1725

je bila z dekretom sporočena odobritev Ignacu Plušku za naselitev; ker je obljubil, da bo plačeval meščanske dajatve, se mu dovoli, da lahko trguje z vsem trgovskim blagom, ob tem pa lahko opravlja še mizarstvo. Za njegovega življenja pa mesto ne sme vzeti nobenega drugega kramarja ali dati pravico trgovanja z enakim blagom drugemu trgovcu, kot ga prodaja on.

19. februar 1748

Poravnava med Matijo Honekom in Ano Marijo, vdovo Rauh, zaradi razžaljenja časti v prisotnosti pooblaščenega magistratnega svetovalca

17. januar 1724

je bil za sodnika za to leto potrjen Matija Rudolf, za svetovalce pa so bili potrjeni naslednji: Boštjan Cehel, Habič, Jakob Kumer, Kuster, Doreš, Breznik. Sledijo četrtniki: Adam Kelemina, Ivan Gertnig, Štefan Koren, Matija Plavec, Andraž Kikel. Vinska dacarja sta Habič in Matija Plavec, cenilca pa Jakob Kumer, Andraž Kikel; četrtni mojstri so: Martin Pamgartner, Urban Potnik, mitničar gosposčine, ki se pogodi za 3 fl, Mihael Galic in Mihael Hofer; Franc Rus za Hajndl, Blaž Kikel za Strmec, Franc Kristanič za Loko.

17. januar 1724

Dipel proti ženi Mariji Dipel

Tožba z dne 20. decembra 1723. Tožitelj zahteva konja, ki ga je pustil pri hiši ali plačilo 10 fl. Obtoženo zastopa njen zet Rasler, ki pri tej tožbi pripominja, da je potrebno upoštevati tudi načelo izjem. Na podlagi sklenjene poravnave z dne 30. julija 1723, ko so tožitelju poskusili ugoditi, kaj ostane njemu in kaj ne, mu je bilo odobreno še 100 fl v gotovini. Na poravnavo ni možno podati nobene pravne ali druge pritožbe, ker je magistrat ne more upoštevati in o njej ne more sama odločati niti vlada, temveč je potrebno pritožbo vložiti pri dvoru. Zato se tožiteljevi tožbi ne more ugoditi ne sedaj in ne pozneje, njegova tašča pa mora biti enkrat za vselej oproščena tožbe. Tožitelj se iz spoštovanja do žene strinja s tako obrazložitvijo, ne pa z zahtevo, ki jo je podal že prej.

Odločitev: Ostaja pri poravnavi, sklenjeni dne 30. julija 1723.

Tožitelj nasprotuje. Tožena izpove, da je hotela izplačati tožitelju najprej le 80 fl, da pa bo tožitelj povsem zadovoljen, mu je odštela enkrat in za vselej 100 fl.

8. marec 1724

je bil v prisotnosti magistrata in meščanstva izdan zadnji opomin za plačilo neporavnanih davkov, ki morajo biti poravnani od tega dne v roku 14 dni. Dano na znanje z zakonskim jamstvom gosposke.

3. april 1724

Ormoška mesarja Peter Habič in Andraž Kikel se obvezujeta, da bosta en teden oskrbovala mesto in gosposčino z lepim in svežim mesom sama, naslednji teden pa bosta to prevzela Ivan Pol in Marko Sovinek. Tako bodo vse leto klali v izmenah. V primeru, če mesarji ne bodo upoštevali dogovora, bo povzročitelj plačal kazen 3 tolarje. Dokler ne bo plačal kazni, mu kazen ne bo odpuščena, in bo zaprt v magistratnem zaporu.

12. april 1724

Ašauer proti Jakobu Stenku

Tožitelj izpove, da je obtoženi pridanič in ga je treba izgnati iz mesta. Prišlo mu je na uho, da jim toženi dela škodo. Ašauerju sta ušli dve dekli in sta se na skrivaj zadrževali pri obtožencu, ki bi ju moral takoj prijaviti. Nad toženca se je spravil s polenom ter ga poskusil udariti. Obtoženi je tem izjavam nasprotoval, češ da v njih ni niti besedice resnice, tožitelj pa mu je grozil, da mu bodo vzeli ribnik. Za drugo obtožbo pove, da tudi sam ni vedel, da sta Ašauerju pobegnili dve dekli, sicer bi ju prijavil. Obljubi, da tožitelja ne bo več napadal.

Odločitev: Obtoženi se mora tožniku opravičiti, za naprej pa mora paziti, da njegova živina ne bo več delala škode na tožnikovi zemlji, tudi sam mu ne sme povzročati druge škode. V bodoče ne sme več vzeti pod streho služinčadi, sicer bo kaznovan. Plača naj kazen 3 tolarje, nadalje pa naj tožnik toženca pusti pri miru.

26. maj 1724

Jernej Kelemina prosi, da bi ostal še naprej v službi kot dacar. Dne 19. je bil sprejet sklep o imenovanju dacarjev in pri tem naj ostane. Zato ta prošnja nima nobene podlage.

Istega dne

Ivan Jurij Pferšič proti Blažu Kiklu in Ivanu Gertniku

Obtožil ju je, da sta mu iz njegovega gaja odpeljala les. Obtožena zanikata obtožbo. Tožnik naj s pričami dokaže svoje trditve.

Odločitev: Tožitelj mora obtožbo in storjeni verbalni delikt dokazati z več pričami, do takrat pa je zadeva preložena.

29. november 1724

Za meščane so bili sprejeti: Janez Veibhauser, Jakob Ser, Ivan Jurij Pferšnik, Jožef Vaser, Tomaž Zaplotnik, ki so podali meščansko prisego ter plačali pristojbino 5 fl.

11. december 1724

Soglasno je bila sprejeta odločitev, da ne sme nihče, pa naj bo meščan, domačin ali kdor koli drug iz gozda odvažati ne suhega ne svežega lesa. Prekršek bo kaznovan z dvema tolarjema. Kdor denarne kazni ne bo mogel plačati, bo kaznovan z zaporom v mestni hiši.

26. februar 1725

Matija Ertl in Andrej Vrbančič vložita zahtevo za sodni sklep o imovini in zapuščini po pokojnem Lovrencu Vreliju.

Razprava je razpisana za 14. marec 1725.

14. marec 1725

Matija Ertl, svetovalec mesta Radgone, ki ga kot tožitelja zastopa Ašauer, proti pokojnemu Lovrencu Vreliju

Za razpravo je bil izdan sodni sklep 2. marca. V zapuščinski zadevi po pokojnem Lovrencu Vreliju je bila pri sodišču položena kavcija v višini 89 fl 19 kr, verodostojnost dokazov je vpisana v računski knjigi, ki jo ima principal, da bi plačal posebne davke, skupno s stroški sta bila narok za prijavo terjatev in razprava razpisana na današnji dan.

Zahtevek je vložil tudi Andrej Vrbančič iz Radgone, ki ima prav tako prijavljeno terjatev za 12 fl in 30 kr iz zapuščinske mase.

V isti zadevi sta bila postavljena že dva zahtevka za izdajo sodnega sklepa, prvi 25. februarja in drugi 25. marca. Tožitelj temu nasprotuje in se sklicuje na pravni red, ki je običajen v deželi, saj zapuščina ni več iztožljiva. Vsi, ki so kot prvi vložili svoje zahtevke, niso vedeli, da je zapuščina neplačljiva, in so jim bili izdani sodni sklepi, zato morajo imeti pri izplačilu prednost pred ostalimi, ki so svoje terjatve prijavili kasneje. Kurator ne more zanikati, da bi bil njegov zahtevek neresničen, saj je dolg dokazan na podlagi računске knjige na podlagi prava in cesarskih privilegijev trgovcev, ki vodijo uradne računске knjige. Zato lahko trgovci vlagajo tožbe povsod tam, kjer so magistrati, in s to utemeljitvijo zahteva svojo pravico.

Kurator: Upravičenec je navedel, da sta mu bila izdana dva sodna sklepa, navaja 26. februar, brez prejudica pa je bil dovoljen tudi ostalim upnikom in temu nasprotuje.

Tožitelj: Ta dva primera za ostale nista noben zadržek, temveč ju je razumeti tako, da se lahko prijavijo z zahtevki tudi drugi, vendar sam zahteva, da mora biti upoštevan on prvi, ki ima predpravico pred ostalimi.

Odločitev: Vloženi sodni sklep se na vsak način izvrši.

Andrej Štefanič iz magistrata Ljutomer v zapuščinski zadevi proti pokojnemu Lovrencu Sterliju

Na razpravi je prijavil terjatev po pokojnem. Ta je lastnoročno 9. avgusta 1718 podpisal deželo zavezujočo obligacijo za 200 fl in drugo 12. marca 1724 za 43 fl in 57 kr, v skupni vsoti 243 fl 47 kr.

Kurator nasprotuje, ker da je najverodostojnejši dokument za prijavo terjatev pogodba, ne pa zadolžna obligacija, saj na sodišču ni razvidno, ali izhajata iz te vsote dobiček ali izguba ter kaj je bilo iz nje poravnano in kaj je ostalo na dolgu.

Tožitelj zahteva, da se njegov sodni sklep s stroški sodno odobri.

Kurator obrazložitvi ne nasprotuje in še enkrat opozori, da je zadolžnica dokument, ki temelji na izgubi ali na dobičku.

Tožitelj ugotavlja, da ni zadržkov, da je zahtevek za plačilo dolga upravičen, in pri njem vztraja.

Ludvik Anton Ašauer v imenu Ertla in Vrbančiča (v isti zadevi)

se strinja in izjavlja, da gospodu principalu priznava prednost in je ne želi izpodbijati, vendar prosi, da se v protokol zapiše, da Ivan Jurij Lechenreiter namesto svojega principala priznava Ertlu in Vrbančiču prednostno pravico.

Odločitev: Zahtevek terjatve obeh prej imenovanih se izvrši.

1. marca se je prijavil po pokojnem Lovrencu Sterliju k zapuščinski razpravi tudi Andrej Štefanič iz Ljutomera. Razprava, razpisana za dne 10. marca, je odpadla in je bila prestavljena na 14. v istem mesecu.

25. april 1725

Seja sveta, prisotni: Ivan Mihael Fleser in Ulrik Barbalan kot zastopnik v zadevi po pokojnem Lovrencu Sterliju za odobreni sodni sklep dne 10. aprila.

Tožitelj: Za danes razpisana obravnava je zaradi 12. aprila tega leta vložene terjatve 63 fl in 47 kr iz zapuščine po pokojnem Lovrecu Sterliju, meščanu iz Ormoža. Ker določenega pravnega zastopnika ni bilo in ni nobenih zadržkov, se vpišejo še naslednje terjatve s stroški:

Wolf Gothardt Rettenpacher, meščanski trgovec s platnom iz Kirchdorffa iz Zgornje Avstrije, za dolg 131 fl 30 kr,

Janez Krištof Miller, meščanski trgovec iz Gradca, zaradi 71 fl 39 kr

Odločitev: Terjatve se vpišejo.

Nadalje: Anton Sabota kot zastopnik Franca Antona Peršana - vpis med upnike po pokojnem Lovrencu Verliju, mestnem materialistu, za dolg 85 fl 52 kr na podlagi sodnega sklepa z dne 18. aprila.

Odločitev: Vpisan v seznam upnikov, prav tako Bernard Marin.

29. maj 1725

Mestnim čevljarjem zagotovijo, da v mesto ne bodo vzeli več drugih čevljarjev, če bodo mestu zvesto služili ter meščane vedno zalagali z odličnimi čevljarскими izdelki. To jim jamčijo sodnik in svetovalci.

30. julij 1725

Prijava terjatev v zapuščini po pokojnem Vreliju iz Ormoža. Sodno se odredi vrstni red terjatev.

Po podanih obrazložitvah je bil na koncu obravnave sprejet naslednji vrstni red:

V I. red se razvrstijo naslednji upniki:

Matija Ertl	89 fl 19 kr
Andrej Vrbančič	12 fl 30 kr

II. red

Andrej Štefanič	243 fl 57 kr
-----------------	--------------

III. red

Ulrik Barbolen, materialist iz Celja	63 fl 47 kr
Gothart Rottenbacher iz Kirchdorfa	131 fl 31 kr
Krištof Miller iz Gradca	71 fl 39 kr
Franco Anton Steršan	85 fl 52 kr
Bernhard Marin iz Gradca	109 fl 12 kr

IV. razred

Peter Loderhuber, izdelovalec smodnika iz Linza	17 fl
---	-------

7. september 1725

Matija Rudolf, mestni sodnik, proti pokojnemu Martinu Selaniku, kuratorju Petru Habiču, ki ga je imenoval magistrat

Vloženi zahtevek za zaščito terjatve na podlagi pravnomočne zadolžnice za 60 fl.

Odločitev: Se sprejme in sodno odobri.

11. decembra 1725

so bile redne volitve sodnika ter mestnega sveta. Mestni sodnik: Matija Rudolf, glasovali so: svetovalci 5, meščani 11; Peter Habič, glasovali so: svetovalci 7, meščani 15.

17. decembra 1725 so bile ponovno volitve sodnika, ker gosposčina Ormož ni želela, da bi bil mestni sodnik mesar ali pek.

Izid volitev: Matija Rudolf z izidom: svetovalci 7, četrtniki 3, meščanstvo 8, skupaj 18 glasov; Cehel: svetovalci 2, meščanstvo 12, skupaj 14 glasov.

1. januarja 1726

Za to leto je bil potrjen za mestnega sodnika Matija Rudolf. Svetovalci so postali: Jakob Kumer, Ivan Sebastian Cehel, Vid Breznik, Peter Habič in Matija Plavec. Četrtniki so bili Ivan Gertnig, Urban Potnik, Andrej Kikel, Jakob Meziniec. Četrtni mojstri so postali Martin Pamgartner, Mihael Hofer, Mihael Galic. Vinska dacarja sta bila Peter Habič, Matija Plavec cenilca Jakob Kumer in Andrej Kikel. Gozdarji so postali Ferenc Rus za Hajndl, Balaž Kikel za Strmec, Franc Kristanič za Osredek, Nikolaj Solari za mestnega slugo. Za nadzor nad raboto je določen gradbeni mojster Stratho.

12. januarja je bil imenovan Urban Potnik za svetnika, izvoljen je bil z enakim postopkom kot vsi ostali.

Za četrtnika je bil imenovan Jurij Štefan Cepen s pogojem, da bo najprej plačal svojo meščansko pristojbino za mesto četrtnega mojstra. Simon Pišem in Filip Rajh sta bila imenovana za četrtnika.

7. junij 1726

Jakob Stanko proti Janezu Weibhauserju in Pferšiču

Weibhauser je udaril tožitelja, enako kaznivo dejanje pa je storil tudi Pferšič.

Odločitev: Janez Weibhauser je storil kaznivo dejanje, s tem ko je vzel pravico v svoje roke ter krvoločno napadel tožnika, zato bo plačal sodišču dva tolarja kazni. Pferšiča, ki je brez manir in uredi vse z udarci, sodišče

kaznuje z 1 fl 30 kr. Tožitelj je Weibhauserju udarec vrnil, ko ga je ta drugič napadel, zato mu je Weibhauser dolžan le 1 fl 30 kr.

11. julij 1726

Jožef Vinter in Matija Plavec sta se sporazumela, da vzame letošnjo žetev z njive, ki je bila prepisana dne 23. maja 1726 na Plavca, še Vinter, nakar jo prevzame v svojo last Plavec ter bo ostala njegova, vse dokler Vinter ne bo plačal 15 fl dolga iz obligacije.

11. julij 1726

Jera Sovinek proti Jožefu Vinterju

Obtoženi je v Mariboru brez njene privolitve in vednosti dvignil denar za loj. Stranki se dogovorita, da bo Vinter denar za loj, ki ga je v Mariboru dvignil, vrnil v dveh mesecih. V štirih tednih od tega dne bo vrnil polovico, druga polovica pa zapade, ko poteče sodno določen termin.

18. septembra 1726 je zasedal svet v prisotnosti mestnega sodnika, Kumra, Habiča, Plavca in Cehla.

Jožef Pferšič, krojaški pomočnik, toži svojega bratranca mojstra Ivana Jurija Pferšiča zaradi krvoločnega napada, udarcev, za prizadete bolečine, za plačilo padarju za zdravljenje.

Odločitev: Obtoženi Ivan Jurij Pferšič je kriv, ker je svojemu bratrancu Jožefu Pferšiču krvoločno prizadejal udarce ter mu prizadel bolečine; poravnati mora zaostalo plačilo 3 fl, za odškodnino za zdravljenje pa se naj pobotata.

Istega dne je tožila Cecilija Prendl Ivana Jurija Pferšiča zaradi storjenega verbalnega delikta.

Odločitev: Obtoženi mora tožnico zaradi storjenega verbalnega delikta prositi za odpuščanje. Če bi se pa zgodilo, da se bo ponovno spozabil ter še kdaj storil verbalni delikt, kakor ga pošten meščan ne sme storiti, pa naj bi to storil pijan ali trezen, bo kaznovan s 6 državnimi tolarji. Če pa se bo to še ponavljalo, ga bodo zaprli v zapor v mestni hiši, kjer bo ostal, dokler ne bo kazen poravnana; enako velja za Prantlovko.

Istega dne je tožil Balaž Kikel Antona Rauša zaradi odstopa od zemljišča v "Zukkäthal", ki jo je Rauš kupil od Ivana Sedovca. Kot mestni svetovalec je imel za to zemljišče predkupno pravico Kikel. Prodajalec pripominja, da mu kupec Kikel ni ponudil več kot 55 fl, čeprav ga je sam večkrat vprašal, ali ni pripravljen ponuditi večje kupnine.

Odločitev: Kikel kot kupec Sedovcu ni ponudil višje kupnine kot 55 fl, čeprav ga je prodajalec to večkrat vprašal zaradi njegove predkupne pravice, sicer ima prodajalec pravico prodati, komur sam želi. S tem je bila tožitelju na vloženo tožbo odvzeta prednostna pravica. Vendar sta se obe stranki miroljubno dogovorili, da Anton Rauš odstopa od nakupa ter dobi kupnino vrnjeno.

Istega dne je tožil Nikolaj Kerničer ženo Nikolaja Pinterja zaradi verbalnega delikta. Stranki sta za začetek kaznovani z globo 3 tolarjev.

11. januarja 1727 so bile v mestni hiši redne volitve sodnika. Matija Rudolf je dobil od svetnikov 3, od meščanov pa 7 glasov, skupno 10. Gospod Cehel je dobil od svetnikov 1 glas, od meščanov 16, skupaj 17. Gospoda Habiča je volilo 5 svetnikov.

1. januarja 1727 je bil za to leto od gosposčine ponovno potrjen za sodnika gospod Matija Rudolf.

9. januarja so bili za svetovalce izvoljeni: Jakob Kumer, Janez Boštjan Cehel, Peter Habič in Matija Plavec. Četrtniki so bili: Ivan Gertnig, Urban Potnik, Andraž Kikel, Jakob Mezinec, Simon Pišan, Filip Rajh. Četrtni mojstri so bili: Martin Pamgartner, Mihal Galic, Jakob See. Vinska dacarja sta postala Peter Habič, Matija Plavec. Cenilci ostanejo isti: Jakob Kumer, Andrej Kikel in Simon Pišan. Gozdarji pa so bili: Ferenc Rus za Hajndl, Balaž Kikel za Strmec, Franc Kristanič pa mestni sluga, Nicolaj Solari za Osredek.

1726 sta na zasedanju mestnega sveta skupaj tožila Simon Pišan in Martin Pamgartner Andraža Kikla zaradi storjenega verbalnega in realnega prekrška.

Svet sprejme sklep: Obtoženi Andraž Kikel se mora razžaljenima tožnikoma v roku treh dni pred svetovalci opravičiti. Ker pa si je drznil sramotiti oblast, je sodno kaznovan z 2 tolarjema globe. Da se v bodoče ne bi ponovil (tako kot se je to že večkrat zgodilo) podoben izgred, je razrešen funkcije četrtnika.

Dne 9. septembra 1728 je bil Matjaž Kikel zaradi svojega "*grdega gobca*", ki ga je otrsral nad mestnim svetovalcem, razrešen funkcije mestnega četrtnika.

5. maj 1727

Kurator Pitoničevih dedičev je vložil zahtevek za zaščito terjatve 53 fl, ki jih dolguje Jakob Kumer od cesarskega sodnega urada Mariji Magdaleni Petren.

Sledi naslednji sklep: Če bo kurator z več verodostojnimi dokazili zahtevo dokazal, da ima tožena Marija Magdalena Petren pravico do 53 fl poročnega deleža iz ženitne pogodbe po zapuščini po svojem pokojnem

možu Petru Petrenu in da ta vsota ni del njenega izplačila, ki ga ji je dodelil magistrat, se naj prošnji ugodi.

Izveček iz Kalhämerjeve listine:

Regensburg, 27. febr. 1654. Ferdinand III. rimski cesar

Cesar Khalhämerju von Raunach iz Lichtenturna kakor vsem njegovim dedičem dodeli posebno milost in svoboščine. V času vojne in v drugih stiskah sme namestiti cesarskega orla ter grbe dednih dežel in vojvodin in dežel na hiše in dvore. Vse njegove sedanje ali bodoče hiše in dvori so pod zaščito, oproščen je plačevati doklado za vojaško spremstvo, prav tako mu ni potrebno vzeti v nastanitev vojakov. Vendar mora v tistih mestih, trgih in vaseh, kjer ima hiše, plačevati mestne davke in doklade, ker teh ni oproščen.

15. decembra 1727 so bile v mestni hiši redne volitve.

Matija Plavca je volilo 6 svetnikov in 12 meščanov, skupaj 18. Petra Habiča je volilo 6 svetnikov, od meščanov ni dobil nobenega glasu, starega mestnega sodnika Matijo Rudolfa ni volil nobeden od svetnikov, ampak samo 5 meščanov.

1. januarja 1728 je bil za to leto potrjen za mestnega sodnika gospod Matija Plavec. Svetovalci so bili: Matija Rudof, Jakob Kumer, Boštjan Cehel, Peter Habič, Urban Potnik. Četrtniki so postali: Ivan Gertnik, Andraž Kikel, Jakob Mezinec. Simon Pišan, Filip Rajh. Četrtni mojstri pa: 8. januarja 1728 Janez Veibhauser, 12. aprila je bil odstavljen Jakob Sehe, namesto njega pa bil izvoljen Kornelij Herman in kot tretji Anton Koren. Vinska dacarja sta bila Peter Habič in Jakob Kumer. Cenilci in gozdarji so ostali stari.

1728 na dan sv. Jakoba (25. julija)

Na semanji dan so podložniki gosposčine Ormož Jakob Hadčur, Martin Potočnik, Matjaž Potočnik storili sramotno in kaznivo dejanje, saj so Balaža Šego ter Agota, njegovega sina iz Pušencev, močno in krvoločno prebunkali. Po osmih dneh jih je v mestno hišo pozval na obravnavo sodnik Matija Plavec, gosposka jih je privedla, vendar so bili na mile prošnje in obžalovanje ter prošnjo gosposčine kaznovani vsak po 1 fl 15 kr in nato izpuščeni.

17. februar 1728

Matija Rudolf je pred magistratom podal izjavo in obljubil, da od 175 fl 4 kr 1 den občini prostovoljno poklanja 100 fl s pogojem, da bo mestna občina iz mestne blagajne letno plačala eno peto mašo za vse pokojne meščane. O tem darilu bo sklenjena pravna pogodba. V Ormožu, 26. febr. 1728.

7. april 1728

Magistrat je sklenil, da ne sme nihče pod tremi Osredki ali gozdovih sekati drevja. Če bo les kdo sekal, bo kaznovan s 3 tolarji, če pa ne bo plačal, ga bodo vrgli v ječo, kjer bo ostal, dokler zanj ne bo plačana določena denarna kazen.

1. januar 1729

Volitve. Za sodnika je bil ponovno izvoljen Matija Plavec.

Svetniki so bili: Jakob Kumer, Boštjan Cehel, Peter Habič, Urban Potnik, Jakob Mezinec in Simon Ižan. Četrtniki so postali: Ivan Gertnik, Urban Potnik, Andraž Kikel, Jakob Edl, Filip Rajh, Tomaž Zaplatnik. Četrtni mojstri so bili: Anton Kornelij Herman, Adam Polek, Janez Weibhauser, od sedaj naprej še Nikolaj Kerničer, ki je bil sprejet dne 27. maja 1729. Vinska dacarja sta ostala Peter Habič, Jakob Kumer. Gradbeni mojster in nadzornik je bil Anton Koren. Gozdarji so bili Franc Kristanič za tri spodnje loge, Andraž Valpotič za Hajndl in Balaž Kikel za Strmec.

15. februar 1729

Jakob Kumer se poravna z Magdaleno Peteren za dolg 53 fl, ki mu jih je bila obtoženka dolžna plačati. Po dogovoru bo toženka poravnala prvo polovico v štirinajstih dneh od tega dne, drugo polovico v sodno določenem roku.

31. avgust 1729

Jurij Bjeršič je bil na ta dan pred tem sodiščem obsojen na kazen 6 fl zaradi verbalnega delikta in udarcev, ki jih je mestnemu svetniku zadala njegova žena. Če se bo tako dejanje še kdaj ponovilo, naj bo kaznovana tako, kakor je bilo odločeno že pri zadevi 18. septembra 1726.

25. november 1729

Andrej Lednik je bil pred tem sodiščem obsojen zaradi pretepanja in ravsanja. Če bo taka dejanja ponavljal tudi v bodoče, bo priveden v zapor v mestno hišo ter ne bo prej izpuščen, preden ne bo plačana kazen 3 tolarjev.

11. december 1729

Volitve v mestni hiši. K svoji kandidaturi je mestni sodnik dodal še dva kandidata.

Peter Habič: svetniki 7 glasov, meščani 7

Jakob Mezinec: svetniki 1 glas

Matija Plavec: svetniki 10 glasov, meščani 12.

Za leto 1730 je bil izvoljen za mestnega sodnika Matija Plavec, za njegove svetovalce pa so bili določeni: Jakob Kumer, Boštjan Cehel, Peter Habič in Urban Potnik, Feliks W. Wainziger, sindik Simon Pišem. Sledijo četrtniki: Ivan Gertnik je dobil 14 glasov, Andrej Kikel in Tomaž Zaplatnik sta dobila po 2, Jakob Edl je dobil 16 glasov. Nova četrtnika sta postala: Mihael Hofer in Anton Herman, četrtni mojstri pa Nikolaj Kerničer, Anton Rauš, Ignac Pluško. Dacarja sta bila Peter Habič in Urban Poltnik. Gradbeni mojster ali nadzornik je bil Anton Koren. Gozdarji so ostali isti.

10. januarja 1730

so obnovili odredbo o prepovedi sekanja lesa v Osredku z dne 7. aprila 1728. Prekršek se bo kaznoval s 3 tolarji kazni.

11. decembra 1730 so bile kot običajno v mestni hiši volitve. Stari sodnik je predlagal še dva kandidata: Petra Habiča, ki je dobil 6 glasov od svetnikov in 15 od meščanov, Urbana Poltnika, ki je dobil od svetnikov 3 glasove, in stari mestni sodnik, ki je dobil 9 glasov od svetnikov ter 6 od meščanstva.

AUSZUG AUS DEM ÄLTESTEN ERHALTENEN GERICHTSPROTOKOLL DER STADT ORMOŽ FÜR DIE JAHRE 1721 BIS 1730.

ZUSAMMENFASSUNG

Unter den G(rund- und Dokumenten)b(üchern) A(lte) R(eihe) des Steiermärkischen Landesarchivs in Graz befindet sich das älteste Gerichtsprotokoll der Stadt Friedau (GbAR 5705). Der in diesem Beitrag gewährte Blick vermag dem Leser bloß einen Einblick in die Sorgen der Bürger der Stadt gewähren. Zumeist waren es Streitigkeiten um eine Erbschaft, die von Richter und Rat abgehandelt und beigelegt werden mußten. In einigen Fällen bildeten Beschimpfungen den Ausgangspunkt für Handgreiflichkeiten, welche mit Geldstrafen geahndet wurden. Sowohl auf die gute Erziehung der Kinder wie entsprechende Führung der Hauswirtschaft hatte das Marktgericht einzuwirken. Nur wenige Fälle betrafen Diebstähle oder das Vergehen des unerlaubten Holzhackens in den Wäldern und Auen rund um die Stadt.

Sehr interessant für die Geschichte von Ormož sind die Eintragungen der jeweils vorgenommenen Wahlen der Richter und Räte, welche in manchen Jahren beinahe die einzigen Notizen bildeten. Ein einziges Mal wurden die neu aufgenommenen Bürger verzeichnet.

IVAN GERŠAK - ŽIVLJENJE, DELO IN PREDSTAVITEV FONDA V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

Med osebnosti, ki so vtisnile globok pečat razvoju Ormoža in njegove okolice v drugi pol. 19. stol., uvrščamo tudi Ivana Geršaka, notarja, predsednika nekaterih ormoških društev, narodnega buditelja, politika, literata in velikega zagovornika slovenske besede. Podoba dejavnosti Ivana Geršaka je njegov življenjski moto, ki mu je bil zvest vse življenje: *"Združujmo se na vseh poljih in idimo med narod."*

Rodil se je pri Sv. Petru pod Svetimi gorami 4. nov. 1838. leta. Gimnazijo je obiskoval v Celju in Gradcu, kjer je leta 1865 z odliko končal študij prava. Odraščal in študiral je v času velikih revolucionarnih sprememb in političnih pretresov, ki so v sredini 19. stoletja zajele evropski prostor. S šolskimi reformami, katerih rezultat je bila odprava licejev v Ljubljani, Celovcu in Gorici, so namreč naše dežele izgubile višje šolstvo in slovenskim študentom sta preostali le dve možnosti: študij bogoslovja doma ali pot v Gradec oziroma na Dunaj, kjer so lahko končali enega izmed številnih visokošolskih študijev. Tako je tudi Ivana Geršaka zanesla pot na graško univerzo. Po končanem študiju je nekaj časa poučeval kot domači učitelj pri pomembnih družinah, med drugim tudi pri baronu Gustavu Conradu.

Do leta 1870, ko je opravil odvetniški izpit, je služboval kot odvetniški kandidat v Mariboru (pri dr. Ferdinandu Dominkušu), Gradcu in Ptuju (pri dr. Križanu).

V letu 1871 se je skupaj z dr. Josipom Krajncem in dr. Ribičem potegoval za slovensko docenturo na graški juridični fakulteti, kjer je bil predviden za predavatelja civilnopravnega reda ter meničnega in trgovskega prava. Iz sklepa profesorskega zbora je razvidno, da mu je le-ta dal vso podporo in priporočilo za provizoričnega docenta za praktični kolegij v slovenskem jeziku. Imel je tudi dovoljenje ministra, da se habilitira kot docent. Vendar predloga in predlagane vsote 4000 goldinarjev državni zbor v proračunu ni odobril, zato je razočaran sprejel prosto mesto notarja v Ormožu, kjer je služboval in živel celih 40 let, vse do smrti 24. februarja 1911. leta.

* Slavica TOVŠAK, arhivistka v Pokrajinskem arhiv Maribor.

Dr. Ivan Geršak (1838 - 1911)

Po šestih letih službovanja v Ormožu je še enkrat zaprosil za notarska mesta v Lipnici, Celju in Celovcu, vendar so bile njegove prošnje vselej zavrnjene. Pač pa je bil 1876. leta imenovan od c.kr. Okrožnega sodišča v Celju za namestnika odstavljenega notarja Karla Höchtla v Ljutomeru. Na osnovi tega imenovanja je enkrat tedensko služboval v Ljutomeru.

Njegova publicistična dejavnost je bila izjemno obsežna. Sestavki o najrazličnejših temah (gospodarstvo, kmetijstvo, jezikoslovje, bančništvo, zgodovina, pravo) so se pojavljali v časnikih Naprej, Slovenski glasnik, Marburger Zeitung, Koledar društev sv. Mohorja, Slovenski gospodar, Slovenski narod in druge. Leto dni (1865) je izdajal celo Čitalnico, "Podučivni listi za slovenski narod", ki je bila ena prvih slovenskih znanstvenih revij; v njej je bila objavljena vrsta njegovih člankov o gospodarskih in narodnih vprašanjih.

V Slovenskem Štajerju, ki ga je izdala Slovenska matica, je podal 1870. leta opis Slovenske Štajerske in v uvodnem delu nakazal svojo politično usmeritev: zagovarjal je federalizem in odklanjal centralistične težnje, ki so bile značilne za Avstrijo. Zajelo ga je narodno gibanje, ki je bilo odsev nastanka in razvoja slovenske inteligence ter njene miselnosti. Sestavni del vse bolj organiziranega vstopa na politično prizorišče je bil tudi boj za slovenski jezik, njegovo uveljavitev v uradih, šolah, sodiščih. Ta boj se je stopnjeval po uvedbi dualizma in je v posameznih deželah (bolj na Kranjskem, manj na Štajerskem) prinesel tudi prve uspehe.

Tudi na njegovem poklicnem področju lahko v vrsti člankov zasledimo številne študije pravne vsebine, o vlogi notarske službe in o notarskem poslovanju. Imel je vrsto strokovnih predavanj v okviru vinorejskega društva, kletarskega društva, konjeniškega društva, v Ptujski čitalnici itd.

Z imenom Ivana Geršaka je tesno povezana ustanovitev Ormoške posojilnice leta 1876, kjer je bilo do konca 19. stol. središče slovenskega narodnega življenja. Kot dober poznavalec družbenopolitičnih razmer tistega časa je ocenil, da je samostojnost naroda mogoča le, če se na gospodarskem in finančnem področju osvobodi vpliva tujega kapitala. Seveda je imel zaradi takšnega prepričanja in dejavnosti v prid slovenstva vrsto nasprotnikov, ki so ga zlasti v času volilnih bojev želeli čim bolj degradirati (Marburger Zeitung). Ormoška posojilnica je bila ustanovljena v času, ko so bile na prostoru Slovenske Štajerske dejavne le tri slovenske posojilnice: ljutomerska, šoštanjka in mozirska. Ob ustanovitvi je imela kar 62 članov z začetno vsoto 3950 goldinarjev. Poleg predsednika dr. Ivana Geršaka so bili imenovani za podpredsednika dr. Anton Magdič, zdravnik v Ormožu, za blagajnika Karl Edvard, oskrbnik ormoške graščine, in osem odbornikov. Leta 1892 je dobila še slovenski naziv "*Ormoška posojilnica*". Geršak je vodil ustanovo celih 35 let. Že iz strukture upravnega odbora (6 duhovnikov, 8 uradnikov, 3 učitelji, 5 upraviteljev, 37 posestnikov, 1 zdravnik, 1 doktor prava) in članstva je razvidno, da je odigrala podobno vlogo, kot so jo imele sorodne institucije v slovenskem prostoru: namenjena je bila slovenski buržoaziji in bogatim posestnikom.

Prav po zaslugi Ivana Geršaka je dobil Ormož leta 1891 Vinorejsko društvo za ormoški okraj. Po vzoru sorodnih društev je imelo namen dvigati kulturno raven podeželja. Pospeševalo je razvoj kletarstva in vinoreje, proizvodnjo vin, po drugi strani pa je s številnimi nasveti in predavanji prispevalo k dvigu izobrazbene ravni.

V istem desetletju 1898 so na iniciativo Geršaka ustanovili še Kletarsko društvo. Imelo je svoja pravila in člani so se zavezali, da bodo prodajali lastno vino, ne le v Ormožu, ampak tudi v "drugih avstrijskih krajih."

V času narodnostnih bojev v širšem slovenskem prostoru je Geršak ustanovil katoliško slovensko politično društvo Sloga, ki je v prvih letih delovanja doseglo vidnejše uspehe.

Do 1899 je bil Ivan Geršak član okrajnega šolskega sveta, kjer si je v okviru možnosti prizadeval za večjo uveljavitev slovenskih učiteljev in slovenskega jezika v šolah. O njegovi resnični slovenski zavesti priča tudi dogodek iz leta 1880, ko je v imenu Slovencev z južne Štajerske nagovoril na sprejemu na Ptuju cesarja Franca Jožefa v slovenskem jeziku.

Ivan Geršak je bil vse življenje zvest idejam, za katere se je boril. Za zasluge na gospodarskem področju ga je Štajersko kmetijsko društvo odlikovalo. Svojo življenjsko pot je opisal v Ormoških spominih, ki so izšli leta 1902 v Ljubljani ob 25-letnici Ormoške posojilnice in 30-letnici njegove notarske službe. Založila jih je Ormoška posojilnica, tiskala pa Katoliška tiskarna.

Za razvoj sodnih oblastev v času, ko se je Ivan Geršak pripravljaj na poklic, je značilno, da je bilo potrebno do leta 1868 imenovanje pravosodnega ministra za opravljanje poklica odvetnika. Osnova za to je bil začasni odvetniški red iz leta 1849, po letu 1868 pa je zadoščal le dokaz o izpolnjevanju določenih zahtev in vpis v seznam odvetnikov. Ti so imeli pravico zastopati stranke v sodnih in privatnih zadevah.

Vzporedno z opravljanjem odvetništva je bilo posameznikom omogočeno opravljanje notarskega poklica (notarski red z dne 29. sept. 1850, veljaven za stare avstrijske dežele, in novi notarski red z dne 21. 5. 1855).

V skladu z notarskim redom je notarje nastavljal in potrjevala država. Torej je imenovalo Ministrstvo za pravosodje notarje na predlog notarske zbornice za posamezni sodni okraj (običajno je bil imenovan en notar na 30.000 prebivalcev). Notarji so bili povezani v notarsko zbornico, ki je bdela nad delom notarjev in istočasno zastopala njihove interese. Imeli so pravico sestavljati javne listine o pravnih poslih, ki so jih posamezniki v njihovi prisotnosti potrdili ali sklenili ter o tem izdajali odpravke, skrbeti za hrambo listin ter na osnovi ohranjenih listin v določenih primerih izstavljati ustrezna potrdila. Sestavljali so tudi posameznikom vloge, namenjene političnim, vojaškim, davčnim in drugim oblastem. Notar je imel tudi pravico, da je po pooblastilu sodišča prevajal določene listine in overjal prevode. Notarski red iz leta 1855 je bil dopolnjen leta 1871 in je predstavljal osnovo za notarski zakon, ki je veljal vse do leta 1930. (Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine, letnik I, str. 33. Notariat kot institucija je bil ukinjen z odlokom AVNOJ-a 1944. leta.)

V skladu z delovanjem notarjev je bilo poskrbljeno za ustanavljanje notarskih arhivov, ki so skrbeli za trajno hrambo notarskih listin. Te so s prenehanjem dela notarjev uradno prenesli k ustreznemu okrajnemu sodišču.

Pokrajinski arhiv Maribor hrani 69 notarskih fondov, kar obsega 71 tm gradiva.

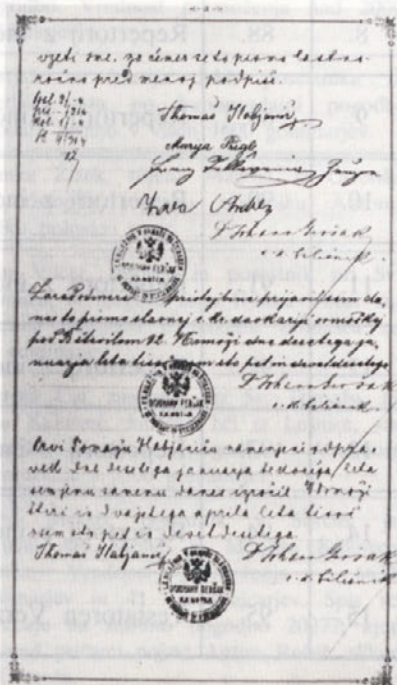
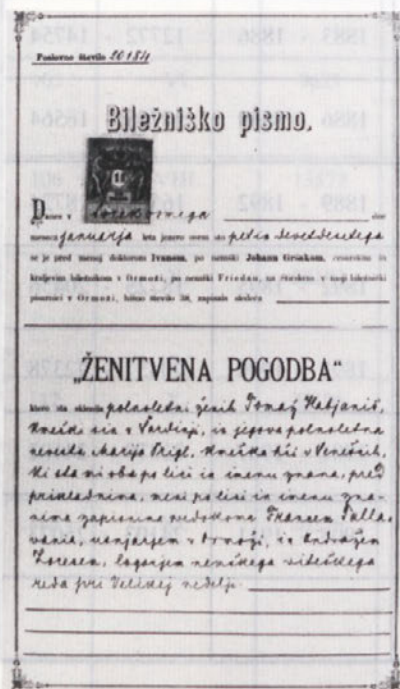
Za območje Ormoža je ohranjeno gradivo treh notarjev: Ivana Geršaka, 1871- 1911 (2,7 tm, od tega 15 knjig), Lavoslava Sevnika (1924 - 1925,

0,1 tm, notarski spisi) in Franca Strelca (1906 - 1924, 0,8 tm, spisi, repertoriji z indeksom).

Notarski akt, ki je imel veljavo javne listine, je moral biti po svoji obliki natančno predpisan; npr. ženitna pogodba, ki je bila v začetku napisana ročno v celoti, kasneje na formularju, je imela v levem kotu poslovno številko in ročno izpisan naslov Notarsko pismo. Na levi in desni strani sta bila kolek za 50 krajcarjev in 1 goldinar. Sledili so osebni podatki o ženinu in nevesti, opis premoženja, dedne obveznosti v primeru smrti enega ali drugega zakonca. Pogodbo so sklenili podpisi ženina, neveste, prič in podpis notarja s pravnim podukom in žigom. Na levi strani so bili zapisani nastali stroški. Zadnja stran je bila opremljena s pečatom in vrvico z državnimi barvami.

V fondu Ivana Geršaka, ki obsega 22 AŠ s spisi, je poleg ženitnih pogodb možno preučevati tudi darilne pogodbe, posojilne pogodbe, dedne oziroma zapuščinske zadeve ter kupoprodajne pogodbe. Za leto 1871 je ohranjenih le 14 spisov, iz naslednjega leta se jih je ohranilo 192, iz kasnejših let pa so spisi ohranjeni več ali manj v celoti.

V nadaljevanju navajam seznam notarskih knjig in kot ilustracijo nekaj primerov pogodb, sklenjenih v notarski pisarni Ivana Geršaka:

Prva in tretja stran ženitne pogodbe, sklenjene v notarski pisarni Ivana Geršaka (Fond Ivan Geršak, Pokrajinski arhiv Maribor, AŠ 112/ spis 20184)

Zap. št.	Teh. enota	Vsebina	Leto	Poslovna št. spisa
1.	81.	Repertorij z indeksom I	1871 - 1873	1 - 1368
2.	82.	Repertorij z indeksom II	1873 - 1875	1369 - 3321
3.	83.	Repertorij z indeksom III	1875 - 1876	3322 - 5270
4.	84.	Repertorij z indeksom IV	1876 - 1878	5271 - 7086
5.	85.	Repertorij z indeksom V	1878 - 1880	7087 - 8815
6.	86.	Repertorij z indeksom VI	1880 - 1881	8816 - 10615
7.	87.	Repertorij z indeksom VII	1881 - 1883	10616 - 12771
8.	88.	Repertorij z indeksom VIII	1883 - 1886	12772 - 14754
9.	89.	Repertorij z indeksom IX	1886 - 1889	14755 - 16564
10.	90.	Repertorij z indeksom X	1889 - 1892	16565 - 18724
11.	91.	Repertorij z indeksom XI	1892 - 1895	18725 - 20456
12.	92.	Repertorij z indeksom XII	1895 - 1900	20457 - 22378
13.	93.	Repertorij z indeksom XIII	1901 - 1907	22379 - 24102
14.	94.	Repertorij z indeksom XIV	1908 - 1911	24103 - 25073
15.	95.	Testatoren Verzeichnis		

Teh. enota	Repertorij z indeksom	Številka spisa	Datum	Regest
99	I.	2	11.11.1871	Matija Munda, kmečki sin iz Bratonečic, in Ana Erhatic, kmečka hči iz Runča, sta sklenila ženitno pogodbo.
99	I.	3	12.11.1871	Jakob Kornekar, posestnik na Dobravi, in žena Gera Kornekar, sta sklenila darilno pogodbo v vrednosti 625 goldinarjev.
103	IV.	6612	13.2.1878	Ivan Bratuša in Marija Dečko, tržanska hči iz Središča, sta sklenila ženitno pogodbo. Vrednost premoženja - 200 goldinarjev.
104	IV.	6906	5.5.1878	Razveljavi se pogodba med Tonetom in Marijo Kotnik iz Hardeka. Vrednost premoženja nad 4000 goldinarjev.
104	IV.	8215	17.7.1879	Anton Lok, mlinar iz Zamušarov, in Julijana Tivolzi, sta sklenila ženitno pogodbo. Vrednost premoženja - 7500 goldinarjev.
105	VI.	9463	21.7.1880	Ivan Polanec, tržan iz Središča, in Lucija Ivanuša, kmečka hči, sta sklenila ženitno pogodbo. Vrednost premoženja nad 2000 goldinarjev.
105	VI.	9627	29.9.1880	Matjaž in Marija Jakl, posestnika iz Središča, sta po kupoprodajni pogodbi prodala zemljo v višini 1600 goldinarjev.
106	VIII.	13577	23.7.1884	Ivanka Žižek, rojena Magdič, iz Ormoža je odstopila soprogu zdravniku Antonu Žižku polovico gorice.
112	X.	20103	7.11.1894	Ivan Vilčar, trgovec in posestnik pri Sv. Tomažu, in njegova žena Ivanka Vilčar sta sklenila pogodbo o nakupu zemljišča za 20 goldinarjev.
112	X.	20106	9.11.1894	Matevž Caf, zasebnik pri Sv. Tomažu, in Ana Kukovec, kmečka hči iz Lešnice, sta sklenila ženitno pogodbo. Vrednost premoženja - 5500 goldinarjev.
112	XI.	20276	7.2.1895	Jožef Meško, posestnik v Savcih, je daroval Ani Meško in Matjažu Kukovcu zemljo. Vrednost premoženja - 6633 goldinarjev in 41 2/3 krajcarjev. Spis se navezuje na ženitno pogodbo 20277, kjer se med pričami pojavi Anton Robič, slikar iz Ormoža.

Notarski spisi so zapisani delno v slovenskem, delno v nemškem jeziku in predstavljajo pomemben dopolnilni vir za preučevanje socialnih, gospodarskih, agrarnih, ekonomskih razmer Ormoža in okolice v drugi polovici 19. stoletja.

VIRI IN LITERATURA

- Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1925 - 1932, str. 210.
- Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918, Gradec, Celovec, Ljubljana, Gorica, Trst 1988.
- Jože Žontar, Arhivistika, Ljubljana, 1984.
- Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1980, IV. knjiga, str. 348.
- Straža, 1911/ št. 31, str. 1.
- Dr. Ivan Geršak, Ormoški spomini, Ljubljana 1902.
- Branko Oblak, Zgodovinski arhiv Ptuj, Ormož skozi stoletja III, Ormož 1988.
- Slovenski gospodar 1911, št. 9, str. 4.
- Slovenski narod 1911, št. 42, str. 3.
- Novice, Ljubljana 1880, št. 34, str. 277 a.
- Ljubljanski Zvon, 1911, str. 223.
- Slovenski gospodar, 1876, št. 36, str.322.
- Marburger Zeitung 1888/205, str. 2 ab.
- Žare Bizjak, Gradivo notarskih fondov, Arhivi 1987/1 - 2, str. 44.
- Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor, PAM 1990.
- Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba Ljubljana, 1979.
- Fond Ivan Geršak, notar, Pokrajinski arhiv Maribor.

IVAN GERŠAK - HIS LIFE AND WORK (TAKEN FROM DOCUMENTS KEPT IN THE REGIONAL ARCHIVES MARIBOR)

SUMMARY

Ivan Geršak, oriented to Ormož more by political circumstances than by personal desire, doubtless was a personality, deserving a special place in a long list of those, who influenced the past of Ormož in different historical periods.

After having finished his studies, he got employed as notary in Ormož, where he was active for 40 years. He participated in different fields - he was a politician, gave lectures and wrote about rural economy, history, law and banking; he was not only a writer but initiated establishments of different associations. Connected with his name there is the establishment of the loan society in Ormož. Ivan Geršak's documents are kept in the Regional Archives Maribor and give the possibility for more information about the history of Ormož.

VOJAŠTVO V ORMOŽU NA PRELOMU STOLETJA

Ob izbruhu prve svetovne vojne slovenskim fantom ni bilo potrebno v vojsko daleč od doma. Ljubljancani so služili v 27. domobranskem pehotnem polku in so tako ostali doma, Mariborčani pa so bili potrjeni v 26. domobranski pehotni polk v Mariboru.

Teritorialno načelo sicer ni bila avstro-ogrška posebnost, ampak je bilo uveljavljeno v vseh modernih močnih armadah. Tako je bila vez med vojaštvom in mestom (civilnim prebivalstvom) zelo tesna. Domačnost okolja je vojakom dajala zadostno mero zavetja. Gojenje polkovnih tradicij pa je ostalo zgolj formalnost. Najpomembnejši cilj je bila bojna pripravljenost.

Narodnostna sestava nabornega območja odseva narodnostno sestavo polka. Današnje slovensko ozemlje je sodilo k **III. armadnemu zboru** s sedežem v Gradcu. Po šematizmu za leto 1914 so slovenski kraji dajali rekrute v celovski 7. pešpolk, ljubljanski 17., mariborski 47., celjski 87. in v tržaški 97. pešpolk.

Druga konjeniška divizija, ki je delovala na našem ozemlju, je imela svoj sedež v Slovenski Bistrici.

V Mariboru in Celju so Slovenci služili v 26. domobranskem pešpolku. Enako tudi ormoški fantje.

V Gorici je bil štab 3. saperskega bataljona, katerega nadomestni kader je bil na Ptujju (bataljon je vključeval rekrute celotnega III. armadnega področja). Na Ptujju sta bila štab in nadomestni kader tudi pionirskega bataljona številka 3.

Na bojiščih so v vojni izginile vse tradicionalne razlike med cesarsko-kraljevimi domobranskimi polki, ki so 1917. leta dobili novo ime. Preimenovali so jih v cesarsko-kraljeve strelske polke (*K. k. Schützenregimenter*).

V letu 1915 in 1918 pa je prišlo tudi do sprememb nadomestnih bataljonov.¹

* Irena LAČEN-BENEDIČIČ, arhivistka v Zgodovinskem arhivu Ptuj.

¹ Janez J. Švajncer, Slovenski polki in njihovi znaki v prvi svetovni vojni, Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN), n. v. 17., Maribor 1981.

Če na kratko pregledamo organiziranost avstro-ogrsko vojske, je bil temelj vojaške ureditve ob začetku prve svetovne vojne podan z brambno postavo, izdano 5. decembra 1868. leta. S tem zakonom je bila izvedena splošna vojaška obveznost, določena na tri leta. Poleg tega je bilo potrebno služiti 8 let v rezervi in 2 leti pri deželni brambi. Od tega leta so oborožene sile sestavljali trije deli:

- skupna armada
- avstrijsko domobranstvo (Landwehr)
- ogrsko domobranstvo (Honved)

Vojno ministrstvo na Dunaju je bilo pristojno za skupno **armado**. Ob njej pa je bil v avstrijskem delu monarhije organiziran Landwehr, ki smo ga Slovenci poimenovali deželno brambo, nato pa domobranstvo. Ker vojaški organizaciji **Landwehr** in **Honved** nikakor nista zaostajali za skupno armado, so bili v znak priznanja spomladi 1917. leta **domobranski** polki preimenovani v **strelske polke**. Znamenje strelskih polkov je postal rog, ki je bil poznan že pri lovskih polkih. Na bojiščih so dejansko izginile vse razlike med skupno armado in domobranci oziroma polki Honveda. Povedati je potrebno, da je bil leta 1912 vojaški rok skrajšan na dve leti.

Sicer nekoliko manj pomemben del oboroženih sil je predstavljala **črna vojska** (*Landsturm*), ki so jo v miru sestavljali obvezniki od 32. do 42. leta starosti. Črnovojniški polki in bataljoni so bili namenjeni za službo v zaledju, vendar so jih začeli iz potrebe v letu 1914 pošiljati tudi na bojišče.

Najvišjo stopnjo organiziranosti je predstavljala **armada** (*Armee*), ki v miru ni obstajala.

Ozemlje avstro-ogrsko monarhije je bilo razdeljeno na 16 korpusnih območij. Enote **korpusa** (*Korps*) so bile v sestavu tako v miru kot v vojni.

Avsto-Ogrska je imela ob začetku vojne 33 K. u. K. pehotnih divizij. **Divizija** (*Truppendivision*), pehotna divizija, je bila sestavljena iz brigad in divizijske konjenice, divizijskega oddelka, divizijske artilerije in potrebnih služb.

Brigada (*Brigade*) je združevala 6 do 9 bataljonov. Pehotna brigada je imela enako 6 do 9 bataljonov lovcev oziroma pehote, saperski in pionirski bataljon.

Bataljon (*Bataillone*) pa je bil sestavni del polka ali pa samostojna enota.

Del bataljona je bila **stotnija** (*Kompagnie*), na Slovenskem je bil v rabi izraz kompanija. Vsak pehotni polk je imel v 4 bataljonih po 4 stotnije.

Posebej je bila formirana **konjenica** (*Kavallerie*), ki je imela 42 polkov.

Enako predstavlja specifičnost tudi **topništvo** (*Artillerie*), ki je delovalo v skupni armadi.²

V fondu Arhiv mesta Ormoža najdemo najstarejše zapise o vojaški službi od 17. stoletja naprej.

Ohranjen je zapis oziroma obvestilo cesarsko-kraljevega oskrbovalnega skladišča v Mariboru, ki piše spoštljivemu magistratu v Ljutomer o kritju stroškov potovanja. Gospod Janez Prager in Franc Steyner prosita za vrnitev stroškov za njuno potovanje (z dovoljenjem) v Ljutomer. Izplačilo gospodu Janezu Pragerju se do sedaj še ni izvršilo, ker še ni bil predložen certifikat stroškov. Zaradi časovne distance do izplačila nastalih stroškov še ne more priti.³

4. oktobra 1798 je gubernijski svetnik in okrožni glavar baron Anton von Spiegelsfeld poslal okrožnico vsem magistratom in okrajnim predstojništvom. V krajih, skozi katere so korakali vojaki, naj magistrat, ki je odgovoren za namestitev vojske v kraju, uredi namestitev vojske. Stroški namestitve vojakov in slame za ležanje znašajo po glavi (na vojaka) 8 florintov. Namestijo naj jih po vojaških stanovanjih, v izjemnih primerih pa pri oskrbovalnih institucijah. Za polovico meseca znesejo stroški za posteljo v vojaškem stanovanju 40 florintov, porcija steljne slame za službenega konja pa 3 florinte.⁴

O nastanitvi vojaštva je ohranjenih nekaj spisov od leta 1665 do 1849. Prevladujejo popisi stanovanj ruskih vojakov in dajatve zanje.⁵

Ormoški magistrat posreduje na okrajni urad v Maribor pritožbo ormoških meščanov zaradi plačila artiklov, ki so jih prejeli ob vkorakanju ruskih vojakov v mesto.⁶

Gospod Jožef Sartorý se je pritožil ob nastanitvi dveh oficirjev v njegovi hiši. Meni, da vojake sprejme samo v primeru, če so ostala stanovanja zasedena. Svojo odločitev utemeljuje s tem, da je bila njegova hiša predtem bolnišnica. Odrejeno je bilo, da je potrebno v prazni hiši gospoda Sartorýja, kjer je bolnišnica, pustiti vse prostore na razpolago za stanovanja vojakom. Razen dvorane morajo biti prazni vsi prostori. Pritožbo je sprejelo municipalno mesto Ormož 9. 3. 1814.⁷

Po magistratnem odloku mesta Ormoža so sestavili seznam o sprejemanju oficirjev in ostalih gostov v mestu. Razpredelnica je sestavljena po mesecih

² Janez J. Švajncer, Svetovna vojna 1914 - 1918, Pokrajinski muzej Maribor, 1988, stran 15-24.

³ Zgodovinski arhiv Ptuj (dalje ZAP), Arhiv mesta Ormoža (dalje AMO), skatla št. 33, mapa 62, spis z dne 7. 12. 1848.

⁴ Ibid., spis prejet 13. 11. 1798.

⁵ Ibid., seznam z dne 26. 4. 1810.

⁶ Ibid., pritožba, datirana 23. 7. 1810.

⁷ Ibid.

za čas od meseca junija 1813 do meseca marca 1814. leta. Posebej so vodene nočitve:

	oficirjev	vojakov	konj
Janez MOLLIČHE	31	57	38
RAUTTER	43	82	5
TOMAZIN (Thomasin)	44	38	-
KIKL	37	74	38
Jožef ŠRAJNER (Schreiner)	38	147	304
Matija KRAJNC (Kreinz)	72	96	315
Jožef SARTORÏ	27	13	4
SKUPAJ	296	508	704

Podatki so sumarni za obdobje, ki je navedeno, največ nočitev pa je bilo v mesecu avgustu leta 1813. Seznam je podpisal mestni stanovanjski svetnik Franc Laurin.⁸

Vojaško brigadirsko poveljstvo v Veliki nedelji prosi magistrat v Ljutomeru za poravnavo stroškov. Generalno poveljstvo v Gradcu je dovolilo, da zdravniku (Mundarzte) gospodu Jožefu Wiesingerju iz Ljutomera, ki je bil vojaški zdravnik, poravnajo stroške obveznosti. Stroški od 6. septembra do 10. oktobra leta 1848 znašajo 1 gulden in 30 krajcarjev.⁹

Deželno namestništvo naproša po cesarsko-kraljevem okrajnem uradu v Mariboru magistrat v Ormožu za delno spregledanje dohodkov ormoški kasarni za leti 1813 in 1815. Prošnja je posledica odredbe z dne 5. 9. 1815; kasarna se torej delno financira iz deželnega namestništva.¹⁰

V zadevi konjskega nabora v letu 1812 je ohranjen seznam darovalcev denarja ali žita za konje, ki so bili vojni obvezniki. Navedene so stare žitne mere: *maaß*, *metzen*, *seitel*. Na seznamu darovalcev je tudi gospostvo Ormož.¹¹

Seznam 14 dezertejev, ki je bil izdan v Gradcu 8. novembra 1740, zajema naslednje podatke:

- datum prijave dezertstva

⁸ Ibid., izvleček, datiran dne 9. 5. 1814.

⁹ Ibid., datiran 12. 11. 1848.

¹⁰ Ibid., poslano 23. 9. 1815.

¹¹ ZAP, AMO, škatla št. 33, mapa 62.

- krstno ime in datum sprejetja v vojsko (prihod v vojsko)
- rojstni kraj in domovina
- starost
- vera
- profesija - poklic
- stan (samski, poročen).¹²

Ob rekviziciji v letu 1805, prisilnem odkupu konj za vojsko oziroma odvzem konj brez odškodnine je bilo potrebno pripeljati konje do 24. 8. do 5. ure zjutraj. Na seznamu je 11 konj iz

- mesta Ormoža
- zgornjega predmestja
- spodnjega predmestja
- Dobrave.

Po odredbi okrajnega komisariata bo za pripeljane konje v času čakanja oziroma do odhoda v Maribor poskrbel magistrat.¹³

Lastnikom oddanih konjev je potrebno plačati stroške transporta, in sicer 18 forintov in 54 krajcarjev. Na seznamu s 30. 8. 1806. leta je 54 oddanih konj.¹⁴

Za vso faro v Ormožu je bilo ob rekviziciji konj zbirno mesto na dvorišču gospostva Ormož. Konje je bilo potrebno pripeljati 26. 9. 1806 ob 1. uri popoldan.¹⁵

Na okrajno glavarstvo v Maribor so se 30. 1. 1767 pritožili ormoški meščani. Meščani so se čutili nezmožni nastaniti vojake, ki prihajajo v mesto brez rešenih stanovanjskih - nastanitvenih problemov. Zaradi tega obubožani meščani prosijo za lokalno vizitacijo, za pregled dejanskega stanja in možnosti nastanitve vojske po stanovanjih.¹⁶

V enaki zadevi se je 23. 10. 1779 pritožil tudi Andrej Jožef Dobrošek (Dobroschegg), zastopnik in upravnik grofovskih posesti v Ormožu.¹⁷

V pismu mestnemu magistratu v Ormožu dne 5. 7. 1810 ponujajo podložni meščani prenočišča za vojake, ki bodo potovali skozi mesto. Prvotno jih je za to dejanje prosil mestni magistrat. Priložen je seznam namestitve ruskih kraljevih čet v mesecu aprilu leta 1810.¹⁸

¹² Ibid., dopis poslan na mestni urad in sodišče Ormož.

¹³ ZAP, AMO, škatla št. 33, mapa 63.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., nastanitvene zadeve.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

Kljub strogi vojaški disciplini je prišlo v letu 1736 do ekscesov. Vojak Janez Friderik Kaspar je bil kaznovan zaradi neprimerne obnašanja z arestom in denarno kaznijo v višini 60 florintov. Kaznovala ga je Vojvodina Štajerska zaradi preklinjanja pred frančiškanskim samostanom in ruvanja žene mestnega sodnika.¹⁹

V Ormožu je delovala v letih 1848 in 1849 narodna garda. Ohranjen je zapisnik uradniške pisarne magistrata z dne 20. 9. 1848. Po sklepu in posvetovanju posameznih gardistov so jih pet izključili iz narodne garde. Izključeni so bili:

- Janez Senkovič (Sencouitsch)
- Franc Linbruner
- Jožef Seyfried
- Janez Kardinal
- Dominik Tambosco.

Obtoženi (razen Jožef Seyfried) so napadli patroljo narodne garde, Seyfried pa je 16. 9. 1848 osmešil gardo, ki se je vračala z vaj. S tem je žalil tudi čast institucije - narodne garde. Vsi gardisti so bili pripravljani tudi javno pričati pod prisego, da se je to resnično zgodilo. Pri tem pa je bil obtožen tudi Jožef Steinwidder, ki je kot član garde žalil državno službo, a je bil oproščen.²⁰

Magistratu v Ormožu pa so sporočili, da je s 27. 4. 1849 narodna garda v Ormožu suspendirana.²¹

Leta 1903 je izdala ormoška občina časovno in poslovno porazdelitev za mobilizacijo in sklic črne vojske. Občinski predstojnik je bil izvršilni in nadzorni organ pri izvajanju mobilizacije.²²

A. Priprave v mirnem času

1. Porazdelitev dela občinskih funkcionarjev, ki so bili pooblaščenici za izvršitev in nadzor mobilizacije:

- Janez Gedliezka - občinski tajnik
- Marko Bauer - II. občinski svetnik
- Franc Bauman - III. občinski svetnik

¹⁹ Ibid., dne 15. 3. 1736.

²⁰ Ibidem, objavljeno tudi v Grazer Zeitung Nr. 179, 14. 9. 1848.

²¹ Ibid., poslano 23. 5. 1849.

²² Zanimiva je primerjava med pisanimi navodili občinam ob mobilizaciji in dejanski aktivnosti občine pri tem. Navedena je dejanska reakcija ormoške občine ob mobilizaciji.

Imenik je sestavil mestni občinski urad Ormož 22. 10. 1903, ko je bil župan Kauzhamer.

2. Določiti je potrebno kraje, trge in poslopja, kamor je potrebno pritrčiti mobilizacijske razglase:

- mesto Ormož, hiše št. 11, 23, 26, 28
- zgornje predmestje, hiša št. 35
- spodnje predmestje, hiša št. 2
- v občinskem uradu in v štirih gostilnah.

3. Imenik oseb, ki poskrbijo za realizacijo razglasitve mobilizacije (pribiti razglas, prebrati, razgrniti in razložiti). Določiti je potrebno prostor, kjer bo izvedena mobilizacija:

- Janez Kosajnc (Koseinz) - občinski sluga
- Jožef Gaberc (Gaberz) - občinski plačanec, nastavljenec
- Hermann Petovar - občinski nastavljenec.

4. Potrebno je imeti klasifikacijsko spričevalo konj in spisek zmožnosti.

5. Seznam crarnih - državnih konjev, ki so v zasebni uporabi:

- Marija Martinc (Martinz), poštarica, ima 2 poštna konja od leta 1898 (1. marca), po imenu Rivoli in Sinka
- baron Filip Zschock ima 2 jahalna konja od leta 1902 (1. marec), po imenu August in Aristoteles.

6. Naborni kraj konj, kamor jih morajo pripeljati posestniki z nabornimi dolžnostmi skupaj s pomočniki, ki držijo konje:

- v Ormožu - Glavni trg
- na Ptuju - Minoritski trg.

7. Imenik konjskih hlapcev (ne smejo biti niti vojaki ali domobranci niti vojaško izurjeni črnovojniki), ki so po posebnem ukazu okrajnega glavarstva določeni za spremljavo potrjenih konj. Vpisanih je 30 konjskih hlapcev, priložen pa bi naj bil tudi seznam vprežnih voz (ni ohranjen). Imenik konjskih hlapcev vsebuje poleg imena in stanu leto rojstva, kraj, domovinsko občino, služenje (artilerija, ulanci, dragonci, deželna bramba) in opombe.

B. Ko se prične mobilizacija:

- Se sprejmejo mobilizacijski razglasi in poverilni listi ter se razglasi sklic črne vojske. Takoj je potrebno odpreti ovoj, kjer so zgoraj navedeni razglasi in tiskovine, podpisati vročilnico in jo poslati cesarsko-kraljevemu okrajnemu glavarstvu. Sli (kurirji) morajo mobilizacijo takoj razglasiti

in nabiti mobilizacijske razglase. Občinski funkcionarji naj vestno izpolnjujejo svoje obveznosti.

- V občinsko pisarno je potrebno prijaviti prihod neaktivnega moštva črnovojnih zavezancev.
- Nadzorovati je potrebno odpošiljanje erarnih konj, ki so v oskrbi pri zasebnikih.

V nadaljevanju so opisane naloge in dolžnosti po dnevih od začetka mobilizacije.

- Konjski nabor se pričinja v mesecih od aprila do septembra ob 5. uri zjutraj, februarja, marca in oktobra ob 6. uri, decembra in januarja pa ob 7. uri zjutraj. Ob naboru konj je potrebno obvestiti posestnike, katere konje naj privedejo in kateri so pri naboru izvzeti. Za obolele konje je potrebno predložiti spričevalo s podpisom dveh konjskih posestnikov in potrjeno od občinskega predstojnika.
- Občinski predstojnik ali občinski tajnik izda prvi dan mobilizacije poverilne liste tudi tistim, ki nimajo vojaških dokumentov.
- Strogo je potrebno pravočasno nadzirati prihod aktivne in črne vojske. Po možnosti pa je potrebno preprečiti spremstvo domačinov.
- Konjske hlapce je potrebno vpoklicati na ukaz okrajnega glavarstva.
- Skrb za zbiranje delavcev - črnovojniških obveznikov. Razglasiti je potrebno, da se delavci zberejo na zbirališču, opozoriti jih na primerno obleko, s seboj pa naj prinesejo jedilni pribor, živila in orodje.

Nabor konj

- Občinski predstojnik naj prinese na naborno mesto klasifikacijski seznam, sposobnostni spisek in opravičila. Četrty dan mobilizacije je cesarsko-kraljevo okrajno glavarstvo dolžno naznaniti tiste, ki niso prišli. Vojaki, ki so odsotni zaradi bolezni, naj predložijo zdravniška spričevala.
- Naznaniti je potrebno tiste, ki niso oddali erarnih konj iz zasebne lasti.
- Med mobilizacijo je potrebno priskrbeti stanovanja na poseben ukaz in v primeru prošnje izvesti rekvizicijo (zablembo).²³

²³ ZAP, Mestna občina Ormož - zbirka dokumentov (dalje MOO), škatla št. 4, ovoj 37.

Ohranjeni so tudi sezname po občinah za nabornike, rojene od leta 1871 do 1893, za vsako leto posebej. Naborniki so razdeljeni v tri starostne skupine. Sezname pa vsebujejo naziv dežele (Štajerska), političnega okraja (Ptuj) in nabornega okraja (Ormož). Navedeno je ime in priimek nabornika, sledijo datum in kraj rojstva, vera, stan, šolska izobrazba, glasbena izobrazba (godbeniki), znanje obrti ali poklic, ime očeta, poklic očeta, sedanje bivališče nabornika, kdo je pisno ali ustno obvestil nabornika in opombe.²⁴

Imenik črnovojniških nabornikov od rojstnega leta 1871 do 1895 je podoben prejšnjemu in vsebuje naslednje rubrike: zaporedno številko, ime črnovojniškega obveznika, poklic, bivališče v domovinski občini, trajna odsotnost iz domovine, služenje v vojski, vojni mornarici, orožništvu ali deželni brambí, nesposoben, in iz katerega razloga, ter opombe.

Vsem občinskim uradom je bilo po dopisu cesarsko-kraljevega ministrstva za deželno brambo z dne 12. 11. 1881 št. 1715 naročeno, naj vsako leto meseca julija popišejo vse obveznike deželne brambe, ki niso bili vključeni v vojaški sestav, pa so vendar sposobni po zvrsti svojega poklica opravljati dela v vojaške namene. Takšno obvestilo je poslalo okrajno glavarstvo Ptuj 11. 6. 1882.²⁵

Tako so izbrisali iz seznama deželne brambe svoje nabornike in jih vpisali v črnovojniške sezname. Priložen je tudi seznam oseb, ki niso izurjeni v vojaških veččinah in so v vojaškem sestavu kot profesionalci zaradi svojega poklica.

Sumarni seznam poklicnih mojstrov, ki so v vojaškem sestavu, kaže pisano paleto potrebnih poklicev za vojne namene:

kovač, ključavničar, puškar, zidar, kamnosek, sedlar, pasar, pek, litograf, bolniški strežnik, pilar, kovač v parni kovačnici in poklici, ki so jih zastopali naborniki iz Ormoža leta 1892:²⁶

tesarji:	Potočnik Franc, 1852 (letnica rojstva)
	Trop (Tropp) Mihael, 1862
mizarji:	Kuharič (Kucharitsch) Ferdinand, 1856
	Gaberc Marko, 1866
kolarji:	Heiling Alojz, 1868
	Kreps Jurij (Georg), 1857
sodar:	Škrinjar Andrej, 1852
čevljarji:	Kikl Janez, 1851
	Lesjak (Lessiak) Franc, 1852
	Zacherl Karel, 1859
	Heidenkummer Karel, 1863

²⁴ ZAP, MOO, Seznam vojaških obveznikov od rojstnega leta 1830 do 1893, knjiga št. 45.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., seznam sestavil Mestni občinski urad v Ormožu dne 24. 12. 1892.

- krojači: Rajh (Reich) Anton, 1856
 Novak Jožef, 1856
 mlinarji: Plavec Andrej, 1852
 Smodiš (Smodisch) Avguštin, 1863

Priloženi so sezname za redni vpoklic nabornikov, vpoklicanih po 1. starostnem razredu od leta 1846 (rojeni v letu 1843) do leta 1882 (rojeni 1863) redni vpoklici nabornikov v 5. starostnem razredu pa od vpoklicnega leta 1859 (rojeni 1838/34) do leta 1863 (rojeni 1842/38).²⁷

Občinski register obveznikov občine Ormož od 1885 do 1910 vsebuje naslednje rubrike: kraj (Frankovci, Hum, Pušenci, Litmerk, Ormož, Hardek) - občina (Ormož), zaporedna številka, čin, ime in priimek, rojstni podatek, rok službe v kadru, zaporedna številka registrske komande vojaškega okrožja, sedanje bivališče in opombe.²⁸ Poseben indeks k rekrutnemu spisku za Hum pa je od 1908 do 1916.²⁹

Mobilizacijski spisek za obveznike po letnicah rojstva od 1871 do 1914 za občino Ormož sestavljajo naslednje rubrike: zaporedna številka, ime, ime očeta, datum, kraj in okraj rojstva, pristojnost (občina in okraj), rekrutiran, bivališče, rod vojske, v katerem je služil, čas služenja, kakšno službo je opravljal, ali je invalid in koliko odstoten, zakaj ni služil, način vpisa podatkov v seznam (po dokumentu, po izjavi moža) in pripombe.³⁰

Ministrstvo za deželno brambo je 1. 6. 1903 po ukazu izdalo knjižico: *NAVODILO O DOLŽNOSTI OB MOBILIZACIJI NALOŽENI OBČINAM*. Po poglavjih bom predstavila izveček navodil.³¹

I. POGlavJE

Delovanje ob mobilizaciji na splošno

I. Uvod

- *Prehod vojske, vojnega pomorstva, obeh deželnih bramb in bosensko-hercegovskih čet iz mirnega stanja v vojno, se imenuje mobilizacija.*
- *Kadar preti vojna nevarnost, se skliče črna vojska istočasno s splošno mobilizacijo. Sklic črne vojske pomeni maksimalno pripravljenost pripadnikov za vključitev v črno vojsko.*
- *Določeni so tudi mobilizacijski dnevi, ki jih ob mobilizaciji, ob sklicu in pozivu črne vojske naznanijo tudi županom.*

²⁷ Ibid.

²⁸ ZAP, MOO, Občinski register obveznikov občine Ormož 1885 - 1910, knjiga št. 46.

²⁹ Ibid.

³⁰ ZAP, MOO, Spisek vojaških obveznikov občine Ormož, knjiga št. 48.

³¹ ZAP, MOO, škatla št. 4, knjižica, priloga v ovoju 37.

2. Sodelovanje občin pri mobilizaciji

- Občine morajo sodelovati pri izvrševanju mobilizacije kot tudi pri sklicu črne vojske (Landsturm).
- Občine so glede mobilizacije pod vodstvom političnih okrajnih oblastev, tj. podrejene in dolžne izvrševati ukaze.
- Župani so za izvršitev osebno odgovorni.

3. Časovna in opravilna razdelitev

- Naloge občin je potrebno pripraviti že v mirnem času. Načrt se imenuje "časovna in opravilna razdelitev".
- Župan mora že v mirnem času določiti zaupanja vredne može.

4. Puščanje občinskih opraviteljev v civilnem razmerju

- Opravitelje - zaupne može, ki pripadajo vojski ali deželni brambi lahko do 15. ali 26. mobilizacijskega dneva pustijo v civilnem razmerju, kot črnovojniške zavezance pa do 15. dne mobilizacije.
- Župani morajo opravitelje naznaniti političnemu oblastvu, javiti pa je potrebno tudi vse spremembe, do katerih je prišlo (pri opraviteljih).

II. POGlavJE

Mobilizacija neaktivnega moštva

5. Priprava in razglasitev mobilizacije

- Splošna mobilizacija nastopi z ukazom cesarja.
- Že v mirnem času je potrebno določiti lokacijo, kamor bodo nalepili mobilizacijske razglase, njihovo število pa določi okrajna politična oblast.

6. Napoved in razglasitev mobilizacije

- Politično oblastvo obvesti župana s poslanimi razglasi o splošni mobilizaciji.
- Istočasno se z razglasom vpokliče neaktivne vojaške osebe v službovanje. Z razglasi prejmejo župani tudi število poverilnic, ki rabijo za prosto vožnjo po železnici tistim, ki odpotujejo v službovanje in nimajo vojaških izkaznic.

7. Vpoklic rezervistov

- Po 24 urah se morajo javiti na zbornem mestu, ki je vpisano na prvi strani vojaške (deželno-branske) prehodnice.
- Osebe, ki so trenutno v civilni službi, se morajo brez poziva javiti v službovanje. V mobilizaciji se vrstijo vojaški novinci in nadomestni rezervisti.
- Vsakdo, ki je vpoklican, uporablja železnico od svojega stanovanja do zbornega mesta na račun države, oni pa, ki imajo stalno bivališče v inozemstvu, od avstrijsko-ogrske meje dalje.
- Kot vozna izkaznica velja na železnici vojaška listina, pozivnica ali namembnica.

- Kdor vojaške listine ali poziva nima, se naj pred odhodom oglasi pri županu.
- Ne glede na vozni red morajo vpoklicani priti čim hitreje do prve najbližje železniške postaje (ali pristanišča).
- Župan naj poskrbi, da pripeljejo vpoklicane s konji najhitreje do železniške postaje.
- Župan naj prepreči spremstvo sorodnikom, češ da je čas in denar nepotrebno tratiti.
- Vpoklicani stopijo z dnem mobilizacije pod vojaško sodišče in vojaško disciplinsko oblast.

8. Sankcije za vojake, ki ne odidejo v vojaški sestav

- Zamudnike je potrebno pripeljati pred prvo vojaško ali deželnoobrantsko dopolnilno okrajno oblastvo (s tem razumemo tudi deželnostreško dopolnitveno okrajno poveljstvo), pri veliki oddaljenosti pa pred politično okrajno oblastvo.
- Nabornike, ki niso odšli v vojsko in je župan zanje zvedel, je potrebno 4. dan po razglasitvi mobilizacije naznaniti političnemu okrajnemu glavarstvu. O bolnih je potrebno predložiti zdravniško spričevalo, ki ga potrdi župan, razen če so ga izdali ali potrdili aktivni vojaški zdravniki.

III. POGLAVJE

Sklic in poziv črne vojske v vojaški sestav

9. Priprava za sklic in poziv črne vojske

- Črna vojska (Landsturm) se vpokliče na povelje cesarja.

10. Sklic črne vojske in poziv v vojaški sestav

- Župani dobijo potrebno število razglasov o sklicu in pozivu črnovojnikov.
- Izjemoma jih lahko vpokličejo s pozivnicami.

11. Prihod črnovojniških obveznikov in nadzor

- Začne se z mirovno splošno mobilizacijo. Črnovojniki imajo prav tako pravico do brezplačnega železniškega prevoza. Za vozno izkaznico velja enako kot za nabornike vpoklic.
- Župan mora odhod v službovanje črnovojnih obveznikov kontrolirati s črnovojniškimi seznama vpoklicanih.

12. Razvidnost črne vojske po izvršenem sklicu in pozivu

- Preglednost črnovojnih obveznikov, ki imajo v občini domovinsko pravico, je enaka kot v miru.
- Črnovojniki, ki jim za določen čas odobrijo dopust, dobijo "črnovojniške dopustnice". Takšen črnovojnik se mora ob prihodu javiti županu in mu sporočiti svoj naslov ali spremembo naslova.

- O tujih črnovojnikih morajo župani v takšnih primerih voditi poseben seznam.

13. Postopek za neaktivne črnovojniške obveznike - rezerviste

- Župani morajo poizvedovati o črnovojnih obveznikih, ki niso odšli v službovanje. Četrty dan jih je potrebno predložiti političnemu okrajnemu oblastvu. Kontrolirati je potrebno tudi tiste črnovojnike, ki so v občini prisotni, pa nimajo domovinske pravice.
- Vse črnovojniške obveznike, ki so svojevotjno zapustili službovanje, je potrebno naznaniti žandarmerijski postaji in jih nato izročiti političnemu okrajnemu oblastvu.

IV. POGLAVJE

Konji

14. Seznam konj in štetje voz

- Zaradi preglednosti za vojno službo je potrebno vsako tretje leto izdelati razredne sezname za konjsko klasifikacijo.
- Erarične konje, ki so pri posestnikih v privatni uporabi, mora občina zabeležiti in voditi seznam.
- Pri ukazanem štetju voz župani popišejo ločeno enovprežne, dvovprežne in tovrne vozove.

15. Priprava za konjski nabor

- Občine so dolžne v mimem času določiti prostor, kjer se zberejo konjski posestniki s konji in konjskimi pomočniki.
- Občina mora preskrbeti konjske hlapce (poganjače) za spremstvo konj. Poganjače zberejo iz prostovoljcev, nato pa lahko vpokličejo za to delo tudi nabornike. Pod nobenim pogojem pa to ne smejo biti vojaško izurjeni črnovojniški obvezniki.

16. Odhod vojaških konj iz privatne uporabe

- Uporabniki službenih konj in konj deželne brambe se morajo v 24 urah po razglasitvi mobilizacije javiti na postaji, od koder so bili konji poslani, oziroma tam, kjer izdajajo sezname konj.
- Nadzor nad odposlanimi konji vodijo župani.

17. Konjski nabor

- Napovedo ga z mobilizacijskim razglasom, župani pa oskrbijo, da privedejo konji pred naborno komisijo ob določeni uri. Prignati je potrebno vse konje (tudi tovrne), ki so bili ob zadnji klasifikaciji spoznani za sposobne, in tiste, ki še niso bili klasificirani in so s 1. januarjem presešli 4. leto starosti.

Izveti so:

- a) zakonito oproščeni konji in konji iz posesti neaktivnih plačancev - gažistov, ki jih imajo za službeno uporabo,
 - b) že prodani, a ne odpeljani konji, vendar le, če so jih prodali vojaškim gažistom, ki si morajo ob mobilizaciji priskrbeti konje sami.
- Župani naj posestnike opozorijo, naj sami privedejo s seboj na naborni prostor konjske hlapce. Plemenski konji pa so nabora oproščeni s predložitvijo dokazila, da so konji kot pripravni za pleme sprejeti v vpisnik deželne kobilarne.
 - Pri naboru konj morajo biti navzoči župani, ki izročijo političnim uradnikom klasifikacijski izkaz in seznam z dokazili vred. Za stroške oskrbe, sprejetja ali transporta potrjenih konj, skrbi župan oziroma občina. Politično okrajno oblastvo povrne županu stroške ob predložitvi dokazil.
 - Občina poskrbi za konjske hlapce na nabornih krajih in jim plača po 2 kroni dnevnice.

18. Zagotovilo potrebnih lokalov in prostorov

- Prostore, kjer se zbirajo konji, določi občina že v mirnem času. Potrebno jih je na zunaj označiti in postaviti napise ter kažipote.
- Članom konjske naborne komisije, v njej so 2 uradnika, 2 zaupnika, 3 cenilci, 3 častniki (uradniki) in 8 vojakov, je potrebno priskrbeti prenočišče.
- Za javni red in varnost na omenjenih prostorih poskrbi občina.

V. POGLAVJE

Posebna določila

19. Kako preskrbeti delavce

- Delavci morajo biti sposobni za vojaška opravila v vojne namene, ki jih zahtevajo vojaška oblastva, vojaški zavodi, železniški uradi in vsi, ki se štejejo za poduradnike, služabnike, pomočnike ali delavce (polirji, mojstri, nadzorniki, tehnični organi).
- Potrebe delavcev so določene že v mirnem času v prvi vrsti iz prostovoljcev, nato pa iz sorodnih rokodelstev, če teh ni dovolj, vključijo črnovojniške obveznike.
- Če črne vojske ne skličejo, jo nadomestijo s pravo vojaško službo. Pri takih nabornikih traja obveznost služenja od vstopa v nabor do 31. decembra v letu, ko izpolnijo 33. leto starosti.
- Za delavske namene določenih oseb v miru ne obvestijo.

20. Prostovoljni delavci

- Na prošnjo urada, kjer potrebujejo delavce, izda župan poziv in omejitve, ki se pri tem pojavijo, določi višino plačila, pri tem pa upošteva obrabnino orodja.
- Delavci skrbijo sami za prenočišče, obleko in preskrbo.
- Vseh vpoklicanih ob mobilizaciji ne smejo najemati kot delavce in jih ne zadrževati - to je dolžnost delodajalcev. Enaka pravila veljajo za konjske hlapce (ne morejo biti prostovoljni delavci, če so vpoklicani).

21. Zagotovitev in seznam črnovojniških delavcev

Za sezname in zagotovitev črnovojnih obveznikov - delavcev skrbijo župani. Seznam delavcev dobijo od črnovojnih okrajnih poveljstev po političnem okrajnem oblastvu.

22. Izbor delavcev - črnovojniških obveznikov

- Župani naj priskrbijo samo za delo sposobne delavce.
- V miru jih smejo določiti kot delavce tudi "za orožje nesposobne".
- Za delavce ne smejo vzeti tistih, ki so oproščeni črnovojniškega služenja, kot so poštni in telegrafski uslužbenci, uslužbenci na železnici, v premogovnikih in rokodelci, ki izdelujejo naprave, potrebne v vojni. Prav tako ne delavcev pri stalnih vojaških oblasteh in zavodih ali s posebnimi službami in opravili v vojne namene ali določenih za konjske hlapce.
- Iz tovarn smejo, če je to nujno potrebno, vzeti tudi vojaško izurjene ljudi.

23. Prihod črnovojniških delavcev v vojaški sestav in oprema

- Župani morajo delavcem sporočiti, za kakšno službo so določeni, dan, kraj, in jim naročiti, da si preskrbe obleko, primerno letnemu času. S seboj naj vzamejo jedilni pribor, posodo in zalogo hrane za dva dni, v nekaterih primerih pa tudi orodje.
- Če posameznih delavcev črnovojniških obveznikov ni mogoče najti ali ne morejo priti v službo, mora župan poiskati nadomestilo.
- Delavci naj odidejo na služenje peš, če je mogoče, pa naj občine pospešijo odhod z vozovi.
- Izjemoma se lahko uporabi železnica, če kraja službovanja v enem dnevu ni mogoče doseči. V tem primeru izda župan poverilnice delovodji skupine.
- Delavci, ki delajo v premičnih delavskih oddelkih napornejša dela, in vsi, ki so trajno v vojaških zavodih, prejmejo doklade.
- Vsak dan dobijo delavci kot odškodnino za obrabo orodja 30 vinarjev, za seboj prineseno hrano prva dva dni po 1 krono. Za delavce v premogovnikih so plače enake kot v mirnem času.
- Delavci, ki so potrebni za delo samo določen čas, dobivajo dnevno plačo in odškodnino za s seboj prineseno orodje.
- Delavce, ki so se poškodovali med delom, lahko na lastno prošnjo premestijo v brezplačno vojaško bolnišnico.

24. Postopek za črnovojniške delavce, ki niso odšli v službovanje

Enako kot po paragrafu 13.

25. Določbe za delovno mobilizacijo

- Ob delovni mobilizaciji vpokličejo rezerviste v vojaški sestav z javnim razglasom ali s pozivnicami. Veljajo enake določbe kot pri splošni mobilizaciji.
- Ukaze o konjskem naboru prejme župan od političnega okrajnega oblastva.

26. Druge dajatve v vojne namene

Sem spadajo preskrba prenočišč in voz, vozovi za dovažanje vode, dajatve živil in podobno. Vse to se razglasi posebej.

V fondu mestne občine Ormož je tudi seznam slov, ki vsebuje naslov sla, naslov namestnika, številko sla, smer poti in oddaljenost med kraji. Priložene so dolžnosti občinskega predstojnika ob mobilizaciji, tiskovine za zdravniška spričevala, opravičila, navodilo za občinskega predstojnika pri sklicevanju črne vojske z navodilom, da hrani te priloge pri tamkajšnjem mobilizacijskem operatu.

6. maja 1907 so sestavili v Ormožu za primer mobilizacije seznam po šest slov. Za vsakega sla posebej so določene vasi in njihovi namestniki:³²

- I. sel Janez Jaušovec (Jauschowetz)
namestnik Andrej Kovačič	vasi: Šardinje (Scharding)
Vičanci (Vitschanetz)
Bratonečice (Wratonečitz)
Sodinci (Sodinetz)
- II. sel Jakob Kovačič
namestnik Herman Petovar	vasi: Litmerk (Littenberg)
Runeč (Runtschen)
Lahonci (Lahonetz)
- III. sel Anton Javšovec (Jauschowetz)
namestnik Jože Gaberc (Gaberz)	vasi: Hardek (Hardegg)
Mihalovci (Michalofzen)
Veličane (Velitschan)
Žerovinci (Scherovincen)
- IV. sel Janez Hodžar (Hodschar)
namestnik Janez Cajnko (Zeinko)	vasi: Brebrovnik (Wrebrofnig)
Miklavž (St. Nikolai)
Hermanci (Hermanetz)
Kog (Kaag)

³² ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 38.

- V. sel Leopold Libih (Liebich) namestnik Janez Kaučič	vasi: Pušenci (Puschendorf) Frankovci (Frankofzen) Obrež (Obrisch) Središče (Polstrau)
- VI. sel Franc Cajnko (Cainko) namestnik Karl Heiderkumer	vasi: Hum (Kulmberg) Šalovci (Schalofzen) Vitan (Vitan) Jastrepci (Jastrovetz) Vodraci (Adrianzen)

Okrajno glavarstvo Ptuj, pod katerega je spadalo tudi mesto Ormož, naroča vsem občinskim predstojništvom, naj posebej varujejo železnice, brzozave in druge za vojaške namene pomembne objekte. Pri tem naj sodeluje poleg poklicnih varstvenih organov tudi javnost. Varstvo železnic je potrebno pospeševati na kmetih, tujce odvracati od železniške proge oziroma jih naj odvraca žandarmerija. Da bi oddelkom javne varnosti olajšali njihovo službo, pa naprošajo za pomoč vse ljudi, predvsem pri nalogah kurirjev, pri pripravi hrane in podobno.³³

Okrajno glavarstvo Ptuj razglasi s 26. 10. 1914 vpoklic črnovojnih obveznikov, rojenih v letih 1892, 1893 in 1894. Naborniki morajo imeti par močnih dobro priležnih čevljev ali škornjev, toplo volneno spodnje perilo, toplo obleko, volnene nogavice, tople odeje, nahrbtnik in jedilni pribor.³⁴

Na poveljstvo deželne brambe dopolnilnega okraja Celje se morajo zbrati vsi črnovojniki, ki so dobili dopust. Izvršen bo namreč ponoven zdravstveni pregled 17. oktobra 1914. Zaukazana sta bila splošna razglasitev in prihod vojakov ob 6. uri zjutraj.³⁵

V vojnih časih je prihajalo do kopičenja pošte, ki je bila namenjena za Ormož, na ptujski pošti. Tako je prihajalo do zamude časopisov tudi do dva dni. Razumeti moramo, da so ljudje, željni poročil in novic, prosili, naj mestna občina Ormož posreduje pri ormoški pošti, in sicer za naslednje časopise:

Dunaj:	Die Zeit die neue freie Presse, Ost - deutsche Rundschau
Gradec:	Grazer Tagespost, Grazer Tagblatt, Grazer Zeitung, Arbeiter Wille, Montags - Zeitung
Maribor:	Marburger Zeitung, Straža, Slovenski gospodar
Ljubljana:	Slovenski narod, Slovenec, Slovenske slike. ³⁶

³³ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 39.

³⁴ Ibid., razglas, izdan 21. 10. 1914.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., spis z dne 20. 8. 1914.

Okrajno glavarstvo Ptuj opozarja vsa občinska predstojništva in žandarmerijske postaje na amnestijo zločinov zoper vojaško obveznost, ki je bila objavljena v Grazer Zeittung 29. 7. 1914.³⁷

V mesecu juliju (28. 7.) istega leta je po atentatu na Franca Ferdinanda v Sarajevu sledila vojna napoved Srbiji, Avstro-Ogrska pa je napovedala 6. avgusta vojno še Rusiji.³⁸

Mestni občinski urad v Ormožu je po naročilu župana objavil razpored mož, ki so se vsakih 6 ur izmenjavali ob cestni zapori pri Skorčičevem vodnjaku. Straža je bila odrejena po odloku varnostnih organov, začela pa se je 14. avgusta 1914 ob 6. uri zjutraj.³⁹ Zaradi zanimivosti in specifičnega ponemčevanja nekaterih slovenskih priimkov navajam seznam v celoti po arhivskem dokumentu⁴⁰ :

Lesjak (Lesiak) Janez	Vaupotič Jožef
Meznarič Franc	Lesjak (Lesiak) Franc
Stropnik Feliks	Horvat Filip
Potočnik Jožef	Meško Filip
Polak Matija	Štucl (Stutzl) Jakob
Petovar Maks	Rojs (Rois) Janez
Skripec Matjaž	Richter Janez
Majhen (Meichen) Alojz	Veselič Janez
Šulek (Schulek) Jožef	Gomze Ciril
Robinšek (Robinschek) Jakob	Kelemina Andrej
Novak Jakob	Kovačič
Meško Janez	Herga Janez
Kreps Ferdinand	Bauer Avguštin
Majcen (Meitzen) Jakob	Wernig
Heršič (Herschitz) Štefan	

Ob sklicu črne vojske se naj ormoški naborniki, rojeni v letih 1892, 1893 in 1894, zberejo 2. oktobra 1914 v poslopju starega okrožnega sodišča v Celju ob 8. uri. Za pravočasen in polnoštevilen prihod obveznikov so zadolženi zastopniki občine. Legitimacijski list črnovojnih obveznikov je sestavljen po zakonu iz leta 1914 (19. 9. 1914). Seznam nabornikov vsebuje leto rojstva, ime in priimek, kraj rojstva, pristojnost v občino, poklic in očetovo ime.⁴¹

- 1892, KIKL Gotfried, rojen v Ormožu, pristojen v Litmerk, konjski hlapec pri Francu Minisdorfer, oče Janez Mulle

³⁷ Ibid., razglas 31. 7. 1914.

³⁸ J. J. Švajncer, Svetovna vojna 1914 - 1918.

³⁹ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 39, spis z dne 12. 8. 1914.

⁴⁰ Opomba avtorice I. L. Benedičič.

⁴¹ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 39.

- 1892, **LEBIČ (LEBITSCH)** Adalbert, rojen in pristojen v Konjice (Gonobitz), jurist
- 1893, **KREPS** Ferdinand, kolarski pomočnik, rojen in pristojen v Ormožu, oče Jurij
- 1893, **SEREC** Anton, kmečki pomočnik - dninar, pristojen in rojen v Ormožu
- 1893, **KOLARIČ** Rudolf, čevljarški pomočnik pri Meieritschu, pristojen v Obrežu
- 1893, **RAKUŠA** Rudolf, učitelj, rojen v Ormožu, pristojen v Obrežu
- 1893, **PŠAK** Karl, konjski hlapec Ministerfer, rojen in pristojen v Hardeku
- 1893, **MAUKO** Vincenc, trgovski nameščencec, Rucmanci - Ivanjci, oče Peter
- 1894, **KRALJ** Ferdinand, usnjarski pomočnik, pristojen in rojen v Ormožu
- 1894, **IVANUŠA** Avguštin, ključavničarski pomočnik pri Kreutzu, rojen v Ormožu, pristojen v Humu
- 1894, **KOVAČEC** Anton, pleskar, pomočnik pri Veseliču (Veselitschu)
- 1894, **KOKOT** Janez, trgovski pomočnik, pristojen v Podgorcih, pri Veseliču
- 1894, **PETEK** Martin, trgovski pomočnik, pristojen v Sodincih, pri Veseliču
- 1894, **WERBER** Janez, trgovski pomočnik pri Brodarju, Gornja Vižinga, sodi v okraj Radlje (Mahrenberg)
- 1894, **ŠAGOVEC JURIJ (SCHAGOVETZ Georg)**, vrvarski mojster, rojen v Gradcu, pristojen v Tomažu, okraj Ptuj.⁴²

Okrajno glavarstvo Ptuj naroča vsem občinskim predstojništvom, naj opozori prebivalstvo, posebno tiste, ki se vozijo z avtomobili, naj se na zahtevo varuhov javne varnosti kakor tudi stražnikov brezpogojno takoj ustavijo. Ker vozniki avtomobilov niso ustavljali na zahtevo organov javne varnosti, so nanje streljali. Enako velja za vozila na povodec in vsako vozilo na cesti.⁴³

⁴² Leta 1914 je Ormož občina, ki je spadala v politični okraj Ptuj, zato Tomaž - v Ptuj.

⁴³ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 39, razglas z dne 6. 8. 1914.

Iz leta 1915 je ohranjen seznam slov, ki so prevzeli mobilizacijske pakete:⁴⁴

Številka	sla	Ime in priimek	Vasi
10		Karel RAKUŠA	Bratonečice, Vičanci, Šardinje
11		Filip MEŠKO	Lahonci, Runeč Litmerk
12		Ferdinand KREPS	Žerovinci, Hardek, Mihalovci, Veličane
13		Andrej KELEMINA	Kog, Hermanci Miklavž, Brebrovnik
14		Franc MEZNARIČ	Središče, Obrež Frankovci, Pušenci
15		Jožef ŠULEK (SCHULEK)	Vodranci, Jastrebeci Vitan, Šalovci

Po ukazu cesarsko-kraljevega okrajnega glavarstva Ptuj so 23. 2. 1915 razglasili zaplembo zrnja in mlinskih izdelkov po občinskih predstojništvih. Priložene so dostavnice za posamezna občinska predstojništva: Obrež, Središče, Frankovci, Pušenci, Mihalovci, Hardek, Veličane, Žerovinci, Šardinje, Bratonečice, Vičanci, Lahonci, Litmerk, Runeč, Brebrovnik, Hermanci, Kog, Miklavž, Vodranci, Vitan, Šalovci, Hum in Jastrebeci.⁴⁵

Žetveni dopusti vojakov v letu 1915 nam prikazujejo pisano vojaško strukturo polkov in oddelkov, kjer so službovali ormoški vojaki. Vsaka vojaška organizacija je napisala vojaku potrdilo oziroma odredbo, ki določa trajanje dopusta.

- *K. u. k. Ersatzkompanie des Sappeurb. (cesarsko-kraljeva saperska nadomestna stotnija) dovoljuje po odredbi vojaškega poveljstva v Gradcu l. 1915 v občini Ormož, okraj Ptuj, dopust vojakom za poljedelska opravila: Janezu KIRIČU 10 dni, in sicer od 4. 9. do 13. 9. 1915. Žetveni dopust za istega vojaka so določili od 1. 11. do 14. 11. 1915.*⁴⁶
- *Feldkanonen Regiment št. 9 (polk poljskih topov) odobri z odredbo dne 2. junija 1915 dopust vojaku Ludviku KUHARIČU od 1. do 15. 10. 1915.*⁴⁷
- *K. u. k. Infanterieregiment št. 87 (pehotni polk) - II. Ersatzkompanie (nadomestna stotnija) dovoli vojaku Frideriku POTOČNIKU (POTOTSCHNIG) dopust od 7. do 14. 10. 1915.*⁴⁸

⁴⁴ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 40, seznam z dne 25. 2. 1915.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid., ovoj 41, izdano na Ptuj, 6. 9. 1915.

⁴⁷ Ibid., Dunajsko Novo mesto (Neustadt), 30. 9. 1915.

- *Rekonvaleszentenabteilung des Ersatzbataillons des Infanterie-Regimentes Nr. 87 (oddelek rekonvalescentov nadomestnega bataljona pehotnega polka št. 87) za vojaka Stanislava JARCA.*⁴⁹
- *Landwehrintanterieregiment Maribor Nr. 26 - Ersatzbataillon (domobranski pehotni polk - nadomestni bataljon št. 26) odobri za vojaka Franca ZABOVNIGA žetveni dopust od 16. do 29. 10. 1915.*⁵⁰
- *K. u. k. Inf. Regit. Nr. 87 - 5. Ers. Komp. (cesarsko-kraljevi pehotni polk Nr. 87 - 5. nadomestna stotnija) dovoli dopust vojaku Albinu PETOVARJU.*⁵¹
- *K. u. k. Reservespital Pettau (bolnišnica za rezerviste) izda dovoljenje za vojaka Janeza SKOLIBERJA od 15. do 24. 4. 1915.*⁵²
- *K. k. Landsturmbezirkskommando Nr. 5 v Pisinu (črnovojniško okrajno poveljstvo) odobri dopust za vojaka Janeza KARBA od 26. 4. do 3. 5. 1915.*⁵³
- *K. k. Rekonvaleszentenabteilung des Landwehr - Inf. Regts. Nr. 26 Maribor (oddelek rekonvalescentov - domobranski pehotni polk) dovoli dopust za vojaka Antona IGERZA od 7. do 18. 5. 1915.*⁵⁴
- *K. u. k. Reservespital Pettau (bolnišnica za rezerviste) izda dovoljenje za vojaka Janeza SKOLIBERJA od 21. do 27. 6. 1915 in vojaka Domicijana SERAJNIKA od 21. do 27. 6. 1915.*⁵⁵
- *K. k. Rekonvaleszentenabteilung des Inf. Reg. 87 Cilli (oddelek rekonvalescentov pehotnega polka v Celju) odobri dopust za vojaka Antona KAUČIČA.*⁵⁶
- *K. k. Landwehrintanterieregiment Maribor Nr. 26 Ersatzbataillon (nadomestni bataljon domobranskega pehotnega polka) dovoli dopust vojaku Cirilu GOMZEJU od 15. 7. do 4. 8. 1915.*⁵⁷

V letu 1916 so bili izdani številni odloki o obvezni oddaji slame za vojne potrebe. Vsak mesec je določilo občinsko predstojništvo po naročilu okrajnega glavarstva Ptuj količino' sena in slame, ki so jo posamezni

48 Ibid., Laško (Tufern), 6. 10. 1915.

49 Ibid., Celje (Cilli), 26. 10. 1915.

50 Ibid., Maribor, 21. 10. 1915.

51 Ibid., Žalec (Sachsenfeld), 2. 4. 1915.

52 Ibid., Ptuj, 14. 4. 1915.

53 Ibid., Pisino, 23. 4. 1915.

54 Ibid., Maribor, 7. 5. 1915.

55 Ibid., Ptuj, 20. 6. 1915.

56 Ibid., Celje, 1. 7. 1915.

57 Ibid., Maribor, 14. 7. 1915.

posestniki prodali prevzemnim komisarjem vojaške oskrbovalnice v Mariboru.⁵⁸

Na podlagi zakona okrajnega glavarstva Ptuj objavlja mestna občina Ormož, da so od 1. 5. 1916 ukinjena državna izplačila kavcij za vojne ujetnike. Za vsakega vojnega ujetnika je potrebno plačati v občinsko blagajno - hranilnico 30 kron, ki jih naj vplačajo pri občinskem uradu. Za vsak delovni dan dobi vojni ujetnik 20 vinarjev dnevno na roko. Za vsakega vojnega ujetnika je potrebno plačati za upravne stroške po 20 vinarjev, stroški bivanja v taborišču in stroški zdravil pa bremenijo delodajalca.⁵⁹

Navajam seznam 16 ruskih vojnih ujetnikov, evidenčno pristojnih v taborišče Purgstall, ki so bili mobilizirani kot delavci delodajalcem v Ormož:⁶⁰

Nikolai BOGOMOLOV	Grigorij DEMENTJEW
Alexander BELOUSOV	Michail BRASGALIN
Ilja KONKOW	Aleksandr SOTOW
Petr KAKATSCHKOW	Kuprion ROMMEL
Anton OSTAPTSCHUK	Andrci SODANOW
Filipp NEDOSEKOW	Ilja HORELKOW
Foma SEDOW	Grigorij MIKETIN
Petr LESNICH	

Občinski urad v Ormožu je predložil 24. julija 1918 zapisnik o škodi, ki je nastala v mestu ob strmoglavljenju letala. Letalo firme Pfonix iz Asperna je strmoglavilo 20. julija 1918 v hišo št. 54 in 57. Cenitev škode sta opravila Janez Baumann in Franc Waupotič (mizar).⁶¹

Škoda na hiši št. 54, ki so jo predložili Krajnčevi dediči (Kreinz) je bila: onesnažen je vodnjak z gorivom, ki se je zlilo v zemljo, zato potrebuje

20 kg apnenca à 3 krone =	60 K
4 m cevi à 22 kron =	88 K
6 delovnih dni à 14 kron =	84 K
SKUPAJ =	232 K

2 delovna dneva za ureditev vrta à 14 K =	28 K
nova ograja iz lesa 16 metrov à 30 K =	480 K
SKUPAJ =	508 K

2 delovna dneva za ureditev vrta à 14 K =	28 K
nova ograja iz lesa 16 metrov à 30 K =	480 K
SKUPAJ =	508 K

⁵⁸ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 42.

⁵⁹ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 43, razglas z dne 21. 5. 1916.

⁶⁰ Seznam je poslan iz Knittelfelda, 10. 3. 1917.

⁶¹ ZAP, MOO, škatla št. 4, ovoj 44.

celotna ureditev zelenjavnega vrta	450 K
2 hruški in 1 jablana	300 K
SKUPAJ	750 K

Za hišo št. 57, last gospe Ane Masten je bila prijavljena:

škoda na zelenjavnem vrtnu	100 K
popolnoma poškodovanih 5 sadnih dreves	500 K
izguba sadja	300 K
uničena ograja 13 metrov á 30 K	190 K
SKUPAJ	1090 K
plačilo dveh cenilcev á 10 K	20 K
SKUPAJ	2600 K

Zapisnik je podpisal Franc Vaupotič (Waupotitsch) - tesarski mojster.

Cesarsko-kraljevo okrajno glavarstvo Ptuj je izdalo 2. septembra 1916 (okrajni glavar je bil dr. Netoliczka) razglas o vojaških vzdrževalnih prispevkih.⁶² Zaradi velikega števila strank pri vzdrževalni okrajni komisiji ob uradnih dnevih obvešča okrajno glavarstvo, da morajo prošnje za povišanje vzdrževalnega prispevka vlagati le pisno pri vzdrževalni okrajni komisiji za ptujsko okolico. Vložijo se lahko tudi pisno ali ustno pri pomožni gospodarski pisarni oziroma pri okrajnem pomožnem odboru s sedežem na okrajnem sodišču ali pri občinskem predstojništvu v kraju bivališča.⁶³

V letu 1916 so bile izdane obveznice za četrto avstrijsko posojilo za tisoč kron. Cesarsko-kraljeva blagajna državnih dolgov na Dunaju bo plačala imetniku na podlagi cesarske odredbe z dne 4. 8. 1914 posojeno vsoto. Obveznice se letno obrestujejo s 5,5 % obrestmi Obveznica zastara po 30 letih, državne obveznice pa imajo 14 polletnih kuponov, ki postanejo izplačljivi s 1. decembrom 1916, zadnji kupon pa se izplača 1. junija 1923.⁶⁴

Okrajno glavarstvo Brežice ob Savi je izdalo 20. aprila 1917 razglas Obramba proti letalcem: *Ob razvoju vojaške tehnike lahko pridejo sovražni letalci tudi nad Štajersko, kamor zaradi nas varujočega gorovja sicer še niso prišli. To pa ne pomeni, da jih ne bo. Na vsak način je potrebna previdnost in zato ne smemo biti nepripravljene.*

⁶² Med arhivskim gradivom muzejskega društva so hranjeni razglasi, lepaki, skice, fotografije, živilske nakaznice in vojna posojila, ki so bila razpisana ob izbruhu vojne. Ker nam prikazujejo utrip medvojnega časa, so vredna natančnejše predstavitve, čeprav se ne navezujejo izključno na mesto Ormož.

⁶³ ZAP, Muzejsko društvo - IV, škatla 6.

⁶⁴ Ibid.

Zaradi tega izda cesarsko-kraljevo okrajno glavarstvo po cesarskem ukazu z dne 20. 4. 1854 državnega zakonika št. 6 v primeru sovražnih napadov naslednje odredbe:

Naloge prebivalcev ob letalskem napadu:

1. Vsakdo naj stopi takoj v najbližjo hišo ali vežo, ulice, trgi in ceste pa se naj takoj izpraznijo.
2. Vsako zbiranje iz radovednosti ali kakšnega drugega vzroka je prepovedano, enako oviranje vojaških oseb pri izvrševanju njihove službe.
3. Vozovi se morajo ustaviti ob cestah, da ne ovirajo prometa.
4. Ob stemnitvi je potrebno zastreti okna, posebej izložbe.
5. Ugasiti je potrebno obcestno javno razsvetljavo.
6. Tudi podnevi je potrebno zapreti vse lesene in železne zapornice po izložbah.
7. Pri prodajalnah je potrebno brezpogojno zagotoviti zatemnitev izložb.
8. Ob letalskem napadu mora biti v pripravljenosti požarna služba.
9. Prebivalstvo mora izpolniti odredbe takoj in opustiti nepotrebno kričanje.
10. Fotografiranje morebiti porušenih poslopij je tudi po končanem letalskem napadu prepovedano.

Vsak prestopok se kaznuje z denarno globo od 2 do 200 kron ali z zaporom od 6 ur do 14 dni.

ZNAMENJE ALARMA OB LETALSKIH NAPADIH

Ob letalskem napadu bo "bilo plat zvona" (kakor sicer ob nevarnosti požara). Konec nevarnosti bo naznanjen s trikratnim kratkim zvonjenjem. Italijanska letala spoznamo po tem, da imajo na spodnji strani desnega krila zeleno, levega krila rdečo in v sredini belo barvo. Navpično krmilo ima laške barve (italijanske). Italijanski vodljivi zrakoplovi kažejo belo-rdečo-zelene zastave z grbom Savoja in kraljevo krono.

Razglas je izdalo cesarsko-kraljevo glavarstvo, zanj dr. Neuwirth (vodja urada).⁶⁵

Z razglasi so določali tudi najvišje cene živil in ostalih prodajnih artiklov. 11. oktobra 1916 so tako določili najvišje cene za sladkor v trgovini na drobno. Trgovci morajo ta razglas s cenami obesiti na dobro vidno mesto. Prestopek se kaznuje z denarno kaznijo do 500 kron ali po razsodbi oblasti z zaporno kaznijo do 6 mesecev. Podoben razglas so izdali 18.

⁶⁵ Ibid.

septembra 1916, kjer so določene najvišje cene sena in slame. Sledile so enake sankcije kot v prej opisanem razglasu.

Ohranjeni izdani razglasi so dvojezični (v nemščini in slovenščini).⁶⁶

Ranjenci v ormoškem gradu 1915

S pregledom skozi arhivsko gradivo lahko precej podrobno spoznamo vojaško delovanje in organizacijo v Ormožu. Na podlagi ohranjenih računov in pobotnic, spisov o vojaških invalidih, o vojaški oskrbovalni službi, o organiziranju vojaštva, ob mobilizacijskih seznamih, prisilnem zbiranju živil in krme, o pomoči pri prevozu, o delovanju narodne garde, nastanitvenih zadevah, ekscesih, prispevkih oziroma financiranju kasarne, pritožbah in nesoglasjih civilnega prebivalstva z vojaškimi oblastmi lahko ugotovimo, da je mesto živelo z vojsko.

Prisotnost vojske in skrb zanjo se je kazala v načinu življenja Ormožancev, čutili so jo na gospodarskem področju, kulturnem razvoju, navadah, običajih, skratka, Ormožanci so jo znali, mogli ali zmogli uvrstiti neopazno v svoj način življenja. Pričujoči prispevek prikazuje po ohranjenem arhivskem gradivu pestro delovanje vojske v Ormožu in reakcijo takratnih prebivalcev, kolikor je bilo možno.

⁶⁶ Ibid.

MILITARWESEN IN ORMOŽ AUF DEM BRUCH DES JAHRHUNDERTS

ZUSAMMENFASSUNG

Die ältesten Dokumente über den Militärdienst in der Stadt Ormož stammen aus der Mitte des 17. Jahrhunderts. Dieser Beitrag stellt verschieden Gebiete vor: das Proviantwesen (1668 - 1848), die Kaserne (1815), welche zum Teil von der Landesvertretung finanziert wurde, zusammenhängend damit verschiedene Einsprüche der Friedauer Bevölkerung gegen die Einquartierung der durchmarschierenden Armee, ferner die Bereitstellung von Pferden (1812), Deserteure (1740 - cca 1800), Quartierangelegenheiten (1665 - 1849), Militärarzt (1848), Rekruten (1676 - 1780), Pferderequirierung und die Nationalgarde (1848 - 49), die im Ormož im April 1849 suspendiert war. Interessant sind auch Exzesse (Der Soldat Friederich Kaspar sprach vor dem Franciscaner Kloster Flüche aus und brachte damit in Schande über die Nationalgarde).

Das Archivgut enthält auch die Organisierung der Gemeinde Ormož für die Mobilmachung im Jahre 1903. Darin sind Botenverzeichnisse sowie die Stellungspflicht mit den Namen des Boten und der zugehörigen Orte aufgeführt. Weiters finden wir Legitimationsblätter des Landsturmes für das Jahr 1914, Konsignationen über beurlaubte landwirtschaftliche Arbeiter im Jahre 1915, Kundmachungen über Kriegsgefangenen und deren Kautionen (30 Kronen pro Kopf), Namenlisten russischer Kriegsgefangener in Ormož und ein Protokoll über die Bewertung des Schadens, welcher durch ein abgestürztes Flugzeug im Jahre 1918 in Ormož hervorgerufen worden war. Auch sind noch Bücher der Militarpflichtigen ab dem Geburtsjahr 1930 vorhanden und das Stadtgemeindeamt von Ormož stellte im Jahre 1892 ein summarisches Verzeichnis der Handwerksmeister, die ihren Militärdienst absolvierten, her. Mit Hilfe dieses Archivguts können wir einiges über die militärische Angelegenheiten von Ormož erfahren.

OD KLETARSKEGA DRUŠTVA DO VINARSKE ZADRUGE ORMOŽ (1898 - 1960)

I. KLETARSKO DRUŠTVO ORMOŽ

Kletarsko društvo Ormož je bilo ustanovljeno 25. septembra 1898 na pobudo dr. Ivana Geršaka, ki je bil sklicatelj ustanovnega občnega zbora. Na občnem zboru so ustanovili odbor, ki se je konstituiral 1. oktobra 1898. Ustanovitev društva je dovoljeval Zakon o zadrugah z dne 9. aprila 1873 avstrijskega Državnega zakonika. V sodnem registru Okrožnega sodišča v Mariboru je bila 14. oktobra 1898 vpisana zadružna pogodba z dne 10. oktobra 1898, s katero je bila ustanovljena zadruga *KLETARSKO DRUŠTVO V ORMOŽI*. Vpisana novo ustanovljena zadruga je bila zadruga z omejeno zavezo: "*Friedauer Kellerverein registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung*" s sedežem v Ormožu, za nedoločeno dobo.

Namen zadruge je bil "*pospeševati napredek in razvoj vinarstva s kupovanjem in prodajanjem grozdja in vina, z napravo vzornih vinogradov, pivnic, skladišč, tudi izven ormoškega okraja in podpiranjem članov v teh strokah gospodarstva.*"

"Načelstvo" zadruge je bilo sestavljeno iz naslednjih "udov":

gospod Franc Hanželič, posestnik v Hardeku, načelnik

gospod dr. Ivan Geršak, c.k. biležnik v Ormoži

gospod Alojz Mikl, trgovec v Ormoži

gospod Martin Stanič, posestnik v Hardeku

gospod Anton Šoštarič, posestnik v Pavlovcih.

Po zadružni pogodbi je bila zaveza društvenikov omejena v obsegu, ki ga je določal člen 76 Zakona, sprejetega 9. aprila 1893, št. 70 d. z. Zadruga je morala svoje objave razglašati po predpisih zakona, tiste objave, katerih oglaševanja ni predpisoval zakon, pa so razglašali v deželnihi časopisih, v prvi vrsti v Slovenskem gospodarju.¹ Dr. Ivan Geršak v svojih "*Ormoških spominih*", izdanih 1902. leta ob 25-letnici Ormoške hranilnice in posojilnice, navaja kot glavni razlog za ustanovitev Kletarskega društva:

"Ker se vinorejsko društvo peča bolj s proizvodom vina, z obdelovanjem goric itd., pogrešali smo društva, ki bi nam pomagala pridelke pravočasno v denar

* Tone LUSKOVIČ, dipl. pravnik v "Jeruzalem" Ormož.

¹ Sodni izvornik, vložen v zadružnem registru pod FIRM 132 Gen I. 35, Sodišče v Mariboru.

spravljati. Vinorejec včasih komaj čaka, da bi koj od preše prodal svoj pridelek, ker mu je pokriti marskikatere gospodarske zaveze." Ugotovitve dr. Geršaka so po slabih sto letih od ustanovitve Kletarskega društva še vedno aktualne, saj se tudi danes vinogradniki srečujejo s podobnimi problemi (op. T.L.).

Da bi Kletarsko društvo čim učinkoviteje opravljalo svoj osnovni namen - hitro prodajo grozdja in vina, je 29. aprila 1899 v nekaterih točkah dopolnilo svoja zadružna pravila. Tako je v 3. točki Pravil zapisano: "Pospeshevati napredek in razvoj vinarstva s kupovanjem in prodajanjem grozdja in vina, z napravo vzornih vinogradov, pivnic, skladišč tudi izven ormoškega okraja in podpiranjem članov v teh strokah gospodarstva. Ta društveni namen se pospešuje tudi s tem, da Kletarsko društvo toči svoja vina v svojih krčmah pod svojim imenom ne le v Ormožu, ampak tudi v drugih avstrijskih krajih."²

Na podlagi te zadnje točke je Kletarsko društvo zaprosilo, da se mu dovoli odprtje krčme v svojem hramu. Po dolgih ovirah je ministrstvo dovoljenje izdalo tako, da je bila krčma odprta za Martinovo tega leta.

Vodstvo Kletarskega društva Ormož je bilo zelo sposobno in ambiciozno. Ob širitvi dejavnosti je društvo sorazmerno hitro pridobilo tudi nekaj prostorov v samem Ormožu. Tako dr. Geršak opisuje, da se je nakup hrama, hišna številka 5 "izvršil dosta bolj gladko" kakor nakup posojilničnega doma, hišna številka 38.

Hiša kletarskega društva

² Zadružna Pravila Kletarskega društva Ormož, arhiv Jeruzalem Ormož.

Kletarsko društvo se za nakup ni dolgo časa odločalo, ker je šlo za to, da bi si v samem mestu Ormožu kar najhitreje pridobilo svoje prostore in da bi dejavnost razširili tudi z odprtjem nove krčme in prostorov za potrebe pivnice. Hram številka 5, katerega lastnik je bil nemške narodnosti, je stal 14.000 kron. Nekateri so takrat trdili, da je šlo za zelo drag nakup, drugi pa da ne.³

Ob uspehih, ki jih je društvo dosegalo, je bilo seveda precej težav. Tako se je društvo srečevalo s problemi, da ni imelo ustreznih priprav za kupovanje grozdja, ni imelo svojih goric in zato ni moglo na razstavah vina nastopati kot proizvajalec.⁴

Te težave pa niso motile vodstva društva, da si ne bi postavilo še bolj smelih načrtov. Med temi je bila tudi želja, da bi v Gradcu pridobili skladišče vina in tam ustanovili tudi krčmo.

Uspehi Kletarskega društva v prvih letih:

Leto	Prejemki	Izdatki	Čisti dobiček	Rezervni sklad
1898	46.915K 64V	44.573K 44V	213K 00V	225K 00V
1899	80.060K 30V	75.185K 70V	228K 36V	469K 36V
1900	29.993K 66V	29.882K 92V	197K 77V	669K 13V
1901	23.897K 05V	20.344K 71V	127K 50V	800K 63V

V društvu je bilo v tem času včlanjenih 18 zadružnikov, njihov glavni delež pa je znašal 900 K.⁵

Vodstvo društva se je v tem času srečevalo tudi z mnogimi predsodki in nasprotovanji Slovencev in Neslovencev, ki so v obetavnih začetkih poslovanja društva videli resno konkurenco.

Prvo načelstvo Kletarskega društva je bilo izvoljeno za štiri leta, zato so v skladu s Pravili in zadružno pogodbo izvolili leta 1902 na občnem zboru novo načelstvo, ki so ga sestavljali:

Mihajl Kukovec, posestnik iz Ormoža - načelnik

Anton Janežič, župan Brebrovniški - namestnik

Anton Šoštarčič, posestnik v Pavlovcih in beležniški uradnik v Ormožu - blagajnik

Anton Borko, župan na Kogu - odbornik

Anton Meško, posestnik v Lahoncih - odbornik⁶

³ Dr. Ivan Geršak: Ormoški spomini (1902).

⁴ Dr. Ivan Geršak: Ormoški spomini (1902).

⁵ Dr. Ivan Geršak: Ormoški spomini (1902) in arhiv Jeruzalem Ormož.

Vse do prve svetovne vojne je bilo Kletarsko društvo v težavnem gmotnem položaju, ki je bil posledica izredno močne konkurence in nenehnih nasprotovanj z različnih strani. Na izrednem občnem zboru Kletarskega društva 6. julija 1912 leta so zadružniki obravnavali težaven gospodarski položaj Kletarskega društva, sprejeta pa je bila sprememba pravil zadruge, ki je v skladu s členom 76 zak. z dne 9. 4. 1873 št. 70 povečala zadružni delež na 20 kron.⁷

Firma 31 / 13
Gen. I 30/19

V tus. združenem registru pri trčki " Kletarsko društvo v Ormožu, vpisana zadruga s omejeno zavezo - Friedaue Keller-verein, reg. Genossenschaft mit beschränkter Haftung " se v skladu sklepa izvanrednega občnega zbora s dne 6./7. 1912¹⁾ izbrisejo stara zadrugna pravila in vpišejo nova .

Po teh novih pravilih s dne 6./7. 1912 se glasi firma zadruga " Kletarsko društvo v Ormoži, vpisana zadruga s omejeno zavezo " . Sedež zadruga je Ormož, njena toba je nedoločena. Namen zadruga je : pospeševati napredek in razvoj vinarstva s kupovanjem in prodavanjem grošča in vina, s napravo vzornih vinogradov, pivnic, skladišč, tudi izven ormoškega okraja in podpiranjem članov v teh strokah gospodarstva . Ta društven namen se pospešuje tudi s tem, da Kletarsko društvo tuči svoja vina v svojih krmah pod svojim imenom ne le v Ormožu, ampak tudi v drugih avstrijskih krajih .

Objave zadruga se razlašajo v Slovenskem gospodarju - in ako je mogoče tudi v drugih državnih časopisih . Zaveza družstvenikov je omejena v meri določeni v § 76 zak. od 9./4. 1873 št.76 drž.sak. in znaša eden zadružni delež 20.-K . Načelstvo podpiše se na ta način , da se pod zadrugno firmo, katere naj bo pisana ali natisnjena, podpisše učalnik ali njegov namestnik in eden odbornik načelstva .

2.) izbrise se od načelstva Jurij Dugša v skladu s smrti in vpiše novevoljavni od načelstva Tomaž Kerpar, posestnik v Osluševcih.

Podpisano načelstvo in odbor

č.kr. okrožni sodinja Maribor, odd. I
dne 2. aprila 1913.

Č.kr. okrožni sodinja Maribor
oddel. I, dne 2. aprila 1913.
Fotokopija

Fotokopija prepisa iz Zadružnega registra iz leta 1913

Leta 1916 je Kletarsko društvo izstopilo iz Zveze gospodarskih zadrug v Gradcu in pristopilo k Zadružni zvezi v Ljubljani. Med prvo svetovno vojno si je društvo gmotno opomoglo in je izšlo iz vojne gospodarsko okrepljeno. Nove težave je doživelo že leta 1919 zaradi izredno močnega padca cen vina. Posledice je čutilo tudi po plebiscitu na Koroškem, ker je na tem območju imelo dobre odjemalce. Tako so bila tudi prva povojna leta za društvo izredno težavna.

Zanimive so ugotovitve iz revizijskih poročil po posameznih letih, ki kažejo na številne slabosti v poslovanju Kletarskega društva. Tako revizijsko poročilo, izdelano 7. julija 1920, ugotavlja, da Kletarsko društvo kljub

⁶ Dr. Ivan Geršak: Ormoški spomini (1902).

⁷ Zadružni register - spis FIRM 31/13 Gen I. 35/19, Sodišče Maribor.

22- letnemu delovanju v najmenitnejšem vinskem okolišu v Sloveniji ni pridobilo več kot 50 članov. Kljub številnim opozorilom, da bi društvo moralo poslovati predvsem s člani, se to ni zgodilo in izrečene so bile številne pritožbe na občnih zborih. Tako so člani oziroma zadružniki kritizirali predvsem to, da vodstvo Kletarskega društva ne skrbi za koristi vključenih vinogradnikov, ampak predvsem za lastne. Revizijsko poročilo ugotavlja, da je bilo ravnanje društva pri razdelitvi čistega dobička nezadružno in da so bile izplačane previsoke dividende v višini 9.283,57 K, namesto da bi se del čistega dobička dal v splošni ali posebni rezervni sklad ali pa namenil kot prispevek v fond za pospeševanje prodaje vina ter za pridobivanje odjemalcev na Koroškem, v Prekmurju ter za vzdrževanje poskusnih kleti v teh pokrajinah. Ugotovljeno je bilo, da so deleži 20 kron nezadostni in da bi se za opravljanje osnovnega poslanstva Kletarskega društva morali zvišati vsaj na 100 kron.

Revizijsko poročilo iz leta 1920 kritizira tudi odločitev društva o zidavi dvorane, ki bo stala okrog 140.000 K, za kar bi bilo potrebno najeti kredite, gradnja te dvorane pa je za poslovanje društva nepotrebna.⁸

Potrdilo (overilo).

Dvoapin
a. Kletarsko društvo

trgovec *K. Dvoapin* v okraju _____
okrožje *Meško* se je prijavil za *trošarinskih* trošarinskih predmetov,
navedenih v tarifi pod št. *6-12* prodajalca _____
Ker je prijavek postopal po št. *30* trošarinskega pravilnika, a se je _____
uveril _____, da ni nobenih drugih zakonitih ovir za vzdrževanje pri-
javljene obrti, tedaj se mu izdaja to potrdilo s tem, da je prijavek dolžan ravnati
se v vsem po dotičnih zakonitih predpisih in odredbah, navedenih v trošarinskem
pravilniku.

Fotokopija trošarinskega potrdila iz leta 1921

V vsem tem obdobju je v poslovanju Kletarskega društva mogoče zaznati izrazita nihanja. Leti 1925 in 1926 sta bili za vinsko trgovino konjunktorni, in to je pomenilo, da je tudi Kletarsko društvo nekoliko lažje zadihalo. Že leta 1927 je ponovno nastopila stagnacija. Na naše tržišče so takrat prvič prodrla

⁸ Revizijsko poročilo iz leta 1920, arhiv Jeruzalem Ormož.

vina iz Dalmacije in Banata, ki so jih kupovali špekulanti, jih mešali z ormoškimi in prodajali kot pristna ormoška vina. Tako so zniževali ceno domačemu vinu, mu jemali že pridobljeni sloves in neposredno vplivali na položaj in poslovanje Kletarskega društva. Leta 1928 uvedena trošarina je položaj društva samo še poslabšala. V revizijskem poročilu z dne 23. novembra 1929 je zapisano, da je imelo Kletarsko društvo 134 članov. Glavni deleži so v tem času znašali 1.000 din, opravični deleži pa 25 din. Kletarsko društvo je tega leta imelo na zalogi 29.240 litrov starega in 8.500 litrov novega vina. Kljub temu da je bilo novo vino prvovrstno, ga je Kletarsko društvo le s težavo prodajalo. Gmotno stanje Kletarskega društva je bilo po ugotovitvah revizijskega poročila in po bilanci za leto 1928 sorazmerno ugodno. Za primerjavo so lahko naslednji podatki:

A k t i v a

Vrednost zalog	213.080,00 din
Terjatve na blagu	23.071,00 din
Naloženi denar	301,00 din
Premični inventar	38.200,00 din
Nepremični inventar	106.645,50 din
Deleži	1.135,00 din
SKUPAJ	382.432,50 din

P a s i v a

Deleži	69.959,00 din
Izposojila	271.138,08 din
Dolg na blagu	5.170,00 din
Dolg na obrestih	22.425,72 din
Rezervni zaklad	13.160,49 din
Čisti dobiček	579,21 din
SKUPAJ	382.432,50 din

Promet v letu 1928 je znašal 930.339,20 din. Vrednost zalog je v tem letu predstavljalo 30.440 litrov vina po 7 din. Kletarsko društvo je imelo na razpolago za 38.374 litrov posode, ki je bila ovrednotena po 25 din za liter, prav tako pa je bilo društvo lastnik hiše z gostilno in stanovanjem z vsemi pritliklinami v vrednosti 200.000 din. Zanimiv je tudi podatek iz poročila, ki navaja, da je bilo Kletarsko društvo solastnik Katoliškega doma v Ormožu do ene polovice v vrednosti 90.000 din.⁹

⁹ Revizijsko poročilo iz leta 1928, arhiv Jeruzalem Ormož.

Kriza v poslovanju Kletarskega društva je dosegla višek v letu 1930. Društvo je preživelo predvsem zaradi tega, ker je v tem letu prvič odkupilo velike količine sadja in pri preprodaji precej zaslužilo. Težak položaj društva je pomagala omiliti tudi ormoška hranilnica in posojilnica v obliki dolgoročnega posojila. Društvo je v tem letu zadržalo obseg članstva, saj je iz društva izstopil le en zadružnik. Načelstvo društva so sestavljali: Anton Meško, Franc Šterman, Tomaž Korpar in Ivan Ivanuša. V nadzornem organu društva so bili: Peter Sadravec, Andrej Korpar in Anton Venta.

Naslednje leto je število članov društva naraslo za 42, tako da je štelo društvo skupaj 175 članov. V začetku leta 1930 je imelo društvo na zalogi 398,72 hl vina ter dokupilo še 137,70 hl. Prodaja je potekala dobro, saj je bilo prodano 426,10 hl vina. Za prodano blago je imelo društvo za 66.195,85 din terjatev, od tega je znašala terjatev do izvozne zadruge jugoslovanskih vin v Mariboru 54.828,- din, gostilničar, ki je imel v najemu gostilno, pa je bil dolžan 19.400,- din za prevzeto blago. Zaradi padca cen je poslovala zadruga v letu 1930 z izgubo 63.000,- din, ki se je v letu 1931 povečala še za 70.000,- din. Po sklepu občnega zbora se je društvo odločilo, da bo izgubo pokrilo samo, saj je bilo premoženje v premičninah večje kakor sama izguba. Kletarsko društvo je tega leta najelo pri ormoški hranilnici in posojilnici posojilo v višini 352.005,59 din.¹⁰

Začetek 30. let je pomenil obdobje intenzivnega pridobivanja novega članstva. Tako je štela zadruga leta 1932 že 272 članov, ki so plačali opravilne deleže po 25,- din in glavne deleže po 1.000,- din. Tega leta je društvo nastavilo svojega zastopnika v Šoštanj, s katerim je sklenilo pogodbo in odprlo vinotoč v Zagrebu. Leta 1932 je prodalo Kletarsko društvo 193.063 l vina, v letu 1933 do konca julija pa 168.985 l vina. Konec leta 1932 je znašala zaloga vina 28.212 l v vrednosti 72.539,75 din, kar po obsegu prometa ni bilo preveč. Vino letnika 1932 so v bilanci ovrednotili po 2,- din, letnik 1933 pa po 3,- din. V tem letu (1932) je društvo, ki so ga mnogi takrat že imenovali zadruga, utrpelo hud poslovni udarec. Decembra tega leta je prišla Izvozna zadruga jugoslovanskih vin v Mariboru v konkurz. S to zadrugo je ormoško Kletarsko društvo poslovalo komaj tri leta. Terjatve Kletarskega društva so postale dvomljive, obstoj pa močno omajan, saj so dvomljive terjatve, od katerih jih je večina odpadla na izvozno zadrugo jugoslovanskih vin, znašale 97.082,16 din.

Odločnosti zadružnega vodstva se je zahvaliti, da so prebrodili tudi to krizo. Zadruga je svoje obveznosti do članstva kljub težavnemu položaju izpolnjevala redno, redno je plačevala članom prevzeto vino in sadje, vendar je bilo poslovanje obremenjeno s precejšnjimi problemi, saj je imela zadruga

¹⁰ Revizijsko poročilo iz leta 1930, arhiv Jeruzalem Ormož.

premalo lastnih sredstev in si je zato pri domači posojilnici konec leta 1932 najela kredit v višini 251.038,52 din.¹¹

Tajniške, blagajniške in poslovske posle sta v tem času vodila g. Drago Hraba in g. M. Munda.

Članstvo Kletarskega društva oziroma zadruge je v letu 1934 naraslo na 368. Kot poslovodja je bil tega leta nastavljen Martin Munda z mesečno plačo 500,- din. Povrnjene je dobil tudi potne stroške in 5 par provizije od prodanega litra vina. Blagajniške in knjigovodske posle je opravljal Martin Puklavec z mesečno plačo 400,- din. Oba sta bila bolniško in pokojninsko zavarovana. Kot inkasant in pomočnik poslovodje je bil nastavljen Anton Naglič v Šoštanju. Dobival je 50 par od litra prodanega vina. V Zagrebu je bil kot vodja točilnice nastavljen Franc Antolič ki je dobival 1,25 din od prodanega vina. Točilnica v Zagrebu je imela svoj inventar, zato je zadruga plačevala najemnino v višini 3.100,- din ter trošarino in dovoz do Zagreba. Vinsko klet v Sveti Mariji v Međimurju sta oskrbovala Djuro in Vinko Kanižaj. Dobivala sta 0,65 din od litra prodanega vina. V Laškem je imela zadruga sklenjeno pogodbo s posestnikom in trgovcem Damirom Pačnikom, ki je prodajal za zadrugo na lastno odgovornost po dogovorjeni enotni ceni. Gostilno v Ormožu je oddalo Kletarsko društvo 25. junija 1934 v najem Mariji Vipavec po pogodbi za letno najemnino 2.400,- din.

Pri Ljudski hranilnici in posojilnici v Ormožu je Kletarsko društvo še vedno imelo 236.151,15 din kredita po 8 % obrestni meri. Nekaj kreditov je imelo najetih še pri drugih finančnih ustanovah. Poslovanje društva se je okrepilo in razširilo tako, da je bil promet sorazmerno visok. Za potrebe dela na terenu in poslovanja si je društvo nabavilo motorno kolo in telefon.

Zaključni račun za leto 1933 izkazuje naslednje realno stanje kletarskega društva:

A k t i v a

Premični inventar	78.578,76 din
Nepremični inventar	101.308,72 din
Naložen denar	357,14 din
Deleži pri drugih zavodih	135,00 din
Vrednost zaloge	168.880,00 din
Terjatve	48.563,85 din
Gostilna Ormož	23.540,50 din
Gostilna Zagreb	53.872,20 din
Tranzitoria (are)	1.666,25 din
	476.900,42 din

¹¹ Revizijsko poročilo iz leta 1932, arhiv Jeruzalem Ormož.

postajale premajhne, zato je v letih 1936 do 1937 Kletarsko društvo oziroma zadruga zgradilo novo klet z betonskimi cisternami za 28 vagonov vina v zgradbi, ki jo danes imenujejo "Bela hiša." Te cisterne še danes uporablja klet Ormož. Za gradnjo kleti je dobilo Kletarsko društvo dotacijo 50.000,- din od Ministrstva v Beogradu, od Banske uprave v Ljubljani pa dotacijo 18.500,- din ter brezobrestno posojilo v višini 98.500,- din, ki ga pozneje ni bilo treba vrniti, ker je zadruga določeno dobo izpolnjevala svoje naloge v smislu zadružnih pravil. Za nabavo inventarja in opreme kleti je dobila zadruga od ministrstva za kmetijstvo 500.000,- din. S to investicijo in kvalitetnim kletarjenjem je Kletarsko društvo postalo pomemben dejavnik v vinski trgovini. Uspešno je vzdržalo konkurenco ostalih vinskih trgovcev, vinogradniki pa so tako postali manj odvisni od izkoriščevalske vinske trgovine. V novozgrajenih kletnih prostorih, z novo opremo je bil donegovan izredno kvaliteten pridelek, kvaliteta vin se je dvignila tako, da je Kletarsko društvo pridobivalo potreben renome in naklonjenost tržišča.¹³

Od leta 1935 do 12. 10. 1938 je pristopilo v članstvo Kletarskega društva 207 novih članov. Tako je bilo vpisanih po zadružnem imeniku 659 članov z vplačanim zadružnim deležem 25,- din in enkratnim jamstvom.

3. septembra 1938 je imelo Kletarsko društvo občni zbor, ki se ga je udeležilo nekaj nad 150 članov. Sprejeta je bila sprememba Pravil v členu 5, ki je zvišala delež zadružnika na 100,- din na vsak hl mošta poprečnega letnega pridelka, ki ga je moral zadružnik plačati v 6 letnih obrokih. Tehnika odplačevanja za zadružnike je bila takšna, da so jim pri izplačilu mošta odtegovali 0,17 din za delež pri litru. V 6 letih bi tako vsak zadružnik vplačal nekaj več kot 1,- din za liter mošta ali za hl pridelka 100,- din.

Načelstvo zadruga je po Pravilih štelo od 10 do 15 članov, nadzorstvo pa 3 člane. Takratni člani načelstva so bili: Martin Ivanuša - načelnik, Ivan Ivanuša, Andrej Korpar, Franc Šterman, Anton Meško, Gregor Cerar, Albert Križan, Anzelm Polak, Peter Orešnik, Ferdinand Paušner, Anton Plavec in Janko Štamberger. V nadzorstvu zadruga so bili: Alojzij Janžekovič, Peter Sadravec in Anton Venta kot predsednik. Zadruga je v tem letu imela 5 redno zaposlenih delavcev, in sicer: Martina Munda, ki je opravljaj poslovske posle ter nakup in prodajo blaga, Martina Puklavca, ki je opravljaj knjigovodske posle, Štefko Germ, ki je bila nameščena potem, ko je bilo vpeljano kartotečno prepisno knjigovodstvo. Kletar je bil Franc Ivanuša, ki mu je bil dodeljen še Ivan Veselko kot delavec. Za uslužbence zadruga so plačevali vse javne dajatve in zanje ni veljal strogo dogovorjen delokrog za posamezna dela. Leta 1938 je zadruga nabavila nov osebni avto Opel za 40.000,- din, pri čemer je prodala prejšnje vozilo za 14.000,- din. K nakupu avtomobila je 7.000,- din prispeval poslovodja zadruga.

¹³ Ivan Cvetko, Vinogradništvo ormoško-ljutomerskega območja, Ormož skozi stoletja I.

V notranjem poslovanju zadruga je v tem letu nastopil velik preobrat. Z novimi cisternami, ki so lahko sprejele nad 3.000 hl vina, je zadruga stopila krepko v ospredje. Sklep občnega zbora o povišanju deležev na hl poprečnega letnega pridelka na 100, - din ter odziv 137 članov, ki so vplačali deleže v skupnem znesku 287.450,- din, potrjuje, da je med zadrugo in članstvom nastalo novo, tesnejše sodelovanje. Ker so tudi člani pričeli v zadrugo dovažati vinski mošt, je bila podana možnost kvalitetnega donegovanja in šolanja vina. V letu 1938 grozdja zadruga še ni odkupovala, ker še niso prispеле naročene priprave (stiskalnica itd.), je pa bila to osnovna naloga in usmeritev za prihodnja leta.¹⁴

Zanimiv je zapis v revizijskem poročilu iz leta 1938, ki dobesedno pravi tako: *"Zadruga je določila za vinski mošt fiksne najnižje cene, ki jih bo v vsakem slučaju izplačala. Obenem pa je obljubila članstvu, da bo eventualni prebitok pri izkupičku za to blago dala članom po izvršeni prodaji in prejetem plačilu še blagovno dividendco. Tako postopanje predpostavlja, da ne bo nobene izgube. S tem je zadruga prevzela ves riziko prodaje blaga pod lastno ceno na sebe, medtem, ko je eventualni višek dolžna vrniti članom. Zguba gre več ali manj na odgovornost podpisnikov zadolžnic in menic, korist pa članom. Tako razmerje ni v zadružnem duhu, ki pravi: eden za vse, vsi za enega, ker nosi tukaj vso materijalno odgovornost za vnovčevanje blaga, ki je posebno v tej stroki vezano na najrazličnejše težkoče in veliko konkurenco, uprava zadruga."*¹⁵

V letu 1938 so se močno zvišali dolgovi zadruga, ker je zadruga odkupila precejšnje količine mošta. Skupno z vinarskima zadrugama v Ljutomeru in Ptuju, ki sta bili na novo ustanovljeni, se je Kletarsko društvo Ormož dogovorilo, da so določali cene moštu in vinu, ki so bile vedno nekaj višje, kot so jih ponujali ostali prekupčevalci in vinski trgovci. Zadružniki so društvu zaupali tudi zaradi doplačil, ki so jih dobivali ob koncu vsakega poslovnega leta, odvisno od finančnega uspeha zadruga in od kvalitete oddanega mošta. Zaradi hitrega povečevanja obsega poslovanja so postale vinske kleti, ki jih je imela zadruga, zopet premajhne. Oktobra 1940. leta je zadruga odkupila veliko, skoraj novo vinsko klet od bivšega vinskega trgovca in posestnika velikih vinogradov Veseliča iz Ormoža.

Z novo opremo in embalažo je ta klet povečala kapacitete Kletarskega društva za novih 38 vagonov. 5. marca 1938 je vpisalo Kletarsko društvo spremembo pravil na okrožnem sodišču v Mariboru. S spremembo je bilo določeno, da mora imeti vsak zadružnik toliko deležev, da znašajo njegovi deleži najmanj 1 din na hl njegovega poprečnega letnega vinskega pridelka.

22. septembra 1938. leta so bili v zadružnem registru na osnovi izrednega občnega zbora z dne 3. 9. 1938 vpisani novi člani upravnega odbora: Gregor Cerar, župnik pri Veliki Nedelji, Albert Križan, posestnik iz Cerovca,

¹⁴ Revizijsko poročilo za leto 1938, arhiv Jeruzalem Ormož.

¹⁵ Revizijsko poročilo za leto 1938, arhiv Jeruzalem Ormož.

Anzelm Polak, župnik pri Sv. Miklavžu, Peter Orešnik, posestnik na Kogu, Ferdinand Pušner, posestnik v Litmerku, in Anton Plavec, posestnik iz Loperšic. Kletarsko društvo Ormož je sprejelo na skupščini dne 27. aprila 1939 nova pravila zadruge v smislu Zakona o gospodarskih zadrugah (z dne 11. 9. 1937). Vpis v zadržni register je bil opravljen 23. junija 1939 na Okrožnem kot Trgovskem sodišču v Mariboru. Tekst spremembe pravil se je glasil:

"Kletarsko društvo v Ormožu, zadruga z omejenim jamstvom."

Predmet poslovanja je po uskladitvi z Zakonom bil naslednji:

- prevzemanje grozdja, vinskega mošta, vina in sadja na čvrst račun ali v komisiji
- strokovno obdelovanje, predelovanje in prodaja proizvodov
- nabava vinogradniške, kletarske in sadjarske opreme
- organiziranje tečajev, predavanj ter izdaja publikacij¹⁶

Za doseg takšnega namena je morala zadruga zlasti prirejati vinske in sadne razstave in sejme, ustanavljati založne kleti, skladišča in točilne obrate doma in v inozemstvu ter vzdrževati lastne vzorne vinograde, trsnice in drevesnice.

88739

26 - X - 40

DRAVSKA FINANČNA DIREKCIJA

v LJUBLJANI

oddelk za trošarino in take

Štev. 9545/3 - V iz 1940.

"Jubljana dne 23. septembra 1940.

Kletarsko društvo v Ormožu
pohiti kavelje za enosmesno
obračunsko plačevanje drž. trošarine na vino.

Kletarsko društvo

v Ormožu.

Ministrstvo finanč., odd. za davke, Vas je na osnovi št. 12 troš. zakona v zvezi s št. 105/23 troš.prav. s svojo rešitvijo s dne 28./V. 1940 št. 32.943-III dovolilo enosmesno obračunsko plačevanje drž. trošarine na vino, ki ga bodeš dali v promet iz svojega masnega trošarinskega abraklisa za vino in to pod pogojem, da zagotovi kreditirano drž. trošarino s državnimi vrednostnimi papirji.
Vseavrovnje države trošarino na vino ste položili kavelje v obliki starih obvezni lističev št. 1/56 državne rente za vsak šteta s Din 1000 nominalne vrednosti s kuponi za februar 1941. skupaj torej v nominalni vrednosti 4000 Din in sicer:

sežije	5043	št.	0.193
"	"	št.	0.194
"	"	št.	0.195
"	"	št.	0.196

Te obveznice sprejemamo v anulu št. 103/23 troš.pravilnika po borzni kurzi kot kavelje v vseavrovnje drž. trošarine na vino ter jih boste izročili pri davčni upravi v Ormožu, ki jih bo sprejela med finančne depozite in podatke naročništva sporočila tak. direkciji, Vas pa dostavila blago jniško potrdilo po oddelku fin. kontrole v Ormožu.

Med drž. v plačilo se drž. kuponov se morate pravosmerno izviti pri omejeni davčni upravi. Opozarjamo Vas, da izgubijo kuponi rente šteta v osem letu svoje veljavo, ako jih ne realizirate.
Obračunavajo drž. trošarino na vino, dano v promet iz vašega abraklisa, se bo vršilo kolona vsakega meseca. Kreditirano trošarino pa, ki jo upotovi za namer vašega abraklisa pristojni oddelk fin. kontrole, sorazmerno plačati na števčni račun davčne uprave v Ormožu najkasneje do 25. drugega meseca, ki sledi mesecu, za katerega je obročna listina.
Opozarjamo Vas, da ima vsaka skanitve plačila kreditirane trošarine na posledico, da se dovoljuje za obračunsko plačevanje takoj prikladi.

O tem se obvesti:
1./ Kletarsko društvo v Ormožu
2./ Davčna uprava v Ormožu
3./ Oddelk fin. kontrole Ormož.

Šef oddelka:

Finančni direktor:

J. P. ...
1.760-

K. ...

МИНИСТАР ЛОС ПРІВІРКЕ?

Stjepan ...

¹⁶ Zadržni register Sodišča v Mariboru pod: Zadr I. 35/89; Zadr I. 35/91; Zadr I. 35/97.

Poslovni delež je po novih pravilih znašal 100 din in se je plačeval v obrokih. Najdaljša doba odplačila je bila 6 let od dneva vstopa v članstvo Kletarskega društva. Vsak zadružnik je jamčil z vpisanim zneskom in še z višino enkratnega deleža. Upravni odbor je štel 12 članov in je bil voljen za dobo treh let, vsako leto se je zamenjala ena tretjina odbornikov.

Druga svetovna vojna pomeni konec domačega, slovenskega vodstva društva, saj so navdušeni člani ormoškega Kulturbunda z dr. Brodarjem na čelu razpustili upravni in nadzorni odbor društva; dr. Brodar je premoženje društva spravil pod svoje nadzorstvo ter postal župan. Čez mesec dni je vsa imovina in celotno poslovanje že spadalo pod Raiffeisenverband v Gradcu, društvo pa je bilo preimenovano v Wein-Kellereigenossenschaft in dobilo poslovnega komisarja. Zadruga je tudi v času, ko je bila v nemških rokah, poslovala po zadružnih načelih.¹⁷

Raiffeisenverband Steiermark
Verband der österreichischen
landwirtschaftlichen
Genossenschaften Raiffeisen
Graz, Kaiserfeldgasse 5/III - Postfach 384

Postanschrift: Verband der österreichischen landwirtschaftlichen
Genossenschaften Raiffeisen, Graz, Postfach 384
Telegr.-Adresse: Pöbbrund Graz - Fernruf: 999 und 990
Bankkonto: Raiffeisen-Zentralkasse Graz, Graz und Raiffeisen-Zentralkasse Klagenfurt

An die
Wein-Kellereigenossenschaft
Friedau
Untersteiermark

Ihr Zeichen Ihre Nachricht Unser Zeichen Graz, Kaiserfeldg. 5/III
Betrifft: Scho/A. den 25. Mai 1944
Jahresabschluss 1942/1943.

Sie Kredit in Anspruch nehmen, ehestens vor-
zulegen. Eine Durchschrift des Bilanzberichts
erhielt diese direkt von uns.

Heil Hitler!
Im Auftrage:

Beilage
EINSCHREIBEN!

Ihre Bilanz 1942/1943 wurde durch unseren
Oberprüfer, Herrn K. Vollath, ohne Durch-
führung einer gesetzlichen Prüfung aufge-
stellt. Wir übermitteln Ihnen nun beige-
schlossen den Bericht unseres Prüfers über
die bei der Erstellung gemachten Wahrneh-
gen. Dieser Bericht gilt als eine Beilage
zur Bilanz und ist der Vollversammlung bei
Vorlage der Bilanz vollinhaltlich zur Kennt-
nis zu bringen.
Bezüglich Ordnung des Mitgliederwesens hat
unser Prüfer eine Frist zum 31. August 1944
erstellt. Wir erwarten bis dahin Ihren aus-
führlichen Bericht darüber.
Eine Abschrift der Bilanz haben Sie der
Raiffeisen-Zentralkasse Graz, bei welcher
./.

In der Antwort bitte Zeichen, Tag und Betreff angeben

Kennz. G. - 101 1113 48

Okupatorska oblast je po nasilni odstavitvi vodstva Kletarskega društva po-
stavila novo vodstvo, ki so ga sestavljali: Varadi pl. Klek - načelnik, Eduard
Kodolitsch - podnačelnik, Karl Tramschek - član, in Johan Reich - član.¹⁸

¹⁷ Arhivska dokumentacija, arhiv Jeruzalem Ormož, in Ivan Cvetko, kot pod 13.

¹⁸ Arhiv Jeruzalem Ormož.

II. VINARSKA ZADRUGA

Po koncu druge svetovne vojne so potem, ko je bilo poslano vabilo vsem nekdanjim članom kletarskega društva Ormož, na ustanovni skupščini 10. septembra 1945 ustanovili Vinarsko zadrugo z.o.j. v Ormožu. Ta zadruga je prevzela vse aktivno in pasivno premoženje prejšnje zadruge ter vse člane skupno z njihovimi deleži. Iz zapisnika ustanovne skupščine je mogoče razbrati naslednje:

1. Ustanovni občni zbor je bil 10. septembra 1945 v Ormožu. Zbor je vodil Martin Puklavec, ustanovitveno izjavo je podpisalo 26 ustanoviteljev, ki so vpisali 26 poslovnih deležev.
2. Izvoljen je bil nov upravni odbor, ki so ga sestavljali: Boris Veselič, posestnik iz Ormoža - predsednik, Martin Puklavec, zadružni nameščeneec iz Ormoža - tajnik, Ivan Štampar, posestnik iz Mihalovec - blagajnik, Filip Gašparič iz Trgovišča - odbornik, Martin Ivanuša iz Frankovec - odbornik, Erna Meško iz Lahonec - odbornica, Peter Orešnik iz Jastrebec - odbornik, Lovro Petovar iz Ivanjkovec - odbornik in Anton Plavec iz Loperšic - odbornik.

Za namestnike članov upravnega odbora so bili izvoljeni: Peter Munda iz Cvetkovec, Janko Štamberger iz Središča in Alojz Habjanič iz Libanje.

3. Zadružni delež je znašal 50 din na 1 ha vinogradniške površine in so ga morali vplačati ob vstopu v članstvo zadruge. Vsak zadružnik je jamčil še z dvakratnim zneskom vpisanih deležev.

4. Dejavnost zadruge je bila:

- da sprejema od svojih zadružnikov grozdje in ga predeluje v vino, izjemoma pa sprejema tudi mošt ali celo vino ter vse to vnovčuje za korist svojih članov,
- da nabavlja za zadružnike vinogradniške in kletarske potrebščine,
- da organizira v skladu z enotnim načrtom, obnovo vinogradov,
- da gradi strokovnim načelom ustrezajoče vinske kleti ter nabavlja orodje in inventar zanje,
- da širi med zadružniki strokovno znanje s poučnimi zborovanji, tečaji, predavanji, razstavami in z navodili o vinarstvu in kletarstvu,
- da se podredi strokovnim navodilom narodne oblasti federalne Slovenije o tipiziranju vin.

Zadruga je tam, kjer so bile primerne krajevne razmere, dovoljevala tudi opravljanje poslov sadjarske zadruge.¹⁹

¹⁹ Zapisnik ustanovne skupščine Vinarske zadruge Ormož z dne 10. septembra 1945, arhiv Jeruzalem Ormož.

S p i s e k

ustanovitelj in nekdanje vpisane članice Vinarske zadruga
 s poenoteno javnostno navodilo na območju dne 10. septembra 1945.

Članska številka	Prilasek in ime	Število glasov	Opomba
1.	Vecelj Boris	1	
2.	Alvaro Anton	1	
3.	Jetovar Jovro	1	
4.	Štanjar Ivan	1	
5.	Juklavac Martin	1	
6.	Grčnik Peter	1	
7.	Kalco Jozef	1	
8.	Tomšič Martin	1	
9.	Šušteršič Filip	1	
10.	Novak Peter	1	
11.	Ingolič Metod	1	
12.	Čuček Jovro	1	
13.	Čukman Jovan	1	
14.	Šušteršič Jozef	1	
15.	Vamberger Janko	1	
16.	Čuček Peter	1	
17.	Čuček Jovro	1	
18.	Čuček Jovro	1	
19.	Čuček Jovro	1	
20.	Čuček Jovro	1	
21.	Čuček Jovro	1	
22.	Čuček Jovro	1	
23.	Čuček Jovro	1	
24.	Čuček Jovro	1	
25.	Čuček Jovro	1	
26.	Čuček Jovro	1	
27.	Čuček Jovro	1	

Priloge: ...
 Svač overjenostel: ...
 Datum: ...

Fotokopija seznama ustanovnih članov Vinarske zadruga iz leta 1945

Vinarska zadruga Ormož je pri okrožnem združnem registru 22. novembra 1946 vpisala naslednjo spremembo: "Po sklepu skupščine z dne 7. 9. 1946 se spremenijo Pravila tako, da združni delež znaša 100 din na 1 ha vinogradniške površine, vsak združnik pa jamči z desetkratnim zneskom vpisanih deležev."

Upravni odbor sestavljajo predsednik, tajnik, blagajnik, morebitni načelniki odsekov in 9 članov, ki jih voli skupščina. V register sta bila vpisana tudi novo izvoljena člana upravnega odbora in sicer Peter Štrucl, vinogradnik iz Brebrovnika, in Stanko Štrucl, vinogradnik iz Kajzarja.²⁰

Vinarska zadruga Ormož je po vojni zelo hitro zaslovela s svojimi kvalitetnimi vini in zanesljivim poslovanjem. Navezala je tesne stike z ostalimi podjetji, ki so se ukvarjali z vinsko trgovino, predvsem pa državnim posestvom in drugimi vinogradniškimi zadrugami na tem območju. Ob svoji 50. obletnici leta 1948 je imela zadruga 1136 članov s 612 ha vinogradov. Večino pridelka je zadruga prevzemala od svojih članov in tudi od nečlanov v svoje kleti in ga vzorno negovala. Od drugih vinogradniških zadrug je v tem letu prevzela še 6.600 hl pridelka, saj te zadruga v glavnem niso imele

²⁰ Združni register, Sodišče Maribor, pod Zadr II. 38/5.

ustreznih kleti, še manj pa strokovnjakov za potrebe gospodarjenja. Po direktivah ministrstva za zunanjo trgovino je Vinarska zadruga Ormož večino svojega vina prodala na tuja tržišča, in sicer na Češko, Poljsko, Švedsko in Zahodno Nemčijo.

Zanimivi so podatki o prometu z vinom do leta 1948:

leto	odkup v hl
1935	2.747 hl
1936	2.391 hl
1937	3.511 hl
1938	5.031 hl
1939	4.772 hl
1940	6.954 hl
1945	6.532 hl
1946	14.800 hl
1947	10.900 hl
1948	13.693 hl ²¹

Novembra 1952 je bila vpisana v register prodajaln in poslovalnic prodajalna Vinarske zadruge Ormož s sedežem v Ormožu 44, ki je imela naslednji poslovni predmet: trgovina z alkoholnimi in brezalkoholnimi pijačami na debelo, trgovina s kmetijskimi stroji, orodjem, umetnimi gnojili ter sredstvi za varstvo rastlin.²²

Leta 1954 je na podlagi uredbe o zadrugah (Uradni list FLRJ 5/54) ter uredbe o ustanavljanju podjetij in obrtov (Uradni list FLRJ 51/53) prišlo do preoblikovanja zadruge oziroma do prilagoditve novi zakonodaji. Ustanovljeno je bilo Zadružno podjetje Vinarska zadruga Ormož s sklepom Okrajne zadrुžne zveze Ptuj z dne 27. 4. 1954. Vpis in konstituiranje pri zadrुžnem registru je bilo izvršeno 7. 1. 1955. Za upravnika zadrुžnega podjetja je bil izvoljen Martin Puklavec, podpisniki za zadrugo pa so še bili Franc Ivanuša, Marta Rozman in Ana Irgl.²³

Zadružno podjetje Vinarska zadruga Ormož je vodil delavski svet, ki so ga sestavljali vsi uslužbeni podjetja²⁴.

Upravni odbor je bil izvoljen na seji delavskega sveta 15. novembra 1954. Sestavljali so ga: Franc Horvat, delavec - predsednik, Franc Ivanuša, uslužbenec - član, Vlado Zemljič, delavec - član, Ana Irgl, uslužbenka - članica in Martin Puklavec, upravnik - član.

²¹ Arhiv Jeruzalem Ormož in Ivan Cvetko, Ormož skozi stoletja I.

²² Zadružni register, Sodišče Maribor, in arhiv Jeruzalem Ormož.

²³ Zadružni register - Reg. št. 1/I - 2 z dne 11. 1. 1955, Sodišče Maribor.

²⁴ Poslovno poročilo za leto 1954, arhiv Jeruzalem Ormož.

Podjetje je imelo v tem letu registrirano poslovno enoto Gostilna Vinarske zadruge Ormož. Poslovodja je bila Mira Bogša. Vinarska zadruga je odkupila od privatnega sektorja v letu 1953 skupno 55 vagonov vinskega pridelka, od podjetij tako imenovanega "socialističnega sektorja" pa je bilo prevzeto 29 vagonov vina. Omeniti je treba, da je bil letnik grozdja 1953 količinsko izredno slab. Skupno je prodala Vinarska zadruga v letu 1954 55 vagonov vina, od tega izvoznim podjetjem 38 vagonov. Za vinogradnike privatnega sektorja je to leto nabavila zadruga 30 ton modre galice, 6 ton žvepla, 90 ton apna in 8 ton raznih drugih zaščitnih sredstev. Leta 1954 je bil urejen še dodatni nasad matičnjaka (1,50 ha) na Dobravi. V trsnico je bilo vloženo 56.000 trsnih cepljenk. Trsnica je dosegala republiško poprečje, rezultati pa bi bili vsaj 50 % boljši, če ne bi bilo katastrofalnega napada ličink majskega hrošča. V tem letu sta bili nabavljeni nova transportna posoda za 180 hl in založna posoda za 150 hl.

Ljudski odbor mesta Ormož je izdal leta 1954 odločbo, s katero je poskusil Vinarski zadrugi odvzeti stavbo s hišno številko 27 in 28 na Ptujski cesti, prav tako pa gostinski objekt. Zadruga se je pritožila na OLO Ptuj in ta je pritožbi delno ugodil. Pritožba je uspela za stavbo 28 na Ptujski cesti in za gostinski objekt. Za zgradbo na Ptujski cesti 27 je bil sprožen upravni spor na vrhovnem sodišču LRS.

Vinarska zadruga Ormož je v tem času gospodarila z lastnimi zemljišči v skupni izmeri 86 arov in 56 kvadratnih metrov. Vsa zemljišča so bila v k.o. Ormož, v neposredni bližini poslovnih zgradb.

Od teh zemljišč je bilo 1200 km² vrta, 1100 kvadratnih metrov njive, 3200 m² travnika, 1243 m² dvorišča in 1913 m² zazidanih stavbišč. Vsa zemljišča je imela vinarska zadruga že pred letom 1945, ocenjena vrednost pa je po cenilnem zapisniku znašala 173.100 din.²⁵

Okrožno gospodarsko sodišče v Mariboru je izdalo 29. januarja 1959 na predlog Vinarske zadruge Ormož z dne 12. 8. 1958 naslednji sklep:

- 1. Iz registra gospodarskih organizacij se izbrše do sedaj samostojno zadržno podjetje Vinarska zadruga Ormož in se pripoji k Zadržni poslovni zvezi Ormož.*
- 2. Vsi dotedanji organi zadruge prenehajo delovati. Izvoljen je bil novi upravni odbor, ki so ga sestavljali: Avgust Ozmec, Anton Topolovec, Josip Simonič, Štefan Petek, Martin Puklavec in Franc Novak. Ta upravni odbor je zamenjal dotedanje člane upravnega odbora Borisa Veseliča, Stanka Zmazka, Petra Dogša, Petra Orešnika, Ivana Kocipra, Cirila Štabuca in Štefana Lukmana. Novi upravnik je postal Mirko Kristl, firma pa se je po novem*

²⁵ Poslovno poročilo za leto 1954, arhiv Jeruzalem Ormož.

glasila: "Zadružna poslovna zveza Ormož - Obrat Vinarska zadruga v Ormožu." Poslovodja obrata je bil Martin Puklavec.²⁶

Odnos obrata Vinarska zadruga z Zadružno poslovno zvezo je bil urejen na podlagi medsebojne pogodbe z dne 27. 3. 1958 in Pravil zadružne poslovne zveze, ki jih je potrdil OLO Maribor 18. 10. 1958 pod zaporedno št. 04/4-58. Po stanju na dan 31. 12. 1959 je bilo v obratu zaposleno 18 delavcev v rednem delovnem razmerju in 3 vajenci v sodarski delavnici. Obrat je imel delavski svet, ki so ga sestavljali vsi člani delovnega kolektiva in 7-članski upravni odbor. Poslovanje obrata Vinarska zadruga je bilo v letu 1959 pod vplivom močne stagnacije na tržišču vina. Zaradi velikega padca cen na zunanjih trgih in zaradi rekordnega pridelka vina v letu 1958 so pri proizvajalcih in vinskih trgovcih nastale velike zaloge, ki so vplivale na cene in s tem tudi na poslovanje. Zaradi tega je obrat kljub precejšnjemu presežku planirane realizacije ustvaril sorazmerno majhen dobiček. Obrat je v lastni sodarski delavnici izdelal v letu 1959 51 transportnih sodov za skupaj 16.000 litrov vina.

Poslovno poročilo za leto 1959 prikazuje nekatere zanimive podatke, ki jih je vredno omeniti tudi zaradi tega, ker je bilo to zadnje leto samostojnega poslovanja nekdanjega Kletarskega društva in poznejše Vinarske zadruge Ormož.

Osnovna sredstva	Vrednost
Transportna posoda - 56 kom. sodov za 19.374 litrov v vrednosti	652.835,- din
Sodarstvo Maribor - 2 ležaka za 10.740 litrov	460.680,- din
Osnovna sredstva skupno	1.113.515,- din

Pod postavko osnovna sredstva v gradnji so bile evidentirane naslednje postavke:

Osnovna sredstva v gradnji	Vrednost
13 kom. ležakov, izdelanih v lastni sodarski delavnici	1.789.586,- din
založna posoda v lastni sodarski delavnici za 660 hl	2.885.400,- din
8 kom. ležakov sodarstvo Maribor	1.760.000,- din
Skupno osnovna sredstva v gradnji	6.434.986,- din

Iz kredita pri Zadružni hranilnici in posojilnici Maribor je bilo za nabavo investicij izkoriščenih 6.895.666,- din, iz lastnih dolgoročnih sredstev pa 652.835,- din.

²⁶ Zadružni register - Reg. št. 1/IV-3, Sodišče Maribor.

Skladi

Amortizacija - blag. del	4.451.799,- din
Amortizacija - prosti del	798.829,- din
Denarna sredstva iz čistega dohodka	521.803,- din
Amort. sklad obv. rezerva	61.164,- din
Terjatve za posojila	-
Zunanje udeležbe	239.699,- din

Obratna sredstva

Kredit pri ZHP Ormož	57.495.000,- din
Zaloga razreda 3	6.739.768,- din
Zaloga razreda 6	26.351.605,- din

Kupci, ki jih je bilo skupno 75, so imeli za 39.113.361,- din dolga. V tem znesku je bilo zajeto 35.251.185,- din dolga od treh kupcev, in sicer: Vinogradniškega gospodarstva Jeruzalem Ormož 18.022.002,- din, Vinarske zadruge Maribor 7.140.680,- din in Vinaga Ljubljana (izvoz) 10.088.503,- din.

Ostali skladi

Rezervni sklad po stanju 1. 1. 1959	1.728.227,- din
Rezervni sklad po stanju 31. 12. 1959	1.737.944,- din
Sklad skupne porabe 1. 1. 1959	22.162,- din
Sklad skupne porabe 31. 12. 1959	12.516,- din

Sklad obratnih sredstev

Stanje na dan 1. 1. 1959	1.474.714,- din
Stanje 31. 12. 1959	1.828.470,- din

Realizacija

Plan za leto 1959	105.000.000,- din
Realizacija 1959	156.640.000,- din

Materialni stroški so v letu 1959 znašali 16.633.000,- din, kar je pomenilo v doseženi realizaciji 10,61 %.

Količinski promet blaga v letu 1959

Zaloga vina na dan 1. 1. 1959 in odkup 1959	1.011.919 litrov
Prodano za izvoz	257.060 litrov
Trgovina na debelo	216.869 litrov
Gostinska mreža	310.889 litrov
Kalo 2,9 %	21.137 litrov
Droži	1.816 litrov
Zaloga 31. 12. 1959	204.148 litrov

Dohodek in njegova razdelitev

Celotna realizacija v letu 1959	156.639.852,- din
Izredni dohodki	983.244,- din
Izredni izdatki	591.168,- din
Celotni dohodek	157.031.928,- din
Poslovni stroški	16.632.928,- din
Nab. vrednost real. trg. blaga	133.714.789,- din
Prometni davek	62.368,- din
Dohodek	6.621.843,- din
Prispevek iz dohodka	513.465,- din
Posebni delež	214.352,- din
	299.113,- din
Čisti dohodek	6.322.730,- din
Rezervni sklad	148.719,- din
Ostanek čistega dohodka	6.174.011,- din
Plače po tar. pravilniku	5.789.962,- din
Ostanek čistega dohodka	384.049,- din
Sklad družbene porabe	10.000,- din

Ostanek čistega dohodka v višini 374.049,- se je po sklepu delavskega sveta v celoti razdelil za plače nad višino, ki je bila določena s tarifnim pravilnikom.

Delavski svet obrata Vinarska zadruga Ormož je na zasedanju dne 16. 10. 1959 soglasno sklenil, da se s 1. 1. 1960 obrat pripoji k Vinogradniškemu gospodarstvu Jeruzalem Ormož. Razlogi za pripojitev so bili v vedno težavnejšem poslovanju Vinarske zadruge, zmanjševanju odkupnega območja in prehajanju vedno večjih kompleksov vinogradniških površin zaradi arondacij iz privatnega sektorja v Vinogradniško gospodarstvo Jeruzalem Ormož. V tem času je bila sprejeta odločitev o gradnji velike vinske kleti v Ormožu za potrebe celotnega območja občine Ormož, ne glede na sektor lastništva, zato je nastal popolnoma nov položaj glede bodočega poslovanja Vinarske zadruge, kar je imelo za posledico odločitev o prenehanju samostojnega poslovanja.

Na podlagi sklepa delavskega sveta obrata Vinarska zadruga Ormož je okrožno gospodarsko sodišče v Mariboru 4. marca 1960 izdalo naslednji sklep: "Po sklepu delavskega sveta Vinarske zadruge Ormož z dne 11. 2. 1960 in sklepa delavskega sveta Vinogradniškega gospodarstva Jeruzalem Ormož z dne 8. 2. 1960 ter odločbe OLO Ormož z dne 26. 2. 1960 se iz registra gospodarskih organizacij izbriše Zadržno podjetje Vinarska zadruga Ormož. Vinarska zadruga se pripoji k Vinogradniškemu gospodarstvu Jeruzalem Ormož s sedežem v Ivanjkovcih."²⁷

²⁷ Poslovno poročilo in Zaključni račun za leto 1959, arhiv Jeruzalem Ormož.

Okrožno gospodarsko sodišče v Mariboru je po sodniku Kostonjevcu Bogomiru, v registrski zadevi izbrisa podjetja iz registra, na predlog Zadrúžnega podjetja "Vinarska zadruga" Ormož s dne 28.2.1960

s k l e n i l o :

I. V register podjetij in obrtov za okraj Maribor, Reg.št. 183/IV se pri Zadrúžnem podjetju "Vinarska zadruga" Ormož izvrši naslednji vpis :

Izbríše se iz registra gospodarskih organizacij za okraj Maribor Zadrúžno podjetje "Vinarska zadruga" Ormož, ker se je glasom sklepa svojega delavskega sveta z dne 11.2.1960 in sklepa delavskega sveta Vinogradniškega gospodarstva Jeruzalem-Ormož s dne 8.2.1960, katere sklepa je potrdil s odločbo s dne 26.2.1960, št. 03/32-VI-17 Al Občinski ljudski odbor Ormož, pripojilo k Vinogradniškemu gospodarstvu Jeruzalem-Ormož s sedežem v Ivanjkovcih ki je vpisano pod Reg.št. 171/IV.

II. Vpis pod točko I se objavi na stroške stranke v Uradnem listu LRS.

Taksa po t.p. 9, 10/5 in 12 Uredbe o takсах v postopku pred gospodarskimi sodišči v znesku din 1.300.-plačana /Uradni list FIRJ št.43/54/.

Okrožno gospodarsko sodišče v Mariboru ,
dne 4.marca 1960.

Sodnik:
KOSTONJEV Bogomir
Odpovek je ino.
Vodja delovne skupine
[Signature]

*Sklep Okrožnega gospodarskega sodišča v Mariboru o izbrisu
Vinarske zadruge iz registra gospodarskih organizacij*

III. KONEC

S pripojitvijo Vinarske zadruge Ormož k Vinogradniškemu gospodarstvu Jeruzalem Ormož se konča dolgoletno obdobje delovanja Kletarskega društva Ormož. V svojem 62-letnem delovanju sta se društvo in pozneje Vinarska zadruga razvila v močno gospodarsko organizacijo, ki je vzorno gospodarila skoraj ves čas svojega obstoja. Z odkupovanjem mošta in vina od zasebnih vinogradnikov, oskrbovanjem vinogradnikov s sadilnim materialom, gnojili in zaščitnimi sredstvi ter strokovnim izobraževanjem vinogradnikov sta Kletarsko društvo oziroma Vinogradniška zadruga opravila pomembno poslanstvo v razvoju ormoškega vinogradništva. Posebno vrednoto, ki jo ob koncu velja

poudariti, znajo pravi ljubitelji ormoškega vinogradništva in ormoških vin ceniti še danes. Gre za to, da je bila Vinarska zadruga v Ormožu poleg ptujske edina vinarska zadruga na Štajerskem, ki v svoje kleti ni kupovala južnih vin in tudi sicer ni z njimi kupčevala. Če nič drugega, je takšen odnos do domačega grozdja in vina postavil temelje, na katerih gradijo pravi pristni in pošteni vinogradniki ter kletarji Ljutomersko-ormoških goríc sloves tega vinorodnega območja še danes in za bodoče rodove.

FROM THE WINE-CELLAR ASSOCIATION TO THE VINE CO-OPERATIVE SOCIETY (1898 - 1960)

SUMMARY

With the incorporation of the Vine co-operative Society into the Vinicultural economic system of Jeruzalem Ormož, a yearlong period of Wine-cellar Association activity in Ormož ends. In its sixty-two years of activities the Association and later the Vinicultural co-operative society were developed into a strong economical organisation. With redemption of must and wine from individual vineyardists, supplying them with plants, fertilisers and protection means as well as with the professional training, formed of the Wine-cellar Association respectively Vine co-operative Society a very important mission in development of viticulture in Ormož. Special worth, which has to be mentioned finally, is still valued in the present by the admirers of Ormož's wines and viticulture. The Vine co-operative Society in Ormož was, beside the one in Ptuj, the only Society in Styria, which did not buy and deal with wine from the South. If nothing else, such an attitude to the domestic grapes and wines builds up the basis, whereon the vineyardists in the Ormož-Jeruzalem Hills can continue the tradition of wine-growing for further generations.

ZADRUŽNA ELEKTRARNA V ORMOŽU

1. UVOD

Elektrika kot nov vir energije, čistejše in močnejše, je v nekaj desetletjih od odkritja hitro osvojila ves civiliziran svet in je temeljito spremenila dotedanji način življenja. Leta 1866 je Siemens izdelal prvi dinamo. Kmalu sta ga začeli uporabljati industrija in obrt. Z izumom električne žarnice (Edison leta 1879) pa je elektrika osvetljevala tudi mesta, trge, ulice in stanovanja. Sprva so elektriko izkoriščali le premožnejši sloji, bila je namreč zelo draga.

Na Slovenskem je elektrika prvič pognala stroje leta 1883 v Mariboru¹. V Ormožu je zasvetila prva žarnica sorazmerno pozno, komaj leta 1922.

2. ZADRUŽNA ELEKTRARNA V ORMOŽU - USTANOVITEV IN ZAČETKI ELEKTRIFIKACIJE

Začetki elektrarne v Ormožu segajo v april 1922, ko je ormoški veletrgovec Ludvik KUHARIČ prosil mestno županstvo za postavitve električnega dinama "moči 1000 in več luči" na prostorih svoje kmečke žage². Električni tok naj bi prodajal "električni zadrugi, ki naj bi se komaj ustanovila in prevzela napeljavo omrežja po celem mestu Ormož".

Istočasno z dovoljenjem zahteva, da županstvo ne bo dovolilo v mestu v 15 letih nobene konkurence. O vlogi je občinski odbor razpravljal 14. aprila in jo soglasno sprejel z dodatkom, da mora naprava pričeti delovati najpozneje v enem letu.

Istega dne v aprilu 1922 je na mestno županstvo prispela prošnja ravnatelja Okrajne posojilnice Janka Grivca za ustanovitev električne zadruge³. Zadruga bi prevzela napeljavo celotnega omrežja za mesto Ormož. Ravnatelj bi poskrbel za potrebna finančna sredstva. Mestno županstvo je prošnji ugodilo. Zadruga je bila ustanovljena 19. junija 1922.

* Branko OBLAK, arhivist v Zgodovinskem arhivu Ptuj.

¹ Razvoj elektrifikacije Slovenije do leta 1945, Elektrogospodarstvo Slovenije, Ljubljana 1976.

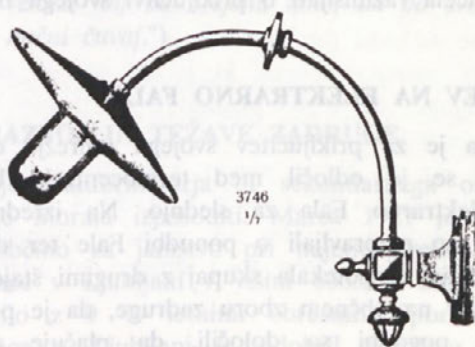
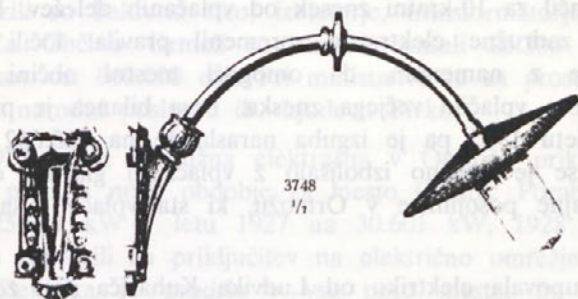
² Zgodovinski arhiv v Ptuj (ZAP), fond Mestna občina Ormož, št. št. 19, ovoj 76 (1 - 3).

³ Kakor pod op. št. 2.

Zadružna elektrarna je sklenila z g. Ludvikom KUHARIČEM pogodbo za dobavo elektrike za dobo enega leta. Obrat je moral dobavljati energijo in vzdrževati naprave, in sicer:

1. Poleti od 1. maja do 30. septembra "od pol ure pred zamračitvijo do 24. ure".
2. Pozimi od 1. oktobra do 30. aprila "od pol ure pred zamračitvijo do 23. ure 15 minut ter zjutraj od pol petih do dneva"⁴.

Mestna občina je razpisala v začetku leta 1923 natečaj za elektrifikacijo javne razsvetljave. Na razpisu je zmagalo podjetje Štebi in Tuječ iz Ljubljane⁵. Predračun za material in montažo je znašal 155.640 kron. Elektrifikacija podjetij in privatnih hiš pa je potekala počasi, saj so bili stroški veliki. Tako je stala leta 1923 "zrakoprazna žarnica" 11 - 23 din, napolnjena žarnica s plinom pa od 20 do 56,5 din, kolikor je stala 1000 W žarnica. Zato je zadružna elektrarna prosila Mestno občino Ormož, naj poskuša vplivati na meščane, da bi se čim prej odločili za električno napeljavo, saj bodo imeli od nje kljub visoki ceni velike koristi.

Svetila javne razsvetljave v Ormožu

⁴ Kakor pod op. št. 2.

⁵ ZAP, MO Ormož, ovoj 119/4.

Cene toka so določili na seji načelstva zadruga dne 4. 6. 1923, in sicer: luč 24 kron, motorji 12 kron, za bolnišnico in graščino 16 kron (motor in luč) za 1 KW uro. Pavšalisti brez števecv pa so plačevali mesečno za 10-svečne žarnice 30 kron, 16-svečne 50 kron, 25-svečne 75 kron, 32-svečne za 100 kron in 50-svečne 150 kron. Mestna občina je za javno razsvetljavo plačevala mesečno od 4000 do 6000 kron "s pridržkom, da se ob mesečnih nočeh ob ščipu z razsvetljavo štedi".

Člani zadruga so vplačali do konca prvega poslovnega leta deleže samo v višini 60.150 din. Električne vode do hiše ter priklop s števcem je plačala zadružna elektrarna za skupni račun, lastniki so plačali le lastno instalacijo. Zato je morala zadruga najeti kredit v višini 636.000 din. Ormoška občina kot glavni interesent za elektrifikacijo in javno razsvetljavo ni prispevala niti vseh stroškov voda javne razsvetljave niti ni zadrugi dala nobene podpore. Zadruga ji je nasprotno dobavljala tok pod lastno ceno. Župan Veselič je bil namreč hkrati tudi predsednik zadruga, zadružni funkcionarji so bili hkrati tudi občinski odborniki.

Zadružna pravila so določala, da je bilo jamstvo v zadrugi omejeno, vsak zadružnik je jamčil za 10-kratni znesek od vplačanih deležev. Decembra 1924 je občni zbor zadružne elektrarne spremenil pravila: ločili so glavne in opravilne deleže z namenom, da omogoči mestni občini in ormoškimi denarnim zavodom vplačilo večjega zneska. Prva bilanca je prikazala izgubo 29.500 din. V letu 1925 pa je izguba narasla že na 165.662 din. Finančno stanje zadruga se je končno izboljšalo z vplačilom glavnih deležev mestne občine ter Okrajne posojilnice v Ormožu, ki sta vplačali vsaka po 250.000 din⁶.

Zadruga je odkupovala elektriko od Ludvika Kuhariča pod zelo neugodnimi pogoji (4 din za 1 kwh), avgusta 1925 pa je Kuharič dvignil cene toku. Zato je zadruga pričela razmišljati o priključitvi svojega omrežja na drug vir.

3. PRIKLJUČITEV NA ELEKTRARNO FALA

Zadružna elektrarna je za priključitev svojega omrežja dobila dve ponudbi. Pripravljalni odbor se je odločil med termocentralo Ugljevik v Ladanju Donjem in hidroelektrarno Fala za slednjo. Na izrednem občnem zboru zadruga 6. 3. 1926 so razpravljali o ponudbi Fale ter določili pooblaščenca za pogajanja. Pogajanja so potekala skupaj z drugimi štajerskimi mesti in 30. 6. 1926 poroča odbor na občnem zboru zadruga, da je pogodba z elektrarno Fala sklenjena. V pogodbi so določili, da plačuje zadružna elektrarna električni tok po ceni 3 din za kWh za večerne ure od mraka do 23. ure, za ostali čas pa po 1,5 din za 1 kWh. Daljnovod do Ormoža je zgradila

⁶ ZAP, MO Ormož, zapisniki občinskih sej, knjiga št. 2.

elektrarna Fala sama, zadruga pa je zgradila sekundarno omrežje in tudi transformator. Pogodba je bila sklenjena za dobo 15 let.

4. IZGRADNJA DALJNOVODA

Elektrarna Fala se je načrtno lotila elektrifikacije Štajerske. Zgrajena je bila leta 1918 s pomočjo tujega kapitala⁷. Oskrbovala je z elektriko kraje, ki so obetali večji dohodek. Na pasivnih območjih so ostajale praznine ali pa so potrošniki plačevali visoke cene, saj konkurence ni bilo. Širjenje omrežja je terjalo velika investicijska vlaganja in je zato počasi napredovalo. 35 kW daljnovod Ptuj - Ormož - Ljutomer - Murska Sobota z razvodno postajo v Ormožu je bil zgrajen leta 1926. Vod je potekal po lesenih drogovih, razdalja Fala - Ormož pa je znašala 60,5 km. Daljnovod ima še danes pomembno vlogo. V letih 1926/27 so dokončali odcep Ormož - Središče.

Za izgradnjo sekundarnega omrežja in transformatorja je Ormož potreboval veliko sredstev. Skupaj s še 39 občinami je zaprosil Ministrstvo za finance Kraljevine SHS za opustitev carinskih dajatev za nabavo potrebne opreme in materiala. Uvozili so bakreno žico, izolatorje, transformatorje, stikala, kable, skratka vse. Za Občino Ormož so stroški znašali 26.300 šilingov, 46.700 švicarskih frankov oz. 860.000 din. Pri ministrstvu je za prost uvoz materiala posredoval tudi narodni poslanec dr. Ljudevit Pivko.

Dne 26. 2. 1927 se je zadružna elektrarna v Ormožu priključila na falski daljnovod, kar pomeni novo obdobje za mesto Ormož. Poraba toka je hitro poskočila od 25.664 kW v letu 1927 na 30.601 kW, 1928 na 33.208 kW. Marca 1927 so zaprosili za priključitev na električno omrežje tudi posestniki na Dobravi. Električna je prodrla v vse pore mesta; na omrežje so se priključile ormoška železniška postaja, ormoška čitalnica, javna razsvetljava pri hotelu Rajh. (*"Svetilka naj bo urejena tako, da bo svetila celo noč in jo bo prižigal in ugašal nočni čuvaj."*)

5. NADALJNI RAZVOJ IN TEŽAVE ZADRUGE

Denarja za izgradnjo transformatorja in sekundarnega omrežja zadruga ni imela, zato si ga je morala izposoditi. Marca 1927 je zaprosila Zadružna elektrarna mestno občino za jamstvo pri najetju kredita pri Pokojninskem zavodu za nameščence v Ljubljani v višini 600.000 din. Kreditni pogoji so bili 15-letno odplačilo z 9 % letnimi obrestmi. Sporazumno z delegacijo ministrstva za finance v Ljubljani je odobril poroštvo občini tudi veliki župan mariborske oblasti. Pogoj je bil, da morata v načelstvu zadruga sodelovati in kontrolirati poslovanje tudi dva predstavnika mestne občine. Garancijsko pismo in s tem jamstvo za mestno občino je podpisala Okrajna

⁷ Elektrogospodarstvo Slovenije.

posojilnica v Ormožu oziroma njen razvnatelj Janko Grivec. Z notarskim pismom z dne 20. 4. 1927 je bila kreditna pogodba podpisana⁸. Vendar se z jamstvom mestne občine za kredit niso strinjali občinski odborniki Masten, župnik Lekšan, Hodžar, "češ da ima mestna občina naložen kapital že v glavnih deležih v višini 250.000 din. Za te deleže zadruga že 2 leti ni sposobna plačevati občini niti obresti. Mestna občina naj bi kupila deleže kljub nasprotovanju večine davkoplačevalcev. Resolucijo, ki so jo poslali županu, je podpisalo 51 meščanov.

Kljub neugodnemu finančnemu poslovanju se je zadruga lepo razvijala. V letu 1931 je imela 97 zadružnikov⁹. Glavne zadružne deleže pa so imeli Mestna občina 250.000 din, Okrajna hranilnica 250.000 din, Janko Grivec, ravnatelj okrajne hranilnice, 5.000 din, Gustav Trautvetter 2.000 din, Adolf Rosina 1.000 din, zapuščina dr. Strelec 5.000 din, dr. Adam Ban 5.000 din, župan Ivan Veselič 5.000 din. Opravičnih deležev je bilo v višini 61.250 din. Priključenih žarnic je bilo leta 1931 1792, motorjev 29 s skupno močjo 108,5 kW.

Zaradi prezadolženosti in slabega finančnega poslovanja so se spori med občinskimi odborniki nadaljevali, opozicija je zahtevala, da se razmerja med zadružno elektrarno in mestno občino razčistijo. Zaradi sporov je zadruga naročila revizijo pri Zvezi slovenskih zadrug. Revizija je ugotovila, da so v zadrugi prevladujoči interesi in odločanje lastnikov kapitala (mestna občina, okrajna hranilnica) in ne članstvo oziroma odjemalci elektrike.

Gospodarska kriza v 30. letih je prizadela tudi že tako prezadolženo elektrarno. Kredita niso mogli odplačevati, za dolg pa je Pokrajinski zavod zahteval še dodatnih 12 % zamudnih obresti. V maju 1933 je postavilo na zahtevo pokojninskega zavoda ormoško sodišče za sekvestra delovodja zadružne elektrarne Viktorja Gorjupa. Zadruga je prišla pod prisilno upravo. Vse prošnje za znižanje obresti in odlog dolga niso zalegle¹⁰. Dolg je znašal maja 1935 že 442.634 din glavnice in 127.250 din anuitet. Za zadrugo se je zavzela zopet mestna občina, ki je za pomoč prosila bana Dravske banovine. Ta je obljubil, da se bo pogajal z elektrarno Fala za znižanje cen toka. Medtem je namreč elektrarna Fala podražila tok, tako da je stala 1 kWh od 3,25 do 4 din za obrtni pogon, razsvetljava 6,80 do 8 din¹¹, tarifa za likalnike in štedilnike pa je znašala 3,50 do 4 din. Cenovna pogodba s Falo je bila zelo neugodna, svetilni tok je bil v primerjavi z drugimi mesti v Sloveniji med najdražjimi. Cene toka drugod so znašale od 2,50 din do

⁸ Kakor pod op. št. 1.

⁹ Mesto Ormož je imelo po popisu prebivalstva leta 1936 178 hiš (Ormož 156, Dobrava 22), v mestu je živelo 267 družin.

¹⁰ Dne 29. 11. 1935 sta bila na obisku pri ravnateljstvu Pokrajinskega zavoda v Ljubljani župan dr. Anton Horvat in dr. Janko Košan kot zastopnika ormoške občine ter Ciril Kocmur, odvetnik v Ormožu, kot zastopnik zadružne elektrarne.

¹¹ Za primerjavo: 8 din je stal kilogram svežega mesa.

4,50 din za kW. Poraba toka je bila zaradi visoke cene omejena, kar je tudi onemogočalo napredek in razvoj obrti in industrije.

Septembra leta 1935 je sporočila zadružna elektrarna mestnemu županstvu, da je prezadolžena. Županstvo je prosila za likvidacijo, tako da bi se odpisali vsi glavni deleži v višini 250.000 din, sicer bi morali napovedati stečaj. Tem namenom je nasprotovala Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani, katere članica je bila tudi zadružna elektrarna. V Ormož je poslala svoje strokovnjake in revizorje; ti so izdelali pismeno poročilo o stanju zadruge. Poročilo je bilo poslano mestnemu županstvu z namenom, "da se vse ukrene, da se zaščiti zakonitost in interesi zadružnikov. Pri tem je gledati na to, da se izločijo vsi drugi krajevni obziri, rivalstva in sovraštva, ter da prevlada stvarnost in principi združništva, pravica, svoboda in velika medsebojna ljubezen."¹² Poročilo namreč krivi za slabo finančno stanje zadruge nekatere občinske odbornike, ki so bili tudi člani predsedstva zadruge. Ti naj bi poskušali zadruge spraviti v konkurz in se polastiti njenega premoženja.

V še večje finančne težave je zadruga zabredla, ko je prizadela Okrajno posojilnico leta 1936 odredba o zaščiti kmečkih dolgov. Zaradi te odredbe je Zadružna elektrarna ostala brez sredstev posojilnice (153.000 din), ki bi jih potrebovala za plačilo letnih anuitet Pokojninskemu zavodu v Ljubljani. Zato je prevzela mestna občina januarja 1936 ostanek dolga zadružne elektrarne v svojo plačilno obveznost. Maja 1937 sta mestna občina in okrajna posojilnica odpisali glavne deleže, vsake po 100.000 din, vendar tudi to ni zaleгло.

Za sanacijo svojega slabega finančnega stanja je zadruga sklenila v letu 1938 najeti novo ugodnejše posojilo pri Zvezi slovenskih zadrug v Ljubljani. Kredit v višini 280.000 din je bilo potrebno vrniti v petih letih s 7% letno obrestno mero. Jamstvo za kredit je ponovno prevzela mestna občina. Pokrajinski zavod v Ljubljani je tako l. 6. 1938 odstopil svojo terjatev zadružne elektrarne Zvezi slovenskih zadrug. Finančno stanje zadruge se je tako saniralo.

Junija leta 1941 je prevzelo celotno omrežje Štajerske skupaj z elektrarno Fala v svojo oblast na novo ustanovljeno nemško podjetje Energieversorgung Südsteiermark (EV - Sud)¹³. Tako je tudi Zadružna elektrarna v Ormožu prešla v roke in upravljanje okupatorja.

*Dr. Oskar Majerič, Ludvik Kuharič (predsednik občine)
in Franc Hanzelič prihajajo iz občine*

¹² Kakor pod op. št. 2.

¹³ Kakor pod op. št. 1.

GENOSSENSCHAFTLICHES KRAFTWERK ORMOŽ

ZUSAMMENFASSUNG

Im 1922 wurde in Ormož genossenschaftliches Kraftwerk gegründet. Das Kraftwerk kaufte elektrische Energie vom Privatman Ludvik Kuharič zum ungünstigen Preis. Trotzdem richtete die Genossenschaft mit Hilfe des Kredits in Ormož öffentliche Beleuchtung und den Anschluß zu den Abnehmern ein. Weil die Kosten hoch waren, war das Interesse für Stromabnahme gering. Deswegen entschloß die Genossenschaft sich zu der neuerbauten Fernleitung anzuschließen, die den Strom aus dem Kraftwerk Fala bekam. Das geschah 1926.

Die Stadt Ormož leistete Beitrag für den Ausbau des Transformators und des Sekundärnetzes. Das Geld zum Ausbau nahm die Genossenschaft aus Borg.

Wegen des hohen Preises für den Strom aus Fala und wegen der ungünstigen Kredite geriet das genossenschaftliche Kraftwerk in finanzielle Schwierigkeiten. Einstweilen halfen die Stadtgemeinde Ormož und die Bezirksvorschußkasse Ormož, die den Hauptanteil in der Höhe vom 500.000 din einzahlten. In 30-en Jahren wurde die Stadt Ormož elektrifiziert, doch die finanzielle Schwierigkeiten der Genossenschaft blieben, auch wegen der ungeordneten Verhältnisse zwischen der Gemeinde und der Genossenschaft.

Zuletzt sanierte im 1938 das Bund der slowenischen Genossenschaften aus Ljubljana die Genossenschaft mit einem Kredit von 280.000 din.

Im 1941 übernahm die Genossenschaft das neugegründete deutsche Unternehmen Energieversorgung Südsteiermark (EV - Süd).

¹ Katar pod št. B. 1.

² Mesto Ormož je imelo po popisu prebivalstva leta 1910 178 hiš (Ormož 1910, Delavski ZV, v mesecu iz Zborn. 267 str. 11).

³ Dne 26. II. 1931 so bili na območju pr. razrednjene Pabradnjanskega zavoda v Ljubljani: župan dr. Anton Horvat in dr. Janko Kolan kot zastopnika ormoških občin in Lj. Kocman, odvetnik v Ormožu, kot zastopnik nabradnje-elektrarne. J. B. št. 40 št. 11. Katar pod št. B. 1.

⁴ Za primerjavo: 8 din je stal kilogram velikega mesa. J. B. št. 40 št. 11. Katar pod št. B. 1.

UTRINKI IZ ZGODOVINE MESTA ORMOŽ OB DOKUMENTARNEM FILMU IZ LETA 1935

Spomladi leta 1992 je Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije prevzel in uvrstil v svojo filmsko zbirko zvočni dokumentarni film z naslovom "Ormož, jugoslovanski Gallspah", dolžine 20 minut, ki nam je bil do nedavnega neznan. Takoj v začetku smo si zastavili vprašanje o naslovu: čemu "Ormož, jugoslovanski Gallspah?" Brskali smo po leksikonih in končno smo našli odgovor v enciklopediji Der Grosse Brockhaus.¹ Na Zgornjem Avstrijskem, v okraju Grieskirchen, leži mestece Gallspah. Že v dvajsetih letih je v njem uspešno deloval ljudski "zdravnik" Zeileis. S svojimi metodami zdravljenja je žele velike uspehe in užival med ljudmi dokajšen ugled. Ob ogledu filma Ormož smo ugotovili, da je režiser namenil dobršen del filma zdravilišču dr. Majeriča in je pravzaprav to njegov reklamni film.

*Dr. Otmar Majerič, Ludvik Kuharič (predsednik občine)
in Franc Hanželič prihajajo iz občine*

* IVAN NEMANIČ, višji arhivist in vodja Slovenskega filmskega arhiva v Ljubljani.

¹ Der grosse Brockhaus, VI. zv. F-GAL, str. 742, Leipzig 1930.

Ugotovitev potrjuje finančno sodelovanje dr. Majeriča pri filmu. Njegova dejavnost je namreč podobna zdravljenju "zdravnika" v Gallspahu.

Film o Ormožu je Slovenski filmski arhiv odkril po naključju. Pred leti smo v banovinskem arhivu našli podatek², da je v letu 1937 izročil Martin Munda, član občinskega sveta v Ormožu, Banski upravi v Ljubljani prošnjo za pregled filma v Ormožu, ki naj bi prikazoval zlasti turistične zanimivosti kraja in okolice. O filmu smo povpraševali in ga iskali v Ormožu, pri filmskih delavcih, na različnih naslovih. Končno smo ga odkrili v Kinoteki Hrvatske, kjer hranijo izvirni negativ. Na našo prošnjo so ljubeznivo odgovorili in nam film posodili za kopiranje, kmalu zatem smo kopijo prevzeli in jo na predvečer Dneva državnosti prvič predvajali v Ormožu.

V Pokrajinskem arhivu v Ptujju hranijo dokumentacijo o snemanju filma³ in izdelavi kopije. Mestna občina Ormož je 31. julija 1935 sklenila s filmsko družbo "Svetloton" v Zagrebu pogodbo o snemanju in izdelavi zvočnega filma o mestu Ormož. Pogodba je določala dolžino filma - najmanj 400 m. O vsebini filma sta se posvetovala poseben odsek mestne občine in predstavnik "Svetlotona". Film naj bi izdelali v osmih dneh po končanem snemanju. Nato bi ga naj predložili v pregled odboru mestne občine, potem pa državni cenzuri. Pogodba je tudi določala, da bo film prevzela v last mestna občina Ormož, ki si je zagotovila izključno pravico do eksploatacije filma v kinematografih in društvih na območju vse države. Občina Ormož je kmalu zatem zaupala predvajanje filma družbi "Svetloton", ki naj bi obdržala 25 % izposojevalnine, preostalo naj bi dobila Občina Ormož. Ob podpisu pogodbe je občina Ormož plačala "Svetlotonu" 5000 din predujma, preostali dolg pa naj bi poravnala po prevzemu kopije, in sicer 50 din za t.m. filma. Družba "Svetloton" se je zavezala, da bo na svoje stroške najela režiserja filma Cirila Debevca iz Ljubljane. Občina Ormož je zagotovila ekipi "Svetlotona" v času snemanja filma brezplačno bivanje, hrano in prenočišče ter priskrbelo avto za prevoz filmske aparature iz kraja v kraj. Pogodba je določila 3. avgust 1935 za začetek snemanja. Posnetke, ki jih cenzura v Ormožu ne bi sprejela, naj bi bila družba "Svetloton" dolžna nadomestiti z drugimi posnetki. V dodatku k pogodbi sta se podpisnika dogovorila, da se strinjata tudi s krajšo dolžino filma, če bi tako lahko prikazali mesto Ormož. Pogodbo so podpisali lastnik "Svetlotona" Josip Klement, za občino Ormož pa dr. Anton Hrovat in drugi. Priložena potrdila o plačilu izdelave filma povedo, da je bil film zagotovo posnet in dokončan jeseni 1935. leta.

Ob podpisu pogodbe s "Svetlotonom" je Občina Ormož sklenila z dr. Otmarjem Majeričem, zdravnikom v Ormožu, "zavezno pismo", dogovor, v katerem se je dr. Majerič zavezal, da bo prevzel nase vse stroške, ki

² Arhiv Republike Slovenije, BAN. A., VIII. odd., št. 2226/37.

³ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond: Mestna občina Ormož 1830 - 194 fasc. Varia 124, snopič 6, Snemanje zvočnega filma Ormož (gradivo je ugotovila in izposodila Kristina Šamperl - Purg).

izvirajo ali bi do njih prišlo iz pogodbe med ormoško občino in podjetjem "Svetloton" pri snemanju in izdelavi filma Ormož. Po obračunu vseh stroškov bo občina Ormož izročila film v last in popolno uporabo dr. Majeriču. Prepustila mu bo tudi vse dohodke, ki jih bo prinesla uporaba filma. Zdravnik dr. Majerič je istega dne že plačal predujem 5000 din in si s tem zagotovil reklamno snemanje svojega zdravilišča, ki je bilo vključeno v film o Ormožu. V decembru 1935. leta sta sklenila občina Ormož in Klub oficirjev invalidov in bojevnikov iz Beograda dogovor o predvajanju filma v Jugoslaviji. S tem je Klub zagotovil občini Ormož pokroviteljstvo za predvajanje filma po vsej državi. Občina se je obvezala, da bo Klubu oficirjev izplačala vsak mesec 10 % dohodka od predvajanja filma. Medtem pa Klub oficirjev ni prevzel nobene finančne obveznosti s filmom. Dr. Otmar Majerič je z občino sklenil "*zavezno pismo*" tudi glede eksploatacije filma. V njem je bilo določeno, da bo prevzel vse stroške, ki bi izvirali ali bi do njih prišlo iz pogodbe med občino Ormož in Klubom oficirjev invalidov in bojevnikov v Beogradu za prikazovanje ormoškega filma.

Nato si je občina Ormož poizkušala pridobiti dovoljenje za predvajanje filma v javnosti. Podatek v banovinskem arhivu izpričuje, da je v letu 1937 predložila film v pregled in oceno Banski upravi. Ta je z dopisom 29. aprila 1937 obvestila Občino, da si je film "*Ormož, jugoslovanski Gallspah*" ogledala veččlanska žirija v kinu Matica v Ljubljani in ga ocenila, da je nazoren turističen film, zelo primeren za propagandne namene. Žirija je priporočila film za javno prikazovanje. Ormoška občina je zaprosila z dopisom dne 4. julija 1939 Ministrstvo trgovine in industrije v Beogradu za oceno in uvrstitev filma med domače kulturne filme za predvajanje. Hkrati dodaja, da je že pred dvema letoma zaprosila zgornji naslov za imenovano soglasje. V januarju 1940 je Načelstvo sreza Ptuj obvestilo občino v Ormožu, da Ministrstvo v Beogradu še ni izdalo dovoljenja za predvajanje filma in naj bi počakali z javnim prikazovanjem. Sredi aprila je občina Ormož ponovila prošnjo za dovoljenje, vendar brez uspeha. Slovenski filmski arhiv in občina Ormož sta 24. junija 1992, na predvečer Dneva državnosti, verjetno prvič javno prikazala film o Ormožu iz leta 1935. Ormožani so napolnili kinodvorano in se po predstavi zadržali ob "*okrogli mizi*" o filmu. Pojasnili so mnoge podrobnosti iz filma. Nihče se ni spominjal, da bi film predvajali že pred tem. Zato lahko z gotovostjo trdimo, da smo bili šele letos na premieri filma, čeprav so ga snemalci "*Svetlotona*" posneli že pred skoraj šestimi desetletji.

Film nas najprej popelje na ogled mesta Ormož in okolice. Turistom na zemljevidu predstavi lego mesta ob Dravi. Nato prikaže ormoški grad, mestni grb nad grajskimi vrati in dvorano z lovskimi trofejami. V Cerovcu je Matica Hrvatska poskrbela za spominsko ploščo Stanku Vrazu na njegovi rojstni hiši, ki si jo na filmu tudi ogledamo. Potem se s filmom napotimo na sprehod po mestu. Zaustavimo se na trgu pred cerkvijo, kjer se ob spominski plošči spomnimo padlih v I. svetovni vojni. Ogledamo si

meščansko šolo z Marijinim znamenjem, Sologovo hišo, Hranilnico in posojilnico in nekdanje občinsko poslopje. Tam srečamo nekatere člane občinskega sveta, ki prihajajo iz občine. Med njimi so dr. Otmar Majerič, Ludvik Kuharič in Franc Hanželič. Vsi trije so se vpisali v krajevno kroniko, zato jih bomo na kratko predstavili.

Ludvik Kuharič⁴ se je rodil 1883. leta v Šardinju. Bil je trgovec in lastnik žage. Za dr. Hrovatom je postal predsednik občine. Leta 1936 ga je banska uprava razrešila predsedniške funkcije. Umrl je 1941. leta.

Franc Hanželič⁵ se je rodil 1878. leta na Hardeku, kjer je kmetoval. Za Kuharičem je prevzel predsedstvo ormoške občine in jo vodil do prihoda Nemcev leta 1941. Dejaven je bil zlasti na področju gasilstva, za kar je prejel številna odlikovanja, med drugimi tudi Red sv. Save. Poleg tega je bil načelnik krajevnega šolskega odbora, načelnik zdravstvenega okrožja, dolgoletni odbornik Ljudske hranilnice in posojilnice ter član še drugih gospodarskih in prosvetnih društev. V aprilu 1941 so ga Nemci razrešili vseh funkcij, odpeljali na Borl in v Maribor ter ga pregnali na Hrvaško.

Vhod v kopališče dr. Majeriča

⁴ Zgodovinski arhiv Ptuj, Rokopisna zbirka, Kronika mesta Ormoža, sign. R - 70, str. 50 (Chronik der Stadtgemeinde Friedau 1877; gradivo je ugotovila in izposodila Marija Masten-Hernja).

⁵ Isto kot 4.

Dr. Otmar Majerič⁶ se je rodil 30. okt. 1895 v Ormožu, kjer je leta 1927 ustanovil sanatorij za zdravljenje zlasti revmatičnih bolnikov. Uporabljal je "Zeileisovo metodo", ki temelji na visokofrekvenčnem elektromagnetnem polju. Za sanatorij je kupil v Ormožu pritlično hišo čevljarja Jurija Čurina (št. 56), nekdanj last zdravnika dr. Žižka, in jo nadzidal za eno nadstropje. Prizidal ji je še eno hišo (št. 61). V nadstropju so bili stanovanjski prostori, v pritličju pa elektroterapija.

Hišo svojega očeta, čevljarja Majeriča, ki je stala nasproti (št. 58), je preuredil v gostilniške prostore, v kavarno in bar ter v vse tri hiše napeljal vodovod, ki ga takrat v Ormožu še ni bilo. Ob Dravi je zgradil kopališče z bazenom in tuši. Za težje bolnike, ki so morali že po nekaj dneh obsevanja zdravljenje prekiniti in ga nadaljevali čez teden dni, pa je dr. Majerič uredil v Preddvoru pri Kranju okrevališče s 40 sobami. Zadaj za hišo št. 61, v smeri proti Dravi, je začel dr. Majerič graditi veliko dvonadstropno hišo s sobami za svoje goste, vendar je zaradi vojne ni dokončal. Pacienti, ki so obiskovali njegov sanatorij, so prihajali iz vse države, zlasti iz Skopja, Beograda, Zagreba in tudi iz tujine. Prihajali so z vlakom. Na postaji jih je pričakal njegov šofer Slavko Novak⁷ in jih z avtom prepeljal v penzion, kjer so prenočevali. Leta 1942 so Nemci dr. Majeriča izgnali. Za kopališče ni več nihče skrbel in je polagoma propadlo. Čeprav je bil slovenskega rodu, je bil bolj naklonjen nemškemu mišljenju. Šaljivi časopis "Osa"⁸, ki je izhajal v pustnem času, je o njem zapisal: "Nisem Srb in ne Hrvat, niti Slovenec nisem rad, pola miša, pola tič, ich bin dr. Majerič."

Film nam nato prikaže bolnišnico križniškega reda⁹. Na trgu nas s filma pozdravijo dr. Anton Hrovat,¹⁰ kirurg v bolnišnici, dr. Rosina in sestre križniškega reda. Ob bolnišnici v Ormožu se pomudimo nekoliko dalj. Konec 19. stoletja je nemški viteški red snoval načrt o ustanovitvi karitativne ustanove na slovenskem ozemlju. Zlasti so o tem razmišljali ob praznovanju 50-letnice vladanja cesarja Franca Jožefa I. 1898. leta. Že pred tem je sprejel nemški viteški red 23. decembra 1896 sklep o gradnji bolnišnice v središču njegovih komendskih posestev v Ormožu. Ustrezala naj bi sodobnim higienskim zahtevam in bi bila odprta vsem bolnikom ne glede na narodnost.

V ustanovni listini¹¹ bolnišnice iz leta 1898 je zapisano, da so ob jubilejni svečanosti cesarja zaupali nemškemu viteškemu redu "*oskrbo bolnikov na novo razširiti in pomnožiti*". Skrb za bolnike so zaupali bolniškimi sestram

⁶ Isto kot 4, str. 43, 30.

⁷ Podatki Slavka Novaka, Ptuj, bil je šofer pri dr. Majeriču.

⁸ Podatki Marije Masten-Hernja.

⁹ Isto kot 4, str. 23, 24.

¹⁰ Isto kot 4, str. 30, 50. Pismo Janka Frasa, Mala Pristava, Šmarje pri Jelšah, 20. 10. 1992.

¹¹ Ustanovna listina bolnišnice križniškega reda v Ormožu, 1898; hrani jo prior križniškega reda Bogomir Kocjan, Ljubljana.

nemškega viteškega reda iz matične hiše v Brežah na Koroškem. Zaradi tega je bila v Ormožu ustanovljena podružnica hiše v Brežah, kar je dne 28. julija 1898 dovolil lavantinski ordinariat in kmalu nato tudi Namestništvo za Štajersko v Gradcu.

Dr. Anton Hrovat, zdravnik-kirurg, z bolniškimi sestrami križniškega reda pred bolnišnico v Ormožu

Cesar je dovolil, da se bolnišnica imenuje "*Bolnišnica cesarja Franca Jožefa*". Križniški red ni imel ustreznega prostora za gradnjo. Zato je kupil gradbeno zemljišče ob potoku Lešnica, ki mu ga je prodal oskrbnik ormoške graščine Edvard Karl. Načrt za vse stavbe je pripravil prof. Rudolf Ilming v Gradcu. Gradnjo je prevzela družba Celotti v Ptujju in že leta 1898 je bilo gradbeno delo dokončano. Odprtje bolnišnice je bilo na praznik sv. Jurija 1899.¹²

Mesto je bilo slavnostno okrašeno z mnogimi zastavami. Slovesnosti ob odprtju bolnice so se udeležili visoki mojster nemškega viteškega reda, njegov namestnik, deželni glavar, visoki vojaški dostojanstveniki, mariborska višja duhovščina z lavantinskim škofom dr. Mihaelom Napotnikom, okrajni ptujski glavar, predstojniki vseh državnih uradov v Ormožu z uradništvom,

¹² Isto kot 4, str. 23. O naših sestrah, Vestnik križniškega reda LII, julij 1931, št. 3, str. 19, LIII, december 1932, št. 1, str. 5.

množica prebivalcev iz ormoškega sodnega okraja, šolska mladina in drugi. Slovesnost se je pričela z mašo lavantinskega škofa dr. Mihaela Napotnika, ki je bolnišnico blagoslovil.

Kaiser Franz Joseph
Spital

in Friedau a. Drav.

Erichtet MDCCCXCVIII.

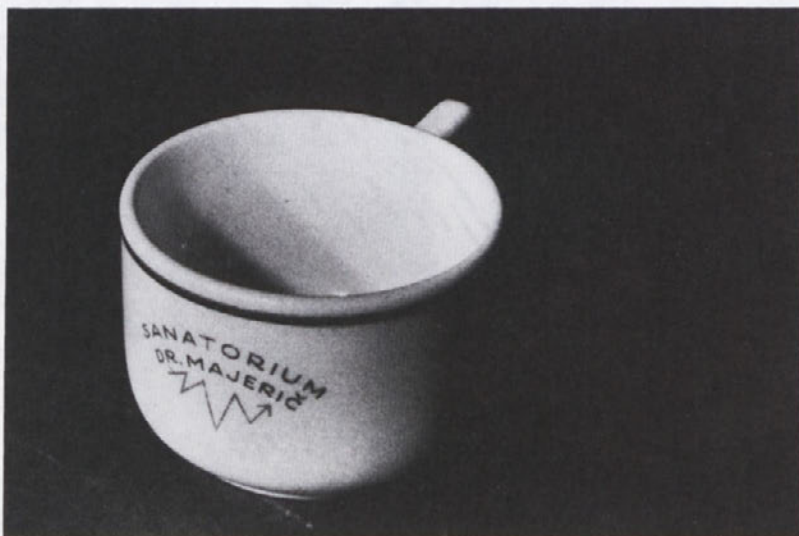
Ustanovna listina bolnišnice "Cesarja Franca Jožefa" v Ormožu, 1898

Bolnišnica v Ormožu je bila namenjena zlasti prebivalcem ormoškega in ljutomerskega okraja ter bližnjim krajem onstran Drave. Že kmalu je zaslovela kot vzorno urejena medicinska ustanova, saj so v njej iskali pomoč pacienti od blizu in daleč, iz vse Slovenije in od drugod. Sprva je v njej skrbel za paciente zdravnik dr. Alojz Heiss¹³ (rojen 7. junija 1846 v Rennwegu, okraj Špital ob Dravi na Koroškem), ki je bil ordinarij v letih 1899 do 1918. Sledil mu je dr. Anton Hrovat (rojen 13. januarja 1886 v Orehku, zaselek v Mali Pristavi, Šmarje pri Jelšah)¹⁴. Uveljavil se je zlasti kot izreden kirurg. Bil pa je tudi častni predsednik občine Ormož. Ob prihodu Nemcev leta 1941 je moral oditi. Najprej so ga zaprli na Borlu, nato v Rajhenburgu in potem, ko je odklonil zdravniško delo v Nemčiji, izgnali na Hrvaško. Tam je ves čas med vojno skrbel za izgnane Slovence. Po vojni se je vrnil v Ormož, kjer je umrl leta 1948, ko je bila ormoška bolnica ukinjena oziroma nacionalizirana. Prizadelo ga je tudi, ko mu je ljudska oblast odvzela njegovo "gorco", s čimer se ni mogel sprijazniti.

¹³ Isto kot 4, str. 30.

¹⁴ Isto kot 4, str. 10.

O obsegu dela ormoške bolnišnice, pacientih, ki so se zdravili v njej, o boleznih itd. je nemogoče prikazati podrobnejšo analizo. O dejavnosti bolnišnice pričajo le skromni zapisi v Vestniku križniškega reda in pa Kronika mesta Ormož v Zgodovinskem arhivu Ptuj. Med I. svetovno vojno so v ormoški bolnišnici zdravili ranjence z raznih bojišč.

Skodelica, ki so jo uporabljali v "Sanatoriju dr. Majerič"

Leta 1929 je imela bolnišnica 54 postelj¹⁵. V njej so zdravili 1103 bolnike (541 moških in 562 žensk). Od teh jih je umrlo 18. Dr. Hrovat je operiral 773 pacientov. Za vzdrževanje bolnišnice je križniški red prispeval 108.595 din. Leto pred tem si je bolnišnica oskrbela rentgenski aparat in uredila izolirnico.

V letu 1930¹⁶ se je v bolnišnici zdravilo 1125 bolnikov (542 moških in 585 žensk). Ozdravilo je 883 pacientov, umrlo pa 17.

V letu 1931¹⁷ so sprejeli 1028 bolnikov. Skupno so zdravili v tem letu 1062 oseb (508 moških in 554 žensk). Operacij je bilo 828.

Leta 1933¹⁸ so zdravili v bolnišnici 1020 pacientov, operiranih je bilo 825. Ambulanto je obiskalo 1410 oseb. Za vzdrževanje bolnišnice je križniški red

¹⁵ Isto kot 4, str. 23.

¹⁶ Vestnik križniškega reda, I, december 1930, št. 1, str. 15.

¹⁷ Vestnik križniškega reda, LII, marec 1932, št. 2, str. 15.

¹⁸ Vestnik križniškega reda, LIV, januar - marec 1934, str. 10.

prispeval 90.352 din. Naslednje leto¹⁹ je pomoč v bolnišnici iskalo 1066 oseb. Vseh stroškov je bilo 386,125 din.

Konec aprila 1948. leta je vlada Ljudske republike Slovenije bolnišnico v Ormožu ukinila,²⁰ jo preuredila in preimenovala v bolnišnico za TBC in pljučne bolezni.

Pomembno je bilo, da je bolnišnico upravljal križniški red. Ljudje od blizu in daleč, tudi iz ljutomerskega okraja in Hrvaške so se zbrali na protestnem shodu in zahtevali ohranitev bolnišnice. Toda vse prošnje in protesti so bili zaman. In takrat, ko je bila bolnišnica ukinjena, se je zdravilo v njej okrog 100 bolnikov²¹. To število se v preteklosti skoraj ni spreminjalo. V njej so zdravili bolnike iz 26 okrajev Slovenije in iz bližnje Hrvaške. Zanje je skrbelo 40 usmiljenih sester in zdravnik. Bolnišnica se je vzdrževala sama. Imela je potrebno opremo, zdravila. Ob ukinitvi so instrumente in aparature premestili v ptujsko bolnišnico in drugam. Opremo iz bolniške kapele so prepeljali v cerkev na Humu. Dotedanje premoženje bolnišnice je prevzela uprava nove zdravstvene ustanove. Nekdanja Šerbčeva hiša v Ormožu, hiša na Dobravi, več hektarjev njiv in travnikov in novozgrajena polovica bolnice so bili last usmiljenih sester. Plačale so z denarjem, ki so ga prejele kot odpravnino oziroma doto z doma. Poleg tega so v ta namen uporabile svoj zaslužek v bolnišnici. Ljudska oblast je to premoženje brez vsakega plačila nacionalizirala. Usmiljene sestre so se po mnogih letih dela v bolnišnici razšle. Nekatere so se vrnile domov, druge so bile sprejete v službo državnih bolnišnic. Nekaj jih je sprejelo službo na državnih posestvih, starejše so bile pa upokojene. Takratnega zdravnika v bolnišnici dr. Karla Praunscisa so premestili v ptujsko bolnišnico.

Povrnimo se zopet k filmu, ki nadalje prikaže hotel "*Reich*" (danes sedež Temeljnega sodišča v Ormožu): pogled v notranjost hotela, gostje na vrtu. Nato srečamo dr. Otmarja Majeriča, ogledamo si njegovo zdravilišče, kopališče z bazenom in tuši. Sledi odhod avtomobilov z gosti izpred hotela "*Majerič*". V ospredju je dr. Majerič. Vidimo elektrarno, ki je oskrbovala Ormož z elektriko in njeno notranjost. Ob pogledu na Majeričevo kopališče ob Dravi pripelje mimo vlak. Sledijo kabine s tuši, bazen s toplo vodo, kopalci v bazenu. Prikazana je terasa za sončenje s kopalci.

Vrstijo se slike: buffet na kopališču za goste, gostje v buffetu, rojstna hiša prednikov dr. Majeriča, sončna ura na hiši, množica z dr. Majeričem pred hišo, sprehod skupine izletnikov skoz park, izletniki pred neko zgradbo.

¹⁹ Vestnik križniškega reda, LIV, januar - marec 1934, št. 1/2, str. 10.

²⁰ Isto kot 4, str. 23, 24, Teodora Čeč, 75 let ormoške bolnišnice, Ormož skozi stoletja str. 274, 275, 1973.

²¹ Isto kot 4, str. 23, 24.

Kopališče dr. Majeriča, kopalci na terasi za sončenje

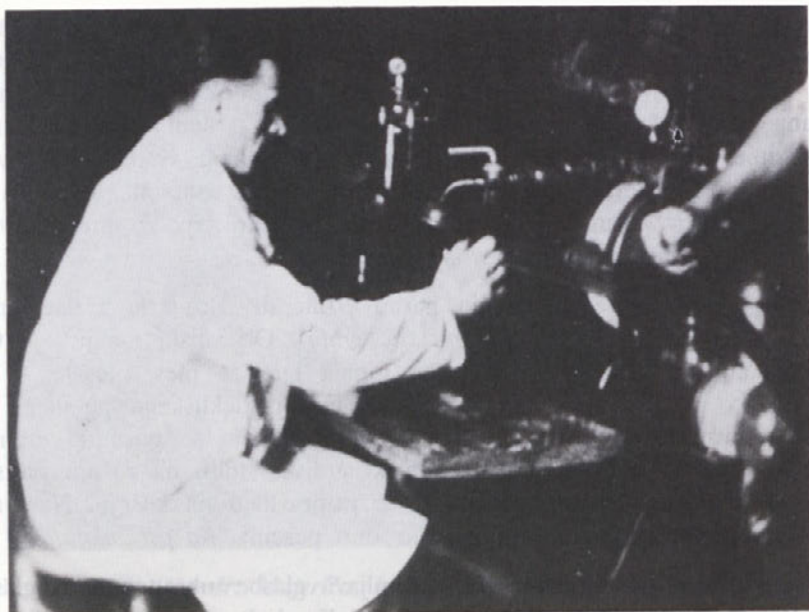
Kopališče dr. Majeriča, kopalci v bazenu

Vidimo strokovno komisijo, kako ocenjuje konje in zopet goste iz zdravilišča na obisku v vinogradih Jeruzalema, med njimi dr. Majeriča. Dopolnjuje pogled na vinograde in posnetek hiše na Humu. Zopet smo v Ormožu: prikazana je zgradba z napisom "Kletarsko društvo", sledi Ljudska hranilnica in posojilnica v Ormožu. Film nas nato popelje med vinograde, v vilo in vinsko klet ing. Štefana Brodarja, prikaže vinske sode na dvorišču pred kletjo ter delavca v vinski kleti Veselka, ki z ročno črpalko pretaka vino iz sodov in nato ročno polni vino v steklenico.

Ob koncu sta posneta vrtnarija in nasad vrtnic dr. Brodarja z dečkom med vrtnicami, sklene pa z veselico v mestni "grabi". Ob vinski kapljici se Ormožani poveselijo in zapojejo. Godba na pihala igra za ples, plesalci se vrtijo na odru. Na klarinet igra Sropatič. Sledi nastop dekliškega pevskega zbora in mladih harmonikarjev, verjetno iz Ptuja. Popestrijo še posnetki mlinov na obrežju Drave, v ozadju je viden ormoški grajski stolp, na ražnju pa se pečejo odojki. Film se konča s kosci, ki se pripravljajo na košnjo. Na travniku brusijo rezila svojih kos in zapojejo narodno pesem: "Ko psi zalajajo."

V začetku filma prisluhnemo ob spremljavi glasbe ubranemu dvoglasnemu petju. Pojejo pesmi: *En starček je živel, Ko boš na rajžo šel, Sijaj sijaj sončece, Dere sam ja mali bia.* Za to so uporabili v filmu plošče.

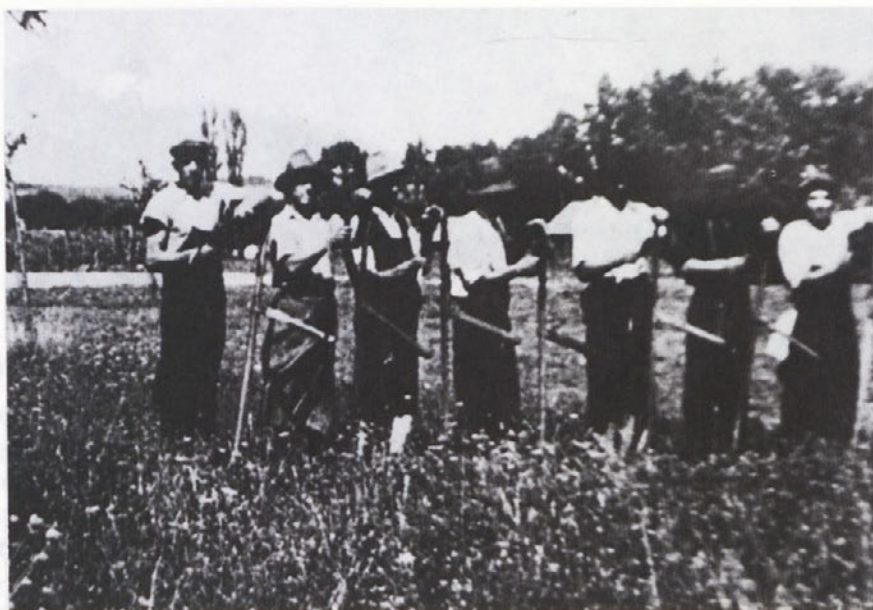
Dokumentarni film o Ormožu je dragocen dokument v "gibljivi sliki", ki bo zaradi svoje izpovedne moči tudi v prihodnje vabil na ogled. Gledalcu razkriva zanimivosti mesta in mu približa življenje v že nekoliko odmaknjemem in zastrtem času tridesetih let. V filmu srečamo nekatere v Ormožu znane osebnosti, ki so mestu in širši okolici s svojo dejavnostjo vtisnile neizbrisen pečat: tako npr. slovitega zdravnika-kirurga dr. Antona Hrovata v ormoški bolnišnici, dr. Otmarja Majeriča, lastnika zdravilišča in pobudnika filma o Ormožu, in ne nazadnje meščane, ki so tam živeli, mesto oblikovali in prispevali k njegovemu razvoju. Film kot dokument predstavlja tudi izvrsten vir za preučevanje etnologije, ljudskih običajev, petja, glasbe, plesa in življenja v Ormožu nasploh. Poleg tega je film o Ormožu pomemben za slovensko filmsko zgodovino. V času med obema vojnama sta se na Slovenskem s svojimi filmskimi stvaritvami uveljavljala zlasti Božidar Jakac in Metod Badjura. Čeprav uvrščamo njune filme med filmske mojstrovine, sta snemala nemo. Film o Ormožu pa je že posnet zvočno, kar povečuje njegovo sporočilno in zgodovinsko vrednost (prvi slovenski zvočni film s slovenskimi avtorji je bil posnet šele leta 1938). Čeprav prinaša film le utrinke iz preteklosti mesta, bo vendar prispeval k celoviti podobi mesta Ormoža v času med obema vojnama.

Delavec Veselko v vinski kleti ročno polni vino v steklenice

Nastop mladih harmonikarjev v Ormožu

Kosci nekje v okolici Ormoža

ekonomskih odnosov. Na Jeruzalomske gorice, ki jih sestavljajo tri posesti: Jeruzalomske, Miklavško-koke in Vzhodne Ivanjkove gorice.

Strokovna komisija na licitaciji ocenjuje konje

Mlini ob obrežju Drave

HISTORISCHE MOMENTAUFNAHMEN DER STADT ORMOŽ DARGESTELLT DURCH EINEN DOKUMENTARFILM AUS DEM JAHRE 1935.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1935 schlossen die Gemeinde der Stadt Ormož und die Filmgesellschaft "Svetlota" aus der Stadt Zagreb einen Vertrag über die Dreharbeiten für einen Dokumentarfilm über die Stadt Ormož und ihre Umgebung, welcher noch im selben Jahr aufgenommen wurde.

Der Film stellt mehrere interessante Dinge der Stadt Ormož dar, so etwa die Heilanstalt von Dr. Otmar Majerič, der Rheumapatienten mittels Elektromassage heilte. Ferner zeigt er das Krankenhaus des Deutschen Ritterordens mit dem Chirurgen Dr. Anton Hrovat, den Weinbau, die Weingärten und Kellereien, gesellschaftliche Zusammenkünfte der Bewohner von Ormož und zum Schluß die Mäher, die sich auf ihre Arbeit vorbereiten.

PRISPEVEK K NOVEJŠI GOSPODARSKI ZGODOVINI JERUZALEMSKIH GORIC

UVOD

Pokrajino med Muro in Dravo imenujemo Slovenske gorice. Njen skrajni jugovzhodni del so Ljutomersko-ormoške ali Ormoško-ljutomerske gorice. Glede na agrarno gospodarstvo in socialno ekonomske odnose pa Ormoško-ljutomerske gorice niso enotne. Skozi zgodovino sta se v njih izoblikovale Jeruzalemske¹ ali Vzhodne Ljutomersko-ormoške gorice in Zahodne Ormoško-ljutomerske gorice². V nadaljevanju si bomo podrobneje ogledali nekaj osnovnih pokazateljev dinamike gospodarskega razvoja in socialno-ekonomskih odnosov, pri tem pa se bomo omejili le na Jeruzalemske gorice, ki jih sestavljajo tri mikroregije: Vzhodne Ljutomerske, Miklavško-koške in Vzhodne Ivanjkovske gorice.³

Eden izmed temeljev razumevanja socialno-ekonomskih odnosov tega območja je demografsko gibanje. Na podlagi primerjav popisov prebivalstva od leta 1900 do 1971 lahko ugotovimo, da je skupno število prebivalcev kljub prvi in drugi svetovni vojni naraščalo vse do leta 1953, ko doseže svoj maksimum s 7.487 prebivalci, od takrat dalje pa strmo pada.⁴ Regresivni demografski razvoj v drugi polovici 20. stoletja je vplival tudi na socialno strukturo prebivalstva. Še leta 1961 je v Jeruzalemskih goricah živelo od kmetijstva 960 družin, od nekmetijstva 386 in od obeh dejavnosti 402 družini. Deset let pozneje se je s kmetijstvom ukvarjalo le 496, z nekmetijstvom 534 in z obema dejavnostima že 641 družin.⁵

* Miroslav NOVAK, arhivist v Pokrajinskem arhivu Maribor.

¹ Tipična vinorodna pokrajina, ki obsega 66 kvadratnih kilometrov z izrazito razvitim viničarstvom in pretežnim lastniškim deležem tujega kapitala v vinogradništvu.

² Območje meri 133 kvadratnih kilometrov z razvitim vinogradniškim kajzarstvom in pretežnim lastniškim deležem domačega kapitala v kmetijstvu.

³ Borut Belec, Ljutomersko-ormoške gorice, Maribor 1968, str. 7 - 63.

⁴ Živko Šifrer, Prebivalstvo naselij 1869 - 1969, Ljubljana 1969 in Popis prebivalstva in stanovanj v letu 1971, Rezultati po naseljih in občinah, knjiga VII, Beograd 1975.

⁵ Popis stanovništva 1961, Veličina i izvori prihodi domačinstava, knjiga XVI, Beograd 1965; Popis prebivalstva, velikost posestva in viri dohodkov gospodinjev 1971, Rezultati po naseljih in občinah, knjiga XII, Beograd 1974.

I.

Predvsem geografske značilnosti pokrajine so vplivale, da je postalo vinogradništvo v 19. stol. glavna kmetijska panoga v Jeruzalemskih gorica, a se je že ob koncu tega stoletja pojavila najprej na Primorskem, nato pa še drugod po Sloveniji trtna uš, ki je dejansko uničila celotne nasade vinske trte. Kot edino sredstvo za rešitev vinogradništva se je pokazalo sajenje zoper trtno uš odpornih trt na ameriški podlagi in njihovo požlahtnjevanje z evropskimi sortami. Kljub državni pomoči z ugodnimi krediti se je vinogradniška površina v Jeruzalemskih gorica do leta 1940 skrčila za 212 h. K temu pa je potrebno dodati še prodaje okoli 180 ha vinogradov.⁶ Za naštetimi suhoparnimi podatki se skriva dejstvo, da so v vinogradništvo začeli posegati ekonomsko močni vinogradniki, saj se je računalo, da se obnova vinograda splača le dolgoročno, to je na 10 in več let.⁷

Država je za kvaliteto vin jeruzalemskega vinorodnega okoliša skrbela tudi z represijo, saj so vinogradnike, ki so sadili in razmnoževali samorodnico, sodno preganjali. Posamezniki so tako lahko obdržali le do 500 trsov, vse ostalo pa je bilo potrebno izkrčiti. Take ukrepe lahko zasledimo vse do 1935, ko so dva izkrčena trsa samorodnice zamenjali za en trs plemenite sorte.⁸

S propadom avstro-ogrške monarhije je meja med Jugoslavijo in Avstrijo pomenila umetno zaporo za izvoz kvalitetnih jeruzalemskih vin v Avstrijo. V novi državi, kjer se je začelo oblikovati tržišče, so si ta vina šele morala zagotoviti svoje mesto. To pa seveda ni bilo enostavno, saj je bilo osrednje slovensko tržišče navajeno na primorska vina, po drugi strani pa so se pri pridelovalcih zaradi slabih donosov dvignili proizvodni stroški. Ob vsem tem pa so na slovenski trg prodrla še izredno poceni in nekvadratna vina iz Banata.⁹ In vendar se je v tem času gospodarsko stabilnim vinogradnikom Jeruzalemskih gorica vinogradništvo še izplačalo. Po izračunu za leto 1925 je na parceli, veliki 3,36 ha, lahko vinogradnik pridelal toliko vina, da je po njegovi uspešni prodaji s polovico izkupička poravnal vse stroške pridelave, ostala polovica pa je bila njegov čisti dobiček.¹⁰ Tisti vinogradniki, ki so bili ekonomsko preslabi, da bi izdržali zahteve vinskega tržišča, so propadli

⁶ Borut Belec, Ljutomersko-ormoške gorice, Maribor 1968, str. 36 - 39. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Ljubljana 1970, str. 300.

⁷ Ignacij Lipovec, Minimalne viničarske mezde in viničarski red, Naše gorice, Maribor 1939.

⁸ Zgodovinski arhiv Ptuj, Mestna občina Ptuj, fasc. 10, Razglas.

⁹ Glavna značilnost banatskih vinogradov je bila nadpovprečna rodnost, tudi do 180 hl/ha, kar je izredno pocenilo proizvodnjo. Tako je leta 1935 stal liter tega vina od 1,25 do 1,50 din; vino iz Jeruzalemskih gorica pa je bilo 6 krat dražje. Mariborski večernik Jutro, šte. 73, leto 1935 z dne 30. II., Zaščitite naše vinograde.

¹⁰ Pravica, šte. 20, leto 1925, Viničarji in viničarska kriza.

ali pa so se morali zadolževati. Iz podatkov ohranjenih bančnih knjig hranilnice in posojilnice Sv. Bolfenk, Svetinje, Lačaves in Sv. Miklavž¹¹ lahko ugotovljamo njihovo kreditno-denarno dinamiko.

OBDOBJE	HIP SVETINJE	HIP SV. MIKLAVŽ	HIP SV. BOLFENK	HIP LAČAVES	SKUPAJ
1909 - 1913	101	-	87	-	188
1914 - 1918	29	-	32	-	61
1919 - 1923	46	-	44	-	90
1924 - 1928	102	57	100	-	259
1929 - 1933	94	37	83	10	224
1933 - 1940	41	6	36 ¹²	83	166

Število najetih kreditov po posameznih hranilnicah in posojilnicah za obdobje 1909-1940

Celotne rekonstrukcije procesa zadolževanja kmetov ni mogoče napraviti, saj se niso zadolževali samo pri zgoraj omenjenih denarnih zavodih, ampak tudi pri privatnikih ali pa drugod zunaj obravnavanega območja. Prav tako ni mogoče spremljati kratkoročnih kreditov, ki so znašali manj kot 25.000 dinarjev¹³. Po ohranjenem arhivskem gradivu za občini Hum in Ormož lahko ugotovimo, da je 66 posestnikov iz omenjenih dveh občin imelo svoje vinograde v Jeruzalemskih goricah. Ti so v postopku o likvidaciji dolgov predložili skupaj 114 neporavnanih kreditov, katere so najemali tako:

1922 - 8

1923 - 4

1924 - 5

1925 - 7

1926 - 13

1927 - 10

1928 - 7

1929 - 18

1930 - 25

1931 - 12

1932 - 1

1933 - 1

V letih 1934 in 1935 kreditov ni bilo mogoče dobiti.

1936 - 3

¹¹ Hrani jih Zgodovinski arhiv Ptuj v fondu Denarni zavodi ptujskega in ormoškega okoliša (1862 - 1955).

¹² Od 36 najetih kreditov je bilo 30 kratkoročnih.

¹³ Po zakonu o likvidaciji dolgov se takim kreditojemalcem ni bilo potrebno prijaviti, da bi sodišče določilo odstotek odpisa dolga. Ob tem pa je potrebno opozoriti, da v Zgodovinskem arhivu Ptuj hranijo le vloge, ki so se ohranile za občini Hum in Ormož. Tako lahko dobimo na podlagi arhivskega gradiva le grob obris dejanskega stanja.

Za 25 kreditov se ni dalo ugotoviti, kdaj so bili odobreni. Kljub temu pa lahko ugotovimo, da je največ posestnikov, to je 56%, imelo samo po en dolg, 28% je imelo po dva dolga, 8% je imelo tri različne dolgove in enak procent posestnikov je imelo 4 in več dolgov. Kljub relativno pomanjkljivim podatkom lahko sklepamo, da je bilo zaradi gospodarske krize v treh letih od 1929 do 1931 v omenjenih dveh občinah najetih dve petini vseh dolgov celotnega obdobja med prvo in drugo svetovno vojno in so bili obravnavani v postopku o njihovi likvidaciji.¹⁴

LETO	ŠTEVILO KREDITOV	%KREDITOV DO 1.000 K (DINARJEV)	%KREDITOV DO 10.000 K (DINARJEV)	%KREDITOV DO 100.000 K (DINARJEV)
1909 - 1913	101	87,1	11,9	1
1914 - 1918	28	79,3	17,3	3,4
1919 - 1923	46	52,1	45,7	2,2
1924 - 1928	102	14,7	67,6	17,7
1929 - 1933	94	18,1	69,1	12,8
1934 - 1940	41	22	63,4	14,6

*Višina kreditov, najetih v Hranilnici in posojilnici Svetinje
v obdobju od 1909 do 1940*

Pred prvo svetovno vojno je večina posestnikov najemala kredite do višine 1000 K, kar je znašalo približno vrednost obnove enega orala vinograda¹⁵. S padcem vrednosti valute se je ustrezno dvignila tudi višina kreditov. V letih menjave monetarnega sistema iz kron v dinarje, od 1919 do 1925, postane odstotek tistih, ki posegajo po večjih kreditih do 10.000 K, znatno višji.

Z gospodarskega vidika je tudi zanimiva namembnost omenjenih kreditov. Tako so posestniki v obdobju pred prvo svetovno vojno porabili največ kreditov za potrebe sprotne gospodarjenja ali pa za izplačilo zapadlih dolgov. V obdobju prve svetovne vojne je bilo odobrenih le 10 kreditov, skoraj vse so porabili za obnovo vinogradov ali pa za vlaganje v druge panoge. Relativno visok odstotek kreditov, namenjenih za nakup živine v obdobju

¹⁴ Zgodovinski arhiv Ptuj, Mestna občina Ormož, škatla 122.

¹⁵ Tabela je pripravljena na podlagi knjige posojil Hranilnice in posojilnice Svetinje, ki jo hrani Zgodovinski arhiv Ptuj v fondu Denarni zavodi ptujskega in ormoškega okoliša (1862 - 1955).

1919 - 1923, je logična posledica vojnih obveznosti zaledja do države. V naslednjem obdobju, to je od leta 1924 do 1928, pa je potrebno izpostaviti vlaganja v posestva in najemanje kreditov za odplačevanje zapadlih dolgov.

Zadolževali pa se niso samo vinogradniki, ampak tudi viničarji, seveda v veliko manjšem obsegu. Tako so viničarji Jeruzalemskih goric v obdobju med obema vojnoma v zgoraj citiranih hranilnicah in posojilnicah najeli skupaj 38 kreditov. Približno 66% so jih uporabili za nakup živine, 34% pa za potrebe gospodarstva. Pri tem je potrebno omeniti, da sta bila dva kredita namenjena nakupu šivalnih strojev.¹⁶

Upadanje gospodarske moči prebivalcev Jeruzalemskih goric in s prelivanjem kapitala iz obravnavanega območja lahko zaslutimo tudi na podlagi primerjave vsot vloženi kapitalov v letih 1929 in 1939 v HIP Miklavž, HIP Sv. Bolfenk in HIP Lačaves. V letu 1929 je bilo tako vloženi 209 vlog v skupnem znesku 426.564 din, povprečna vloga je znašala 2.041 din. Deset let pozneje je bilo vloženi le 167 vlog v skupnem znesku 357.641 din, povprečna vloga je znašala 2.141 din. Razlika je očitna, saj je bilo leta 1939 vloženi 16,2 % manj kapitala kot leta 1929. Pri tem se je zmanjšal tudi delež kapitala, katerega so vložili viničarji iz 3,4% celotnega vloženi kapitala v letu 1929 na 2,4% v letu 1939. Iz tega se vidi, da se število vlog v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno zmanjšuje, dviguje pa se višina povprečne vloge. Podatki nam tako nakazujejo smeri prelivanja kapitala na podeželju.

Gospodarski propad nekaterih vinogradnikov je v skrajnostih dosegal tudi do trikratno zadolženost vrednosti njihovega premoženja. V arhivskem gradivu Okrajnega sodišča Ormož¹⁷ najdemo podatke, da je bilo samo v predelu Jeruzalemskih goric zadolženih 34 vinogradnikov za več kot 25.000 din. Celotna vrednost njihovega premoženja je znašala 2,802.338 din, njihova zadolženost z dne 20. aprila 1934 pa 2,216.743 din ali 79,1% celotne vrednosti njihovih posesti. Omenjenim posestnikom je bila priznana "kmečka zaščita"¹⁸ leta 1936, zato so znižali šestim posestnikom, ki so bili zadolženi v skupni vrednosti dolgov nad 25.000 din za 30%, osemindvajsetim posestnikom, ki so bili zadolženi v skupni vrednosti dolgov do 25.000 din, pa za 50%. Kreditov pa niso najemali samo srednji in manjši vinogradniki, ampak tudi veleposestniki. Med njimi izstopajo veleposestniki Wurmbrantovi iz Ormoža, Fischerauer iz Jeruzalema, ki je bil lastnik 10 viničarij s skupnim dolgom 86,5% vrednosti celotnega premoženja¹⁹ ter veletrgovec

¹⁶ Zgodovinski arhiv Ptuj v fondu Denarni zavodi ptujskega in ormoškega okoliša (1862-1955).

¹⁷ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Okrajno sodišče Ormož 1889 - 1945, škatla 169.

¹⁸ Zakon o zaščiti kmetov in o uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju, Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 33/1932, str. 653-655.

¹⁹ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond Okrajno sodišče Ormož 1889 - 1945, škatla 196.

Zemljič iz Ljutomera, ki je letno pridelal 1800 hl vina, a je njegov dolg znašal v letu 1932 1,2 milijona din²⁰.

Vsem zadolženim posestnikom pa tudi tistim viničarjem, ki so živeli od kmetijstva ali so najemali kredite in jih vlagali v kmetijstvo, katerim je bila priznana kmečka zaščita, so najprej podaljšali roke za odplačevanje dolgov po uradno določeni obrestni meri. Septembra 1935 je izšla uredba, ki je uveljavila moratorij na plačilo dolgov²¹. Naslednje leto pa je izšla še uredba o likvidaciji kmečkih dolgov. Po tej uredbi se je polovica dolga, a največ 12.500 din, znižala, preostanek pa so morali dolžniki plačati v dvanajstletnih anuitetah z zakonitimi 4,5% obrestmi²².

Likvidacijo kmečkih dolgov je država finansirala prek Priviligirane agrarne banke. Tako imamo ohranjene podatke, da je bilo v krajih Gomila 11, Kog 12, Vitan 3, Jastrepci 16 in Lačaves 4, skupaj 46 zaščitenih kmetov, ki so bili zadolženi pri Hranilnici in posojilnici Sv. Bolfenk od skupno 200 lastnikov zemljiških gospodarstev teh petih krajev. Kljub temu pa so se kmetje še dalje zadolževali, sicer ne več dolgoročno, ampak kratkoročno, na eno leto ali do prodaje vina in drugih pridelkov. Viničarji pa so v letih 1938 in 1939 zaprosili za "*kratko pomoč*" v višini do 100 din.²³

Že 6. januarja 1919 je regent Aleksander v okviru agrarne reforme obljubil zemljo tistemu, ki jo obdeluje. Obljuba pa ni bila nikoli izpolnjena, saj so leta 1920 ustanovili Agrarno direkcijo, s čimer je bila dokončno odložena rešitev agrarne reforme.²⁴ Agrarna direkcija je delovala na nivoju okrožnih in občinskih organov, in sicer tako, da je okrožni organ podelil zemljo agrarnemu interesentu. V primeru, da je bila dodeljena zemlja slabo obdelana, jo je ustrezni organ odvzel in z njo dalje svobodno razpolagal. Na ta način je prihajalo do velikih nepravilnosti. V Jeruzalemskih gorica h je agrarni urad razpolagal le s približno 10 ha na posestvu ormoške grofice Wurmbrantove, in to 6,5 ha v KO Libanja in 3 ha v KO Litmerk, pa še to po razlastitvenem odloku iz leta 1936. Agrarni odbori so svojo funkcijo

²⁰ Arhiv temeljnega sodišča v Murski Soboti, enota Ljutomer, Ljutomer, trije fascikli gradiva kmečke zaščite.

²¹ Uredba o zaščiti kmetov, Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, kos 82/1935, str. 775 - 780.

²² Uredba o likvidaciji kmetijskih dolgov, Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, kos 79/1936, str. 751 - 760.

²³ Pokrajinski arhiv Maribor, fond Narodna hranilnica in posojilnica pri Sv. Bolfenku pri Središču. Ohranjenih je 11 knjig.

²⁴ Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Ljubljana 1970, str. 177 - 180.

izgubili že leta 1930, ko so ustanovili agrarne odbore v smislu zakona o pospeševanju kmetijstva.²⁵

Viničarji praviloma niso bili lastniki nepremičnin. Svoj kapital so vlagali predvsem v živino, največkrat pa je komaj zadoščal za njihovo enostavno reprodukcijo. Kljub temu pa je nastala leta 1930 viničarska kreditna zadruga, ki je na začetku združevala 60 članov s 97 vplačanimi deleži v skupnem znesku 36.781 din. Člani zadruge so dobivali za vloge 6% obresti, posojila pa po 8% obrestni meri.²⁶

II.

Zaplembe posesti v prvih letih druge svetovne vojne zaradi izгона lastnikov iz političnih ali drugih razlogov niso radikalno vplivale na gospodarske osnove pokrajine. Pridelava vina je tekla naprej, viničarji na zaplenjenih posestvih so dobivali normalno plačilo za opravljeno delo. Pridelki, katere so morali oddajati kmetje v začetku okupacije, niso bili visoko cenjeni, zato tudi davki niso bili visoki. Relativno poceni so bila tudi industrijsko blago in umetna gnojila.²⁷

Vpoklici v okupacijsko vojsko in skrivaštvo na eni strani ter pomanjkanje gnojil, predvsem pa modre galice, so bili tisti dejavniki, ki so proti koncu vojne pripeljali do ponovne krize vinogradništva. Svoj višek pa kriza doseže v zadnjih tednih druge svetovne vojne, ko so vzpostavljali in urejali obrambno črto nacističnega tretjega Reicha v Jeruzalemskih gorinah. Pri tem pa je potrebno izpostaviti uspešen preboj sovjetskih in bolgarskih vojaških enot in s tem tudi uničenje obrambne črte.

Posledice vojaških akcij je bilo mogoče sanirati šele po nekaj letih. Tako lahko na podlagi začasnega kmetijskega popisa stanja z dne 10. junija 1945²⁸ ugotovimo, da se je gospodarski potencial glede na predvojno obdobje brez drobnega inventarja v poprečju zmanjšal za 40%. Poprečno število delovne živine se je zmanjšalo za 54,6%, prevozna sredstva za 42,3%, goveja čreda za 47%, prašičja za 62% in konjska za 42%. Odstotek uničenih zgradb je znašal 23,5%. Neposredna gospodarska škoda vojaških akcij pa ni bila povsod enaka. Kraja Kog in Jastrebcji sta ob neposredni bližini zavezniškega udara na obrambno črto imela nad 70% zmanjšane gospodarske možnosti. Kraji Vuzmetinci, Lačaves, Zasavci, Gomila, Vitan, Hermanci, Sv. Miklavž, Kajžar in Ilovci so bili uničeni od 30% do 60%. Naselja v Vzhodnih Ivanjkovskih gorinah pa so relativno dobro ohranila svoj gospodarski potencial, saj je bilo uničenega med 5,5% in 30%.

²⁵ Zgodovinski arhiv Ptuj, Mestna občina Ormož, š. 123, Odlok o razlastitvi z dne 20. 5. 1933.

²⁶ Delavska pravica, šte. 33, leto 1930, Viničarji.

²⁷ Zgodovinski arhiv Ptuj, Chronik der Stadtgemeinde Friedau 1877, R 70.

²⁸ Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 21, leto 1945.

III.

Nova - ljudska oblast je odpisala že leta 1945 na osnovi zakona o končni likvidaciji kmečkih dolgov²⁹ dolgove vsem tistim, ki so jim na podlagi uredbe o likvidaciji dolgov iz leta 1936 priznali določene olajšave. Tako so v celoti izbrisali kmečke dolgove, katerih znesek je bil ugotovljen in zmanjšan po uredbi iz leta 1936 in ni presegal 5.000 st. jug. din na enega dolžnika. Ne glede na višino dolga pa so izbrisali kmečke dolgove iz leta 1936 vsem aktivnim udeležencem NOB in žrtvam fašističnega nasilja. Delno pa so črtali dolgove tudi tistim, ki so utrpeli vojno škodo.³⁰

Konec 1945 sta izšla dva zakona, pomembna za Jeruzalemske gorice: zakon o agrarni reformi in kolonizaciji³¹ in zakon o razlastitvi posestev, ki jih obdelujejo koloni in viničarji. Po teh dveh zakonih so bile razlaščene samo posesti nekmetov, ki so izkoriščali zemljo po kolonih ali viničarjih, veleposesti, zemljiške posesti bank, podjetij, delniških družb in drugih zasebnih in pravnih oseb, zemljiške posesti cerkva, samostanov in verskih ustanov ter vseh vrst ustanov (zadužbin) posvetnih in verskih; nadalje zemljiška posestva, ki so med vojno iz katerega koli razloga ostale brez lastnika in brez pravega naslednika. Sem je spadal tudi presežek zemljiških posestev nekmetov, ki niso bili veleposestniki, ter presežek kmečkih posesti. Decembra 1945 so se začeli oblikovati odbori agrarnih interesentov, njih naloga je bila, da so zbirali prijave za dodelitev zemlje.

Agrarni interesenti iz okolice Litmerka so bili v letu 1946 po socialni strukturi precej heterogeni. Več kot polovica so bili delavci, tretjina viničarji in šestina kmetje. Iz zapisnika množičnega sestanka agrarnih interesentov v Ormožu z dne 14. aprila 1946 lahko razberemo, da delo agrarnega odbora ni bilo enostavno, saj ni bilo pravih smernic za delo. Posebne težave so povzročala posestva pobeglih nacističnih simpatizerjev, ker ti niso oddali prijav svojih posesti, zemljiških knjig ni bilo, parcelni zapisniki pa so bili dovolj zanesljivi. Ko pa so rešili omenjene probleme, je bilo potrebno predati nekatera posestva bivših lastnikov Dirmajer, Krautzhammer, Kral, ormoška graščina itd. državnemu sektorju.³²

Ob reviziji agrarnih interesentov leta 1949 pa so odvzemali zemljo vsem tistim agrarnim interesentom, ki so bili zaposleni v tovarnah in so presežke kmetijskih pridelkov prodajali ali pa so slabo obdelovali zemljo. Odvzeto

²⁹ Službeni list DFJ 89/1945.

³⁰ Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 76, leto 1945.

³¹ Uradni list SNOS in Narodne vlade, 62/1945

³² Zgodovinski arhiv Ptuj, Mestni ljudski odbor Ormož, škatla 204.

zemljo so priključevali državnim posestvom.³³ Dokončno so to vprašanje rešili šele leta 1952, ko so reformirali kmetijske zadruge.³⁴

Predvsem viničarji so takoj po vojni pričakovali *"da bo po novem vsak svoj gospodar"*, vendar za obdelovanje vinogradov niso imeli začetnega kapitala in so se morali združiti v zadruge.³⁵ Že januarja 1946 je nastala vinogradniško-obdelovalna zadruga pri Železnih dverih, nato pa še v Presiki³⁶. Poleg teh dveh pa so nastale še v Litmerku³⁷, na Kogu z imenom Kerenčič, Sv. Miklavžu pri Ormožu ter leta 1947 vinogradniška zadruga Svetinje - Brebrovnik.³⁸

V Jeruzalemskih goricah pa so ob vinogradniško obdelovalnih zadrugah nastajale še kmetijsko obdelovalne zadruge Ivanjkovci, Krčevina, Radomerje, Sv. Miklavž, Kog ter splošne kmetijske zadruge Kog, Krčevina, Sv. Miklavž in Ivanjkovci. Nekaj pozneje pa je nastala še vinogradniško obdelovalna zadruga *"Berceja"*, tako da se je združila kmetijska zadruga Ivanjkovci z delom vinogradniško obdelovalno zadrugo Vinski vrhovi.³⁹ Na obrobju Jeruzalemskih goric so ustanovili še Vinarski zadruzi Ormož⁴⁰ in Ljutomer⁴¹.

V obdobju 1946 do 1953 lahko ločimo dva vala ustanavljanja zadrug. Prvi je bil v letu 1946, drugi pa v letih 1948/49;⁴² dejansko pa je to pomenilo, da so bile zadruge v prvem obdobju sredstvo za izboljšanje socialno-ekonomskega položaja gospodarsko šibkih slojev na vasi, zadruge, ustanovljene v drugi fazi, pa so pomenile splošno sprejeti način gospodarjenja.

Za ilustracijo si pogledjmo le Vinogradniško obdelovalno zadrugo *"Kerenčič"* Kog - Sv. Miklavž. Ustanovljena je bila leta 1946. Obsegala je približno 300 ha površin. Na začetku so imeli velike težave z obnovo gospodarskih in ostalih objektov.⁴³ Sedež je imela na Temnarju. Zadrudni delež je znašal 50

33 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 3, leto 1953.

34 Posestniki, ki so vložili zemljo v kmetijske delovne zadruge tipa 1, 2 in 3, so dobili zemljo vrnjeno, oni, ki so vložili zemljo v zadruge, tipa 4, pa so dobili le ohišnice. Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 7, leto 1953.

35 Ustni vir Štruel Stanko, Kajžar.

36 Kronika Osnovne šole Ljutomer.

37 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj - davčna uprava, fascikel 6394.

38 Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Kog, škatla 477.

39 Ljudski glas, številka 13 in 14 za leto 1952.

40 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj - davčna uprava, fascikel 6394.

41 Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Kog, škatla 477.

42 Ljudski glas štev. 12, leto 1949.

43 Ljudski glas štev. 12, leto 1949.

din, katerega je moral član plačati ob vstopu. Vsak zadružnik je jamčil še z 10-kratnim zneskom osnovnega članskega deleža. Člani upravnega odbora so bili v glavnem iz viničarskega sloja.⁴⁴

Zadružniki so leta 1949 zaslužili 40 do 50 tisoč dinarjev glede na delovne dneve, k temu pa so dobili še tudi do 120 l vina in do 80 l žganja, v kar pa ni bila všteta količina alkoholnih pijač, katere so razdelili ob malicah in praznikih.⁴⁵ Tega leta je zadruga vključevala 645 članov ali 112 družin. Privatni sektor se je tako zožil le na 52 gospodinjstev.⁴⁶ Toda že leta 1950 je iz socialističnega sektorja izstopilo 3/4 vseh članov, ker jih niso več vezale pogodbe.⁴⁷

Brigadno - desetinski sistem, uvajati so ga začeli leta 1949,⁴⁸ se je že leta 1951 pokazal kot pretrd in zato nesprejemljiv za zadružnike. Prihajalo je do izrabljanja položajev brigadirjev in do drugih nepravilnosti pri poslovanju, predvsem pa do nediscipline. Nova oblika organiziranja zadružnikov so bile delovne skupine, ki so bile zadolžene z določenimi parcelami. Taka skupina je bila vezana s pogodbo, kjer je bil natančno določen obseg dela, pa tudi količina pridelka je bila že vnaprej znana.⁴⁹

Poleg obdelovalnih zadrug, ki so pomenile socialistični sektor, so bile v začetku znane tudi splošne kmetijske zadruge - privatni sektor, ki je zbiral one, običajno večje kmete, ki se niso hoteli vključiti v delo kmetijskih obdelovalnih zadrug. Ukvarjali so se predvsem s trgovino in odkupom. Do reorganizacije na tem področju je prišlo v letu 1952. Splošne kmetijske zadruge so svojo funkcijo izgubile na račun kmetijskih delovnih zadrug.⁵⁰

Na nekaterih predvojnih veleposestih so nastala državna gospodarstva. Leta 1945 je samo na območju bivšega ormoškega okraja Ormož prišlo v neposredno državno last 1.344 ha.⁵¹ Državno posestvo Jeruzalem je imelo po popisu iz leta 1949 skoraj 350 ha skupnih površin, 38 govedi, 39 prašičev in 115 kokoši.⁵² Letno so obnovili do 8 ha vinogradov. V kratkem obdobju pa jim je uspelo dvigniti donos za več kot 10 hl po hektarju.⁵³ Leta 1952 je imelo posestvo že 509 ha skupnih površin, od tega četrtno

44 Uradni list LRS, šte. 30/1946.

45 Ljudski glas šte. 12, leto 1949.

46 Kronika Osnovne šole Miklavž.

47 Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Miklavž, škatla 444.

48 Ljudski glas šte. 13, leto 1949.

49 Ljudski glas šte. 31, leto 1951.

50 Ljudski glas šte. 2, leto 1952.

51 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 9, leto 1945.

52 Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Veličane, škatla 434.

53 Ljudski glas šte. 14, leto 1949.

vinogradov⁵⁴. Do leta 1955 so obnovili več kot polovico vinogradnih površin. Leta 1957 so zaposlovali že 115 stalnih in 120 sezonskih delavcev.⁵⁵ V obdobju nastajanja kmetijskih kombinatov se je državno posestvo Jeruzalem preoblikovalo v sestavni del kombinata "Jeruzalem" v Ormožu. Zemljo, ki je ostala zunaj socialističnega in državnega sektorja, so obdelovali privatniki. Po zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji⁵⁶ je bil določen zemljiški maksimum od 20 do 25 ha obdelovalne zemlje in nad 10 do 25 ha gozda, tako da skupna površina ni preseгла 45 ha. Po popisu z dne 5. 12. 1950 je bilo v Krajevnem ljudskem odboru Miklavž 109 privatnih kmečkih gospodarstev, ki so imela skupaj 428,3 ha površin.⁵⁷ Na območju Krajevnega ljudskega odbora Ivanjkovci pa je bilo leta 1951 166 samostojnih kmetov, ki so imeli skupaj 308,05 ha površin.⁵⁸

Lastninsko razmerje med vsemi tremi sektorji si oglejmo na primeru Krajevnega ljudskega odbora Veličane.⁵⁹

IMETJE	SOCIALIST. SEKTOR	DRŽAVNI SEKTOR	PRIVATNI SEKTOR	SKUPAJ
POVRŠINE	13,5%	72%	14,5%	452,81 ha
KONJI	-	89,5%	10,5%	19 glav
GOVEDO	18,6%	43,8%	37,6%	306 glav
PRAŠIČI	48,5%	10,8%	40,6%	604 glav

Lastninsko razmerje med socialističnim, državnim in privatnim sektorjem na primeru Krajevnega ljudskega odbora Veličane

V tem krajevem ljudskem odboru je bil zelo močan državni sektor, zadrudni in privatni pa sta dosegala komaj omembe vredne rezultate.

V povojnem obdobju je oblast reševala probleme pomanjkanja osnovnih prehrabnenih sredstev in drugih industrijskih rastlin, tako da je uvajala obvezno oddajo kmetijskih presežkov. Če so v prvih povojnih letih obvezno

⁵⁴ Ljudski glas šte. 11, leto 1952.

⁵⁵ Pomurski vestnik, šte. 21, leto 1957, Tudi družbena posestva napredujejo.

⁵⁶ Uradni list SNOS in Narodne vlade, šte. 62/1945.

⁵⁷ Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Miklavž, škatla 441.

⁵⁸ Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci, škatla 423.

⁵⁹ Zgodovinski arhiv Ptuj, Krajevni ljudski odbor Veličane, škatla 434.

oddajo relativno dobro realizirali, so leta 1951 v ptujskem Okrajnem ljudskem odboru zbrali le 80% predvidenih količin, ostalih 20% pa so morali prisilno izterjati.⁶⁰ Delež zadružnega sektorja je znašal tega leta le 3,8% celotne količine obvezno oddanega žita.⁶¹ Državni sektor pa je izvajal arondacijo, ponekod tudi s prisilo. Nekatere viničarje in kmete so enostavno preselili na rob velikih kompleksov.⁶² Do odločnih daljnosežnih posegov v privatni sektor pa je prišlo še leta 1953.

Na podlagi zakona o kmetijskem zemljiškem skladu splošnega ljudskega premoženja⁶³ in na podlagi zakona o odpravi viničarskih in podobnih razmerij⁶⁴ je oblast še enkrat v večji meri posegla v posestno-lastniške razmere v Jeruzalemskih goricah. S prvim zakonom so znižali kmetijski maksimum obdelovalne zemlje na skupaj 10 ha, presežek pa vključili v kmetijski sklad splošnega družbenega premoženja. Posamezni lastniki so imeli pravico le predlagati, katero parcelo bodo oddali, če pa tega niso storili, je komisija sama odločala. Na podlagi drugega zakona pa so odvzeli vse vinorodne površine, na katerih je bilo vzpostavljeno viničarsko razmerje. Pri tem je prihajalo do mnogih napak. Viničarsko razmerje ni bilo povsod izrazito⁶⁵. Odločujoč dejavnik je tako postala posebna komisija, ki pa se je lahko zanesla samo na lastno razsodnost. Vinogradniki seveda niso hoteli kar tako priznati viničarskih odnosov, ampak so trdili, da imajo le podnajemnike⁶⁶. Na ta način so hoteli obvarovati vinograde v svoji lasti.

Če pogledamo odločbe⁶⁷ Zadružnega vinogradniškega gospodarstva Kog, lahko ugotovimo, da so razlastili po zakonu o odpravi viničarskih odnosov 288 parcel in 35 parcel po zakonu o zemljiškem maksimumu. Zaradi pritožb ali "nečistih primerov" so po prvem zakonu odvzeli le 193 parcel ali 67%, delno so odvzeli 36 parcel ali 12,5 %, ostalih 59 parcel pa so morali vrniti, kar pomeni 20,5% obravnavanih primerov. Ugotovimo lahko, da je komisija priznala obstoj viničarskih odnosov na 239 parcelah (83%), na 49 parcelah pa ne (17%). Na podlagi zakona o zemljiškem maksimumu so razlastili še 35 parcel, vrniti pa so morali 3 parcele, ker so bile že pred tem urejene premoženjske razmere. Podobne rezultate lahko pričakujemo tudi na drugih posestvih.

60 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 21, leto 1951, Zapisnik upravnega odbora Okrajne zadružne zveze Ptuj z dne 11. 1. 1951.

61 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 12, leto 1951.

62 Ivan Kreft, Spori in spopadi v spominih in dokumentih, III. knjiga, Maribor, str. 264.

63 Uradni list FLRJ, šte. 26/1953.

64 Uradni list LRS, šte. 22/1953.

65 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 16, leto 1955.

66 Ptujski tednik šte. 35, leto 1953.

67 Zgodovinski arhiv Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, škatla 9, leto 1955.

V obdobju do konca osemdesetih let se odnos do kmetijskih zemljišč stabilizira. Priča smo le obnovam in arondacijam tako na družbenem kot tudi na privatnem sektorju.

ZAKLJUČEK

Na gospodarsko in s tem tudi na socialno podobo Jeruzalemskih goric dvajsetega stoletja je vplivala množica dejavnikov z različno intenziteto. Med njimi je potrebno izpostaviti predvsem uničujoče delovanje trtne uši, geopolitične spremembe po prvi svetovni vojni, nerešeno vprašanje agrarne reforme, nenormalno zadolževanje v obdobju med obema vojnama, zadnje dneve nemške okupacije in preboj obrambne linije nemške okupacijske oblasti. V povojnem obdobju je potrebno omeniti predvsem nacionalizacijo in različne načine organiziranja delovne sile na podeželju, ki se je večkrat izkazala kot neracionalna. Kljub vsemu temu pa je vinogradnikom s tega območja uspelo obdržati in celo razvijati mednarodno priznano znamko jeruzalemskih vin.

A CONTRIBUTION TO THE NEWER ECONOMIC HISTORY OF THE JERUZALEM HILLS

SUMMARY

Many different factors with different intensity have influenced the economical and also the social image of the Jerusalem Hills. It is necessary to point out especially the destructive effects of the wine pest, geopolitical changes after World War I, the unsolved question of an agrarian reform, abnormal liabilities in the period between both wars, the last days of the German occupation etc.

After World War II first of all we must mention the nationalization and the different kinds of organization of hands in the country, which many times turned out to be irrational. In spite of all that the wine producers from this area have kept and even further developed the internationally recognized label of Jerusalem wines.

RAZVOJ ORMOŠKE OBČINE PO LETU 1983

Čeprav je celovita ocena razvoja z vseh vidikov tako kratkega časovnega obdobja izredno nehvaležna, lahko ugotavljamo, da je za čas po letu 1983 pa vse do danes značilen počasen, a vendar stalen razvoj na vseh področjih življenja in dela občanov občine Ormož. Razvojni dosežki in nerealizirani, včasih preveč ambiciozno zastavljeni razvojni cilji so bili v tem času odsev nenehnega zaostrovanja gospodarskih razmer, vsesplošne krizne situacije, v kateri se je znašla naša družba, prilagajanja novim razmeram ob prehodu v tržno gospodarstvo in odločitve za nacionalno samostojnost.

Družbenoekonomski razvoj občine preteklega desetletja je bil v največji meri odvisen od gospodarske moči, posredno pa tudi od razvoja drugih dejavnosti, ki so omogočile počasno, a vendar vztrajno rast osebnega in družbenega standarda prebivalstva.

In na kaj smo lahko ponosni na prehojeni desetletni razvojni poti in kaj nas je vsaj nekoliko obogatilo?

Na področju gospodarskih dejavnosti so bili osnovni nosilci razvoja podjetja, zasebni obrtniki in v zadnjem času manjši podjetniki, ki postajajo čedalje pomembnejši. Ob soudeležbi lastnih, bančnih, združenih sredstev in sredstev sklada za manj razvita območja so nastajali novi ter rekonstruirani stari proizvodni obrati in proizvodne enote. Med najpomembnejšimi novimi proizvodno - poslovnimi prostori, ki so bili zgrajeni oziroma usposobljeni v tem obdobju na področju predelovalne industrije, so: prostori PEKO iz Tržiča za proizvodnjo zgornjih delov obutve, proizvodno - poslovni prostori Tekstilovega obrata v Ormožu in proizvodni objekti podjetja Carreraoptic za proizvodnjo očal. V navedenih proizvodnih objektih se je na novo zaposlila oz. ohranila zaposlitev nad ena petina razpoložljive delovne sile v občini Ormož. V teh letih se je utrdila pridelava sladkorne pese in proizvodnja sladkorja v Tovarni sladkorja Ormož, ki je s tem postala eden nosilnih stebrov gospodarstva občine Ormož. Med osnovnimi pogoji za normalno obratovanje tovarne ob osemdeset in več odstotki izkoriščenosti proizvodnih kapacitet je bila izgradnja dodatnih in novih skladiščnih kapacitet za sladkor in za nekatere stranske proizvode. Zato sta bila v osemdesetih letih zgrajena dodatni silos za sladkor in transportni sistem z deponijo za saturacijski mulj.

* Janez ZADRAVEC, dipl. oec., Kog pri Ormožu.

Med pomembnejšimi razvojnimi dosežki v okviru živilsko predelovalne industrije bi kazalo opozoriti na nabavo dodatne kletne opreme za skladiščenje gotovih vin v polnilnici podjetja Jeruzalem - Ormož.

V industriji gradbenega materiala je omogočila obstoj na trgu podjetju Mercator Ograd kapitalno intenzivna investicija v III. A fazo rekonstrukcije in izgradnjo opekarne. S to investicijo je bila tehnološko posodobljena in povečana proizvodnja zidnih in stropnih elementov.

Velik napredek je bil dosežen tudi v kmetijstvu. K temu so največ prispevale številne obnove nasadov vinogradov, sadovnjakov, hmeljišč in jagodičevja v zasebnem in družbenem sektorju, urejanja kmetijskih zemljišč območja Trgovišče - Cvetkovec - Osluševec, območja Lešniške doline in območja Savec - Rucmanec - Trnovec. V živinoreji so bila zgrajena številna nova stojišča v govedoreji, prašičereji in perutninarstvu, kar je omogočilo bistven dvig obsega proizvodnje, tako kvalitetno kot količinsko.

Kontinuiteta razvoja na področju oskrbnih in storitvenih dejavnosti je zagotovila občanom občine Ormož kvalitetnejšo in raznovrstno ponudbo na celotnem območju občine. V preteklih letih so bili zgrajeni in usposobljeni številni trgovski in ostali storitveni lokali, ki zadovoljujejo večino potreb ormoških občanov. Med pomembnejšimi bi kazalo omeniti trgovsko storitveni kompleks podjetja Jeruzalem - Ormož na Hardeku, nove trgovske lokale TP Mercator Zarje v Ormožu, pri Veliki Nedelji in Tomažu, trgovsko mrežo prodajaln po poslovalnicah Kmetijske zadruge Ormož in trgovski center Cvetko v Ormožu.

Skromno gostinsko - turistično ponudbo so v zadnjih letih nekoliko popestrili novi, predvsem zasebni lokali: gostišče Taverna, gostilna Prostnik, obnovljeno gostišče Jeruzalem z vinoteko in zidanica Malek. V zadnjih letih je dosežen tudi bistven napredek v ponudbi visokokvalitetnih vin, s katerimi se lahko ponašamo tudi na zahtevnih tržiščih.

Za malo gospodarstvo in obrt so bile zgrajene številne proizvodne in storitvene obratovalnice, kjer si je zagotovilo perspektivo in eksistenco precej delovno sposobnih občanov.

Sočasno z razvojem gospodarskih dejavnosti se je njim v podporo razvijala tudi gospodarsko-komunalna in družbena infrastruktura.

Z izvedeno modernizacijo in posodobitvijo cestne mreže v občini se je bistveno izboljšala prometna varnost udeležencev v cestnem prometu. V letih od 1983 pa do danes je bila rekonstruirana magistralna cesta M - 3 na relaciji Spuhlja - Velika Nedelja - Ormož, modernizirana regionalna cesta R 358 na odseku Vuzmetinci - Presika, delno rekonstruirana regionalna cesta R 354 v Središču ob Dravi in modernizirani so bili številni odseki lokalnih in krajevnih cest. Zahvaljujoč veliki požrtvovalnosti in odpovedovanju občanov ter ob gmotni pomoči širše družbene skupnosti nam je uspelo v celoti modernizirati tudi lokalno cestno mrežo, tako da v občini ni več

kategoriziranih cest v makadamski izvedbi. To je prav gotovo velika pridobitev za vse prebivalce občine Ormož kot tudi za gospodarstvo, ki je tako po transportnih poteh povezano s širšim okoljem.

V PTT prometu in telekomunikacijah je bilo v tem kratkem obdobju narejeno veliko. Z izgradnjo nove PTT stavbe v Ormožu, nabavo sodobne avtomatske digitalne telefonske centrale in izgradnjo manjkajočih medkrajevnih povezav so bili zagotovljeni osnovni pogoji za širitev telefonskega omrežja po vseh krajevnih skupnostih, ki so jih zainteresirani občani za telefonski priključek s pridom izkoristili.

Med pomembnejšimi pridobitvami za občane na področju komunalnih dejavnosti je izboljšanje kvalitete pitne vode, ki jo je zagotovila izgradnja čistilne naprave v vodovodnem zajetju v Mihovcih. Pri širitvi vodovodnega omrežja je zagotovljena stalna kontinuiteta, tako da bi v doglednem času oskrbeli s pitno vodo vsa gospodinjstva in ostale porabnike vode.

Višja ekološka zavest in problemi pri izpuščanju odpadkov iz industrije in gospodinjstev nas silijo k organiziranemu reševanju tovrstne problematike. Za izboljšanje stanja pri odpadkih sta bila zgrajena dva kanalizacijska zbiralnika, ki vodita komunalne in industrijske odpadle iz obrtne in industrijske cone na zgrajeno čistilno napravo pri Tovarni sladkorja Ormož in bo v kratkem aktivirana. Pomembnejša razvojna pridobitev v komunalnih dejavnostih je uvedba ekološko čistega energetskega vira v gospodarstvu kot v široki potrošnji, to je izgradnja primarnega in sekundarnega plinskega omrežja.

Osnovna šola

Precejšen napredek je opazen tudi na področju negospodarskih dejavnosti. V zadnjih desetih letih, zahvaljujoč širši solidarnosti in vzajemnosti, so bili zgrajeni šolski objekti po programih iz prvega in drugega občinskega samoprispevka, in sicer: osnovna šola Ormož, osnovna šola s prostori vrtca v Ivanjkovcih in telovadnice pri osnovnih šolah Velika Nedelja, Središče ob Dravi in Miklavž. Veliko združenih sredstev je bilo vloženo v družbeno usmerjeno poslovno - stanovanjsko izgradnjo. V tem času je bilo zgrajeno več poslovno stanovanjskih objektov v Središču ob Dravi, pri Tomažu, v Ivanjkovcih in v Ormožu. V okviru družbeno usmerjene stanovanjske izgradnje je bilo posvečeno veliko pozornosti varovanju naravne in kulturne dediščine. V Ormožu kot upravnem občinskem središču se je začela sistematično urejati staro mestno jedro. Poleg teh zgradb je bilo v zadnjem času obnovljeno na celotnem območju občine večje število kulturnih (grad Velika Nedelja, delno grad Ormož, grad Temnar) in sakralnih objektov (cerkve: Sv. Tomaž, Velika Nedelja, Ormož, Hum, Miklavž, Središče ob Dravi, Kog).

Ob osnovni šoli Stanka Vraza v Ormožu je bila zgrajena prepotrebna športno - rekreacijska cona za potrebe odraslih in šoloobvezne mladine. Veliko naporov, truda in sredstev je bilo vloženo v ohranitev zgodovinske identitete mesta Ormož in v njegovo ureditev. Pa naj bo dovolj naštevanja razvojnih dosežkov, vseh nikakor ni mogoče nanizati. Doseženi razvojni uspehi so prav gotovo dovolj velika spodbuda za vse občane občine Ormož, da z združenimi močmi ustvarimo za sebe in prihajajoče generacije še lepši jutri.

THE DEVELOPMENT OF THE MUNICIPALITY OF ORMOŽ AFTER 1983

SUMMARY

The achievements of the development of the municipality of Ormož in the past ten years are reflections of the continuing critical state of the economical circumstances, of the general crises in which our society found itself, of the adjustment to new conditions in a period of transition into the free market and of the decision for national independence. We succeeded with a slow but sustained development in order to preserve most of the places of employment in almost all economical fields. New industrial plants, restored plantations, tidy rural plots of ground, modernised new electricity and telephone lines, water and gas pipelines, as well as new schools and care for preservation of natural and cultural heritage, are a very big stimulation for the citizens of the municipality of Ormož in order to create a richer and more beautiful future.

IZSELJENCI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE OKOLICE LETA 1941

TEMELJNI NAČELI NEMŠKE RAZNARODOVALNE POLITIKE

"*Drang nach Osten*", dediščina politike nemškega imperializma, in "*Mein Kampf*" z jasno opredelitvijo, da je germanizacijo mogoče uporabiti le za tla in ne za ljudi, sta dobili svoj življenjski prostor na slovenskem Štajerskem leta 1941.¹

SLOVENSKA ŠTAJERSKA IN RAZNARODOVALNI PROCES

Okupacija Slovenske Štajerske l. 1941 je bila po besedah T. Ferenca "že tretje razdobje germanizacije na Slovenskem".²

Prvo razdobje je trajalo od 9. do srede 19. stoletja. Po oceni T. Ferenca je to bila "nezavedna germanizacija, jezikovna asimilacija, ko so se slovenski prebivalci prilagodili nemškemu okolju in narobe".³

Drugo razdobje se je začelo "po prusko-francoski vojni, ko je bila nemška liberalna buržoazija še prepričana, da bo mogla obvladovati vse slovenske dežele v celoti in je še prerokovala, da Slovencev v nekaj desetletjih ne bo več.

Glavni nosilec nemškega imperialističnega pritiska na Slovenskem je bil nemški kapital, s tem pa je bila povezana tudi germanizacija inteligence, kmečkih in trških veljakov, ki so z gospodarskimi koristmi germanizacije pridobivali tudi na družbeni lestvici. V mestih in trgih je bil močan nemški kapital, Podravje pa je bilo zlasti konec 19. in v začetku 20. stoletja predmet načrtne in intenzivne

* mag. Borut ZEMLJIČ, arhivist v Pokrajinskem arhivu Maribor.

¹ Prim. T. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Maribor 1968, str. 7 sl.; prim. še: A. Rosenberg, Der Mythos des 20. Jahrhunderts, München 1933, str. 641 - 642; Hitlers Zweites Buch. Ein Dokument aus dem Jahr 1928. Stuttgart 1961, str. 81 -120; F. Zwitter, Slovenski politični prerod XIX. stoletja v okviru evropske nacionalne problematike, v: Zgodovinski časopis, XVIII, 1964; F. Zwitter, Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji, Ljubljana 1962, str. 164 -166.

² T. Ferenc, Prav tam, str. 62.

³ T. Ferenc, Prav tam, str. 62 sl.; prim. še: M. Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1955, str. 76; B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda, prvi zvezek, Ljubljana 1954, str. 114.

nemške kolonizacije in germanizacije nemških raznarodovalnih društev Südmark (Južna marka, op. avt.)⁴, Heimstatt (nemško naselitveno društvo op. avt.)⁵ in Deutscher Schulverein (nemško šolsko društvo, op. avt.)⁶ ".⁷

Za podeželje, kjer nemška buržoazija ni mogla uspeti z germanizacijo, pa T. Ferenc ugotavlja, da je ubrala drugačno taktiko. Na podeželju v slovenski Štajerski in Koroški je začela za tiste Slovence, ki niso sodelovali v slovenskem narodnem gibanju, uporabljati neustrezno ime "deutschfreundliche Slowenen", tj. Nemcem prijazni Slovenci, in, izrabljajoč v tradiciji zakoreninjen regionalni patriotizem kmetov, začela zanje snovati posebno stranko. Na pobudo kmetov Ludvika Kresnika in Franca Brečka je začel julija leta 1900 nemški župan v Ormožu in vpliven gospodarski organizator Josef Ornigg izdajati časnik Štajerc, ki ga je urejal nekdanji socialni demokrat Karl Linhart. Izhajal je v slovenskem jeziku, prinašal Nemcem naklonjene in zlasti slovenski duhovščini sovražne članke. Okrog njega je nastalo t. i. štajercijansko gibanje - na deželnozborskih volitvah leta 1904 in na državnozborskih volitvah leta 1907 je nastopilo kot samostojna stranka - ki se je bojevalo proti slovenskemu nacionalnemu ozaveščanju in poudarjalo predvsem gospodarsko in interesno povezanost Slovencev z Nemci.⁸

Višek je t. i. štajercijansko gibanje doseglo v septemberskih dogodkih leta 1908 v Ptujju, Ljubljani in nekaterih drugih mestih, kjer je prišlo do fizičnega obračunavanja, ki je bilo posledica izzivalnih demonstracij in šovinističnih izpadov nemškega imperializma.⁹

V odporu proti vedno močnejšim težnjam slovenskega naroda po združitvi z drugimi jugoslovanskimi narodi so se nemški nacionalisti zatekli celo k zamisli, da bi Slovence izselili v Rusijo. To je 16. septembra 1918 v Wienerblattu predlagal knez Heinrich Orsini und Rosenberg: "Če se Slovenci hočejo popolnoma ločiti od Avstrije, bi bilo pač najbolje, da bi jih zamenjali z nemškimi kolonisti v Rusiji in bi Kranjska in Spodnja Štajerska dobili pravo nemško razmejitev." V članku "Geht doch, geht!" (Pojdite že, pojdite! op.

⁴ Raznarodovalno društvo, ki je imelo nalogo: 1. gospodarsko podpirati Nemce, ki živijo v jezikovno mešanih krajih na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem, 2. z načrtno pritegnitvijo kolonistov krepiti nemški kmečki živelj na meji in tako 3. polagoma ustvariti most k mestnim jezikovnim otokom (T. Ferenc, Prav tam, str. 70).

⁵ Nemško naselitveno društvo (T. Ferenc, Prav tam, str. 72).

⁶ Nemško šolsko društvo, ki bi se naj bojevalo za nemško šolstvo v avstrijskih deželah z narodnostno mešanim prebivalstvom, na nemških jezikovnih mejah in nemških jezikovnih otokih, kjer ni pričakovati, da bi država, dežela ali občine skrbele za nemško šolstvo (T. Ferenc, Prav tam, str. 68).

⁷ T. Ferenc, Prav tam, str. 62 sl.

⁸ T. Ferenc, Prav tam, str. 76 -77; prim. še: J. Pleterski, Narodna in politična zavest na Koroškem, Ljubljana 1965, str. 207 -255.

⁹ Prim. P. Klasinc, Septembrski dogodki 1908 (s posebnim poudarkom na arhivskih dokumentih iz Štajerskega deželnega arhiva v Gradcu), v: 5. Ptujski zbornik, Ptujška tiskarna, 1985.

avt.), objavljenem v Marburger Zeitung, je nekdo to zamisel razvijal naprej in svetoval, naj gredo v Rusijo zlasti panslavisti, zagovorniki majniške deklaracije in drugi, kajti "nekaj ducatov vislic v Rusiji več ali manj - se tam ne opazi". Tako se je torej pri nemški nacionalistični buržoaziji zelo zgodaj pojavila zamisel izselitve kot ene izmed oblik raznarodovalnega dela, zamisel, ki se je nato še večkrat pojavila, dokler je niso nacisti v usodnih aprilskih dneh 1941. leta začeli uresničevati, ugotavlja T. Ferenc.¹⁰

SLOVENSKA ŠTAJERSKA IN PRIPRAVA NA IZSELJEVANJE ALI TRETJE OBDOBJE GERMANIZACIJE

Po prvi svetovni vojni je sicer velik del slovenske Štajerske prišel pod novo državno tvorbo, vendar sama germanizacija s tem ni bila prekinjena. Nadaljevala se je na drugačen način, velikokrat celo ilegalno. Društvi Deutscher Schulverein in Südmark sta svojo predvojno raznarodovalno delo nadaljevali.

Priključitev Avstrije k rajhu je dala nacističnemu gibanju v Sloveniji nov zagon in nove oblike delovanja. Najprej so sredi maja 1938 v Gradcu ustanovili *Südostdeutsches Institut* (Jugovzhodni nemški inštitut, op. avt.), ki je pod krinko znanstvene ustanove, opirajoč se na dotedanje delo društev *Deutscher Schulverein Südmark* (Nemško šolsko društvo južna marka, op. avt.), *Volksbund für das Deutschtum im Ausland* (Nacionalna zveza za nemštvo v tujini, op. avt.) in *Bund Deutscher Osten* (Zveza nemški vzhod, op. avt.) preučeval pomembnejša vprašanja nemštva v jugovzhodni Evropi, zlasti pa njegove nacionalne probleme, in tako pomagal raznim organizacijam in ustanovam, zavezanim za delo s volksdeutscherji.

Po priključitvi Avstrije k rajhu so hkrati v Sloveniji ustanovili vohunsko mrežo, katere naloga je bila pridobiti čim več informacij z najmočnejšima centroma v Celju in Mariboru. Navodila vohunskim uradom naročajo popise po okrajih: urade (okrajna glavarstva, sodišča, finančne urade, orožniške postaje, občine, pošte, železniške urade in postaje, davčne urade, borze dela, upokojenske sklade in potovalne urade "Putnik" ter naj pri vsakem navedejo uradništvo, vodjo in pomembnejše funkcionarje in premoženjsko stanje, tj. ali imajo elektrarne, klavnice, občinske hiše, gozdno posest itd.), šole (vrsto, število razredov, upravitelje in učne moči), denarne zavode (njihovo hišno in zemljiško posest, solastništvo pri podjetjih, investicije, direktorje in uradnike), gostilne (podatke o lastniku, približni velikosti in natančnem položaju), trgovine (podatke o premoženju, lastniku ali zakupniku in od kdaj je lastnik, poslovodje in vodilni uslužbenci, vrednost zaloge itd.), obrtnike, bolnišnice in

¹⁰ T. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Maribor 1968, str. 78; prim. še: Marburger Zeitung 17. 09. 1918, prepis, v: Mirko Brolih, Hitlerjevski režim v Jugoslaviji v letih 1941 do 1945, elaborat v arhivu Muzeja NO Maribor in arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

zdravnike, slovenska društva (premoženjske razmere, vodilne osebnosti, kakor npr. načelnike, blagajnike, tajnike in njihove namestnike, namen in smoter posameznih društev), župnije in samostane (njihovo posest kakor tudi posest klerikalnih družb in klerikalno usmerjenih družb), hišne lastnike (posest, posestne razmere, podatke o lastniku itd.), občinske načrte, kulturne ustanove (poklicna in amaterska gledališča, kinematografe, knjižnice, čitalnice, muzeje in njihove vodilne kadre), gasilstvo (posest, vodilne osebe), državne objekte (stanje in velikost), industrijo in obrate (kapital, položaj, dohodek, dobiček, posebno stanje, lastništvo, vodilno uradništvo, čas ustanovitve itd.).

Tako so predloge za izselitev Slovencev izdelali že dosti prej, preden je prišlo do zasedbe. Tiste, ki so bili na teh seznamih, so po zasedbi nacisti izselili v Srbijo. Član vodstva Kulturbunda v Celju in poznejši celjski župan Robert Himmer je lahko avgusta 1941. leta zapisal, da so s prvimi izselitvami začeli že aprila in maja 1941 *"v glavnem po pripravljenih in že dolgo časa pred zasedbo Spodnje Štajerske v rajhu sestavljenih imenskih seznamih, za katere so zanesljivo gradivo zbirali in pošiljali zaupniki volksdeutscherji in druge zanesljive ustanove v Spodnji Štajerski na osnovi dolgoletnih opazovanj in političnih izkušenj."*¹¹

Vojna je Slovensko Štajersko zajela 8. aprila 1941.

Nemci so zasedli prve kraje v Sloveniji 8. aprila. V Maribor in Ptuj so vkorakali 9. aprila. 11. aprila je Hitler določil razmejitev okupacijskega ozemlja med Italijo in Nemčijo, tako je Slovenska Štajerska, razširjena na svoji južni meji za 10 do 15 km globok pas čez Savo, prišla pod nemško okupacijsko oblast.

*"Slovenskemu narodu je bila namenjena bolj ali manj hitra smrt, nihče od jastrebov tiste pomladi ni dvomil, da bo čez desetletja slovenski narod le še zgodovinski pojem."*¹²

Najhitrejšo smrt je slovenskemu narodu namenil nemški okupator, saj je uvedel najokrutnejše raznarodovalne ukrepe, in to: 1. izgon vsakega tretjega Slovenca, ki je živel v Spodnji Štajerski, Gorenjski in Mežiški dolini, 2. množično naselitev Nemcev in njihovo vsestransko krepitev (nemški viri navajajo okoli 80.000 prihodnjih nemških naseljencev)... in 3. čim hitrejšo in čim popolnejšo germanizacijo tistih Slovencev, ki bi še nekaj časa ostali doma...

S političnim ocenjevanjem so nacisti hoteli iz množice slovenskega prebivalstva izločiti vse *"Nemcem sovražne osebe"*, z rasnim ocenjevanjem pa

¹¹ T. Ferenc, Prav tam, str. 127; prim. še: Himmlerjev dopis uradu pooblaščenega državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru 31. 08. 1941, AS, fond KUZOP, f. 11 (po T. Ferencu, op. avt.).

¹² J. Prunk, Slovenski narodni vzpon, Ljubljana 1992, str. 296 sl.

"rasno neustreznim elementom" onemogočiti vključitev v "nemško ljudsko skupnost".¹³ V nekaj mesecih so politično in rasno pregledali ter ocenili vse prebivalstvo na Slovenskem Štajerskem, Gorenjskem in Mežiški dolini.

Za to so imeli podrobna navodila, ki jih je posredoval Heinrich Himmler, ko je bil 18. aprila na tajnem obisku v Mariboru. Tu je na kratko določil naslednje:

1. *"Takoj je treba izseliti vse slovensko izobraženstvo.*
2. *Takoj bodo z družinami vred izseljeni vsi Slovenci, ki so prišli po letu 1914. Z izborom je treba preveriti, ali so med njimi rasno posebno dragoceni elementi, ki jih nočemo prepustiti tujemu ljudstvu. Tiste, ki jih bodo izbrali pri grobem izboru, je treba nato poslati k osrednjemu vselitvenemu uradu, da jih bo natančneje pregledal.*
3. *Izseliti je treba tudi prebivalce obsavskega pasu, ki obsega območje nemškega rajha jugozahodno od Save in območje okoli 20 km severovzhodno od Save. Tukaj je treba ravnati kot pri točki 2.*
4. *Izseliti je treba tudi prebivalce tako imenovanega obsotelskega pasu... Tudi tukaj je treba ravnati kot pri točki 2.*
5. *Izseliti je treba tisto vaško prebivalstvo po vsej Spodnji Štajerski, ki očitno kaže primesi tuje krvi.*
6. *Drugo prebivalstvo, to je večina, ostane za sedaj v deželi.*

*Skupine pri točkah 1 - 5 bodo v veliki večini izseljene do 90 in več odstotkov, pri točki 6 omenjeni del prebivalstva pa je treba podvreči podrobnejšemu izboru."*¹⁴

Iz tega sledi, da je potrebno iz pokrajine izseliti slovensko izobraženstvo in vse priseljene Slovence po letu 1914, vse ostalo prebivalstvo pa je potrebno podvreči temeljitemu političnemu in rasnemu pregledu.

¹³ Prim. J. Prunk, Prav tam, str. 298 sl.

¹⁴ T. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Maribor 1968, str. 177 - 178. (Smernice in v njih omenjena in priložena karta se nam niso ohranile. Ohranjen je le prepis, ki ga je napravila komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, podružnica za severovzhodno Slovenijo, po tretjem prepisu, ki ga je izdelal urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru.)

IZSELJENCI IZ ORMOŽA IN OKOLICE OD 6. 6. DO 26. 7. 1941¹⁵

Frankovci / Frankofzen

- Ivanuša Martin, 3. 11. 1880, kmet-poljedelec, Frankovci pri Ormožu 4
Elizabeta, roj. Kirič, 18. 11. 1887
Marija, 5. 1. 1914
Jožefa 1. 3. 1916
- *izseljeni 19. julija 1941*

Godeninci / Godennincen

- Jesenovec Jernej, 22. 8. 1905, posestnik, Godeninci 40
Kristina, roj. Dokša, 4. 12. 1908
Andrej, 2. 12. 1937
Pavel, 17. 3. 1941
Pavla, 17. 3. 1941
- *izseljeni 19. julija 1941*

- Zemljič Pavel, 10. 1. 1875, delavec, Godeninci 24 pri Središču ob Dravi
Marija, 4. 12. 1887

- Zemljič Pavel, 28. 8. 1900, lovski čuvaj, Godeninci 11, Središče ob Dravi
Magdalena, roj. Žalik, 5. 8. 1903
Marija, 21. 2. 1930
- *izseljeni 19. julija 1941*

- Zemljič Oto, 19. 3. 1912, mizar, Godeninci pri Središču ob Dravi
Antonija, roj. Lašič, 21. 3. 1911
Ana, 30. 6. 1939
Anton, 21. 12. 1940
- *izseljeni 20. julija 1941*

Gomila pri Kogu

- Magdič Anton, 13. 6. 1896, kmet, Gomila 18
Anastazija, roj. Zamuda, 7. 4. 1903
Anton, 16. 6. 1933
Peter, 21. 2. 1940
- *izseljeni 20. julija 1941*

¹⁵ Podatki o izseljenih osebah, družinah so iz: "Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen und der Betriebe, welche durch die Dienststelle deutschen Volkstums beschlagnamt wurden" (seznam s Spodnje Štajerske izseljenih oseb in podjetij, ki jih je zasegel urad za utrjevanje nemštva), Maribor, Pokrajinski arhiv (priimki, imena, poklici so navedeni v prevodu).

Grabe / *Grabendorf*

Dogša Jakob, 27. 7. 1889, zemljiški posestnik, Grabe pri Središču ob Dravi
Branko, 10. 12. 1921
- *izseljena 2. julija 1941*

Hardek / *Hardeg*

Breznik Adolf, roj. 1. 5. 1921, pek, Hardek 1, Ormož
- *izseljen 20. junij 1941*

Vaupotič Ivan, 10. 10. 1909, čevljar, Hardek pri Ormož
- *izseljen 1. julija 1941*

Hermanci / *Hermanetz*

Damiš Jakob, 7. 7. 1893, viničar, Hermanci, Ormož, Miklavž
Marija, roj. Polak, 13. 9. 1891
Marija, 19. 11. 1920
Ljudmila, 18. 8. 1924
Mirko, 6. 12. 1928
Anton, 28. 12. 1934
Ivan, 28. 12. 1934
Slavka, 29. 7. 1939
- *izseljeni 20. julija 1941*

Hum pri Ormožu / *Kulmberg*

Vauda Franc, 1. 10. 1888, viničar, Hum 6b pri Ormožu
Elizabeta, roj. Žula, 25. 10. 1895
Julijana, 11. 2. 1924
Štefan, 5. 8. 1921
Jožefa, 16. 2. 1926
- *izseljeni 19. julija 1941*

Ivanjkovci / *Ivankofzen*

Petovar Ciril, 5. 7. 1907, orožniški poveljnik, Ivanjkovci pri Ormožu
Vlasta, 30. 5. 1919
Lovrenc, 14. 7. 1882, zemljiški posestnik, Ivanjkovci 22
Marija, 24. 2. 1924
- *izseljeni 13. junija 1941*

Vosila Ivan, 30. 11. 1888, orožnik, Ivanjkovci
Franciška, roj. Magdič, 23. 2. 1898
Branko, 8. 1. 1930
Marija, 20. 8. 1932
- *izseljeni 20. julija 1941*

Kog / Kaag

Šešek Ivan, 17. 6. 1880, orožnik, Kog 15 pri Središču ob Dravi

Ema, roj. Zaiko, 24. 4. 1882

- *izseljena 20. julija 1941*

Lahonci / Lachonetz

Kolarič Katarina, roj. Krampaš, 1884, posestnica, Lahonci 87, Tomaž pri Ormožu

Krampač Veronika, roj. Husjan, 7. 2. 1884, delavka, Ptuj, Lahonci 63

- *izseljeni 20. julija 1941*

Libanja / Libonja

Pevc Anton, 9. 1. 1876, upokojenec, Libanja 13

- *izseljen 19. julija 1941*

Mihalovci (Svetinje) / Allerheiligen

Kociper Peter, 1. 8. 1911, nadučitelj, Svetinje pri Ormožu 2

Marija, roj. Sedovnik, 23. 12. 1903

Alenka, 5. 1. 1936

Zmagoslava, roj. 26. 2. 1937

- *izseljeni 11. julija 1941*

Zajec Marija, 19. 8. 1914, učiteljica, Svetinje, Ormož

- *izseljena 19. julija 1941*

Miklavž pri Ormožu / Sankt Nikolai

Gerič Matija, 1. 1. 1876, posestnik, Ormož, Miklavž 32

Ana, roj. Horvat, 23. 2. 1884

Ivan, 16. 4. 1918

Štefan, 24. 11. 1919

Terezija, 16. 9. 1921

Avgusta, 30. 7. 1926

Marija, 29. 1. 1936

Marija, 9. 5. 1941

- *izseljeni 20. julija 1941*

W(V)ukan Ludvig, 9. 4. 1904, trgovec, Miklavž pri Ormožu 19

Marija roj. Pavličič, 6. 12. 1914

Ludvig, 5. 5. 1938

Marija, 28. 11. 1939

- *izseljeni 20. julija 1941*

Obrež / Obrisch

- Horvat Jurij, 18. 4. 1900, delavec, Obrež pri Središču ob Dravi 100
Julijana, roj. Kuster, 5. 2. 1892
- izseljena 19. julija 1941

Ormož / Friedau

- Anžlovar Štefan, 23. 12. 1892, sodni sluga, Ormož 76
Marija, roj. Gorscher, 8. 2. 1900
Franc, 12. 11. 1927
Marija, 26. 10. 1930
- izseljeni 19. Julija 1941

- Ban Marija, roj. Jarc, 30. 4. 1888, gospodinja, Ormož
- izseljena 27. junija 1941 (izselitev Hrvatov/)

- Cafurović Asem, 1913, slaščičar, Ormož, Hotel Reich 112
- izseljen 19. julija 1941

- Gaberc Franc, 17. 11. 1909, Pomočnik, Ormož 122
- izseljen 20. junija 1941

- Horvat Avgust, 4. 8. 1912, mesar, Ormož 107
- izseljen 23. julija 1941

- Jenko Alojz, 17. 6. 1902, učitelj, Ormož 60
- izseljen 20. junija 1941

- Karba Jurij, 1. 4. 1880, vodja zemljiške knjige, Ormož 25
Ivana, roj. Senekovič, 20. 5. 1884
Margareta, 5. 7. 1914
- izseljeni 3. julija 1941

- Kojc Michael, 24. 9. 1886, elektromonter, Ormož 29b
Marija, roj. Kaučič, 8. 8. 1896
Milan, 6. 2. 1896
- izseljeni 19. julija 1941

- Lešič Jožef, 28. 2. 1876, javni tožilec, Ormož 2
Marija, roj. Brodjak, 29. 10. 1879
Zorislava, 9. 12. 1911
- izseljeni 19. julija 1941

- Lemut Jožef, 15. 12. 1859, upokojenec, Ormož, Lanta 12
Olga, 7. 6. 1891, Ormož, Lanta 12
Marija, 31. 8. 1918
- izseljeni 19. julija 1941

- Malin Ferdinand, 1. 6. 1894, mizar, Ormož 14
 Elizabeta, roj. Horvat, 20. 10. 1895
 Marin, Ferdinand, 8. 8. 1926
 Ivana, 15. 3. 1928
 - izseljeni 20. julija 1941
- Nardin Eufemija, 15. 7. 1889, učiteljica, Ormož
 - izseljena 4. julija 1941
- Obolnar Doroteja, 2. 2. 1902, hišna pomočnica, Ormož 16
 - izseljena 19. julija 1941
- Pipenbacher Dušan, 9. 9. 1903, sodnik, Ormož 124
 Danijela, 15. 11. 1915
 - izseljena 20. junija 1941
- Pevc Anton, 17. 11. 1890, Ormož
 Hermina, roj. Krajc, 9. 12. 1894
 - izseljena 3. julija 1941
- Polak Mitja, 17. 1. 1920, študent, Ormož
 - izseljen 4. julija 1941
- Ponebšek Alojz, 13. 1. 1903, notar, Ormož 81
 - izseljen 11. julija 1941
- Rois Ivan, 23. 12. 1875, kmet, Ormož 38
 Marija, roj. Lorber, 5. 7. 1884
 - izseljena 26. julija 1941
- S(Z)adavec Peter, 31. 10. 1881, zemljiški posestnik, Ormož 128
 S(Z)adavec Stanka, 26. 2. 1925, učenka, Ormož 128
 - izseljena 11. julija 1941
- S(Š)trekelj Alojz, 4. 7. 1881, upokojenec, Ormož 81
 Emilija, roj. Bracar, 13. 10. 1887
 - izseljena 19. julija 1941
- Skelibert Martin, 1. 12. 1910, ekonom, Ormož 38
 Ljubomira, roj. Rois, 24. 1. 1919
- Sever Jožef, 4. 6. 1901, sodni uradnik, Ormož 76
 - izseljeni 26. julija 1941
- Šijanec Milan, 25. 2. 1905, odvetnik, Ormož 86
 Martina, 1. 1. 1908
 Nikolaja, 28. 6. 1939
 - izseljeni 20. julija 1941

Turk Fortunat, 4. 2. 1899, učitelj, Ormož 101

Marija, roj. Polak, 4. 2. 1910

Franc, 4. 10. 1937

- izseljeni 26. julija 1941

Veselič Miran, 1. 1. 1913, inženjer, Ormož 49

- izseljen 20. junija 1941

Osluševci / Osluschofzen

Korpar Ferdinand, 4. 8. 1890, kmet, Ptuj, Osluševci 13

Jožefa, roj. Budinek, 10. 3. 1892

Margareta, 6. 11. 1920

- izseljeni 20. julija 1941

Rucmanci / Rutzmanec

Raušl Jakob, 24. 4. 1902, delavec, Tomaž pri Ormožu 9b, Rucmanci

Veronika, roj. Mihelič, 15. 12. 1903

- izseljena 20. julija 1941

Vučina Alojz, 24. 5. 1900, delavec, Rucmanci, Tomaž pri Ormožu 43

Adela, roj. Brenčič, 10. 7. 1899

Anton, 5. 6. 1927

Avgust, 28. 7. 1929

Alojz, 6. 7. 1931

Ivan, 27. 8. 1934

Franc, 9. 9. 1937

- izseljeni 20. julija 1941

Savci / Safzen

Klaus Štefan, 8. 5. 1913, delavec, Savci 73, Tomaž pri Ormožu

Matilda, roj. Podplatnik, 5. 3. 1905

Vladimir, 13. 7. 1933

Marija, 30. 1. 1886

Ivan, 4. 4. 1922

- izseljeni 20. julija 1941

Središče ob Dravi / Polstrau

Bauman Anton, 29. 3. 1920, študent, Središče ob Dravi 125

- izseljen 1. julija 1941

Čuček Ivan, 2. 3. 1883, progovni mojster, Središče ob Dravi 209

Marija, roj. Miglič, 29. 3. 1886

- izseljena 1. julija 1941

- Drab Ivan, 8. 12. 1893, orožnik, Središče ob Dravi 18, pri Ptuj
 Ivana, roj. Bagari, 2. 7. 1903
 Ana, 20. 7. 1930
 Ivana, 7. 7. 1932
 - izseljeni 19. julija 1941
- Grahovec Ivan, 12. 6. 1906, delavec, Središče ob Dravi 73
 Terezija, roj. Horvat, 12. 10. 1908
 Ivan, 24. 8. 1931
 Franc, 24. 9. 1933
 Jožef, 26. 1. 1935
 Anton, 13. 8. 1939
 - izseljeni 19. julija 1941
- Hanzelič Ivan, 13. 8. 1894, kovač, Središče ob Dravi
 Alojzija, roj. Decko, 2. 6. 1897
 Marija, 10. 11. 1922
 - izseljeni 3. julija 1941
- Horvat Alojz, 7. 6. 1901, posestnik, Središče ob Dravi 180
 Antonija, roj. Horvat, 2. 1. 1907
 Davorina, 22. 10. 1925
 Miran, 14. 9. 1928
 Branko, 25. 9. 1935
 - izseljeni 11. julija 1941
- Jambrovič Feliks, 5. 1. 1911, krojaški pomočnik, Središče ob Dravi
 - izseljen 2. julija 1941
- Jambrow(v)itsch(č) Anton, 13. 6. 1901, poljski delavec, Središče ob Dravi 156
 Alojzija, roj. Golub, 15. 6. 1906
 Franc, 30. 3. 1938
 - izseljeni 13. julija 1941
- Ivanuša Rajmund, 4. 4. 1888, frizer, Središče ob Dravi, Ptuj 42
 - izseljen 19. julija 1941
- Kočevar Ana, roj. Ivanuša, 14. 7. 1903, vdova, Središče ob Dravi 192
 Franjo, 16. 9. 1927
 Boris, 1. 10. 1929
 - izseljeni 4. julija 1941
- Klemenčič Martin, 23. 10. 1913, krojač, Središče ob Dravi, Ptuj 159
 Rozalija, roj. Zadravec, 15. 8. 1914
 Jožefa, 6. 3. 1939
 - izseljeni 19. julija 1941
- Luci Ivan, 1909, učitelj meščanske šole, Središče ob Dravi 178
 - izseljen 6. junija 1941

- Mlinarič Franc, 9. 10. 1891, poštni nadzornik, Središče ob Dravi 160
 Ela, roj. Gomzi, 20. 4. 1900, Ormož, Središče ob Dravi 10
 Milan, roj. 9. 3. 1921
 Franc, roj. 16. 6. 1929
 - izseljeni 4. julija 1941
- Najžar Ivan, 19. 2. 1880, učitelj v pokoju, Središče ob Dravi
 Roza, roj. Baumann, 14. 8. 1880
 - izseljena 11. julija 1941
- Plepelec Mirko, 19. 5. 1908, ekonom, Središče ob Dravi 102
 - izseljen 24. junija 1941
- Polanec Matej, 7. 9. 1870, progovni čuvaj, Središče ob Dravi 139
 Marija, roj. Ivanušič, 6. 6. 1906
 Ivan, roj. 11. 5. 1925
- Panič Friderik, 11. 7. 1904, tesar, Središče ob Dravi 211
 Srečko, 1. 12. 1923, študent, Središče ob Dravi 148
- Pajek Vencel, 21. 8. 1908, trgovski pomočnik, Središče ob Dravi 188
 Herman, 19. 12. 1912, pekovski pomočnik, Središče ob Dravi 188
 - izseljeni 1. julija 1941
- Podveršič Ambrož, 4. 11. 1890, zidar, Središče 18
 Marija, roj. Sever, 12. 8. 1901
 Branko, 22. 12. 1922
 Marija, 15. 8. 1926
 Ana, 30. 7. 1930
 Justina, 22. 8. 1932
 Fric, 8. 7. 1940
 - izseljeni 19. julija 1941
- S(Š)tokelj Karl, 16. 5. 1904, učitelj, Središče ob Dravi
 Gabrijela, 1911
 Karel, 16. 4. 1913
 - izseljeni 20. junija 1941
- S(Z)adravec Jakob, 22. 7. 1875, podjetnik, Središče ob Dravi
 Šarlota, roj. Ferkič, 14. 6. 1895
 - izseljena 11. julija 1941
- S(Z)emljich Jožef, 24. 8. 1906, krojač, Središče ob Dravi 220a
 Alojzija, roj. Lasič, 7. 6. 1910
 Jožefa, 1. 10. 1937
 Jožef, 1. 10. 1937
 - izseljeni 23. julija 1941
- Šavora Ivan, 10. 12. 1899, zemljiški posestnik, Središče ob Dravi 54
 - izseljen 1. julija 1941

Vitori Feliks, 25. 9. 1900, nadučitelj, Središče ob Dravi 207

Andrej, 14. 2. 1896

Andrej, 22. 9. 1924

Dušan, 24. 11. 1930

- izseljeni 20. junija 1941

Veselko Rudolf, 12. 4. 1906, gostilničar, Središče ob Dravi,

Marija, roj. Wenigerholz, 19. 3. 1902

Marija, 23. 3. 1937

Rudolf, 13. 10. 1939

- izseljeni 13. julija 1941

Vajda Jožefina, roj. Vargason, 10. 1. 1882, vdova, Središče ob Dravi 42

Marija, 13. 8. 1910

- izseljeni 20. junija 1941

Wenigerholz Friderik, 7. 6. 1894, učitelj, Središče ob Dravi

- izseljen 11. julija 1941

Žerjav Henrik, 9. 7. 1907, delavec, Središče ob Dravi 200

- izseljen 1. julija 1941

Tomaž pri Ormožu / St. Thomas bei Friedau

Kračun Zvonko, 11. 12. 1920, študent, Tomaž 16 pri Ormožu

- izseljen 20. junija 1941

Konšek dr. Anton, 20. 3. 1894, sodnik, Tomaž pri Ormožu 12

Kristina, roj. Škrlec, 29. 8. 1905

- izseljena 20. junija 1941

Veličane / Velitschan

Zelenko Štefan, 30. 8. 1911, pečar, lončar, Veličane 13, Ivanjkovci, Ormož

Marija, roj. Benkovič, 15. 7. 1915

Jožef, 14. 2. 1937

Izidor, 14. 3. 1938

Stanislav, 5. 5. 1939

Gabrijela, 26. 11. 1940

- izseljeni 19. julija 1941

Velika Nedelja / Groß Sonntag

Klemenčič Vlado, 13. 4. 1898, učitelj, Velika Nedelja 23

Ivana, 21. 8. 1892

Danila, 14. 8. 1925

Knafelc Alojz, 2. 7. 1910, učitelj, Velika Nedelja 23

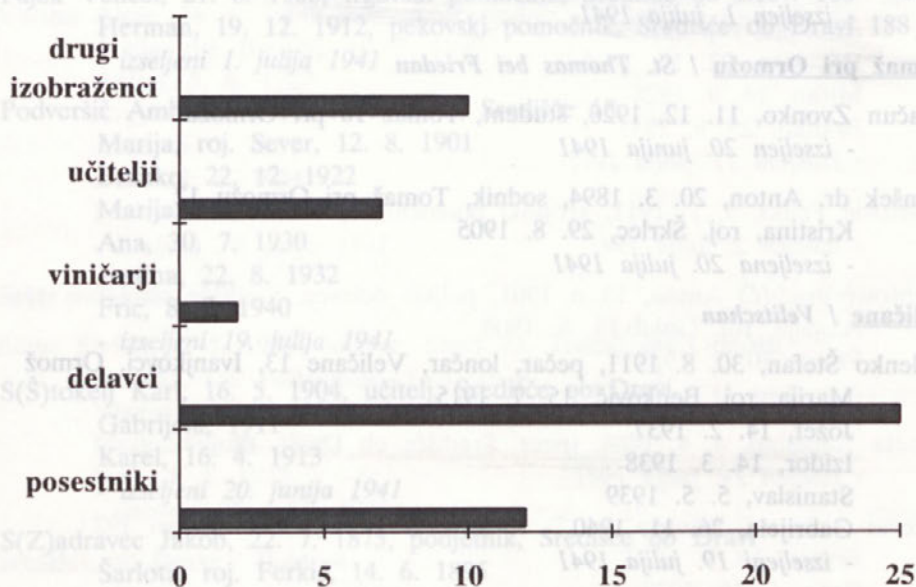
Milena, 6. 4. 1911

Milena, 7. 11. 1937

- izseljeni 13. junija 1941

IZSELJENCI IZ ORMOŽA IN OKOLICE V ŠTEVILKAH IN ODSOTOKIH

V obdobju od 6. 6. do 26. 7. so iz Ormoža in njegove okolice po pričujočem seznamu izselili 228 oseb, od tega 56 družin in nekaj posameznikov. Ob primerjanju navodil, ki jih je dal za izseljevanje 18. aprila Heinrich Himmler v Mariboru, je glede na to, koliko odstotkov odpade na izobražence na tako relativno majhnem območju, jasno, koliko je v tistem času pomenilo biti izobražen. Saj so izselili samo izmed izobražencev 17 družin, kar pomeni 31 % vseh izseljenih družin (7 učiteljskih družin in 10 družin različnih izobrazbenih struktur: sodnik, odvetnik, sodni sluga, notar, študent, učenka ...). Na ostale družine odpade 12 družin posestnikov oziroma 21 %, 25 delavskih družin oziroma 44 %, 2 viničarski družini oziroma 4 %. Po vsem tem lahko ugotovljamo, da se je agresor držal vseh navodil in izselil iz Ormoža in okolice vse tiste, ki so bili ali bi lahko bili nevarni njegovemu načrtu germanizacije.

Slika 1. Izseljene družine v odstotkih

Vse te družine so bile pri političnem in rasnem ocenjevanju med tistimi, ki so veljali za "Nemcem sovražne osebe" ali so bili "rasno neustrezni element", ki mu je bilo potrebno preprečiti vključitev v "nemško ljudsko skupnost".¹⁶ Pri tem nam jasno govori odstotek izobražencev, 31 %, saj je bilo prav izobraženstvo gonilna sila narodnega preporoda oziroma popolnoma na drugi strani gonilna sila germanizacije.

PERSONEN, WELCHE DURCH DIE DIENSTELLE DES DEUTSCHEN VOLKSTUMS AUS ORMOŽ UND UMGEBUNG ZWISCHEN DEM 6. JUNI UND DEM 26. JULI 1941 AUSGESIEDELT WURDEN

ZUSAMMENFASSUNG

Zwischen dem 6. Juni und dem 26. Juli wurden durch die Dienststelle des Deutschen Volkstums 228 Personen aus Ormož und Umgebung ausgesiedelt. Nach den Anweisungen des Reichkommissärs für die Festigung deutschen Volkstums, Heinrich Himmler, wurden von 56 Familien 17 Familien mit Berufen aus den Bereichen Lehrer, Richter, Anwälte und Notare ausgesiedelt. Dieser Beitrag hält fest, daß der deutsche Aggressor in seiner Arbeit dem Reichskommissär und dessen Anweisungen vom 18. April treu gehorchte.

¹⁶ Prim. T. Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Maribor 1968, str. 210 sl.

MESTO ORMOŽ V ARHIVSKI ZAPUŠČINI DR. ŠTEFKE COBELJ

Dr. Štefka Cobelj je bila rojena v Oblakih pri Ptujju. Obiskovala je gimnazijo v Mariboru, kjer je leta 1949 maturirala. V letih 1950 - 1952 je študirala novinarstvo v Beogradu, nato se je preusmerila na Filozofsko fakulteto v Beogradu, smer umetnostna zgodovina, in diplomirala 30. 10. 1958.

Doktorsko disertacijo je opravila iz umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani 1965 s temo: Franc Mihael in Janez Andrej Strauss v okviru baroka na Slovenskem Štajerskem. Delo pomeni pomemben prispevek k osvetlitvi baročnega obdobja na Slovenskem. Pri tem je odkrila več do takrat neznanih del slikarjev Straussov. (Disertacija je izšla v knjižni obliki 1967 pri Založbi Obzorja Maribor.)¹

Pokazala je tudi zanimanje za etnologijo. Študij je končala z magistrsko nalogo leta 1973 s temo: Ivanjica s osvrtno na Moravički kraj².

V okviru strokovnih potovanj je Cobljeva obiskala večino držav Evrope, Afrike, Amerike, Azije o čemer priča veliko slikovnega gradiva (diapozitivov, razglednic, fotografij) in dnevnikov. Znanje tujih jezikov ji je omogočilo sklepanje znanstev in mednarodno znanstveno sodelovanje.

Od leta 1958 - 1962 je bila zaposlena v Zvezni komisiji za stike s tujino; delala je na organizaciji in izmenjavi razstav s tujino. V obdobju 1966 do 1976 je bila kustos v Muzeju sodobne umetnosti v Beogradu.³ Posvečala se je preučevanju problematike moderne likovne ustvarjalnosti doma in na tujem. Svoja spoznanja je objavljala v študijah in številnih ocenah likovnih razstav. Napisala je tudi več monografskih del in preučevala posamezne zvrsti umetniškega snovanja ter o tem zbrala na naših tleh obsežno dokumentarno gradivo. Med takšna dela sodi preučevanje slikarstva na steklo v evropskih državah in njihov vpliv na Vojvodino, ki še je negovala to zvrst.

* Suzana Čeh, arhivistka v Pokrajinskem arhivu Maribor.

¹ Dr. Štefka Cobelj: Baročni slikarji Straussi, Založba Obzorja Maribor 1967, str. 243, ilustr.

² Ivanjica s poudarkom na Moravski kraj - etnografska skica; magistrsko delo. Diploma izdana 26. 3. 1973, Filozofska fakulteta Beograd.

³ Poročilo Znanstveno raziskovalnega sveta o imenovanju dr. Štefke Cobelj za znanstvenega sodelavca, Beograd 1981.

Organizirala je mnoge razstave, za katere je večinoma pripravljala bolj ali manj obsežne kataloge in je zanje dobivala priznanja tudi zunaj naših meja. Kot znanstvena delavka in muzejska strokovnjakinja je delovala v Somaliji pri novogradnji muzeja v Mogadišu in pri restavraciji in konzervaciji umetniških predmetov.

Pomembno obdobje njenega ustvarjanja je službovanje na Ptuju od 1976 do 1980. Prevezla je delo kustosa in ravnateljice Pokrajinskega muzeja na Ptuju. Z njo je muzej doživel preporod. Lotila se je preureditve kulturno-zgodovinskega dela zbirke in postavitve etnološke zbirke. Tako je v prenovljenih prostorih grajske žitnice postavila Vinarsko zbirko, ki se je uvrstila med največe v Evropi. Spremil jo je katalog Gorice in vino.⁴ Postavila je tudi svojevrstno etnološko zbirko z naslovom Maske in opravila.⁵ Na Ptuju se je kot umetnostna zgodovinarica srečala z mnogimi vprašanji stroke. Uspešno je pripravila nekaj razstav. Pripomogla je k pozitivni razstavnega življenja v razstavnem paviljonu Dušana Kvedra Ptuj. Z razstavo Arheološka izkopavanja v Ptuju je omogočila strokovno objavo in pregled arheoloških izkopavanj na tem območju⁶.

O nekdanjem meščanu, akademskem slikarju Janezu Mežanu, je pripravila retrospektivno razstavo, ki jo je spremljal katalog Retrospektivna razstava Janeza Mežana /1897-1972/, ki je v bistvu manjše monografsko delo.⁷ V njem je uvodoma predstavljena življenjska pot, ki je imela štiri odločilna obdobja: leta študija in obdobje dela v Mariboru, Novem mestu in Ptuju. Najdaljše in najplodnejše je bilo ptujsko obdobje 1946 - 1972. Za vsako obdobje je naredila umetnostno zgodovinsko analizo slikarjevega dela in pri tem odkrila mnogovrstnost v njegovem slikarskem ustvarjanju in v nekaterih njegovih zanimanjih, ko se je npr. ukvarjal s problemi letalstva.⁸

Dr. Štefka Cobelj je dosegla strokovne in znanstvene rezultate ne samo doma, temveč tudi v tujini. Bila je neverjetno delovna in dosledna, večkrat tudi trmasto zagnana v določene probleme, publicistično izredno plodovita, vztrajna in požrtvovalna. O tem priča gradivo, ki ga je zbrala na številnih študijskih in strokovnih potovanjih in je z njeno odločitvijo na voljo vsem uporabnikom, ki bodo črpali znanje iz njene zapuščine.

⁴ Gorice in vino: vinarska zbirka etnološkega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj 1976 (Odgovorni in tehnični urednik, likovna oprema kataloga, koncept in postavitve vinarske zbirke dr. Štefka Cobelj, Majda Čeh), Pokrajinski muzej Ptuj, 1976, str. 16, ilustr.

⁵ Maske in opravila (Avtor zbirke in kataloga, postavitve, likovna oprema dr. Štefka Cobelj), Pokrajinski muzej Ptuj 1978, str. 16, ilustr.

⁶ Dr. Štefka Cobelj: Življenjepis.

⁷ Janez Mežan: Retrospektivna razstava 1897 - 1972; Razstavnih paviljon Dušana Kvedra v Ptuju, avgust - september 1977 (Avtor kataloga dr. Štefka Cobelj), Pokrajinski muzej Ptuj 1977, str. 83.

⁸ Dr. Vladimir Bračič: Biografija dr. Štefke Cobelj, Maribor 1978.

dr. Štefka Cobelj 1923 - 1988

Štefka Cobelj je z oporoko določila tudi Pokrajinski arhiv Maribor za dediča svoje bogate arhivske zapuščine. Fond dr. Štefka Cobelj obsega 71 arhivskih škatel, Pokrajinski arhiv Maribor pa ga je po odločbi sodišča prevzel leta 1990.⁹ Svojo knjižnico pa je zapustila Ljudski in študijski knjižnici Ptuj.¹⁰

Arhivsko gradivo v fondu Štefke Cobelj (1923 - 1989) se nanaša na področje etnologije in umetnostne zgodovine. S področja etnologije je Cobljeva opravila magistrsko nalogo in iz umetnostne zgodovine doktorsko disertacijo. Med ohranjenim arhivskim gradivom so posamezni dokumenti s področij: korespondenca, zapisniki, poročila in ostalo gradivo o dejavnosti Pokrajinskega muzeja Ptuj, zapisniki, poročila, pogodbe in ostalo gradivo komisije za arheološka izkopavanja, zapisniki, zapiski in ostalo gradivo muzejskega, zgodovinskega, čebelarskega društva, zapisniki, poročila, vabila in zapiski različnih provenienc, gradivo o

- Afriki in bivanju v Somaliji
- bivanju v Burmi
- raznih potovanjih
- Ptujju in njegovi zgodovini
- Stanku Vrazu
- Janezu Mežanu
- Francu Mihaelu Straussu
- Jeftu Periču
- Otu Logu
- drugih pomembnih osebnostih
- slikarstvu na steklu
- likovni umetnosti
- slikarski koloniji Ivanjica
- tovarni volnenih izdelkov Majšperk
- etnologiji.

⁹ Odločba sodišča o zapuščini gradiva Pokrajinskemu arhivu Maribor, 1990.

¹⁰ Donacija dr. Štefke Cobelj, Ptuj 11.10.-18.11.1990 (katalog), Ljudska in študijska knjižnica Ptuj, 1990.

Veliko je tudi slikovnega gradiva: fotografij, razglednic, filmov (negativov), diapozitivov; knjig, katalogov, prospektov, brošur, zemljevidov, časopisov in časopisnih izrezkov, revij, fotokopij, gramofonskih plošč s klasično in nacionalno glasbo. Hranimo pa tudi zbirko osebnih dokumentov, odlikovanj in predmetov.

Kot umetnostna zgodovinarica, etnologinja in ravnateljica Pokrajinskega muzeja Ptuj je delovala tudi na območju Ormoža. O tem priča arhivsko gradivo, ki ga je v njeni zapuščini izredno malo.

O delovanju na terenu občine Ormož se je dopisovala s Kulturno skupnostjo Ormož (4 pisma iz obdobja 1983 - 1986) in s posamezniki (dve pismi, 1986 od Alenke iz Ormoža).

Prvo pismo govori o Vrazovini v Cerovcu pri Ormožu, kjer se je pred več kot 170 leti rodil pesnik Stanko Vraz. Zaslužil bi si naj isto pozornost kot France Prešeren. V nadaljevanju pisma primerja obe domačiji. Omenja Vrazove sorodnike, ki pa ne posvečajo posebne skrbi slavnemu predhodniku. Cobljeva navaja, da je pripravljena urediti Vrazovino oz. pesnikovo spominsko sobo, kamor bi vključila tudi predmete, ki jih je zbrala pri Vrazovih sorodnikih. Potrebna bodo tudi sredstva, delo pa bi naj bilo izpeljano v najkrajšem času.

V drugem pismu, ki ga je Cobljeva naslovila na Kulturno skupnost Ormož, omenja nabave ivernih plošč in table, kamor bodo nalepljene fotografije in priprave za razstavo.

V tretjem pismu izraža Frančiška Cobelj /mama Štefke Cobljeve/ obžalovanje, kajti izvedela je, da želijo njeni nečaki ukiniti spominsko sobo Stanka Vraza. Pred 90. leti je bila rojena v isti hiši. Doma so morali zelo težko delati, da bi ohranili dom. Bili so že tako zadolženi, da so nameravali domačijo prodati na licitaciji, vendar so jo z dolgoročnim posojilom uspeli obdržati. Omenja tudi svečanost ob 70 - letnici rojstva (1880) Stanka Vraza na njegovi domačiji, ki jo je pripravila Matica Hrvatska. Takrat so vzdali relief v sobi v I. nadstropju in spominsko ploščo na pročelju hiše. Za številne obiskovalce Vrazovega doma je bila pripravljena le spominska soba. Sedaj naj bi naredili stanovanje iz te spominske sobe, ki ni bila nikdar uporabljena v ta namen. Zato kot najstarejša in najbližja živeča pesnikova sorodnica temu nasprotuje in prosi Kulturno skupnost Ormož, da prepreči kulturno in nacionalno sramoto.

Četrto pismo propagira zbirko v Veliki Nedelji. Po lokalni radijski postaji bodo informirali obiskovalce o dnevih, ko bo razstava odprta. Omenja skrb za zaščito razstavljenih eksponatov in o vzdrževanju čistoče.

Alenka iz Ormoža piše o zbirki v Veliki Nedelji. Pravi, da so si Ptujčani (verjetno predstavniki Pokrajinskega muzeja Ptuj) ogledali zbirko, vendar stvari še niso čisto jasne. Hoteli so imeti načrt zbirke, naročili so izdelavo plana dela za naslednje leto - etnološke raziskave z ormoškega področja.

Kot začetnica prosi Cobljevo za strokovne nasvete, predloge glede razširitve in sploh prihodnosti zbirke. Omenja strokovnost in mentorstvo Cobljeve ter njeno delo v Somaliji.

V drugem pismu piše Alenka o uspeli otvoritvi zbirke v Veliki Nedelji. Obiskovalcev je bilo veliko in pohvalili so zbirko, mnogi pa so sklenili, da bodo še kaj odstopili muzeju. Na razstavi so bili novinarji, vendar ni zasledila o tem dogodku nobenega obvestila oz. članka v časopisu.

Med arhivsko zapuščino je ohranjen zapisnik z dne 21. maja 1976 (ki ga je povzela dr. Štefka Coblj), kjer se Bernarda Perc zagovarja zaradi neizvršenih del pri gradivu iz Ormoža oz. izkopaninah, ki so v Reflektoriju bivšega Dominikanskega samostana, kasneje Arheološkega oddelka Pokrajinskega muzeja na Ptuj. Trdi, da so jo arheologi ovirali pri delu, vso stvar pa bo poskušala urediti po pravni poti na sodišču.

Ohranjen je tudi zapisnik o ogledu arheološkega terena v Skolibrovi ulici v Ormožu z dne 16. avgusta 1977. Kot delavca po civilno pravni pogodbi bi bila zaposlena na omenjenem arheološkem terenu Jože in Nežka Zupančič iz Ptuja. Na omenjenem arheološkem terenu je avgusta 1977 delala ekipa desetih ljudi.

Pred izdajo publikacije "ORMOŽ" je bil izvršen predlog o programu priprave in poteka za delo, navodila ter zasnova za izdelavo kataloga. Predlog je bil posredovan Kulturni skupnosti Ormož in Narodnemu muzeju v Ljubljani - komisiji za tisk. Katalog naj bi zajel gradivo izkopavanj Bernarde Perc v letih 1952 - 1962 ter gradivo izkopavanj Marjane Tomanič - Jevremov v letih 1974 - 1981. Avtorji kataloga naj bi bili Brane Lamut, Marjan Blažin, Marjana Tomanič - Jevremov, zasnova pa predgovor, uvod, zgodovina raziskav grobišča, naselbine ruško dobovske skupine (podroben opis naselbine, opis terena, terminologija in tipologija oblik posod, kronološka opredelitev, kulturno-zgodovinska opredelitev in zaključek, povzetek v nemščini, opis predmetov v slovenščini in nemščini, tabele, fotografije terena in gradiva, zbirni zložljivi načrt). Skupno bi obsegal katalog 791 strani teksta, 351 tabel, risb in fotografij ter 70 načrtov. Nujno bo sodelovanje zunanjih sodelavcev, posebno pri risanju celotnega materiala in ostalih analizah. Za uspešno in kvalitetno delo bo potrebno priskrbeti primeren osvetljen prostor, vso dokumentacijo izkopavanj Perčeve, risarski material in neomejen delovni čas.

O vsakoletnem srečanju slikarjev v Tomažu pri Ormožu priča zapis Štefke Cobljeve. Sem so prihajali ob koncu maja slikarji iz ormoške, ptujske in ljutomerske občine, ki so izbirali motive na Polenšaku, v Lahoncih, Ključarevcih in na Runču. Slikarje je spremljalo tudi nekaj likovno nadarjenih učencev iz Tomaševske šole. Za razstavo so prišli v poštev udeleženci, ki so bili zainteresirani, da razstavljajo. Zanimanje za slikarsko kolonijo je bilo med ljubiteljskimi slikarji veliko. Vendar takih slikarskih srečanj ni dovolj. Le-ta dajejo možnost, da se likovni ustvarjalci med seboj

spoznajo, preizkusijo svoje sposobnosti in izmenjajo izkušnje, nastala dela pa predstavijo na razstavi, s čimer dobijo priznanje za svoje ustvarjalne napore. Slikarji so ustvarjali pretežno v oljni tehniki in akvarelu, nekateri pa so obdelovali motive v pastelu, temperi in risbi. Njihovo pozornost so pritegnila poljsko cvetje, pročelja starih hiš, tihožitja, krajina, vaška arhitektura, etnografske značilnosti. Cobljeva v nadaljevanju predstavi udeležence slikarske kolonije Tomaž pri Ormožu 1987, njihovo tehniko, motiv in slikarska dela, ki so tukaj nastala.

V pogovoru z predsednikom Kulturne skupnosti Ormož in načelnico v SO Ormož je bil 23. januarja 1980 podan zapis o srednjeročnem obdobju 1981 - 1985. Zabeležena je želja, da bi v gradu Velika Nedelja uredili nekaj prostorov, kjer bi bil neke vrste muzej s predmeti iz domačega okolja. Potekale naj bi priprave na raziskovalno nalogo - publikacijo, ki bi bila vodič in bi ga financirala Raziskovalna skupnost Slovenije. Zbirati bi začeli takoj, občina pa bi oddvojila minimalna sredstva za odkup. Izdala naj bi tudi pooblastilo, s katerim bi jih zbirali na terenu. Sklenjena bo tudi pogodba med dr. Štefko Cobelj in SO Ormož o vodenju dela. V pripombi pa Cobljeva pripominja, da do sklenitve pogodbe ni prišlo, prav tako ni bilo izdano pooblastilo za zbiranje gradiva.

Za starejše gradivo je ohranjena fotokopija prepisa zapisnika o predaji in prevzemu starih ormoških listin iz 17. in 18. stoletja Mestnemu Ferkovemu muzeju na Ptuj. V njem so naštet: tržna pravica iz leta 1427, poravnava med Ormožem in Mihaelom Szekelyjem (navaja se tudi kot Zeckl, Zackl, Sekelj), zaslišanje med Mihaelom Szekelyjem in mestom Ormožem iz 1577, tržne pravice Ormoža z dne 13. novembra 1827, tržne pravice Ormoža z dne 29. avgusta 1795, fascikel raznih starih spisov, pečat iz železa, 2 spominski kolajni obrtne razstave v Ormožu iz leta 1926.¹¹ Zastopnika MLO Ormož sta izjavila, da je MLO na svoji seji 21. aprila 1947 dovolil izročitev navedenih predmetov in spisov Mestnemu Ferkovemu muzeju v Ptuj s pridržkom lastninske pravice in vrnitve v primeru, če bi v Ormožu ustanovili krajevni muzej.¹²

- 11 Marija Hernja Masten: Korenine arhiva segajo v Muzejsko društvo Ptuj, Kronika - časopis za slovensko krajevno zgodovino št.3, letnik 40, Ljubljana 1992, str. 138 - 141.
- 12 Osebni fond dr. Štefke Cobelj 1923 - 1989, Pokrajinski arhiv Maribor, 1990, 71 arhivskih skatel.

TOWN ORMOŽ IN THE ARCHIVAL LEGACY OF DR. ŠTEFKA COBELJ

SUMMARY

Dr. Štefka Cobelj was born in Oblaki near Ptuj. She made her Ph.D. in 1965 at the Faculty for Philosophy in Ljubljana in the field of history of art with the theme "*Franc Mihael and Janez Andrej Strauss in the period of Baroque in Slovenian Styria*". After that, in 1973, she made her MA in ethnology at Faculty for Philosophy in Belgrade with the theme "*Ivanjica with regard to area of Moravaland*".

She took part as an expert at the building of museum in Mogadishu in Somalia as well as at the restoration and conservation of works of art. She was the author of several monographs, critics as well as she studied different forms of artistic creations. She organised many exhibitions and prepared the catalogues, which gained a lot of recognition as well at home as abroad. She visited in the frame of professional journeys the majority of European countries, meeting a lot of other experts what opened her the possibility of international activity.

As director of Regional Museum Ptuj, she contributed a lot to reanimation of exhibition activity in the town. She prepared successfully two ethnological collections (Collection of viticulture and Mask collection) as well as several exhibitions, among which the Retrospective exhibition of academic painter Janez Mežan deserves special place.

Dr. Štefka Cobelj co-operated as a historian of art and ethnologist also with municipality Ormož, especially at the preparation of collections. That can be seen in the archival documents, which were given by Dr. Štefka Cobelj's last will to the Regional Archives Maribor in 1990.

She corresponded with the Cultural Community in Ormož, mostly related to the native place of Stanko Vraz in Cerovec near Ormož as well as about other things. For example: in the castle in Velika Nedelja they were preparing some rooms, for kind of museum with objects used by local people; the Minutes of the inspection of archaeological digging and working group in Skolibrova street in Ormož are reporting about not finished archaeological digging. School of painting in Tomaž near Ormož, organised yearly in may, bringing together painters from municipalities Ormož, Ptuj and Ljutomer since 1987 is presented in the correspondence.

The overtaking of old charts of Ormož from 17 and 18 century by Municipality Museum Ptuj can be testified with the copies of minutes. Town Ormož gave in 1947 objects and files to the museum in Ptuj, but with reservations, as e.g. right of ownership and right of return in the case, Ormož would establish the Municipality Museum.

UDK 217.31:726.7(497.12 Ormož)"1493/1504"

VOGRIN Marjan, p., gvardijan minoritskega samostana na Ptuju, Minoritski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

SAMOSTAN MANJŠIH BRATOV OBSERVANTOV V ORMOŽU

Ormož skozi stoletja IV, Ormož 1993, str. 9 - 14.

V članku je predstavljen zgodovinski oris samostana manjših bratov observantov (frančiškanov) v Ormožu od njegove ustanovitve (1493/95 - 1504) pa vse do ukinitve (1786).

UDK 726.591:75.046(497.12 Ormož)"16"

CEVC Emilijan, dr., umetnostni zgodovinar, Zlatek 55a, 61000 Ljubljana, Slovenija

STENSKE SLIKARIJE 17. STOLETJA V ORMOŠKI ŽUPNIJSKI CERKVI

Ormož skozi stoletja IV, Ormož 1993, str. 15 - 39.

Avtor na osnovi primerjav nekaterih kompozicij na grafičnih listih Albrechta Dürerja podrobno tolmači in preedstavi stenske slikarije iz 17. stoletja, ki so bile v času od 1960 - 1990 odkrite in obnovljene v župnijski cerkvi Sv. Jakoba v Ormožu.

Avtor opiše stenske slikarije v cerkvi ter omeni tudi tiste, ki so nastale pred 17. stoletjem. Z natančnostjo opiše prizore na posameznih delih cerkve od slavoločne stene z zadnjo sodbo ter stene, na katerih so podobe stvarjenja sveta in Kristusovo trpljenje. Naročnik poslikave je bil leta 1632 Mihael Pollipnek.

UDC 217.31:726.7(497.12 Ormož)"1493/1504"

VOGRIN Marjan, p., OFM Conv., Minoritski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

MONASTERY OF MINOR BROTHERS OBSERVANTS IN ORMOŽ

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 9 - 14.

In the article there is presented the historic draft of the monastery of Minor Brothers Observants in Ormož from its foundation (1493/95 - 1504) till its suspension (1786).

UDK 903.2/3(497.12 Ormož)"637/653"

LAMUT Brane, kustos arheolog, Pokrajinski muzej Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE V ORMOŽU

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 40 - 49.

Članek predstavlja osnovne podatke o arheoloških izkopavanjih v letu 1990 na prostoru novogradnje Ivana Antoliča, omenja arhitekturne sledove prazgodovinskih hiš ter zbiralnike za vodo iz poznega srednjega in novega veka. Najdeno gradivo ni podrobneje analizirano, ampak je le okvirno opredeljeno v čas pozne bronaste in v začetek zgodnje železne dobe, kulturno pa sodi v ruško skupino kulture žarnih grobišč. Ilustrativno sta prikazani čaša in majolika s prehoda iz srednjega v novi vek.

UDK 75.046:7.01(497.120 Ormož) "17"

MIRKOVIĆ Marija, umetnostna zgodovinarica, Trnsko 36c, 41000 Zagreb, Hrvaška

SLIKA ORMOŠKE SOČUTNE, delo ptujskega slikarja F. A. Pachmayerja

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 50 - 61.

Po ukinitvi frančiškanskega samostana v Ormožu 1786 je tamkajšnja milostna slika prenesena v Varaždin v samostan iste province, kjer je še danes. Na podlagi stilne analize in komparacije z deli enakih stilnih karakteristik (slika sv. Katarine iz jezuitskega samostana in sv. Ušule iz uršulinskega samostana v Varaždinu ter Žalostne Matere Božje iz pavlinskega samostana v Olimju pri Podčetrtku; ob poslednji, signatura je 1736 FRANZ ANTONY PACHMAIR PICTOR PETTO-VIENSIS) lahko ugotovimo, da gre za delo ptujskega slikarja Franca Antona Pachmayerja iz ugledne ptujske slikarske delavnice. Slika je "vera effigies" neke gotske skulpture, morda Sočutne iz ptujske proštije cerkve.

LAMUT Brane, Curator Archaeologist, Provincial Museum of Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN ORMOŽ

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 40 - 49.

In the article is introduced the basic data of archaeological excavations in 1990 at the place of new house of Ivan Antolič, and are mentioned architectural scents of prehistoric houses and reservoirs from the Late Middle Ages and New Age. Found material is not analysed in details, the origin of it is from the time of Late Bronze Age and the beginning of Iron Age; under cultural view we can put it in the Maria - Rast group of unrifled culture. On the picture there are shown the goblet and majolica from Middle Ages to New Age.

MIRKOVIĆ Marija, Art Historian, Trnsko 36 c, 41000 Zagreb, Hrvatska

THE PICTURE OF PIETA IN ORMOŽ, *The Painting of F. A. Pachmayer from Ptuj*

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 50 - 61.

The article presents the picture of Pietà, which was brought after the abolition of the Franciscan monastery in Ormož in the year 1786 to the Franciscan monastery in Varaždin, where it is still kept in the present. On the basis of different analyses can be said, that the picture was painted by Franc Anton Pachmayer from Ptuj.

CIGLENEČKI Marjeta, višja kustodinja za kulturno zgodovino, Pokrajinski muzej Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

OPREMA ORMOŠKEGA GRADU V PRETEKLOSTI

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 62 - 78.

Na podlagi inventarja iz leta 1771 je avtorica v prispevku predstavila ormoški grad in njegovo opremo v preteklosti.

HERNJA MASTEN Marija, arhivistka, Zgodovinski arhiv Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

PEČATI IN GRBI ORMOŽA IN OKOLICE

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 79 - 103.

V prispevku je prikazana zbirka pečatov in grbov, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ptuj v originalih ali v kopijah in se nanašajo na ormoško območje. Predstavljeni so nekateri pečati in grbi lastnikov gradu in gosposčine Ormož, pečat mesta Ormoža in trga Središče, pečat cerkve sv. Jakoba ter ukinjenega frančiškanskega samostana in grb komende Velika Nedelja. Na koncu je predstavljenih nekaj pečatov meščanov Ormoža od srednjega veka pa vse do 18. stoletja.

CIGLENEČKI Marjeta, The Curator for the History of Civilization, The Provincial Museum of Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

THE ANCIENT EQUIPMENT OF THE CASTLE OF ORMOŽ

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 62 - 78.

The article presents the Ormož castle and its equipment in the past on the basis of inventory made in 1771.

HERNJA MASTEN Marija, Archivist, Historical Record Office Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

SEALS AND COAT - OF ARMS IN ORMOŽ AND ITS SURROUNDING

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 79 - 103.

In the article there is presented the Collection of seals and coats - of arms, referred to Ormož and its surroundings, preserved in originals or copies in Historical Record Office in Ptuj. There are presented some seals and coat - of arms, owners and noble families of castle and Land - dominion Ormož, of the town Ormož, borough Središče, seal of St. Jakob's church in Ormož and abolished Franciscan monastery, as well as coat - of arms of Velika Nedelja. At the end are treated seals of Ormož townsmen from the middle ages until 18. century.

SKALICKY Jelka, konservatorka, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, Slomškovo trg 6, 62000 Maribor, Slovenija

POŽAUKO Peter, arhitekt, Tomanova 22, 62000 Maribor, Slovenija

KLEČAJA

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 104 - 118.

V sestavku je opisana klečaja, majhna, lesena, s slamo krita stavba z izvirnimi lesenimi mrežastimi vrati. Pojavlja se samo v zahodnih Ljutomersko-ormoških goricah z obrobjem. Te nekdanje kleti malega slovenskega kmeta danes niso več v uporabi in hitro izginjajo.

VAUPOTIČ Nežka, upokojena knjižničarka, Dr. Hrovata 1, 62170 Ormož, Slovenija

TRIJE MEJNIKI ŽIVLJENJA

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 119 - 151.

V prispevku so predstavljeni nekateri običaji kulturnega in duhovnega življenja naših prednikov ob rojstvih, porokah in smrti.

Nekateri običaji so še vedno živi po vaseh predvsem pri starejši generaciji, mlajše generacije pa jih opuščajo, kar lahko opazimo v mestih.

SKALICKY Jelka, Conservator, The Institute for Protection of Natural and Cultural Heritage in Maribor, Slomškov trg 6, 62000 Maribor, Slovenija

POŽAUKO Peter, Architect, Tomanova 22, 62000 Maribor, Slovenija

"KLEČAJA"

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 104 - 118.

The article presents "klečaja", a small wooden building (cellar), covered with straw and with the authentic wooden-meshed door. It can be found only in western Ljutomer-Ormož Hills with surrounding. These small ancient cellars belonging once to small Slovenian farmers are out of use in the present, what causes their fast disappearing.

VAUPOTIČ Nežka, Retired Librarian, Dr. Hrovata 1, 62170 Ormož, Slovenija

THREE TURNING POINTS OF THE LIFE

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 119 - 151.

The present article presents only a part of "what is left from our ancient ancestors spiritual and cultural life", about the manners of the most important life events as birth, marriage and death.

These manners are still alive in villages, especially with older people, while with the younger one's these manners are being given up, what can be seen particularly in the town.

UDK 334.742(497.12 Ormož)"1834"

JURKOVIČ Nada, arhivistka, Zgodovinski arhiv Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

STANJE OBRTI V ORMOŽU V LETU 1834

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 152 - 157.

V prispevku so navedene obrti, ki so bile v Ormožu zapisane leta 1834 in so obstajale že pred tem letom.

UDK 624:69(497.12 Ormož)"1869/1900"

KLASINC Peter Pavel, dr., arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 62000 Maribor, Slovenija

GRADBENA DEJAVNOST V ORMOŽU MED LETOM 1869 IN 1900

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 158 - 174.

V prispevku avtor obravnava in podaja podatke o izvedenih gradbenih posegih, ki so razvidni za čas od leta 1869 do 1900 v ohranjenem arhivskem gradivu fonda Mestna občina Ormož, ki ga hrani Zgodovinski arhiv v Ptuj.

Avtor posveča pozornost v glavnem lastnikom in vsebini gradbenega posega, posebno pozornost posveča navedbi in obravnavi gradbenega načrta ter na koncu podaja kratek pregled gradbene dejavnosti v času od leta 1869 do 1890 in od 1890 do 1900 tako, da poda namen in nosilce gradbenih dejavnosti ter navede izdelovalce gradbenih načrtov.

UDC 334.742(497.12 Ormož)"1834"

JURKOVIČ Nada, Archivist, Historical Record Office Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

SITUATION OF CRAFTS IN ORMOŽ IN THE YEAR 1834

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 152 - 157.

In the contribution there are presented the crafts in Ormož, which were written down in 1834 and which existed there before that year.

UDC 624:69(497.12 Ormož)"1869/1900"

KLASINC Peter Pavel, Ph. D., Archivist, Regional Archives of Maribor, Glavni trg 7, 62000 Maribor, Slovenija

ARCHITECTURAL ACTIVITY IN ORMOŽ FROM 1869 TO 1900

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 158 - 174.

The author presents the data related to the completed architectural interventions, evident for the period 1869 - 1900, and gained from preserved documents in the archival group "Municipality Ormož". The archival group is kept by Historical Archives Ptuj.

UDK 373.54(497.13 Varaždin=863)"1851/1914"

LEPEN Branka, arhivistka, Povjestni arhiv u Varaždinu, Trstenjakova 7, 42000
Varaždin, Hrvaška

**DIJAKI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE ŠIRŠE OKOLICE NA VARAŽDINSKI
GIMNAZIJI V ČASU OD LETA 1851 DO 1914**

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 175 - 185.

Avtorica je poiskala v fondu Gimnazije Varaždin, imenovane tudi Kraljevska velika realna gimnazija Varaždin, iz ohranjenega gradiva iz leta 1776 pa vse do 1979 arhivsko gradivo, ki se nanaša na čas od leta 1851 do 1943. Iz njega je izbrala podatke o dijakih, ki so hodili na to gimnazijo v Varaždinu in za katere lahko po podatkih v evidenčnih listih ugotovimo, da so prišli sem študirat iz slovenskega etničnega prostora; veliko jih je namreč prišlo iz Ormoža in njegove širše okolice. Na koncu svojega prispevka podaja še seznam nekaterih profesorjev, ki so se uveljavili ali na tej gimnaziji ali pa so bili kasneje znani kulturni in znanstveni delavci.

UDK 397.95(093.2)(497.12)"1721/1730"

FOURNIER Gernot, višji upravni svetnik v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu (Oberamtsrat, Steiermärkisches Landesarchiv Graz), Karmeliterplatz 3, Gradec, Avstrija

**SODNI PROTOKOL ORMOŠKEGA MESTNEGA SODNIKA 1721 - 1762 IZPIS
ZA LETA 1721 - 1730**

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 186 - 216.

Predstavi zapise o sodnih deliktih iz sodnega protokola (1721 - 1762) za leta 1721 - 1730, ki so spadali pod jurisdikcijo ormoškega mestnega sodnika.

Po transkribiranem tekstu, ki ga je pripravil avtor, jih je v skrajšani obliki prevedla Marija Hernja Masten.

UDC 373.54(497.13 Varaždin=863)"1851/1914"

LEPEN Branka, Archivist, Historical Archives of Varaždin, Trstenjakova 7, 42000
Varaždin, Hrvatska

**THE PUPILS FROM ORMOŽ AND ITS SURROUNDING VISITING THE
GYMNASIUM IN VARAŽDIN FROM THE YEAR 1851 TO 1914**

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 175 - 185.

The author chose from the record group related to the "*Gymnasium Varaždin*" called also the "*Royal real gymnasium*", preserved for the period 1776 - 1979 those documents, which are related to the period 1851 - 1943.

The data about the pupils visiting gymnasium in Varaždin and coming by their origin from Slovenian ethnically area is given. Pupils came in a big number from Ormož and its surrounding. Their presence can be proved with the evidence lists, kept within the archival group. At the end of the article the lists of some professors working at this gymnasium or those who have been later known literal and cultural workers is presented.

UDC 397.95(093.2)(497.12)"1721/1730"

FOURNIER Gernot, Senior Administration Counsellor Provincial Archives of Styria, Karmeliterplatz 3, Graz, Austria

**COURT PROTOCOL OF THE TOWN JUDGE IN ORMOŽ FOR THE YEARS
FROM 1721 - 1762; EXTRACTS FOR THE YEARS 1721 - 1730**

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 186 - 216.

The author presents the files on committed misdemeanours from the court protocol (1721 - 1762) for the years 1721 - 1730, for the regions under the jurisdiction of the town judge in Ormož.

Transcription by author was translated in the short version by Marija Hernja Masten.

TOVŠAK Slavica, arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, Slovenija

IVAN GERŠAK - ŽIVLJENJE, DELO IN PREDSTAVITEV FONDA V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 217 - 225.

Prispevek posreduje podatke in opis življenja dr. Ivana Geršaka, ki je s svojo osebnostjo, vplivom in delovanjem zapustil vidne sledove v razvoju ormoške zgodovine v drugi polovici 19. stoletja. Sestavek sklene s kratko predstavitvijo notariata kot institucije in fonda, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor.

LAČEN BENEDIČIČ Irena, arhivistka, Zgodovinski arhiv Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

VOJAŠTVO V ORMOŽU NA PRELOMU STOLETJA

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 226 - 251.

Na podlagi ohranjenega arhivskega gradiva v Zgodovinskem arhivu Ptuj, je predstavljeno delovanje in organizacija vojske v Ormožu od srede 17. stoletja do konca 1. svetovne vojne.

TOVŠAK Slavica, Archivist, Regional Archives of Maribor, Glavni trg 7, Maribor, Slovenija

IVAN GERŠAK - LIFE, WORK AND PRESENTATION OF THE ARCHIVAL GROUP KEPT IN REGIONAL ARCHIVES MARIBOR

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 217 - 225.

The article presents the life of Dr. Ivan Geršak, who's personality, influence and activity have significant marked history of Ormož in the second half of 19th century.

The presentation of notaries as an institution as well as presentation of the archival group related to Dr. Ivan Geršak and kept in Regional Archives Maribor is given at the end of the article.

LAČEN BENEDIČIČ Irena, Archivist, Historical Record Office Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

SOLDIERS IN ORMOŽ AT THE BREAK OF THE CENTURY

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 226 - 251.

On the base of the archive material in the Record Office in Ptuj the activity and organization of the army in Ormož from the middle of the 17th century to the end of I. World War has been presented.

UDK 634.8+663.2:334.6(497.12 Ormož)"1898/1960"

LUSKOVIČ Tone, dipl. pravnik Jeruzalem Ormož, Ptujška cesta 12, 62270 Ormož, Slovenija

OD KLETARKEGA DRUŠTVA DO VINARSKE ZADRUGE ORMOŽ (1898-1960)

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 252 - 273.

Avtor sestavka predstavlja na podlagi arhivskih virov nastanek, razvoj in delovanje Kletarskega društva Ormož, ki je bilo ustanovljeno že leta 1898 in je po preoblikovanju v Vinarsko zadrugo Ormož delovalo vse do leta 1960, ko se je pripojilo k današnjemu poslovnemu sistemu Jeruzalem Ormož.

UDK 621.311.21:334.6(497.12 Ormož)"1922/1941"

OBLAK Brane, arhivist, Zgodovinski arhiv Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

ZADRUŽNA ELEKTRARNA V ORMOŽU

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 274 - 280.

V prispevku je predstavljen nastanek zadružne elektrarne v Ormožu leta 1922, njen razvoj, elektrifikacija v Ormožu in poznejša povezava z elektrarno Fala preko daljnovidov, ter aktivnosti zadruge do leta 1941.

UDC 634.8+663.2:334.6(497.12 Ormož)"1898/1960"

LUSKOVIČ Tone, Lawyer, Jeruzalem, Ormož, Ptujška cesta 12, 62270 Ormož, Slovenija

FROM THE WINE-CELLAR ASSOCIATION TO THE VINE CO-OPERATIVE SOCIETY (1898 - 1960)

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 252 - 273.

The author presents on the basis of archival sources establishment, development and activity of Wine-cellar Association in Ormož, established in 1898, which was active after changing the name into the Vine co-operative Society till 1960. That's the year when the Vine co-operative Society was incorporated within the Vinicultural economic system Jeruzalem Ormož.

UDC 621.311.21:334.6(497.12 Ormož)"1922/1941"

OBLAK Brane, Archivist, Historical Record Office Ptuj, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj, Slovenija

CO-OPERATIVE ELECTRICAL POWER-STATION IN ORMOŽ

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 274 - 280.

The article deals with the beginning of co-operative electrical power-station in Ormož in 1922, its development, electrification in Ormož, connection to the electrical plant in Fala through electric line and its activities till 1941.

UDK 497.12 Ormož "1935"(084.122.5)

NEMANIČ Ivan, višji arhivist, vodja Slovenskega filmskega arhiva, Arhiv Republike Slovenije Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, Slovenija

UTRINKI IZ ZGODOVINE MESTA ORMOŽ OB DOKUMENTARNEM FILMU IZ LETA 1935

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 281 - 294.

V članku je predstavljen dokumentarni film "*Ormož, jugoslovanski Gallspah*" iz leta 1935. Podrobneje je prikazana dejavnost bolnišnice v Ormožu, zdravilišče dr. Otmarja Majeriča, zanimivosti Ormoža in okolice.

UDK 338(497.12 Jeruzalemske gorice)"19"

NOVAK Miroslav, arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, Slovenija

PRISPEVEK K NOVEJŠI GOSPODARSKI ZGODOVINI JERUZALEMSKIH GORIC

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 295 - 307.

Na podlagi arhivskih virov so predstavljene razsežnosti osnovnih izhodiščnih točk gospodarskega razvoja Jeruzalemskih goric v dvajsetem stoletju. Avtor opozarja na posledice geopolitičnih, ekonomskih in družbenih sprememb na gospodarsko podobo pokrajine tako po prvi, kakor tudi po drugi svetovni vojni

UDC 497.12 Ormož "1935"(084.122.5)

NEMANIČ Ivan, super-archivist, head of the Slovenian Film Public Record Office, Zvezdarska 1, 61000 Ljubljana, Slovenija

FRAGMENTS OF THE HISTORY OF THE TOWN ORMOŽ AT THE DOCUMENTARY FILM "ORMOŽ JUGOSLOVANSKI GALLSPAHI" PRODUCED IN THE YEAR 1935.

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 281 - 294.

In it you will find detailed representation of hospital activity in Ormož, health - resort of dr. Otmar Majerič, attractions of the town Ormož and its vicennity.

UDC 338(497.12 Jeruzalemske gorice)"19"

NOVAK Miroslav, Archivist, Regional Archives of Maribor, Glavni trg 7, Maribor, Slovenija

CONTRIBUTION TO THE NEWER ECONOMICAL HISTORY OF JERUZALEM HILLS

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 295 - 307.

The article presents on the basis of archival sources the extension of the basic origins of the economical development of Jeruzalem Hills in the 20 century. The author is analysing the consequences on the economical image of the area after the first as well as after the second World War caused by geopolitical, economical and social changes.

UDK 352(497.12 Ormož)"1983/..."

ZADRAVEC Janez, dipl. oec., Kog 68, 62276 Kog pri Ormožu, Slovenija

RAZVOJ ORMOŠKE OBČINE PO LETU 1983

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 308 - 311.

V sestavku so prikazani razvoj in pomembnejši dogodki, ki kažejo dosežke na delovnem, življenjskem, družbenem in kulturnem področju občanov občine Ormož v zadnjem desetletju.

UDK 325.254(497.12 Ormož)"1941"

ZEMLJIČ Borut, mag., arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, Maribor, Slovenija

IZSELJENCI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE OKOLICE LETA 1941

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 312 - 327.

Avtor na podlagi znanih dejstev raznarodovalne politike navaja temeljna načela in germanizacijski proces nemškega okupatorja.

Na podlagi gradiva, ki je v Pokrajinskem arhivu Maribor, je zbral podatke o izseljenih osebah in družinah ter na koncu podal v odstotkih preglednico izseljencev po družbenem položaju in pomembnosti izseljencev po načelih, ki jih je dal Heinrich Himmler za izselitve slovenskih narodnjakov.

UDC 352(497.12 Ormož)"1983/..."

ZADRAVEC Janez, dipl. oec., Kog 68, 62276 Kog pri Ormožu, Slovenija

DEVELOPMENT OF THE MUNICIPALITY ORMOŽ AFTER THE YEAR 1983

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 308 - 311.

The author presents development and important events, reflecting achievements of citizens in social and cultural field in the municipality Ormož in past ten years.

UDC 325.254(497.12 Ormož)"1941"

ZEMLJIČ Borut, M. A., Archivist, Regional Archives of Maribor, Glavni trg 7, Maribor, Slovenija

THE EMIGRANTS FROM ORMOŽ AND ITS SURROUNDING IN THE YEAR 1941

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 312 - 327.

The author presents on the basis of the known facts of the denationalising policy the basic principles and the process of germanization performed by Germans.

On the basis of archives, kept in Regional Archives Maribor, the data related to departed individuals and families is given as well as synoptic table of departed individuals classified according the principles for the deportation of Slovene people given by Heinrich Himmler in regard of their social position and their importance.

ČEH Suzana, arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 62000 Maribor, Slovenija

MESTO ORMOŽ V ARHIVSKI ZAPUŠČINI DR. ŠTEFKE COBELJ

Ormož skozi stoletja - IV, Ormož 1993, str. 328 - 334.

Članek obsega kratek oris življenja in dela dr. Štefke Cobelj, znane umetnostne zgodovinarke in etnologinje, na območju občine Ormož in predstavi njena prizadevanja za ohranitev etnografskih običajev, popestritev in razširitev razstavnega življenja doma in v tujini. Obsedno gradivo, ki ga je zbrala na študijskih in strokovnih potovanjih, je na voljo vsem v Pokrajinskem arhivu Maribor.

UREDNIKOVA UVODNA BESEDA

P. Marjan VOGRIN

SAMOSTAN MANJŠIH BRATOV

Emilijan CEVC

STENSKE SLIKARJE 17. STOLETJA V ORMOŠKI ŽUPNIJSKI CERKVI

15

Brane LAMUT

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE V ORMOŽU PRELIMINARNO POROČILO O ZAŠČITNIH IZKOPAVANJH V LETU 1990

40

Marija MIRKOVIC

SLIKA ORMOŠKE SOČUTNE, DELO PTUJSKEGA SLIKARJA F. A. PACHMAYERJA

50

ČEH Suzana, Archivist, Regional Archives of Maribor, Glavni trg 7, 62000
Maribor, Slovenija

TOWN ORMOŽ IN THE ARCHIVAL LEGACY OF DR. ŠTEFKA COBELJ

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 328 - 334.

The article contains short description of life and work of Dr. Štefka Cobelj, known historian of art and ethnologist in territory of municipality Ormož. The author presents her efforts for preservation of ethnographical manners and widening of activities related to organization of exhibitions at home and abroad. A documentation brought from different professional journeys is collected in archival group, kept in Regional Archives Maribor, where it can be seen.

ZEMLJIČ Borut, M. A., Archivist, Regional Archives of Maribor, Glavni trg 7,
Maribor, Slovenija

**THE EMIGRANTS FROM ORMOŽ AND ITS SURROUNDING IN THE YEAR
1941**

Ormož Through Centuries - IV, Ormož 1993, p. 312 - 327.

The author presents on the basis of the known facts of the denationalising policy the basic principles and the process of germanisation performed by Germans.

On the basis of archives, kept in Regional Archives Maribor, the data related to departed individuals and families is given as well as synoptic table of departed individuals classified according the principles for the deportation of Slovene people given by Heinrich Himmler in regard of their social position and their importance.

K A Z A L O

Dr. Jože BEŠVIR

**OB IZDAJI ZBORNIKA
ORMOŽ SKOZI STOLETJA IV** 5

Dr. Peter Pavel KLASINC

UREDNIKOVA UVODNA BESEDA 7

P. Marjan VOGRIN

**SAMOSTAN MANJŠIH BRATOV
OBSERVANTOV V ORMOŽU** 9

Emilijan CEVC

**STENSKE SLIKARIJE 17. STOLETJA
V ORMOŠKI ŽUPNIJSKI CERKVI** 15

Brane LAMUT

**ARHEOLOŠKE RAZISKAVE V ORMOŽU
PRELIMINARNO POROČILO O ZAŠČITNIH
IZKOPAVANJIH V LETU 1990** 40

Marija MIRKOVIĆ

**SLIKA ORMOŠKE SOČUTNE, DELO PTUJSKEGA
SLIKARJA F. A. PACHMAYERJA** 50

Marjeta CIGLENEČKI

OPREMA ORMOŠKEGA GRADU V PRETEKLOSTI 62

Marija HERNJA MASTEN

PEČATI IN GRBI ORMOŽA IN OKOLICE 79

Jelka SKALICKY

Peter POŽAUKO

KLEČAJA 104

Nežka VAUPOTIČ

TRIJE MEJNIKI ŽIVLJENJA 119

Nada JURKOVIČ

STANJE OBRTI V ORMOŽU V LETU 1834 152

dr. Peter Pavel KLASINC

**GRADBENA DEJAVNOST V ORMOŽU
V ČASU OD LETA 1869 - 1900** 158

Branka LEPEN

**DIJAKI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE ŠIRŠE
OKOLICE NA VARAŽDINSKI GIMNAZIJI
V LETIH 1851 DO 1914** 175

<i>Gernot FOURNIER</i>	
SODNI PROTOKOL ORMOŠKEGA MESTNEGA SODNIKA 1721-1762, IZPIS ZA LETA 1721-1730	186
<i>Slavica TOVŠAK</i>	
IVAN GERŠAK - ŽIVLJENJE, DELO IN PREDSTAVITEV FONDA V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR	217
<i>Irena LAČEN-BENEDIČIČ</i>	
VOJAŠTVO V ORMOŽU NA PRELOMU STOLETJA	226
<i>Tone LUSKOVIČ</i>	
OD KLETARSKEGA DRUŠTVA DO VINARSKE ZADRUGE ORMOŽ (1898 - 1960)	252
<i>Branko OBLAK</i>	
ZADRUŽNA ELEKTRARNA V ORMOŽU	274
<i>Ivan NEMANIČ</i>	
UTRINKI IZ ZGODOVINE MESTA ORMOŽ OB DOKUMENTARNEM FILMU IZ LETA 1935	281
<i>Miroslav NOVAK</i>	
PRISPEVEK K NOVEJŠI GOSPODARSKI ZGODOVINI JERUZALEMSKIH GORIC	295

Janez ZADRAVEC

RAZVOJ ORMOŠKE OBČINE PO LETU 1983 **308**

mag. Borut ZEMLJIČ

**IZSELJENCI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE
OKOLICE LETA 1941** **312**

Suzana ČEH

**MESTO ORMOŽ V ARHIVSKI
ZAPUŠČINI DR. ŠTEFKE COBELJ** **328**

**IZVLEČKI V SLOVENSKEM IN
ANGLEŠKEM JEZIKU** **335**

KAZALO **357**

Nada JURKOVIČ

STANJE OBRTI V ORMOŽU V LETU 1888

dr. Peter Pavel KLASINC

**GRADBENA DEJAVNOST V ORMOŽU
V ČASU OD LETA 1888 DO LETA 1935**

Branka LEPEN

**DLJAKI IZ ORMOŽA IN NJEGOVE ŠIRŠE
OKOLICE NA VARAŽDINSKI
PRISPEVEK K NOVIŠKI GOSPODARSKI
ZGODOVINI JERUZALEMSKIH GORIC
1811 DO 1914**

KNJIŽNICA PTUJ

Š

908

D 9776/4

Ormož skozi stoletja IV

COBISS

5016703

KNJIŽNICA PTUJ

Š

908

D 9776/4

Ormož skozi stoletja IV

COBISS

5016703

